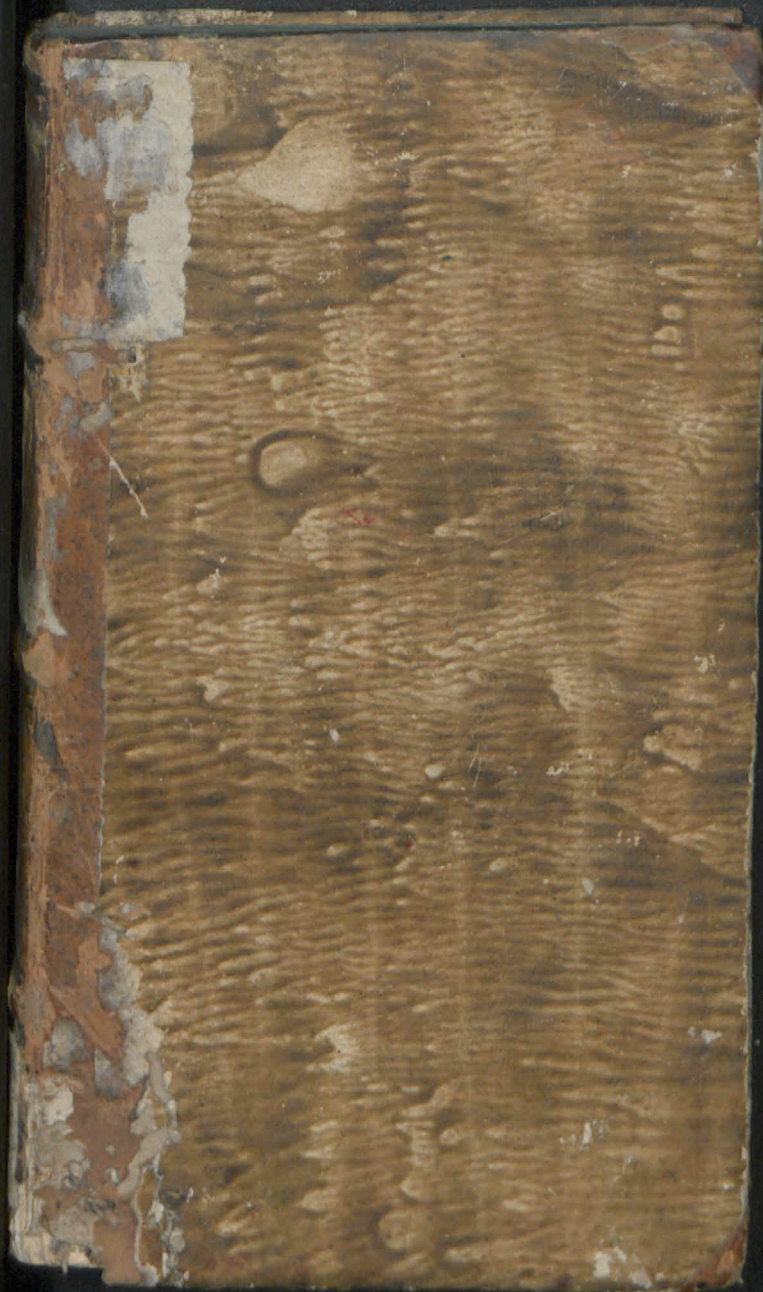

191
THEOLOGIA
MORALIS

JUXTA SACRÆ SCRIPTURÆ,

CANONUM, ET SS. PATRUM MENTEM,

Jussu Eminentissimi, ac Reverendissimi Ste-
phani Cardinalis LE CAMUS Episcopi
Gratianopolitani, Gallica lingua,
& deinde Latina exarata,

AUCTORE

FRANCISCO GENETTO

Avenionensi, Episcopo Vasionensi.

EDITIO NOVISSIMA

A plurimis aliarum mendis diligenter expurgata, & præ-
ter varia Conciliorum Provincialium, Synodorumque
Italiæ Decreta, omnibus BENEDICTI XIV. &
CLEMENTIS XIII. Constitutionibus ad rem mo-
ralem pertinentibus nunc primum illustrata.

TOMUS PRIMUS

Continens Tractatus de Principiis generalibus Theologiæ
Moralis, & Contractibus in genere, & in
Specie, & BENEDICTI XIV.
Constitutionem circa Usuras.

Dzial

Znak

Nr inw

IN TYPOGRAPHIA BASSANENSI,
MDCCLXIX.

SUMPTIBUS REMONDINI VENETI.
SUPERIORUM PERMISSU.

3.
IN NOVAM HANC EDITIONEM
TYPOGRAPHI
AD LECTOREM
PRÆMONITIO.

INTER omnes, qui hactenus prodierunt, Theologiæ Moralis Scriptores, nullus profecto est, qui sanioris doctrinæ integritate, atque ecclesiasticæ eruditionis copia atque ubertate jure possit cum clarissimo FRANCISCO GONNETTO Episcopo Vasionensi comparari. Posteaquam igitur plurimos, eosque non infimæ notæ Theologos Morales e meis typis protulerim, ad hunc etiam recudendum animum applicui. Ut autem recens hæc editio antea-ctis omnibus præstaret, primum curavi ut a mendis, quibus reliquæ fere omnes scatebant, quam diligentissime potui, expurgaretur. Deinde vero cum animadverterim Romanorum Pontificum decreta ad rem moralem pertinentia numquam ab Auctore nostro prætermitti, cumque plurimæ, & præsertim BENEDICTI XIV. & CLEMENTIS XIII. Constitutiones postmodum editæ sint, illas omnes Constitutiones ad calcem ejus Tomi, ad quem singulæ spectant, appositis in ora paginæ asteriscis, ut a reliquis fecernerentur, inferendas existimavi. Hoc pacto & clarissimi Auctoris optimum institutum secutus sum id faciens, quod ipse procul dubio, si adhuc viveret, fecisset, & maximam Theologiæ Moralis studiosis utilitatem asserre credidi. Vale.

4
CLEMENTI XI.
PONTIFICI
MAXIMO.

BEATISSIME PATER,

Ucubrationes meas,
seu verius collectio-
nes, Sanctitatis Tuæ
pedibus humiliter obvolutus, con-
fidenter sisto; cum enim hæc
Theologia Moralis Scripturæ sa-
cræ effata contineat, sacrorum
Canonum Decretis, & Sanctorum
Patrum dictis exposita, in iis
præsertim, quæ ad mores com-
ponendos pertinent, nihilque fere
ex me ipso locutus sim; quidni
sperem, sapientissimo & supre-
mo Judici non ingratham fore?

Tam

DEDICATORIA. 5

Tam arduum opus, imbecilli-
tatis propriæ conscius, numquam
certe suscepissem, nisi Galliæ
Præsulum decus & gemma, Epi-
scopus Gratianopolitanus, modo
inter Purpuratos emicans, tum
Hieronimus Cardinalis Grimal-
dus, cujus memoria in benedi-
ctione est, me ad id reluctantem,
seu diffidentem incitassent.

Jussus igitur duos Priores To-
mos de Probabilitate, Contra-
ctibus & Beneficiis potissimum
differentes, Gallica lingua, præ-
lo commisi Lutetiæ Parisiorum
anno 1676. experiri cupiens, quo
tandem modo hæc a sapientibus
acciperentur, & nova methodo,
intendendo digitum ad puros
fontes, viam hætenus fere inac-
cessam eruditioribus aperire de-
siderans, qua ulterius & utilius
progredierentur; quod & cum
magna veritatis luce factum jam
videmus a non paucis.

Crevit animus, fateor, ex pluri-
bus Præsulum, & Doctorum ap-
probationibus, & ultra spem

A 3

ho-

honorifica doctrinali censura ipsius etiam Reverendissimi Patris Raymundi Capisucchi, tunc sacri Palatii Apostolici Magistri, postea Eminentissimi Cardinalis: tum etiam ex Decreto a sacra Congregatione sancti Officii emanato, quo Notæ, seu animadversiones, contra hoc meum opus duobus Tomis editæ, damnatæ statim sunt, & inter libros prohibitos circa annum 1678. relatæ. Tum certe consilium mihi a sacre Congregationis Indicis tunc Secretario datum secutus, obrectatori respondere parum curans, Tractatus de Sacramentis, majori qua potui diligentia, absolvi, & demum Decalogum explicui.

Hæc omnia pluries in Gallia prodierunt, & non paucis doctrinæ sacrorum Canonum studiosis, etiam in Aventino monte, occasionem dederunt desiderandi, ut aliis linguis, & præsertim latina ederetur hæc Theologia Moralis. Ipse Eminentissimus Marcus Antonius Cardinalis Barbadicus,

cujus indefessa Pastoralis sollicitudo sanctum Carolum vivis coloribus exprimit, jussit, ut in suo vere mirabili Seminario, ad Montem Faliscum excitato, prælegeretur illud opus latina lingua, primum a Doctore Gallo, modo Viterbiensis Ecclesiæ Canonico Theologo, & postmodum ab eruditissimo fidei confessore Hiberno, hujusce Seminarii Præfecto.

Horum hortatu, auxilio, & exemplo, succisivis horis, stylo facili & aperto, Moralem hanc latinitate donavi, & Sanctitati Tuæ consecrare institui: sperans non injucundam fore, eo saltem nomine, quod de rebus sæpius magna animi contentione inter Doctores agitatis, veritatis, non pugnae avidus, pacifice loquor, neminem laceffens, neminem vellicans, neminem citans sine laude, quodque proprio ingenio, judicioque merito diffusus: *Nihil de spiritu meo propheto, sed micæ tantum colligo, quæ ceciderunt de mensa Dominorum meorum, Summorum scilicet Pon-*

tificum, & sanctorum Patrum;
 Petere igitur, Beatissime Pater,
 pro tua singulari humanitate, co-
 mitateque, qua unumquemque in
 supremo illo dignitatum fastigio
 blande excipis, ut hic liber sub tui
 nominis summo splendore pro-
 deat, & ita omnibus veræ pieta-
 tis studiosis gravior, & securior
 evadat. Dum interim tanto Chri-
 stiani orbis Pastori, qui verbo &
 exemplo mores fidelium ad Evan-
 gelicæ Canonicæque perfectionis
 normam reducere satagit; quique
 in suis homiliis sacris & Apostoli-
 cis functionibus diu intermissis,
 frustra reclamante negotiorum
 mole, personaliter obeundis, aliis-
 que non minus privatis, quam
 publicis operibus, magnos Leo-
 nes, Gregorios, Innocentiosque,
 exultanti Romæ exhibet, fausta
 omnia precabitur,

BEATISSIME PATER,

SANCTITATIS TUE,

Humillimus, obsequentissimus & fidelissimus cliens,
 & subditus, FRANCISCUS GENETTUS,
 Episcopus Vasionensis.

EPI-

EPISTOLA PASTORALIS.

STEPHANUS S. R. E.
 Presbyter Cardinalis LE CAMUS,
 Episcopus & Princeps Gratianopolitanus

OMNIBUS ET SINGULIS
 Curatis, Vicariis, & Confessariis nostræ Dicc-
 cesis, Salutem & benedictionem.

UM Episcopi teneantur in
 primis depositum sibi credi-
 tum custodire, & puritatem
 doctrinæ, quæ secundum pie-
 tatem est, in suis Dicc-
 cesibus contra omnis generis no-
 vitates illibatam servare: ab
 eo tempore, quo Divina Providentia curam
 hujus Ecclesiæ nobis commisit, diligenter ela-
 boravimus, ut contagionem corruptelæ in Mo-
 ralem Christianam his temporibus invectæ si-
 steremus, & ab hac nostra Dicc-
 cesis laxitatis
 principia expelleremus, atque opiniones flexi-
 biles, & adulatrices, quas spiritus mendacii
 & erroris adinvenit ad obscurandum Evan-
 gelii lumen, & puritatem Moralis Christianæ
 exquisitis cavillationibus depravandam procul
 abigeremus.

Putabamus prima fronte, plerasque ratio-
 nes, quæ ad stabiliendas hujusmodi portentosa
 opiniones adhibentur, ita ex seipsis cor-
 ruere, ut illas simpliciter referre sufficeret,
 ad demonstrandum, iisdem opinionibus Reli-
 gionis fundamenta everti, easque plane con-
 trarias esse Philosophiæ Christianæ, & sapien-
 tiæ

A 5

tiz Crucis. Satis igitur habuimus, publice contra hæc stupenda opinionum figmenta con-
cionari, populumque nobis a Deo commissum
monere, ut sibi caveret a fallaci fuco deprava-
tæ doctrinæ, quæ eo periculosior est, quo
sensibus, & naturæ corruptæ cupiditati adu-
latur.

Sine ingrati animi nota dissimulare non pos-
sumus benedictionem, quam indulsit Deus
curis nostris, & vigilantia, qua restitimus
torrenti illius tam periculosa corruptionis,
nihil omittentes, ut procul ab hac nostra Dio-
cesi hujuscemodi doctrinas veneno infectas a-
mandemus, quæ in id tendunt, ut præcep-
ta & regulas a Christo positas, cupiditati,
ambitioni, & voluptatibus carnalium homi-
num accommodent, non autem, ut fidelium
vitam ex Jesu Christi præceptis dirigant.

Sed quacumque tandem cura id egerimus,
ut novitates adeo periculosas reprimeremus,
ut ex Ecclesiæ agro pravum evelleremus gra-
num ab inimico, dum dormirent homines,
feminatum; fateri debemus, neque nostras
Conciones, neque promulgationem Instructio-
num a sancto Carolo pro Confessariis edita-
rum, potuisse plenum & efficax remedium
huic deplorandæ corruptioni apponere: & quo-
tidie intra nos gemimus ob jacturam multarum
animarum, quæ a cæcis ductoribus falluntur,
qui non alia Moralis principia adhibentes,
quam vanas, & commentitias proprii ingenii
adinventiones, alios secum in præcipitium mi-
sere pertrahunt.

Expectabamus igitur, ut suscitaret Deus
hominem vere doctum & pium, qui in id se-
dulo incumberet, ut sigillatim indicaret tu-
tiora, & adhibita autoritate, firmiora
principia Moralis Christianæ; quique nihil

assereret, quod in sacra Scriptura, Canoni-
bus, aut sanctorum Patrum traditione funda-
tum non esset.

Cum vero, Divina favente providentia,
ad hoc consilium implendum, felicem præcla-
ramque occasionem nacti sumus; in animum
induximus, magni ponderis obsequium, quo
vix aliud utilius reperiri possit, Ecclesiæ nos
impensuros, si curaremus, ut componeretur
opus præcipuas Theologiæ Moralis quæstiones
explicans. Neque nos fefellit eventus; & pri-
mi Tractatus de Morali in genere, & de
Contractibus, & subinde alii de Beneficiis,
de Sacramentis, & demum de Præceptis De-
calogi, ita solidi nobis visi sunt, & autori-
tate sacrorum Canonum, & Sanctorum Pa-
trum muniti; variæque circa praxim quæstio-
nes tam dilucida methodo & ponderosa dis-
cussæ, ut vix aliud in hac parte nobis desi-
derandum superfuerit, quam ut opus illud
Gallica primum lingua scriptum, in Latinam
verteretur; quod & modo, magno Ecclesiæ
bono, factum est.

Neque vero satis habuimus, plurium, &
quidem Doctiorum Sorbonæ Magistrorum exa-
mini hanc Theologiam Moralem submittere;
illam præterea diligenter admodum & studiose
ipsimet perlegimus, & valde idoneam judica-
vimus ad instruendos Clericos de principiis san-
ctæ Divinæque Moralis Evangelicæ, & ad fa-
ciliorem reddendam resolutionem casuum con-
scientiæ, qui vestris in Parochiis occurrere
possunt. Idcirco ut in hac Dioceci in publi-
cam prodiret lucem, permisimus, jubentes,
ut in Seminariis nostris Ecclesiasticæ juventuti
prælegeretur.

Cum autem in Ecclesia constituti sitis, ut
divinæ legis notitiam populis communicetis,

& ut eos puriora Christianæ vitæ principia doceatis: vos, quantum possumus, hortamur, ut assidue legatis librum ministerio vestro adeo conveniens, & ex quo uberes fructus colligere in promptu est, cum egregia methodo scientiam Sanctorum contineat, iis qui ad dirigendas animas vocati sunt, apprime necessariam. Dat. in nostra Gratianopolitana civitate, die 15. Februarii, Anno Domini 1702.

Stephanus Cardinalis LE CAMUS.
Episcopus & Princeps Gratianopolitanus.

AUCTORIS
DISCIPULUS
AD LECTOREM.

Quarto jam in lucem prodit Theologia Moralis Canonica, ex quo in latinam linguam versa fuit: insolito plausu Romæ excepta, cum petentibus sufficere non possent exemplaria, statim cepit celebris Typographus Venetus de ea recudenda cogitare, annuente etiam singulari benignitate Summo Pontifice. Ea occasione, aliqua adjungere explicationis causa visum est, sed pauca; at crevit opus sub manu, dumque revolvuntur Italica Synodi, Decreta apposita non pauca ad componendos Christianorum mores, & ad rectam Sacramentorum administrationem, statim occurrerunt, in Synodo præcipue Farsensi, anno 1685. a Carolo Cardinali Barberino celebrata; dumque attentius legeretur, deventum est ad eum Synodi locum, in quo habetur, quod in illius directione strenuam ac diligentissimam operam navavit, dum in minoribus esset, ipse qui clavum Petri feliciter moderatur, CLEMENS Divina providentia Papa XI. De tam fausto eventu gratiis Deo habitis, multa, eaque egregia, vereque Apostolica, inde avidius excerpti, & pro capitum varietate, in septem Tomos distribui. Tum accipiens, Synodum Sublacensem eadem etiam

venerabili eruditaque manu fere exaratam, hanc alacriter adiri, & non pauca, quæ doctrinam hujusce Theologie Moralis egregie confirmant, sparsi.

Quindecim subinde Concilia provincialia Italiæ, parum nota, & in collectionibus etiam recentioribus non apposita, mihi a pluribus veritatis amantibus suppeditata sunt, & bene multæ Synodi Diocesanae, præsertim Cardinalium, commodatæ: Concilium præ cæteris Mediolanense septimum, a Federico Cardinali Borromeo, S. Caroli nepote, successore, & virtutum imitatore, congregatum, tamquam spirituale thesaurum suspexi; ut & Senense Francisci Mariæ Cardinalis Taurusi, S. Philippi inter primos socii, quæ duo a Sancta Sede fuerunt expresse approbata, ut & duo Neapolitana, tria Sanctæ Severinæ, plura Beneventana, Ravennatense, Florentinum, Urbinate, Turritanum in Sardinia, & alia; Italice autem pleræque Synodi decretorio Sacræ Congregationis Concilii calculo sunt comprobata. Quæ certe omnia majorem saltem in Ecclesia auctoritatem, majus pondus apud prudentes habent, quam quilibet privatorum Theologorum dicta. Hinc igitur plura, breviter quantum potui, delibata & excerpta, in variis hujusce Operis partibus, iisdem verbis inserui, sicut & aliquas Summorum Pontificum Constitutiones, & varia Sacrarum Congregationum Decreta, litterasque circulares: sperans, fore, ut doctrina tot auctoritatibus vallata, & veluti a Vaticani hausta penetralibus, facilem in animis aditum inveniret, & aliquid

liquem fructum pro informandis moribus, veritatem enucleando, parturiret.

Id agens, intentionem secutus sum Illustrissimi Authoris, qui pro Dei gloria, Sanctæ Sedis auctoritate, Ecclesiæ universæ utilitate, indefessus constansque, usque ad ultimum vitæ anhelitum laboravit: & ostium sibi a Divina providentia apertum, magnum & evidens, confidenter ingressus, suspirantibus indicavit, adversarios multos non timens, dum justitiæ & veritatis, non pugne avidus, neminem lædere, jusque suum cuique tribuere satagebat.

Reverendissimi Patris Raymundi Capisuccbi, Ordinis
Predicatorum, sacri Palatii Apostolici Magistri, po-
stea Cardinalis Eminentissimi,

C E N S U R A.

Hæc Theologia Moralis ab eximio Doctore *Francisco de Genes* exarata, sanam, solidam, ac tutam doctrinam continet, atque ad componendos mores necessariam: quam proinde callere debent, qui Christiana Professione censentur, & propriæ salutis prospicere student. Prodeat igitur in lucem salubris hic liber, qui lucem ad errorum tenebras fugiendas, & fugandas est allaturus. Dat. Rom. in Palatio Apostolico Quirinali die 20. Augusti 1677.

Fr. Raymundus Capisuccus Ord. Præd.
Sacri Apostolici Palatii Magister.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

A Vendo veduto per la Fede di revisione, ed approvazione del P. F. *Filippo Rosa Lanzi* Inquisitor General del Santo Officio di *Venezia* nel Libro intitolato: *Theologia Moralis juxta Sacra Scripturæ, Canonum, & SS. Patrum &c. Authore Francisco Genetto Avenionensi, Episcopo Vafionensi &c. Tom. VII. stamp. non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a *Gio. Battista Remondini*, Stampator di *Venezia*, che possi essere stampato, osservando gli ordini in materia di stampe, e presentando le solite copie alle pubbliche Librerie di *Venezia*, e di *Padova*.*

Dat. li 23. Marzo 1769.

(Angelo Contarini Proc. Rif.
(Alvise Vallareffo Rif.
(Francesco Morosini 2. Cav. Proc. Rif.

Registrato in Libro a Carte 3. al Num. 26.

Davidde Marchesini Segr.

Registrato al Mag. alla Bestemmia in libro a carte 6.

Andrea Granarcl Segr.

IN-

I N D E X

TRACTATUM, CAPITUM, & Quæstionum

T O M I P R I M I.

TRACTATUS PRIMUS.

De Theologia Morali in genere.

CAPUT PRIMUM.

De Principiis generalibus Theologiæ Moralis.

- Quæst. 1. QUID est Theologia moralis? pag. 47
Quæst. 2. Quid est hominum mores dirigere? *ibid.*
Q. 3. Quenam sunt illæ regulæ generales, quas sequi & observare tenemur, ut in quæstionibus moralibus resolvendis in errores non incidamus? *ibid.*
Q. 4. Possunt-ne inveniri authoritates in Scriptura Sacra, Conciliis, aut Sanctis Patribus, ad omnes, qui possunt occurrere, casus decidendos? 48
Q. 5. Quomodo igitur quidam Scriptores novi varias opiniones laxas secuti sunt, ut conqueritur Alexander Papa VII. ita ut plusquam centum a Sancta Sede in variis decretis jam damnatæ reperiantur? *ibid.*
Q. 6. Sancti Doctores, & Patres significarunt-ne, se novas opiniones præferre nolle, aut quidquam dicere ex solo proprio sensu, sed aliorum potius vestigiis fideliter inherere velle? 51
Q. 7. Quonam modo casus dubii, & quæstiones circa mores difficiles, & intricatæ, retroactis sæculis apud Catholicos decidebantur? 53
Q. 8. Quo pacto dispositum, & animatum esse convenit Christianum, dum Doctorem super aliqua conscientiæ difficultate consulit? 56
Q. 9. Quomodo potest discerni bonus Director a malo? 57
Q. 10. Est-ne quædam diversitas inter obligationes conscientiæ, & obligationes, quæ ex præceptis oriuntur? 58

CAPUT II.

*De regulis generalibus ad cognoscendum, quando
contra conscientiam, aut contra Pre-
cepta peccetur.*

- Quest. 1.* Quid est Conscientia? *ibid.*
Quest. 2. Quomodo dividi potest conscientia? *ibid.*
 59
Q. 3. Qualis est vera conscientia? *ibid.*
Q. 4. Qualis est conscientia erronea, & falsa? *ibid.*
Q. 5. Possumus - ne sequi conscientiam erroneam? *ibid.*
Q. 6. Numquam-ne peccat quis sequendo dictamen con-
 scientiæ erroneæ? *ibid.*
Q. 7. Quando-nam peccati reus sit is, qui conscientiam
 erroneam sequitur? *ibid.*
Q. 8. Quo pacto error conscientiae a transgressione præ-
 ceptorum potest excusare? *ibid.*
Q. 9. Quo tandem modo ignorantia potest esse invin-
 cibilis? *ibid.*
Q. 10. Quando-nam vincibilis est ignorantia juris, &
 non excusat a peccato: & quando-nam invincibilis est,
 & excusat? *ibid.*
Q. 11. In quibusnam casibus ignorantia juris positi-
 vi, divini, & humani, excusat, aut non excu-
 sat? *ibid.*
Q. 12. Quam quæso securitatem habere debemus, an-
 tequam agamus, quod lumen conscientiae nostrae ve-
 ritati conforme sit, ut illud sequendo non peccemus?
ibid.
Q. 13. Quæ est, & in quo consistit illa certitudo mor-
 talis? *ibid.*

CAPUT III.

De Conscientia probabilis.

- Quest. 1.* Quid est conscientia probabilis? *ibid.*
Quest. 2. Sumus-ne semper securi in conscientia, quan-
 do juxta probabilitatem operamur? *ibid.*

CAPUT IV.

*Quid agendum quando quis habet opinionem aut con-
 scientiam probabilem, quæ a nulla contraria
 probabilitate minuitur & impugnatur.*

- Quest. 1.* Potesne quis esse securus, se non peccare
 contra conscientiam, quando sequitur opi-
 nionem probabilem, quæ nullam habet opinionem aut
 rationem quæ illam impugnet? *ibid.*
 65

Q. 2.

Capitulum & Questionum.

19

- Q. 2.* Si quis ignorans jus naturale & divinum, putaret
 se obligari ad aliquid agendum, quod est illi juri con-
 trarium, posset-ne excusari sequendo illam opinionem,
 quam probabilem credit? *ibid.*
Q. 3. Si talis non excusatur, sequitur, quod ille tunc
 necessario peccat, cum sine peccato nec possit agere
 contra dictamen conscientiae, nec illam erroneam con-
 scientiam sequi? *ibid.*
 66

CAPUT V.

*Quid agendum sit, quando aliqua opinio pro-
 babilis concurrat cum alia contraria
 æque probabili.*

- Quest. 1.* Opinio, quæ aliquamdiu probabilis fuit,
 est-ne semper probabilis? *ibid.*
Q. 2. Quando opinio probabilis concurrat cum opinione
 contraria æque probabili, perdit - ne suam probabilita-
 tem? *ibid.*
Q. 3. Quid agendum est, dum sumus suspensi inter duas
 opiniones contrarias æque probabiles? *ibid.*
Q. 4. Nonne accidere potest, quod opinio dubiosa in
 theoria, fiat tamen probabilis in praxi, & ita in illo
 casu in praxi una ex his duabus, aut etiam duæ sint
 æque probabiles, ita ut possimus quamlibet earum sequi
 tuto conscientia? *ibid.*
Q. 5. Nonne grandis illa turba Scriptorum, qui asserunt,
 nos ex duabus opinionibus probabilibus posse sequi eam,
 quæ magis arridet, potest esse loco circumstantiæ suffi-
 cientis, ad reddendum probabile in praxi illud, quod
 erat dubium speculative? *ibid.*
Q. 6. Nonne potest huic regulæ supra relatæ: *In dubiis
 tutior via est eligenda*, opponi alia regula juris Ca-
 nonici & civilis, in qua habetur, quod *in pari delicto
 vel causa, potior est conditio possidentis*? Et ita;
 &c. *ibid.*
 74

CAPUT VI.

*Quid agendum, dum ex duabus, quæ se
 offerunt opinionibus, una est
 probabilior altera.*

- Quest. 1.* Quando opinio probabilis concurrat cum al-
 ia contraria probabiliori, possumus - ne
 sequi minus probabilem? *ibid.*
Q. 2. Nonne videtur, quod si semper teneremur sequi
 opinionem probabiliorē, vix possemus esse securi in
 conscientia, cum semper dubium esse possit, utrum
 pro viribus conati simus cognoscere, quæ esset opinio
 magis probabilis? Et ita videtur dicendum, ad vitan-
 dos

- dos conscientiae terrores & remorsus, licitum esse sequi opinionem etiam minus probabilem? 77
- Q. 3. Nonne sumus securi in conscientia, dum prudenter agimus? Quare igitur non poterimus sequi opinionem probabilem, etiam si concurrat cum alia contraria probabiliore; dum ita sentiunt multi Doctores prudentes? 78
- Q. 4. Agit-ne prudentius & probabilius, qui numerum authorum, quam qui illorum merita, doctrinam scilicet & probitatem, in primis ponderat? 84
- Q. 5. Si inter duas contrarias opiniones tenemur sequi probabiliorem, quare non etiam tenebimur tutiorem amplecti? 85
- Q. 6. Si licitum sit sequi opinionem minus tutam, relicta tutiori, quare non etiam licebit sequi minus probabilem, relicta probabiliore? 86
- Q. 9. Quenam est differentia inter opinionem probabiliorem, & eam quae securior est? *ibid.*
- Q. 8. Quo modo gerere quis se debet in praxi, dum de eligenda & sequenda una ex duabus contrariis opinionibus agitur? 87
- Q. 9. Quid agere debet ille, qui ex conscientia erronea fluctuat, ut ita dicam, inter duo peccata, ita ut necesse habeat, unum ex duobus perpetrare, ut si juraverit se hominem occisurum, & ei deinde conscientia suadeat se perjuri reum fore, si non occidat; & ex alia parte homicidii reum, si occidat? 94

CAPUT VII.

De Conscientia dubia.

- Quest. 1. Quando nam dubiosa est conscientia? 93
- Quest. 2. Quid agendum, quando conscientia nostra in tali dubio versatur? *ibid.*
- Q. 3. Quid agendum esset illi, qui non discerneret inter duas opiniones dubias, quenam sit tutior? 97

CAPUT VIII.

De Conscientia scrupulosa.

- Quest. 1. In quo consistit conscientiae scrupulus? 97
- Quest. 2. Quid agendum, quando occurrunt scrupuli? 98

CAPUT IX.

De peccato in generali.

- Quest. 1. Quid est peccatum generaliter sumptum? 110
- Quest. 2. Quot modis peccari potest? *ibid.*

Q. 3.

Capitulum & Questionum.

- Q. 3. Quomodo peccatur ex ignorantia? *ibid.*
- Q. 4. Quo pacto peccatur ex infirmitate? *ibid.*
- Q. 5. Quomodo ex malitia peccatur? 111
- Q. 6. Peccata quae ex malitia perpetrantur, sunt-ne illis graviora, quae ex ignorantia, aut infirmitate committuntur? *ibid.*
- Q. 7. Quo pacto dividuntur peccata? 112
- Q. 8. Quid est peccatum mortale? *ibid.*
- Q. 9. Quid est peccatum veniale? *ibid.*
- Q. 10. Unde provenit diversitas, quae est veniale inter & mortale, & quo pacto potest unum ab alio scerni? *ibid.*
- Q. 11. Illud-ne semper efficit levitas materiae, ut peccatum quod ex natura sua mortale esset, semper fiat veniale? 113
- Q. 12. Potest-ne indeliberatio voluntatis, peccatum ex se mortale, reddere veniale in materia impudicitiae, fidei & similibus? 114

CAPUT X.

De Differentiis & diversitatibus peccatorum.

- Quest. 1. Quot modis peccari potest? 113
- Quest. 2. Quomodo peccatur per actum internum? *ibid.*
- Q. 4. Quomodo & quibusnam modis per cogitationem simplicem perversam, & morosam peccatur; id est, per quamdam complacentiam, quae habetur in cogitatione alicujus mali, & negligentiam in illa cogitatione rejicienda, licet ad opus perversum devenire quis nolit? *ibid.*
- Q. 4. Ex quo provenit peccatorum diversitas? 116
- Q. 5. Quo pacto peccata sunt diversa ratione numeri? *ibid.*
- Q. 6. Quonam modo peccata speciem mutant? *ibid.*
- Q. 7. Quot sunt circumstantiae peccatorum? *ibid.*
- Q. 8. Quot modis circumstantiae possunt peccatum aggravare? 117
- Q. 9. Quenam circumstantiae in Confessione Sacramentali necessario aperiendae sunt, ut integra sit? *ibid.*

CAPUT XI.

De Causis, quae a peccato excusant.

- Quest. 1. Nil-ne est quod hominem a peccato possit excusare, ita ut vere semper peccet quoties praeceptum aliquod transgreditur? 118
- Q. 2. Tres illae causae excusant-ne semper omnino a peccato? *ibid.*

CA.

CAPUT XII.

De Ignorantia.

- Quest. 1.* **Q**uando-nam ignorantia excusat a peccato, aut non excusat? 119

CAPUT XIII.

De Timore.

- Quest. 1.* **T**imor potest-ne excusare a peccato? 119
Quest. 2. Quando-nam metus gravis excusat a peccato, licet non tollat omnino libertatem? *ibid.*

CAPUT XIV.

De Indeliberatione.

- Quest. 1.* **D**efectus deliberationis potest-ne excusare peccatum? 120
Q. 2. Excusat-ne totaliter a peccato ille defectus deliberationis? *ibid.*
Q. 3. Ostendat, queso, in quo casu defectus deliberationis excuset a peccato in materia pravarum cogitationum, & quandomodo minuat peccatum, aut veniale reddat? *ibid.*

CAPUT XV.

De Habitu.

- Quest. 1.* **Q**uid est Habitus? 121
Quest. 2. Habitus excusat-ne a peccato? 122
Q. 3. Habitus nonne saltem minuit gravitatem peccati? *ibid.*
Q. 4. Habitus potest-ne ita peccatum aggravare, ut illud, quod ex sua natura est tantum veniale, mortale efficiat? 123
Q. 5. Verum ne semper est, peccata ex habitu excusationem non habere? 124

CAPUT XVI.

De Intentione.

- Quest. 1.* **Q**uid est intentio in moralibus? 125
Quest. 2. Quot sunt intentionis species? *ibid.*
Q. 3. Quæ est bona intentio? *ibid.*
Q. 4. Quando-nam mala est aliqua intentio? *ibid.*
Q. 5.

- Q. 5.* Potest-ne aliquis actus ex se bonus, fieri malus ratione intentionis? 126
Q. 6. Actus malus potest-ne per aliquam intentionis directionem fieri bonus? *ibid.*
Q. 7. Licet-ne alicui mulieri sumptuosus, & magnificus vestibus indui, dum solum intendit videri pulchra & bene compta & ornata, sine ulla alia mala intentione? 127
Q. 8. Licet-ne famulo in negotiis amatoriis domino inservire, dum intendit tantum lucrari ea, quæ sibi sunt ad victum necessaria? *ibid.*
Q. 9. Quales condiciones requiruntur, ut intentio ita recta sit, ut actus nostri vitam æternam mereantur? 128
Q. 10. Si bona conscientia sit absque operibus bonis, est-ne meritoria? 129

CAPUT XVII.

De causis & rationibus, quæ passim afferuntur ad excusandas transgressionem sacrorum Canonum & statutorum Ecclesiæ, ob consuetudinem aliquam contrariam, aut dispensationem.

- Quest. 1.* **Q**uid est consuetudo? 129
Quest. 2. **Q**uid est Jus Canonicum? *ibid.*
Q. 3. Ex quibus rebus constat Jus Canonicum, quidve in illo continetur? 130
Q. 4. Nonne consuetudo usu introducta, Canones tollit, & ab eorum obligatione nos liberat? *ibid.*
Q. 5. Potest-ne aliqua consuetudo contraria id operari, ut Decretales summorum Pontificum, & Conciliorum Generalium Canones, qui ad dirigendos fidelium mores statuti sunt, amplius non obligent? 133
Q. 6. Possunt-ne Ecclesiastici ab obligatione observandi Canones, qui de eorum vita & moribus conditi sunt, se eximere, sub prætextu alicujus desuetudinis? 134
Q. 7. Consuetudo alicubi introducta, quod mulieres peccatore discooperto publice incedant, illas ne a peccato excusare potest? 135
Q. 8. Ex summi Pontificis dispensatione oritur-ne semper justa excusatio, quæ omnem Canonum obligationem tollat, saltem dum nihil ei saltem narratum fuit? *ibid.*

TRACTATUS SECUNDUS.

De Contractibus in Generali.

CAPUT PRIMUM.

De definitione & divisione Contractuum.

Quest. 1. Quid est contractus? 138
Quest. 2. Quomodo dividuntur contractus? *ibid.*

CAPUT II.

Utrum Contractus per errorem factus, validus sit.

Quest. 1. Quid est error in contractu? 140
Quest. 2. Quot errorum species possunt in contractibus reperiri? *ibid.*
Q. 3. Possunt-ne reperiri in contractibus aliæ errorum species? *ibid.*
Q. 4. Contractus, in quo est aliquis circa substantiam error, est-ne validus? *ibid.*
Q. 5. Si error consensus tollit, quo modo in Scriptura sacra, Lia uxor Jacob, cap. 29. Genesis, appellatur, cum Jacob non putasset matrimonium cum Lia, sed cum Rachele contrahere? 141
Q. 6. Validi-ne sunt illi contractus, in quibus intervenit aliquis error circa qualitates & alia accidentia? *ib.*
Q. 7. Contractus, in quo fuit aliquis error concomitans, validus-ne est? *ib.*

CAPUT III.

Utrum Contractus, in quo aliqua intervenit fraus, sit validus.

Quest. 1. Quid est dolus, aut fraus? 144
Quest. 2. Quot modis fraus & dolus potest in aliquo contractu intervenire? *ibid.*
Q. 3. Contractus, in quo prima doli species intervenit, quæ scilicet dedit causam contractui, est-ne validus? *ib.*
Q. 4. Contractus, in quo secunda doli species intervenit, quæ scilicet non fuit talis contractus causa, est-ne validus? *ibid.*
Q. 5. Si dolus non fuit contractus causa, & a nullo ex contrahentibus cognitus sit, sed potius illorum ignorantia acciderit: ille qui ex tali mutua ignorantia lucratus est, tenetur-ne aliquid parti læsæ restituere? 145
Q. 6. Est-ne validus contractus, cum a tertia persona provenit dolus? *ibid.*

CA-

CAPUT IV.

Utrum Contractus per metum factus, validus sit.

Quest. 1. Quid est metus? 147
Quest. 2. Quomodo dividitur metus? *ibid.*
Q. 3. Metus gravis tollit-ne libertatem & liberum consensum? 145
Q. 4. Metus gravis excusat-ne a peccato? *ibid.*
Q. 5. Metus gravis dispensat-ne semper ab observatione præcepti? *ibid.*
Q. 6. Tenemur-ne implere illud, quod ob timorem in cussum promissum est? 146
Q. 7. Tenemur-ne adimplere, quod ob timorem in cussum promissum est, cum juramento promissionem firmavimus? *ibid.*
Q. 8. Quid agere debet is, qui metu gravi compulsus, se aliquid latroni daturum cum juramento promissit? 148
Q. 9. Licet-ne jurare cum intentione petendi dispensationem a juramento? *ibid.*
Q. 10. Qui matrimonium contraxit, aut aliquod votum fecit ex metu gravi cadente in constantem virum, obligatur ne ad implendum tale votum, aut ad vivendum in matrimonio? 149
Q. 11. Si quis matrimonio consentiret ob solam reverentiam Patris, & ne illius indignationem experiretur, aliter non facturus, esset-ne validum tale matrimonium? 150
Q. 12. Si quis ob metum gravem Ordinationi suæ consensisset; esset-ne valide ordinatus? *ibid.*

CAPUT V.

De iis, qui possunt, aut non possunt contrahere.

Quest. 1. Qui sunt illi, qui possunt contrahere? 151
Quest. 2. Qui sunt illi, qui contrahere non possunt? *ibid.*
Q. 3. Qui sunt illi, qui dicuntur pubertati proximi? 151
Q. 4. Possunt-ne filiofamilias ante ætatem pubertatis contrahere? *ibid.*
Q. 5. Pupillus, qui sine consensu Tutoris, pecuniam mutuo accepit, tenetur-ne in conscientia ad solutionem talis pecuniæ sibi mutuata? 152

Tom. I.

B

C A.

CAPUT VI.

De Contractibus, in quibus omnes solemnitates a jura requisitae, observatae non sunt.

Quest. 1. **C**ontractus, in quibus non observatae sunt omnes solemnitates a jure requisitae, suntne validi in foro conscientiae, & tenemur-ne implere, quod in his promissum est? 153

Q. 2. Leges civiles obligant-ne in conscientia? ibid.

Q. 3. Haeres, qui in testamento aliquo legato oneratus esset, teneretur-ne ad illud solvendum, si testator solemnitates a jure ad legati validitatem requisitas non servasset? ibid.

TRACTATUS TERTIUS.

De contractibus in particulari, & primo de emptione & venditione.

CAPUT PRIMUM.

De Emptionis definitione.

Quest. 1. **Q**UID est Emptio? 155

Quest. 2. Quando-nam censetur perfectus contractus emptionis & venditionis; & ita translatum dicitur dominium rei venditae in emptorem? ibid.

CAPUT II.

De Pretio, quo fieri debet emptio, & venditio.

Quest. 1. **L**icet-ne rem emere infra justum illius pretium, aut vendere ultra idem pretium justum? 156

Q. 2. In quo consistit justum cujuslibet rei pretium? ibid.

Q. 3. Potest-ne quis licite emere infra pretii infimi limites, aut ultra summum pretium vendere? 157

Q. 4. In quibus casibus licet emere infra pretii infimi limites, aut emere ultra summum pretium? ibid.

Q. 5. Nullus-ne alius potest assignari casus, in quo liceat res infra justum pretium emere? 158

Q. 6. Potest-ne emi census, aut pensio constituta minori pretio, quam sit capitale, propter quod talis census constitutus est? 159

Q. 7. Nonne dici posset, quod is qui ut supra capitale centum aureorum pretio octuaginta aureorum emit, potest tamen totam illam centum aureorum summam in casu solutionis & extinctionis census retinere, propter

pter periculum, quod subit perirendi summam sic traditam? 160

Q. 8. Quo pacto intelligi debent legis verba, quod scilicet: *Res tantum valeat, quantum vendi potest*: ex quibus inferri posse videtur, licere rem quamlibet vendere majori pretio quo vendi de facto potest, cum liceat vendere quantum valet; & ut ait S. Thomas, res tantum valet, quantum sine fraude vendi potest? ibid.

CAPUT III.

Utrum liceat minori pretio & infra infimum rem emere, quando tale pretium anticipata solvitur.

Quest. 1. **L**icet-ne mercatori emere, exempli gratia, lanam minori pretio, quam revera valeat, dum pecuniam per anticipationem solvit? 161

Q. 2. Nonne potest esse aliquis casus, in quo liceat minori pretio emere ob anticipatam solutionem? 162

Q. 3. Nonne, praeter rationem lucri cessantis, vel anticipatam solutionem, est alius casus, in quo liceat viiori pretio emere? ibid.

Q. 4. Nonne dici posset, mercatoribus licere viiori pretio emere, dum anticipato solvunt, quia periculo perdendae pecuniae se exponunt; aut etiam quia aliquoties illi a quibus exempli gratia, lanam emunt, eos tallunt eam aqua aspergendo, aut in loco humido conservando, ut illius pondus augeatur? ibid.

Q. 5. Nonne dici posset in gratiam mercatorum qui viiori pretio emunt ob anticipatam solutionem, illud eis licere, quia mercium minuitur pretium, quoties ob emptorum penuriam venditor ad offerendas merces cogitur? 163

Q. 6. Quidnam de his dici potest, qui, v.g. ante olivarum collectam, mensuram olei decem aureis emunt, dum probabiliter quatuordecim, aut quindecim aureis valituram tempore collectae putant; & consequenter venditor se ad dandas tres olei mensuras obligat, asserens, se illas ab emptore accepisse, licet non oleum, sed pecuniam acceperit? 164

Q. 7. Illa, quae jam olim introducta est consuetudo, emendi vilius cum anticipatione solutionis pretii, ut & venditores possint sibi consulere, & variis necessitatibus subvenire, & emptores possint compensare & refarcire expensas, quas ad habendam anticipatam Pecuniam facere convenit, potest-ne vere mercatores in tali casu a peccato excusare? ibid.

Q. 8. Debet-ne tamquam usurarius considerari mercator, qui regulariter carius ob dilatatam solutionem vendit, quam dum statim pretium solvitur; quique potius

Index Tractatum,
tius eligit minori pretio in pecunia numerata vendere,
quam majori, dum solutio expectanda est? *ibid.*

CAPUT IV.

*De illis qui res furto surreptas, aut aliis modis
iniuste acquisitas, emunt.*

- Quest. 1.* **T**enetur-ne ad restitutionem, qui rem aliquam furto surreptam emit? 165
Q. 2. Qui bona fide emit, non putans rem fuisse furto surreptam, tenetur-ne rem restituere? Et potest-ne illius verum dominum adstringere ad reddendum pretium furti bona fide solutum? *ibid.*
Q. 3. Qui rem furto surreptam ignorat, & bona fide emit, tenetur-ne ad restitutionem, si furtivam esse nesciens, illam vendidit, aut alio modo alienavit, aut etiam si casu aliquo fortuito perierit? 166
Q. 4. Si ille, qui rem furtivam bona fide nesciens emit, tractu temporis cognoscit esse furtivam, tenetur-ne ad restitutionem, si sciens non esse suam, illam aliquo modo alienavit, aut casu fortuito perdidit? *ibid.*
Q. 5. Licet-ne panni lacinias a sartoribus emere? 167

CAPUT V.

*De illis, qui merces summo pretio vendunt, &
easdem mox infimo pretio emunt.*

- Quest. 1.* **L**icet-ne mercatori vendere, exempli gratia, aliquam mercem centum nummis post annum solvendis, sciens eandem sibi mox ab eodem, pretio nonaginta nummorum presentium dandam esse? 167
Q. 2. Licet-ne fundum cum hac conditione vendere, ut si venditor pretium intra certum tempus restituat, emptor fundum pariter restituere teneatur, fructibus perceptis non computatis? 168
Q. 3. Aurifices possunt-ne vasa aurea, aut argentea, non computato artificio, emere, dum illa facile ita refarcire possunt, ut vasa nova appareant, & ut talia vendantur, ita ut saepius pretium quod dederant duplicetur? *ibid.*
Q. 4. Licet-ne frumentum messis, aut vinum vindemiae tempore, modico pretio emere, cum intentione revendiendi eo solum tempore, quo majus erit illorum pretium? 169

CAPUT VI.

De Emptione fructuum & proventuum.

- Quest. 1.* **L**icet-ne emere proventum certum, exempli gratia, quatuor annuos alicujus proventus, & pensionis annuae centum aureorum, pro presenti pecunia trecentorum aureorum? 170
Q. 2. Si creditor a debitore petat ut sibi per anticipationem centum aureos, qui post annum solvendi erant, statim solvat, ob idque quinque aureos remittat; potest-ne acquiescere debitor, & hoc modo a centum aureis intra annum solvendis se redimere, octuaginta aureos statim solvendo? *ibid.*
Q. 3. Licet-ne alicui communitati debita minori pretio emere, ob expensas quae ad procurandam solutionem faciendae sunt? 171

CAPUT VII.

*De illis, qui cum pecunia, & nomine
alterius emunt.*

- Quest. 1.* **Q**ui ex pecunia alterius & ejus nomine rem aliquam emit, potest-ne aliquid pro suo labore retinere? 172
Q. 2. Ille, qui mandatum accepit aliquid emendi, potest-ne lucrum aliquod ex tali emptione adipisci ratione amicitiae venditorum, aut autoritatis cujusdam exemptionum frequentia provenientis, &c. 172
Q. 3. Nonne dici posset, sartores, dum alicujus vestis affinia, & accessoria emunt, posse aliquid super pretio lucrari, & retinere, ut damnum, quod ex insumptione temporis ob talem emptionem sentiunt, aliquo modo refarciant? 173
Q. 4. Dum sartor ab aliquo adhibetur in emptione alicujus panni, peccat-ne & obligatur-ne ad restitutionem, si ob reverentiam mercatoris, sciens permittit, ut merces tali personae ultra debitum vendatur, aut malae pro bonis, aut unius qualitatibus pro alia? *ibid.*

CAPUT VIII.

*De Definitione venditionis, & de rebus
vendibilibus.*

- Quest. 1.* **Q**uid est Venditio? 174
Quest. 2. Quae sunt res vendibiles? *ibid.*
Q. 3. Quae res vendi non possunt? *ibid.*
Q. 4. Licet-ne facere, aut vendere tabellas pictas, quae vulgo Cartae dicuntur, aut taxillos? 175

- Q. 5. Possunt-ne iuste condemnari omnes illi, qui cratas, aut taxillos vendunt? *ibid.*
- Q. 6. Tabernarii & macellarii possunt-ne tuta conscientia dare, aut vendere carnes in Quadragesima, aut aliis diebus, quibus illarum comestio prohibita est? 176
- Q. 7. Possunt-ne Tabernarii tuta conscientia parare, aut ministrare cenam illis, quos a jejuniis excusari non putant, dum timent cum aliquo fundamento, ne, si parare cenam nolint, eorum tabernæ non frequententur, & ita lucrum, ex quo sustentantur, pereat? *ibid.*
- Q. 8. Tenetur-ne Tabernarius inquirere, utrum illi, quibus in tempore Quadragesimali cenam præparat, a jejuniis excusentur? & peccat-ne, si, nihil tale inquirens, cenam parat? 177
- Q. 9. Quale peccatum committunt illi, qui res vendunt, quibus ementes ad peccandum utuntur, dum vendentes habent fundamentum sufficiens iudicandi; ementes in usus malos talibus rebus uti velle? *ibid.*

CAPUT IX.

De Fraudibus, quæ a mercatoribus in venditionibus committuntur, quæque illos ad restitutionem obligant.

- Quæst. 1. Quid est prima fraus, quæ a mercatoribus vendentibus adhibetur, quæque ad restitutionem adstringit? 177
- Q. 2. Qualis est secunda fraus, quæ a mercatoribus in vendendo aliquando committitur? 178
- Q. 3. Quæ est tertia mercatorum vendentium fraus? *ibid.*

CAPUT X.

De Venditione rerum, quæ aliquo vitio, aut defectu laborant.

- Quæst. 1. Reditur-ne iniusta venditio ob defectum, qui reperitur in re vendita? 179
- Q. 2. Tenetur-ne venditor rei venalis vitium emptori manifestare? *ibid.*
- Q. 3. Ad quid tenetur ille, qui rem quampiam habentem vitium, & defectum occultum, sciens vendidit ignoranti emptori? 180
- Q. 4. Ad quid tenetur venditor, dum defectus occultus rei venditæ emptori causam damni dedit, illius usum periculosum, & nocivum reddendo? *ibid.*
- Q. 5. Quando venditor emptori protestatus est, quod in casu cuiuscumque defectus occulti ad nihil teneri vult, & ita monuit, ut antequam consentiat, rem attente con-

consideret; tenetur-ne aliquid præstare, si deinde talem rem vitio occulto laborare comperiatur ab emptore? 181

CAPUT XI.

De Mercatorum monopoliiis.

- Quæst. 1. Quid est monopolium? 181
- Quæst. 2. Quid sunt monopoliorum species? 182
- Q. 3. Monopolium, quod autoritate publica fit, est-ne prohibitum? *ibid.*
- Q. 4. Est-ne grave delictum in monopolio, quod autoritate privata fit? *ibid.*
- Q. 5. Quot modis fieri potest monopolium autoritate privata? *ibid.*

TRACTATUS QUARTUS.

De Mutuo & usura.

CAPUT PRIMUM.

De Definitione, & natura Mutui.

- Quæst. 1. Quid intelligitur per vocabulum Mutui? 184
- Quæst. 2. Quo pacto definitur mutuum? *ibid.*

CAPUT II.

De definitione, & divisione usuræ.

- Quæst. 1. Quid est usura? 185
- Quæst. 2. Quid ex hac mutui definitione inferendum est? 186

CAPUT III.

De Peccati usuræ gravitate.

- Quæst. 1. Peccatum usuræ est ne valde grave? 186
- Quæst. 2. Ostende, quæso, quo pacto usura contraria sit iuri naturali? *ibid.*
- Q. 3. Quonam modo usura est contra jus divinum? 187
- Q. 4. In verbis supra relatis, quæ in Evangelio secundum Lucam reperiuntur, continetur-ne præceptum, aut solummodo consilium? *ibid.*
- Q. 5. In quo casu tenemur, sub pœna peccati, mutuum dare? 188
- Q. 6. Quo modo usura jure Ecclesiastico, & Canonico prohibetur? *ibid.*
- Q. 7. Si usura jure divino prohibita est, quo pacto intelligenda sunt hæc Deuteronomii verba cap. 23. Non veneraberis fratri tuo, sed alieno? *ibid.*
- Q. 8. Cum non solum prohiberetur Judæis dare mutuo

32 *Index Tractatum,*
cum usura, sed etiam id eis tamquam premium pro-
mitteretur, juxta verba Deuteronomii cap. 28. *Fave-*
raberis gentibus multis, & ipse a nullo fœnus acci-
pies: videtur, verum non esse, quod illud toleratum
solummodo fuerit, ob duritiam cordis. *ibid.*

CAPUT IV.

*De rationibus & titulis, quo potest aliquid
ultra sortem principalem mutui
datam accipi.*

- Quest. 1.* **Q**uot sunt tituli, qui jus tribuunt accipien-
di aliquid ultra sortem? 189
Q. 2. Quid intelligitur per lucrum ces-
sans? *ibid.*
Q. 3. Quale est damnum emergens? *ibid.*
Q. 4. Quæ conditiones requiruntur, ut excusatio lucri
cessantis valida & iusta sit? *ibid.*
Q. 5. Quales conditiones requiruntur in damno emer-
genti? 190
Q. 6. Qui mutuo dedit pecuniã, qua reverã in aliquo
negotio lucrativo uti decreverat, sed tamen aliam quo-
que tunc habebat pecuniã; erat-ne in casu lucri ces-
santis, & poterat-ne illud a debitoribus exigere? *ibid.*
Q. 7. Ostendat, quandonam verum est lucrum cessans,
aut damnum emergens in praxi, & quandonam utrum-
que est tantum palliatum & fictitium? *ibid.*

CAPUT V.

*De quibusdam aliis rationibus, quæ afferuntur,
ut possit aliquid in mutuo exigi ultra
sortem principalem.*

- Quest. 2.* **N**onne iustus habetur titulus aliquid ultra
sortem principalem exigendi, ex eo quod
quis ad certum tempus pecunia sua privetur, sequo
obliget ad non repetendum durante illo termino? 191
Q. 2. Nonne ille, cui beneficium mutui datione præsta-
tur, obligatur vicissim ad beneficium referendum? cur
ergo non poterit cum eo fieri conventio, ut gratum se
exhibeat dando talem summam ultra sortem principa-
lem? 192
Q. 3. Si ille qui mutuo accipit, motu proprio aliquid
creditori offert, potest-ne accipere sine usura? 193

Capitulum & Questionum.

33

CAPUT VI.

*De Casibus, in quibus plus quam datum est,
potest sine usura recipi.*

- Quest. 1.* **P**rimus casus est, dum dominus, & toparoha
a proprio emphyteuta, cui pecuniã mutuo
dat, accipit proprium feudum in pignus; &c. 193
Secundus casus est, dum fœder dotem filiæ promissam
genero non tradit; tunc enim potest gener fundos pi-
gnoris loco accipere, nec illorum fructus super uxori
dote tenetur imputare. 194
Tertius casus est, cum imposita est de consensu partium
aliqua poena debitori, si pecuniã statuto tempore
non restituerit; tunc enim exigitur ab eo talis poena
conventionalis. *ibid.*

CAPUT VII.

De Periculo sortis.

- Quest. 1.* **Q**uot sunt periculi species? 195
Quest. 2. **L**icet-ne aliquod interesse percipere pro-
pter pericula facti, quibus pecunia mutuo data expo-
nitur? *ibid.*
Q. 3. Licet-ne aliquod interesse, & lucrum exigere, aut
sperare, ratione periculi juris? 196
Q. 4. Ratio periculi tribuit-ne iustum titulum recipiendi
aliquid ultra sortem principalem? Et quid de illo,
qui e. g. quingentos aureos alicui maritimo negotiato-
ri tradit cum hac conditione, ut si navis ad portum
feliciter perveniat, teneatur negotiator capitale cum
interesse restituere? 198
Q. 5. Nonne dici posset, quod talis eo casu licitam so-
cietatem contrahat cum illo maritimo mercatore, &
ita, &c.? 199
Q. 6. Est-ne licitum commercium maritimum, quod
communiter in emporiis instituitur, ita ut juxta va-
rietatem periculi, quod imminet navibus, minori aut
majori pretio emanantur pecuniæ, aut merces illius ne-
gotiationis causa expostæ? 200
Q. 7. Nonne responderi posset authoritati, quæ habetur
in cap. *Naviganti*, quod supplenda est negatio, ita
ut legatur, *Usurarius non est censendus?* 201

CAPUT VIII.

Utrum Principis Constitutiones possint tribuere justum titulum accipiendi aliquid in mutuo ultra sortem principalem, & de montibus pietatis.

- Quest. 1.* **L**icet-ne exigere interesse ex pecunia mutuo data, posito quod adsit aliqua Principis supremi constitutio, quæ illud interesse assignet? 202
- Q. 2.* Constitutio, in qua habetur, quod iudices obligent debitores ad solvendum interesse in mutuo; quando sunt in mora, nonne iusta est, & ita nonne iustum titulum dat creditori? *ibid.*
- Q. 3.* Si usura, ut sæpe dictum fuit, lege divina, & humana prohibetur, quo pacto licite in montibus pietatis accipitur aliquid in mutuo ultra sortem principalem? 203
- Q. 4.* Quid agendum, cum in fine anni post compensationem omnium expensarum, quæ in monte pietatis factæ sunt, superest aliqua summa ex interesse, quod exactum fuit? *ibid.*
- Q. 5.* Usuram committit-ne, qui mutuum gratuito dat, sed tamen cum intentione, quamprimum iudice petendi sortem principalem a debitore suo, ut hoc modo possit deinde exigere interesse a die petitionis, & moræ? *ibid.*

CAPUT IX.

Utrum Tutores, pupilli, nobiles, & huiusmodi, possint exigere interesse iuxta Decretum Principis.

- Quest. 1.* **P**ossunt-ne Tutores exigere aliquod interesse ex pecunia pupillis debita? 204
- Q. 2.* Quid agendum Tutoribus, qui semper a Iudice condemnantur, cum pupillorum pecunias sine fructu esse passi sunt, si eis non licet interesse ex illis exigere? *ibid.*
- Q. 3.* Tales modi utendi pecuniis pupillaribus, variis periculis expositi sunt, &c. *ibid.*
- Q. 4.* Nonne dici possit, licere Tutoribus exigere aliquod interesse ex pecuniis pupillaribus ratione damni emergentis: quandoquidem semper obligantur Tutores ad solvendum ære proprio illud interesse in favorem pupillorum, & ita verum damnum ratione mutui sustinent? 205
- Q. 5.* Possunt-ne viduæ ex pecuniis dotalibus interesse exigere? 206
- Q. 6.* Possunt-ne nobiles, & huiusmodi, quibus commercio attendere non conceditur, exigere interesse ex mutuo? *ibid.*

CA.

CAPUT X.

Quo pacto responderi possit rationibus, quæ in favorem usure & interesse afferuntur.

- Quest. 1.* **Q**uales proponuntur rationes ab iis, qui pro usuris & interesse pugnant? 206
- Q. 2.* Quo modo huic objectioni responderi potest? 207
- Q. 3.* Quales sunt hi modi liciti? *ibid.*
- Q. 4.* Hi centus perpetui, seu loci montium, videntur esse eodem modo usurarii, ac interesse ex mutuo, cum in utrisque habeatur idem lucrum annuum iuxta Principis taxam? *ibid.*
- Q. 5.* Quales conditiones requiruntur, ut contractus census nulla usuræ suspitione laborent? 208
- Q. 6.* Quam secundo loco rationem assignant, usuræ, sub interesse nomine, fautores? *ibid.*
- Q. 7.* Quid tandem huiusmodi rationibus responderi potest? *ibid.*
- Q. 8.* Qualis est tertia ratio, quæ a multis, tanquam lucro ex mutuo favens, proponitur? 209
- Q. 9.* Quid huic rationi responderi potest? *ibid.*

CAPUT XI.

Quo pacto gere se debeat Confessarius cum his, qui ex pecunia mutuo collocata lucrum percipiunt, aut perceperunt.

- Quest. 1.* **Q**uid agat Confessarius, dum ad eum in tribunali sedentem venerint, qui ex pecunia mutuo data lucrum quolibet anno, vel mense percipiunt, aut perceperunt? 211
- Q. 2.* Quo pacto poterit Confessarius præteritis culpis mederi? *ibid.*
- Q. 3.* Quales requiruntur circumstantiæ, ut censeatur fuisse iusta, & valida talis donatio, & remissio? *ibid.*
- Q. 4.* Sufficit-ne ad absolvendum usurarium publicum, ut obligetur ad secreto restituendum? *ibid.*
- Q. 5.* Requiritur-ne necessarium, ut, antequam Confessarius usurarium absolvat, contractus usurarios resciderit, & restituerit male parta, si possit? 212
- Q. 6.* Quo pacto Confessarius in futurum providere poterit? *ibid.*
- Q. 7.* Quid agere debet Confessarius cum usurario mortui proximo, qui restituendi tempus non habet? 213

CAPUT XII.

De definitione, divisione, & conditionibus Societatis.

- Quest. 1.* **Q**uid est Societas? 214
- Quest. 2.* **Q**uot sunt societatis species? *ibid.*
- B 6 Q. 3.

- ³⁶
 Index Tractatum,
 Q. 3. Quales conditiones in Societate requiruntur, ad
 hoc ut sit iusta & licita in conscientia? *ibid.*
 Q. 4. Nonne potest promitti certum, & determinatum
 lucrum ei, qui solam industriam confert? 215

CAPUT XIII.

De societate animalium.

- Quest. 1. Q. Uales conditiones in pecorum Societate
 requiruntur? 215
 Q. 2. Quidnam ex supradictis concludendum est? 217
 Q. 3. Qui multas possidet pascuales terras, potest-ne in-
 quilino animalia aestimata dare cum hac conditione,
 ut inquilinus teneatur post certum tempus illa resti-
 tuere juxta priorem aestimationem, & interim uno-
 quoque anno, aut mense, certam quantitatem lactis,
 casei, butyri, aut lanæ solvere? *ibid.*
 Q. 4. Debet-ne usurarius censeri, qui fundum inquilino
 colendum tradit, ita ut teneatur ex illius fructibus
 quingentos aureos annuatim sibi solvere, eo quod fun-
 do adjuncta sunt animalia secundum aestimationem
 data, quæ talem fundum melioris conditionis reddunt,
 qui fundus sine animalibus quadringentos aureos tan-
 tum annuatim domino redderet? *ibid.*
 Q. 5. Quare non potest percipi lucrum certum ex ani-
 malibus, quæ fundo adjunguntur, cum animalia,
 perinde ac fundus, ex natura sua fructifera sint? 218
 Q. 6. Nonne dici posset, dominum animalia inquilino
 locasse, & ita licite posse aliquid ultra sortem prin-
 cipalem exigere, sicut aliquid exigi potest pro locatione
 equi, & similium? *ibid.*
 Q. 7. Quomodo se gerere debet dominus, dum boves,
 aut vaccas, fundi sui melioris efficiendi causa, tradit,
 subministrando pascua ad eos alendos necessa-
 ria? *ibid.*
 Q. 8. Nonne excusari potest contractus, in quo anima-
 lia aestimata in Societatem traduntur, ut pecora rustico,
 eo pacto ut reddere teneatur, finita Societate,
 eundem pecorum numerum ejusdem aestimationis &
 valoris, modo tradens rationabiliter rustico compen-
 set periculum animalium, quod in se recipit rusticus,
 &c.? 219
 Q. 9. Quonam modo licite fieri possunt contractus, &
 societates circa animalia? 220

CAPUT XIV.

De Contractu Societatis pecuniarie, & utrum possit
 assicurata sorte principali, aliqua spes lucri rema-
 nere per viam trium Contractuum.

- Quest. 1. P. Peccat-ne, qui mediante Societatis contra-
 ctu, pecuniam mercatori, negotiationis
 causa, tradit? 221
 Q. 2. Nonne posset in Societate assicuratio sortis prin-
 cipalis, & alicujus lucri per viam triplicis contractus
 fieri? *ibid.*
 Q. 3. Nonne huic Constitutioni responderi potest, in ea
 non damari assicuracionem capitalis, & interesse,
 tamquam juri naturali, & divino contrariam, sed ut
 de usura suspectam, & ita contrariam soli juri Ecce-
 siastico; ac proinde talem constitutionem obligare so-
 lummodo in illis regionibus, in quibus publicata, &
 usu recepta sunt? 222
 Q. 4. Nonne pariter responderi potest Pontificem tan-
 tum intendere contractum societatis damnare; in quo
 unus e sociis securitatem habet de sorte principali, &
 interesse, in vim solius contractus societatis: non au-
 tem si fiat assicuratio per secundum contractum, in
 quo compensatur periculum, quod in se recipit so-
 cius? 223
 Q. 5. Quomodo dici potest pactum, quod quis non te-
 neatur participare in sortis principalis damno, esse
 contra societatis naturam; cum Ulpianus dicat in leg.
Si non fuerit, ff. pro socio, fieri posse societatem,
 ita ut unus e sociis de damno non teneatur, & ta-
 men de lucro participet? 224
 Q. 6. Si dum industria est æque aestimabilis, ac ipsa
 pecunia in societate collata, licet percipere partem
 lucri, etiam si de damno quis non teneatur: nonne et-
 iam dici potest, quod in societate, in qua industria
 parum aestimabilis est, & in qua nullum fere reperit-
 ur periculum, ille qui pecuniam confert, potest median-
 tem lucri partem percipere, licet de nullo damno
 teneatur? *ibid.*
 Q. 7. Nonne dici posset, quod servatur æqualitas inter
 socios, quando æque est aestimabile lucrum, quo pri-
 mus se spoliatur, ac periculum, quod secundum in se
 recipit? 225
 Q. 8. Quo pacto responderi potest objectioni sumptæ ex
 Decretali Innoc. III. in cap. *Per vestras*, de dona-
 tionibus inter virum & uxorem; in qua vult Ponti-
 fex, ut maritus, qui non est solvendo, fidejussorem
 inveniat, & cautionem det de reddenda dote; aut
 certe illam aliovi mercatori tradat, ut ex honesto lu-
 cro, quod ex ea percipiet, onera matrimonii susten-
 tare possit, &c. 226

- Q. 9. Quare in societate non poterit transferri periculum fortis sine ejus dominio ad mercatorem, fieri cum hoc possit in contractibus depositi, commodati, & locationis, &c. 227
- Q. 10. Nonne dici posset, asscuracionem fortis principalis in societate factam, rei traditæ dominium non transferre, sicut illud in deposito, commodato, aut locatione non transfert, & ita, &c. 228
- Q. 11. Numquid obijci posset, quod in contractu societatis, in quo vult quis habere asscuracionem fortis principalis, medio secundi contractus, potest etiam apponi pactum, ut mercator pecunia, modo tantum præscripto, uti possit, & ita de ea libere, & absolute disponere non poterit, sicque non erit illius dominus? *ibid.*
- Q. 12. Potest-ne aliqua alia autoritate probari injustitia societatis, quæ cum triplici hujusmodi contractu conjuncta est? *ibid.*
- Q. 13. Si asscuratio potest haberi ab aliquo tertio, quare non etiam ab eodem mercatore, cum quo contracta est societas, haberi poterit? 230

CAPUT XV.

De Usurariorum poenis.

- Quest. 1.* Qui habendi sunt tamquam usurarii publici, & manifesti? 232
- Q. 2. Qualibus poenis usurarii publici feriantur? *ibid.*
- Q. 3. Quales poenas incurrunt Notarii, aut Cancellarii, qui contractus fabricant usurarios? 233

TRACTATUS QUINTUS.

De Cambio, locatione, dote, deposito, & precario.

CAPUT PRIMUM.

De Cambio.

- Quest. 1.* Quid est Cambium? 234
- Quest. 2.* Quo pacto dividitur cambium? *ibid.*
- Q. 3. Quale cambium est reale, & verum? *ibid.*
- Q. 4. Quale est cambium fictum, & fictum? *ibid.*
- Q. 5. Quomodo dividi potest reale, & verum cambium? 235
- Q. 6. Quale est cambium minutum? *ibid.*
- Q. 7. Quale est cambium per litteras factum? *ibid.*
- Q. 8. Quale est cambium ad certum constitutum diem, & terminum? *ibid.*
- Q. 9. Potest-ne licite recipi aliquod lucrum ex cambio minuto? *ibid.*
- Q. 10. Cambium, quod per litteras fit, est-ne licitum? 236

- Q. 11. Aliquando campfor, seu Bancarius, nullum damnum patitur, nullum periculum subit, nullumque laborem apponit in procurando, quod pecunia sibi tradita alio in loco solvatur: his positis, licet-ne campfori lucrum aliquod exigere? *ibid.*
- Q. 12. Si cambium illicitum non sit, quare Christus campfores e templo ejecit? 237
- Q. 13. Quales requiruntur conditiones, ut campfores, seu Bancarii, possint licite, & tuta conscientia exigere aliquod interesse ex pecunia, qua in litteris cambii solvendis utuntur? *ibid.*
- Q. 14. Licitum-ne est cambium ad certum constitutum diem, & terminum? 238
- Q. 15. Licet-ne mercatori, qui pecuniam hoc modo sibi intra certum tempus & terminum solvendam tradit, lucrum consequi, solummodo ob cambium monetæ? &c. 239
- Q. 16. Si quis habens pecuniam, cujus pretium valde brevi minuendum putat, illam idcirco alteri mutuat, cum ea conditione, ut remaneat obligatus ad reddendam eandem summam, perinde ac si monetæ traditæ valor non fuisset imminutus, est ne usurarius? *ibid.*
- Q. 17. Peccat ne qui pecuniam, cum pacto dandi aliquod lucrum, a mercatore recipit? *ibid.*
- Q. 18. Mercator potest-ne sine peccato, mutuo pecuniam sub usuris accipere sine aliqua necessitate, & solummodo ad majus exercendum commercium, & majori cum decore vivendum? 240

CAPUT II.

De locationis definitione, & de rebus que locari possunt.

- Quest. 1.* Quid est locatio? 240
- Quest. 2.* Quæ res locari possunt? 241
- Q. 3. Quæ res locari prohibentur in corpore juris canonici, aut civilis? *ibid.*
- Q. 4. Prohibetur-ne jure civili aliquarum rerum locatio? *ibid.*
- Q. 5. Potest-ne locari pecuniæ? *ibid.*

CAPUT III.

De Obligationibus, & peccatis illius, qui rem suam alteri locat.

- Quest. 1.* Quales obligationes contrahit locator? 242
- Quest. 2.* Si quis ignoranter locavit dolia vitiosa & corrupta, putans esse bona, & idcirco vinum effundatur, aut corrumpatur, tenetur-ne in conscientia solvere & reparare damnum conductoris? 243

- Q. 3. Qui v. gr. alteri dolia vitiosa insciens commodavit, tenetur-ne rescirere damnum, quod inde secutum est, prout dictum est de locatore? *ibid.*
 Q. 4. Propter quam culpam locator tenetur ad restitutionem damni, quod conductor passus est? 244
 Q. 5. Nullus-ne potest reperiri casus, in quo conductor, ob culpam levissimam, ad restitutionem obligetur? *ib.*
 Q. 6. Quæ sunt alie locatoris obligationes? *ibid.*

CAPUT IV.

De Peccato, quod in locatione domus facta in favorem Meretricis aut Concubinarum committitur.

- Quest. 1.** **P**eccat-ne qui domum suam meretrici, aut concubinario scienter locat, dum intendit solummodo pensionem recipere, nullum alium eodenti pretio inveniens conductorem? 246
 Q. 2. Nonne licet alimenta & vestes meretrici vendere, modo id cum perversa intentione non fiat, etiamsi talis foemina nullo modo peccare possit, nisi alimenta, aut vestes ei venderentur? 247
 Q. 3. Quid agere debet confessarius, dum scit poenitentem locasse, aut locare velle domum suam alicui meretrici, vel lenoni? *ibid.*

CAPUT V.

De Obligationibus & peccatis locatarum seu conductorum.

- Quest. 1.** **A**D quæ obligatur conductor? 248

CAPUT VI.

De locatione famulorum, & operariorum.

- Quest. 1.** **Q**ui operarium conduxisset, & deinde illius opera non fuisset usus, teneretur-ne solvere mercedem conventam, & potest-ne aliquid ex ea minuire, eo quod artifex non laborasset? 249
 Q. 2. Regula generalis, quod qui operam suam alteri locat, nullam mercedem consequi debet; cum casu aliquo fortuito, in locatoris persona contingente, non potest id quod promiserat præstare, debet-ne extendi ad omnes, qui operas suas locant? 250
 Q. 3. Cum locatione facta a domino, rei locatæ dominium legitime in alium transfertur, cessat-ne omnino locatio? *ibid.*
 Q. 4. Si Petrus operam Pauli locaverit ad ædificandam domum, aut faciendam statuam, navem & alia huiusmodi, & deinde, re infecta, moriatur Paulus: tenetur-ne

- tenetur-ne hæredes Pauli ad faciendum per se, aut per alios id, quod facere promiserat Paulum? aut si converso Petrus moriatur, tenetur-ne illius hæredes, conventiones, quas cum Paulo fecerat, observare? *ib.*
 Q. 5. Qui rem aliquam a domino locat, potest-ne rem locatam dimittere, dum illius proprietates ad alium dominum transit? 251
 Q. 6. Si famulus vili pretio necessitate compulsus se locaverit, tenetur-ne dominus in tali casu consuetum servitii & laboris sui salarium in foro conscientie famulo solvere, aut tantummodo mercedem conventam? *ib.*
 Q. 7. Cum herus famulum dimittit ante tempus conventum, tenetur-ne integrum totius temporis conventi salarium solvere: aut sufficit-ne, ut salarium pro servitii præstiti rata solvat? 252
 Q. 8. Apparitores, lictores, cursores & similes, qui res judicarias contra varias personas una die foris exequantur, possunt-ne exigere a singulis pretium taxatum, perinde ac si unicam tantum executionem fecissent? *ib.*
 Q. 9. Cum artifex quilibet modico nimium pretio aliquid facere imprudens promittit, tenetur-ne dominus tale pretium augere, cum illius nimiam modicitatem cognovit? *ib.*
 Q. 10. Nonne dici posset, eam legem debere solummodo intelligi, dum adest læsio ultra dimidium iusti pretii: quandoquidem leges illam tantum læsionem in contractibus prohibent, ut videre est in leg. Rem majoris, Cod. de rescind. vendit. & c. cum causa, de emptione, & venditione? 253

CAPUT VII.

De Contractu dotali.

- Quest. 1.** **Q**uid est contractus dotalis? 253
Quest. 2. **Q**uomodo dividi potest dos, seu contractus dotalis? 254
 Q. 3. Tenetur-ne Pater filiam dotare? *ibid.*
 Q. 4. Pater tenetur-ne dotare filiam, quæ sine illius consensu nupsit? *ib.*
 Q. 5. Si Pater, ob paupertatem, filiae dotem constituere non possit, mater tenetur-ne in illius subsidium constituere, si possit? *ib.*
 Q. 6. Tenetur-ne frater sororem dotare, cum id pater aut mater facere non possunt? 255
 Q. 7. Si virgo nubere nolit, sed monasticam vitam ducere cupiat; in hoc casu tenetur-ne pater illam dotare, aut etiam patrimonium filio Ordines sacros recipere volenti constituere? *ib.*
 Q. 8. Quoniam tempore tenetur maritus dotem restituere? *ib.*
 Q. 9.

42. *Index Tractatum.*
 Q. 9. Tenetur-ne maritus totam dotem restituere? 256
 Q. 10. Cum maritus sine timore inopie dotem restituere potest, eamque revera per se, aut per heredem restituit: potest-ne retinere id, quod ad conservanda bona dotalia expendit?

CAPUT VIII.

De Deposito.

- Quest. 1.* Quid est depositum? 256
Quest. 2. Quonam modo dividitur depositum? 257
 Q. 3. Depositarius potest ne uti re, quae apud se deposita est? *ibid.*
 Q. 4. Ad quid tenetur depositarius, dum res deposita in suis manibus minuitur, aut perit? 258
 Q. 5. Qualis est illa culpa gravis in deposito? *ibid.*
 Q. 6. Depositarius tenetur-ne quandoque restituere ob aliquam culpam, quae lata & gravis non est? *ibid.*
 Q. 7. Teneri-ne potest ad restitutionem depositarius, etiam ob culpam levissimam? 259
 Q. 8. Tenetur-ne aliquando depositarius resarcire damnum, quod casu aliquo fortuito rei depositae accidit sine illius culpa? *ibid.*
 Q. 9. Si domus rem suam depositam petat, ut ea utatur ad aliquod scelus perpetrandum, tenetur-ne tunc depositarius rem depositam tradere? *ibid.*
 Q. 10. Si fur rem Cajo surreptam apud Titium deponat, deinde tractu temporis agnoscat Titius, talem rem ad Cajum pertinere; debet-ne illam Cajo aut furi restituere? 260
 Q. 11. Si quis deposita re aliqua, grave scelus committat, in cuius poenam bona illius publicantur, & fisco addicuntur: tunc tenetur-ne depositarius rem deponenti reddere, aut eam iudicibus tradere? *ibid.*
 Q. 12. Si v. gr. famulus apud Sejum heri sui Pomponii annulum deponit, & Sejus talem herum non cognoscens, annulum Titio bona fide restituit, putans, quod esset illius dominus; tenetur-ne in hoc casu Sejus Pomponio annuli valorem restituere? *ibid.*

CAPUT IX.

De Commodato.

- Quest. 1.* Quid est Commodatum? 261
Quest. 2. Ille qui rem suam alteri ad tempus aliquid determinatum commodavit, potest-ne ejus restitutionem exigere ante tempus conventum? *ibid.*
 Q. 3. Ad quid tenetur commodatarius seu ille, cui res aliqua commodata fuit?

Q. 4.

Capitulum & Questionum.

43

- Q. 4. Ob qualem culpam ad restitutionem tenetur commodatarius? 262
 Q. 5. Commodatarius tenetur-ne resarcire damnum, quod rei commodatae casu aliquo plane fortuito sine culpa accidit, ut si incendio, naufragio, latrocinio pereat? *ibid.*

CAPUT X.

De Precario.

- Quest. 1.* Quid est Precarium? 263
Quest. 2. Quot modis precarii contractus finitur? *ibid.*
 Q. 3. Nonne aliae difficultates super precarii materia excitari, & agitari possunt? *ibid.*

TRACTATUS SEXTUS.

De Fidejussoribus, promissione, & ludo.

CAPUT PRIMUM.

De Fidejussoribus.

- Quest. 1.* Quid per Fidejussores intelligitur? 264
Quest. 2. Quot sunt fidejussorum species? *ibid.*
 Q. 3. Potest-ne ita se obligare fidejussor, ut plura teneatur solvere, quam ipse debitor principalis? 265
 Q. 4. Qui alteri pecuniam mutuo dat, potest-ne aliquid exigere, eo quod abstineat a petendo fidejussore, quem petere potuisset? *ibid.*
 Q. 5. Qui pro Titio fidejubet, potest-ne ab eo aliquid, ratione talis fidejussionis, exigere? *ibid.*
 Q. 6. Ille qui requisitus a creditore, fidejubet pro aliquo debito in illius favorem ab altero contracto, potest-ne aliquid pro tali fidejussione a creditore exigere? *ibid.*
 Q. 7. Ille qui pro altero fidejussor est, potest-ne ita cum creditore convenire, ut pro certa summa illius fidejussioni renuntiet, illumque ab obligatione liberet? 266
 Q. 8. Tenetur-ne principalis debitor, omnia damna, quae illius causa fidejussor passus est, restituere? 267
 Q. 9. Fidejussionis onus transit ne ad haeredes, ita ut fidejussoris haeres sit etiam fidejussor, quemadmodum defunctus? *ibid.*
 Q. 10. Licet-ne alicui pro alio fidejubere, dum scit se non habere, unde solvat? *ibid.*
 Q. 11. In quibus casibus ille, qui pro alio fidejussit, contra debitorem in judicio agere potest, ut se a fidejussionis onere liberet, & omne damnum ex ea secutum resarciat? *ibid.*

C A.

CAPUT II.

De Promissione.

- Quest. 1.* Quid est Promissio? 267
Quest. 2. Quid tenetur-ne quis in conscientia promissa implere? 268
Q. 3. Quandonam ab obligatione implendi promissa liberi esse possumus? *ib.*
Q. 4. Ille qui aliquid recipit, quod sibi pro re illicita promissum fuerat, tenetur-ne restituere? 269
Q. 5. Qui aliquid pro re prohibita promissit, & ita promissioni stare non tenetur, potest-ne tuta conscientia, id quod promissit, retinere sine ulla obligatione pauperibus distribuendi? 270

CAPUT III.

De definitione, & divisione Ludi.

- Quest. 1.* Quid est Ludus? 271
Quest. 2. Quot sunt ludi species? *ib.*

CAPUT IV.

De Ludis prohibitis.

- Quest. 1.* Ludi, qui a sorte tantummodo pendere videntur, sunt-ne prohibiti Clericis? 272
Q. 2. Nonne nimis dure, & rigore asseritur, Clericis non licere talibus ludis, qui ut diximus, a sorte tantummodo pendere videntur, operam dare; etiam si non notabilem pecunie summam, sed exiguum exponerent, relaxandi animi gratia? *ib.*
Q. 3. Sunt-ne aliae ludorum species Ecclesiasticis prohibite? 273
Q. 4. Quales ludi Clericis licent? 274
Q. 5. Quales ludi Laicis prohibentur? *ib.*
Q. 6. Laici peccant-ne semper mortaliter, quoties tales aleatorios ludos exercent? *ib.*
Q. 7. Quales circumstantie ludum aleatorium illicitum reddunt, & causam dederunt prohibitionibus, quae in Jure Canonico & civili continentur? *ib.*
Q. 8. Peccant-ne illi, qui domum ad ludendum chartaceis, aut taxillis paratam habent? 275

CAPUT V.

De Casibus, in quibus adest obligatio restituendi illud, quod quid in ludo aleatorio lucratus est.

- Quest. 1.* Quando-nam tenetur quis restituere, quod in ludo, qui a fortuna pendeat, lucratus est? 276
Q. 2.

Capitulum & Questionum.

- Q. 2.* Quomodo id intelligi debet, quod asserit S. Thomas in secundo restitutionis casu supra q. prima relato, quod scilicet teneatur quis restituere ea, quae lucratus est, dum alium ad ludendum attraxit? 277
Q. 3. Nulli-ne sunt alii casus, in quibus adstet obligatio restituendi ea, quae quis in ludis a fortuna pendentibus lucratus est? *ib.*

TRACTATUS SEPTIMUS.

De donatione, & testamento.

CAPUT PRIMUM.

De Donatione.

- Quest. 1.* Quid est Donatio? 278
Quest. 2. Quot sunt donationum species? *ib.*
Q. 3. Quales solemnitates in jure requiruntur ad donationis validitatem? *ib.*
Q. 4. Quis donare potest? 279
Q. 5. Quis donare non potest? *ib.*
Q. 6. Possunt-ne Beneficarii bona ex redditibus Ecclesiasticis provenientia consanguineis donare? *ib.*
Q. 7. Quibusnam donare possumus? 280
Q. 8. Quibusnam donare prohibemur? *ibid.*
Q. 9. Potest-ne pater filiis in potestate sua existentibus donare? *ib.*
Q. 10. Est-ne valida donatio a marito in favorem uxoris facta, vel ab uxore in favorem mariti? *ib.*
Q. 11. In quibusnam casibus valida esse potest similis donatio inter conjuges facta? 281
Q. 12. Donatio inter vivos potest-ne quibusdam de causis revocari? *ib.*

CAPUT II.

De Testamento.

- Quest. 1.* Quid est Testamentum. 281
Quest. 2. Quot sunt testamentorum species? 282
Q. 3. Quenam solemnitates ad testamenti validitatem requiruntur? *ib.*
Q. 4. Est-ne semper necessaria illa solemnitas? *ib.*
Q. 5. Nonne reperiuntur alii casus, in quibus solemnitates non requiruntur? *ib.*
Q. 6. Est-ne validum testamentum coram Parocho, & duobus, aut tribus testibus factum? 283
Q. 7. Tenetur-ne haeres solvere legata facta in testamento, in quo observatae non sunt solemnitates a Jure civili requisitae ad legatorum validitatem? *ib.*

CAPUT III.

De his, qui testamentum facere, vel non facere possunt.

- Quest. 1.* **Q**uinam testamentum facere possunt? 284
Quest. 2. **Q**uinam testamentum facere nequeunt? *ib.*
Q. 3. Licet-ne Clericis secularibus testamentum condere? *ib.*

CAPUT IV.

De his, quibus bona per Testamentum relinqui possunt.

- Quest. 1.* **Q**uinam in testamento possunt hæredes institui? 285
Q. 2. Quinam hæredes, aut legatarii in testamento institui possunt? *ib.*
Q. 3. Qui institutus fuit hæres hoc pacto, ut redderet hereditatem spurio testatori, tenetur-ne hanc hereditatem huic puero restituere, an illis qui succederent ab intestato defuncto testatore? 286
Q. 4. Spurius, seu qui natus est ex illegitimo concubitu, seu illegitima conjunctione, potest-ne in conscientia retinere, quod a patre sibi relictum est contra prohibitionem legis? *ib.*

CAPUT V.

De Legatis.

- Quest. 1.* **Q**uid est Legatum? 286
Quest. 2. Si quis legatum aliquod pium instituit, v. gr. fundationem alicujus Ecclesiæ, hac conditione, ut quotidie Missa celebretur pro requie animæ suæ, aut alia simili conditione; & legatarius nollet acceptare legatum hac conditione; posset-ne hæres sibi illud retinere, aut teneretur-ne impendere legatum in aliquod opus pium? *ib.*
Q. 3. Est-ne grave peccatum differre solutionem legatorum piorum? 287
Q. 4. Si legatarius ante mortem testatoris, rei legatæ dominium acquisivisset, tenetur-ne hæres rei pretium legatario restituere? *ib.*
Q. 5. Ad quem pertinere debet legatum ad pias causas, cum testator non expressit, cui illius debeat fieri solutio? 288
 Editto contro l' usure, ed altri contratti illeciti, pubblicato nella Sinodo d' Albano, dall' Eminentiss. Card. Flavio Ghigi. 289
 * Benedicti XIV. constitutio, circa usuras. 293

TRA-

TRACTATUS PRIMUS.

D E

THEOLOGIA

MORALI

IN GENERE.

CAPUT PRIMUM.

De Principiis generalibus Theologiæ Moralis.

- Quest. 1.* **Q**uid est Theologia Moralis? 289
Respons. Est scientia, quæ hominum mores dirigit.
Quest. 2. Quid est hominum mores dirigit?
Respons. Nihil aliud est, quam recte vivendi regulas docere, quarum auxilio possint homines præcepta, & ea omnia, ad quæ quisque pro sua conditione obligatur, adimplere, actusque suos ad Deum, & æternam gloriam, tamquam ad finem dirigere, ut loquuntur Instituta Juris Canonici (*Instit. fur. Canon. lib. 1. c. 1. §. Si igitur*).
Quest. 3. Quenam sunt illæ regulæ generales, quas se qui & observare tenemur, ut in questionibus moralibus resolvendis in errores non incidamus?
Resp. Duæ sunt omnino regulæ, Scriptura scilicet Sacra; unde dicitur in Canone (*Can. 7. Omnes Psallentes diss. 38.*) *Substantia Sacerdotii nostri sunt eloquia divina*.

vina : & Traditio, quæ potissimum in Sanctorum Patrum scriptis continetur, ut egregie docet Gelasius Papa, dum ait (*Epist. 5. ad Honor. Dalmat. Episc.*) : *Ubi est quod scriptum est ; TERMINOS PATRUM TUORUM NON TRANSGREDIERIS, ET INTERROGA PATRES TUOS, ET ANNUNCIABUNT TIBI, SENIORES TUOS, ET DICENT TIBI ? Quid ergo tendimus ultra definita majorum, aut cur nobis non sufficit, si quid ignoramus discere cupiamus, qualiter ab orthodoxis Patribus singula quæque vel vitanda, vel præcepta sunt, vel aptata Catholice veritati, cur non his probantur esse decreta ? Numquid aut sapientiores illis sumus, aut poterimus firma stabilitate constare, si ea quæ ab illis constituta sunt, subruamus ?* Ex quibus tanti Pontificis verbis facile concluditur, quod in disciplina morali, illi errandi periculo se committunt, qui suas omnes conclusiones, decisionesve autoritate Sacre Scripturæ, aut Traditionis, quæ in Sanctis Patribus reperitur, non firmant. Numquid enim Patribus doctores aut devotiores sumus ? inquit Sanctus Bernardus (*Epist. 174.*) : *periculose presumimus quidquid ipsorum in talibus prudentia præterivit : nec vero id tale est, quod nisi prætereundum fuerit, Patrum quiverit omnino diligentiam præterisse.*

Et quod pejus est, sæpius, ut ait Sanctus Antoninus (*p. 2. tit. 4. cap. 5. ante §.*) *Vadunt ad inferos per vitium presumptionis novitatum rectores, adinventiendi novas vias ultra consuetas ad regendum populum : sive ut extorqueant a subditis substantias, quod pertinet ad cupiditatem : sive ut laudentur ab hominibus de modo regiminis tamquam sapientiores antiquis, recedendo sine causa a semitis eorum, contra illud Proverb. 22. NON TRANSGREDIERIS TERMINOS ANTIQUOS, QUOS POSUERUNT PATRES TUI.* Vadunt doctores in adinventionibus suis, qui non sequuntur dicta Sanctorum ; sed opiniones novas, subtiles & curiosas, non utiles, ad praviendum aures.

Quest. 4. Possunt-ne inveniri autoritates in Scriptura Sacra, Conciliis, aut Sanctis Patribus, ad omnes qui possunt occurrere casus decidendos ?

Resp. Nullus est casus, ut in hujusce operis prosecutione facile videbitur, qui non sit expresse decisus, aut saltem cujus decisio per legitimas, & nullo modo violentas consequentias, non possit erui, & haberi ex principiis a Conciliis, aut Sanctis Patribus in materia morum constitutis.

Quest. 5. Quomodo igitur quidam Scriptores novi varias opiniones laxas secuti sunt, ut conqueritur Alexander Papa VII. ita ut plusquam centum a Sancta Sede in variis decretis jam damnata reperiantur ?

Resp. Dubitandum non est, multas tantæ cæcitatibus

fuisse causas. Attamen certum est, eam præcipue profecisse ex ea temeritate, cum qua multi difficiliore questionibus ex semetipsis, & ex proprio sensu & ingenio decidere ausi sunt, dicta Sanctorum Patrum & Canonum requirere, & ponderare non curantes : non satis considerant ingenii humani cæcitate eo in questionibus moralibus majorem esse, quo voluntas nostra in malum post peccatum Adami inclinata, tenebras intellectus in his materiis plurimum auget ; & ita vix, ac ne vix quidem errores vitari posse ab eo, qui sola ratione humana nititur, aut qui verba Scripturæ Sacre aut Canonum explicare præsumit, non cum eodem spiritu, cum quo prolata & scripta fuerunt, neque eo modo, quo a Sanctis fuerunt exposita ; sed potius cum specie quadam humani luminis, & discursu temerario multumque alieno ab ea humili reverentia, cum qua Christiani sacris illis morum nostrorum regulis submittere se debent. Demum prophetaverunt plures novi doctores de corde suo, contra illud Ezechielis (*13. v. 2. & 3.*) : *Dices prophetantibus de corde suo : Audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus ; Ve prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum.*

In hanc insipientiam cadunt, ut ait Sanctus Leo (*Ep. 10. ad Flav. Constantinop. Episc.*), qui ad cognoscendam veritatem, cum aliquo impediuntur obsequio, non ad propheticas voces, non ad Apostolicas Litteras, non ad Evangelicas autoritates, sed ad se recurrunt ; & ideo magistri erroris existunt, quia veritatis discipuli non fuerunt. Idem Sanctus Pontifex se contrariam plane viam secutum esse luculenter ostendit, dum inquit (*Ep. 27. ad Leonem Ravennæ Episc.*) : *Frequenter quidem in diversarum questionum ambiguo, fratrum corda titubantia, Spiritu Dei instruyente, solidavimus, responsum formas vel ex Sanctorum Scripturarum disciplina, vel ex Patrum regulis colligentes.*

Demum Sanctus Gregorius Papa VII. Videntes, inquit (*l. 3. epist. 10. ad Henricum Regem*), ordinem Christianæ Religionis multis jam labefactum temporibus, & principales, ac proprias lucrandarum animarum causas diu prolapsas, & suadente diabolo concultas ; concussi periculo, & manifesta perditione Domini gregis, ad Sanctorum Patrum decreta doctrinamque recurrimus, nihil novi, nihil adinventionem nostram sperantes ; sed primam & unicam Ecclesiasticæ discipline regulam, & vitam Sanctorum viam relicto errore petendam, & sectandam esse censuimus. Neque enim alium nostræ salutis & æternæ vitæ introitum Christi ovibus eorumque pastoribus patere cognoscimus, nisi quem ab ipso monstratum, qui dixit : *ECCE SUM OVIUM ET PASCUA INVENIET : & ab Apostolis prædicatum, & a Sanctis Patribus observatum, in Evangelica,*

Et in omni Divinarum Scripturarum pagina didicimus.

Quidam hujusce Sæculi Doctores, Sacris Moralis Christianæ regulis non æque ac supradicti Sancti Pontifices detulerunt, & parum felici successu, consili sunt propriæ rationi, & sensui, contra sacræ Scripturæ sententiam, NE INNATIS PRUDENTIÆ TUÆ; nam ille prudentiæ sue innititur, ut ait Sanctus Hieronymus relatus in Canone (S. Hier. in Parab. vel. In c. Ne innitatur, De Conflit.), qui ea quæ sibi agenda vel dicenda videntur, Patrum decretis præponit. Licet enim ratio in se considerata, sit veluti quedam effusio & emanatio divini luminis; attamen fallax admodum est, & quibuslibet erroribus exposita, si consideretur in particulari, & ut est in Petro, aut Jacobo, quia unusquisque ratiocinatur in praxi prout affectus est, & facile in quoslibet absurdos errores prolabitur, dum rectam rationem sequi putat; ut videre est in tam multis non solum religionibus, sed etiam legibus & consuetudinibus, quæ ab hominibus, propriæ rationis lumini confidentibus, tamquam bonæ & rationabiles introductæ sunt. Hinc tam variae de rebus omnibus opiniones. Sed nihil melius fallaciam rationis particularis probat, quam tantique gravissimi errores, in quos varii hujusce ævi doctores in moralibus prolapsi sunt, dum se maxime rationem sequi profitebantur; ita ut de illis quodammodo dici possit videatur, quod evanuerunt in cogitationibus suis, & oblectatum est insipientes cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt (Rom. c. 1.).

Aliud est enim, cum authoritati credimus, inquit Sanctus Augustinus (de Quantitate anime c. 7.), aliud cum rationi; authoritati credere, magnum compendium est, & nullus labor; quod si te delectat, poteris multa legere, quæ magni & divini viri de his rebus, necessaria quæ videbantur, salubriter imperitiorebus quasi nutu quodam locuti sunt, credique sibi voluerunt ab his, quorum animis vel tardioribus vel imperitiorebus, alia falsus esse non posset; tales enim homines, quorum profecto maxima multitudo est, si ratione velint verum comprehendere, similitudinibus rationum facillime decipiuntur, & in varias noxiaque opiniones ita labuntur, ut emergere inde ac liberari, aut nunquam, aut ægerime queant.

Ne igitur in rebus ad nostram, & aliorum salutem pertinentibus a varietate aberremus, Non asseramus, inquit Sanctus Augustinus (lib. 2. de Baptis. c. 6. refertur in Can. Non asseramus 21. q. 1.), stateras volutas, ubi appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro dicentes. Hoc grave, hoc leve est: sed asseramus divinam stateram de Scripturis Sacris, tanquam de thesauris Dominicis, & in illa quid sit gravius appendamus; imo non appendamus, sed a Domino appensa recognoscamus.

Quest.

Quest. 6. Sancti Doctores & Patres, quos Deus Ecclesiæ suæ in variis sæculis dedit, significarunt-ne, se novas opiniones proferre nolle, aut quidquam dicere ex solo proprio sensu, sed aliorum potius vestigiis fideliter inherere velle?

Resp. Is agendi modus in tota multorum sæculorum traditione valde perspicuus, & consans est; sanctique Patres ad unum omnes professi sunt, se doctrinam, & sensum antiquiorum sequi velle, neque quidquam ex proprio judicio proferre. Hanc regulam didicerant Apostoli ab ipso Jesu Christo, qui ut exemplo suo doceret, neminem præsumere debere ex semetipso, & ex proprio sensu opiniones in rebus sacris expromere, in variis Evangelii locis ait (Jo. 7. v. 16.); Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me (Jo. 12. v. 14.) Ego ex me ipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar. Et scio, quod mandatum ejus vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor. Dumque Spiritus Sancti Missionem iisdem Apostolis pollicetur: Cum venerit, inquit (Jo. 16. v. 13.) ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem; non enim loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur. Humilem illam, fidelemque subscriptionem, & reverentiam erga sanctorum Patrum opiniones, & Canonum decreta, nobis necessariam esse, declarare quodammodo videtur Sanctus Paulus, dum dicit (ad Ephes. 4. v. 1.): Quod Deus dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores, & Doctores ad consumptionem Sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi... Ut jam non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ iniquitatis hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Et in alio loco: Doctrinis variis, & peregrinis nolite abduci; ait idem Apostolus (ad Hebr. 6. v. 2.) Et cum Tertulliano (de prescript.) dicere possumus: Apostolos Domini habemus auctores, qui nec ipsi quidem ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt, sed acceptam a Christo disciplinam fideliter nationibus assignaverunt. Hinc est, quod Sanctus Clemens, Sancti Petri discipulus & successor, in Canone qui illi tribuitur, sic diserit (Can. Relat. dist. 37.). Relatum est nobis, quod quidam in vestris partibus commorantes adversantur sanis doctrinis, & prout eis videtur, non secundum traditionem Patrum, sed juxta sensum suum docere videntur; multas enim quidam, ut audivimus, vestrarum partium ingeniosi homines, ex iis quæ legunt, verisimilitudines capiunt. Et ideo diligenter observandum est, ut lex Dei cum legitur, non secundum propriam ingenii intelligentiam legatur, vel dogatur. Sunt enim multa verba in Scripturis divinis,

„ quæ possunt trahi ad eum sensum, quem sibi unusquisque sponte præsumptum, sed fieri non oportet. Non enim sensum, quem extrinsecus adulteretis, alienum, & extraneum debetis querere, aut quoquo modo ipsum Scripturarum autoritate confirmare, sed ex ipsis Scripturis sensum capere veritatis; & ideo oportet ab eo intelligentiam discere Scripturarum, qui eam a majoribus secundum veritatem sibi traditam servavit, ut ipse possit ea quæ recte suscepit, competenter asserere.

Sancti Patres in Concilio Constantinopolitano congregati, maximi momenti ponderisque monitum iis dant, qui de moribus tractant, & ea, ad quæ Christiani obligantur, ostendere profitentur. Si (inquit Concilium Constantin. 2. in Trullo, Can. 19.) ad Scripturam pertinens controversia aliqua excitata fuerit, ne eam aliter interpretentur, quam quomodo Ecclesiæ luminaria, & Doctores suis scriptis exposuerunt, & maiorem ex iis laudem assequantur, quam si quæ a se dicuntur component, ne dum quandoque ob id hesitent, ab eo quod convenit excidant.

Videmus præterea, id perpetuo professos esse Sanctos Patres, & Ecclesiæ Doctores, se nolle a traditione vel minimam declinare, nihilque novi, & ex proprio sensu statuere, sed antiquiorum opiniones sequi velle; ut eo modo sumendo ab antiquis, quod illi ab aliis sumperant, doctrinæ ab Apostolis, & ipsomet Jesu Christo, per continuæ, fidelique traditionis concatenationem propagatæ, securius adhererent. Id jam satis dilucide probatum fuit ex iis, quæ in præcedenti questione de Sanctis Leone, Hieronymo, & Gregorio dicta sunt. Constat præterea ex verbis Gelasii Pæpæ, sancti Bernardi, & sancti Antonini supra relatis. Attamen non inutile erit, illud ex abundantia attexere, quod Sanctus Augustinus docet non minus exemplo, quam verbo. Summus ille Ecclesiæ Doctor decisiones Sanctorum Patrum, qui illum præcesserant, fideliter in suis variis & multiplicibus operibus sequitur; sed id præcipue apparet in libris quos contra Julianum edidit, in quibus autoritate Cypriani, Ambrosii, Hieronymi, Joannis Chrysostomi, Gregorii Nazianzeni, Basilii, Hilarii, & aliorum constanter nititur. Illorum, inquit (lib. 7. contra Jul.), secutus sum vestigia: quod sentiens sentio, quod tenent teneo, quod prædicant prædico: quis te non videat in me apertum factare copulcium, de illis occultum quidem, sed simile habere iudicium? Ibidem in fine, Facturum me promisi, ut Catholicorum qui fuerunt ante nos Episcoporum sententiis, quascumque rebus, de quibus agitur, congruentes potero reperire, vitæas argutias tuas, & fragilia, quibus tibi multum videris acutus & nitidus, argumenta confringam.

Alii Ecclesiæ Doctores eandem plane viam secuti sunt. Dignum est, inquit sanctus Fulgentius (lib. de veritate prædestin. & gratia, c. 14.), ut in singulis quibusque sen-

sententiis, in quibus nullo cuiusdam obscuritatis ambigimus, sanctorum Patrum definitionibus hæremus, quos præveniens misericordia Dei gratis illuminavit ut crederent, & sequentes instruxit spiritualiter ut docerent. Non querimus pugnas verborum, inquit sanctus Bernardus (Ep. 77. ad Hug.), novitates quoque vocum iuxta Apostolicam doctrinam evitamus: Patrum tantum opponimus sententias, ac verba proferimus, & non nostra; nec enim sapientiores sumus, quam Patres nostri.

Hic de rebus sacris tractandi modus a variis Conciliis & commendatur, & jubetur. Legimus siquidem in Concilio generali Constantinopolitano quarto (Actio. 10. Can. 1.), quod ut rectam regiamque divinæ justitiæ viam sine erroris offensa teneamus, sanctorum Patrum decreta velut inextinctæ quedam semperque lucentes facies sequenda sunt. Et observandum nobis magnopere est ante omnia, & super omnia, ut ajunt Patres in Concilio Lemovicensi congregati (Conc. Lemov. 2. an. 1094.), ut mandatum Dei, & non nostras traditiones populo observandas tradamus, & nihil nisi Scripturarum divinarum auctoritate fultum statuamus agendum. Nihilque de cordibus, nihil extra præceptum Domini, & sanctorum Patrum, quod ab sit, constituere, docere, vel subdere presumamus. Et ita cum sancto Hormida Pontifice (Can. Prima Salus 25. q. 1.) concludendum est, quod Prima salus est recte fidei regulam custodire, & a constitutis Patrum nullatenus deviare.

Quest. 7. Quonammodo casus dubii, & quæstiones circa mores, difficiles, & intricatæ, retroactis sæculis apud Catholicos decidebantur?

Resp. In Iuliusmodi casibus tota controversia deferrebat ad Episcopum, cui peculiarem gratiam, & majus lumen, ad eas difficultates, quæ ad regimen animarum pertinent, decidendas largitur Deus. Quod si quæstio nimis ardua, & extraordinaria videbatur, eam Episcopus terminabat in Syn. Diocæsana, in qua omnes Sacerdotes conveniebant, ut videre est in Concilio a sancto Leone Papa quarto Romæ congregato (Can. 40.), in quo sic legitur: Presbyteri, quæ in diversis locis, baptisteriis, vel quibuscumque sacris oratoriis ordinantur, instanter, ac inexcusabiliter ad Concilium Diocæs. Episcopi occurrere, secundum statuta sanctorum Patrum, decernimus.

In his Synodis Presbyteri de administratione Baptismi, & aliorum Sacramentorum rationem reddere debebant: quandoquidem, ut dicitur in Concilio Arelateni (6. ann. 813. Can. 4.), a sanctis Patribus institutum, est, ut quando ad Concilium venerint, rationem Episcopo suo reddant, qualiter suscepit officium vel baptismum celebrent. Et ibidem resolutionem requirebant illorum casuum, qui in eorum Parochiis accidebant: quod si quæstio ita ardua, & tanti ponderis erat,

ut illius decisionem in Synodo Dioecessana fieri non conveniret. Concilio Provinciali reservabatur, & ideo unus ex Canonibus Apostolis adscriptis vult (*Can. 37. Apost.*), ut, „bis in anno Synodus Episcoporum fiat, & inter se „dogmata religionis inquirent, & incidentes Ecclesia- „sticas controversias disponant“. Idem plane decerne- „re videtur Concilium Nicenum his verbis. (*Conc. Nic. 1. c. 5. ref. in Can. Habeatur, dist. 18.*): „Habeatur „semel Concilium ante dies quadragesimæ, ut omnibus, „que sunt, simultatibus amputatis, mandum jejunium, „& solemne Deo possit offerri: secundum vero agatur „circa tempora autumnii. Censuimus, inquit Patres „in Concilio Antiocheno congregati, propter Ecclesia- „sticas causas, & quæ existunt, controversias dissolven- „das, sufficere bis in anno per singulas provincias. E- „piscoporum Concilium fieri (*Conc. Antioch. cap. 10. „ref. 1. p.*). Et ne talia Concilia finirentur ante- „quam omnes ad animarum salutem spectantes contro- „versie, & difficultates decise fuissent, Arvernense (*1. „ann. 155. Can. 1.*) ita decernit: „Quoties secundum „statuta Patrum sancta Synodus congregatur, nullus „Episcoporum aliquam prius causam suggerere audeat, „quam ea quæ ad emendationem vitæ, ad severitatem „regulæ, ad animæ remedia pertinent, finiantur“. „Demum Concilium Troslejanum (*ann. 599. in princip.*) „omnem talium decidendarum questionum modum declar- „at his verbis: „Sanctum, & Deo auctore celebratum, „generaliter, & sine ulla exceptione Nicenum præce- „pit Concilium, ut omnibus simul Episcopis Provin- „cie congregatis discutiantur quæstiones: necessariae, & „quod regulariter omnibus placuerit in commune, hoc „omnes tam Metropolitanam quam ceteri sequantur. Epi- „scopi, ita tamen ut in omnibus quid antiqua habeat „authoritas, requiratur.

In casibus vero difficilioribus, & majoris momenti, Summus Pontifex consultebatur, isque tales casus aut per semetipsum desinebat, aut in Concilio a se convocato. Illius salubris disciplinæ observantiam videmus in Decreto a Pelagio Papa promulgato his verbis (*Pelagius ep. c. refert in Canon. Multis, dist. 17.*): „Majores, & „difficiles quæstiones, ut sancta Synodus statuit, & „beata Consuetudo exigit, ad sedem Apostolicam semper „referantur“. Et sanctus Innocentius primus (*epist. 4.*) respondens Episcopo, qui eum super variis casibus consuluerat, „Mirari non possumus, inquit, dilectio- „nem tuam sequi instituta majorum, omniaque quæ „possunt aliquam recipere dubitationem, ad nos, quasi „ad caput atque ad apicem Episcopatus, referre, ut „consulta videlicet sedes Apostolica, ex ipsis rebus du- „biis certum aliquod faciendum pronuntiet: Quod „nos libenter accipimus, & dilectionem tuam memo- „rem Canonum approbamus.

Idem

Idem præterea sanctus Pontifex, dum difficultates si- „bi ab Exuperio Tolosano Antistite propositas solvit; „Consulenti tibi, frater charissime, inquit (*ad Exu- „perium, ep. 3. c. 1.*), quid de proposita specie unaqua- „que sentirem; pro captu intelligentiæ meæ, quæ sunt „visa, respondi, quod sequendum vel docilis ratio per- „suaderet, vel autoritas lectionis ostenderet, vel cu- „stodia series temporum demonstraret: & quidem di- „lectio tua, institutum secuta prudentium, ad sedem „Apostolicam referre maluit, quid de rebus dubiis cu- „stodire deberet, potius quam usurpatione præsumpta, „quæ sibi viderentur, de singulis obtinere.

Eodem plane modo respondens Alexander tertius Ar- „chiepiscopo Senonensi: „Sicut, inquit (*Can. Sicut, „de Rescriptis*), Romana Ecclesia omnium Ecclesia- „rum, disponente Domino, mater est, & Magistra; „ita & nos, qui eidem Ecclesiæ, licet immeriti, su- „perna dispositionis providentia præsidemus, prout Do- „minus nobis ministraverit, consultationibus respondere „cogimur singulorum, & quæ videntur dubia, Aposto- „lice circumspeditionis providentia declarare.

Major Juris Canonici pars ex his responsionibus, seu rescriptis constat, quibus summi Romani Pontifices varia sibi quæstiones, & difficultates a totius orbis Epi- „scopis, & super pluribus materiis propositas, solvebant. Videmus insuper, Cardinalem Borbonium Archiepiscopum Rotomagensem, & Legatum Avenionensem, sum- „mum Pontificem Gregorium XIII. dum idem Cardina- „lis Archiepiscopus Concilio in sua Provincia convocato Præsideret, consuluisse (*Conc. Rotomagensis anno 1581. in fine*); timens scilicet, ne proprium aut certe Suffraganeorum sensum in decidendis variis difficultatibus sequens, veritatem fortasse non assequeretur, Pontificem enixe pre- „catus est, ut quid in his casibus agendum esset, aperiret. Sed dum hanc disciplinam, & agendi normam fideliter in Ecclesia per multa sæcula observatam intuemur, quis non ingemiscat, videns multos privatos Scriptores, qui nul- „lam in Ecclesia auctoritatem, aut jurisdictionem habebant, audacter, & sine ullo vel minimo scrupulo, his nostris tem- „poribus, variarum quæstionum decisiones ex proprio sensu dedisse, & insuper publicasse, non curantes opiniones san- „ctorum Patrum, & decreta sacrorum Canonum inquirere, illisque fideliter adherere: quod in causa fuit, ut evanes- „cerent in cogitationibus suis, & se aliosque multos in varia conscientie pericula incaute projicerent.

„Cogitanti mihi serioque indaganti, inquit eruditissi- „mus Cardinalis Brancatus de Laurea (*Epitome Cano- „num in præliminari*) undenam haud multis abhinc an- „nis, tanta circa morales doctrinas, necnon & judicia, in „Christianum orbem irrepserit laxitas, effrænisque in „privato quolibet opinandi, & ad utrumque saltitandi „libido; feliciter occurrit, id inde sumpsisse exordium, „quod

quod Spiritus Sancti contempto magisterio, narrationes Patrum nostrorum prætereuntes, propriæ innixi prudentiæ, nostris nimium indulgeamus affectibus; nec amplius ad amissum lapidem, juxta Philosophi præceptum, sed ad lapidem amissum aptare contendamus: non, inquam, legi voluntatem subicimus, sed legem ipsam ad voluntatem trahere non formidamus. Eoque proinde res devenit, ut in permixtis (ne omnia ut par esset completar) quid sequendum, quidve fugiendum, ob garrulitatem opinantium penitus ignoretur; talique insuper probabilitatis involucri coonestentur singula, ut nullum jam super sit agibile, in cujus gratiam bivium non sit paratum certissimum: & quæ perpetuo hucusque pugnantia prædicata fuere contradictoria, concordi consensu veri honestique paritate, opinantium beneficio, credantur coivisse.

Quest. 8. Quo pacto dispositum, & animatum esse convenit Christianum, dum Doctorem super aliqua conscientie difficultate consulit?

Resp. In animo habere debet, discere ab illo viam salutis, quæ in sacra Scriptura, & traditione designata est, & Deum enixe rogare, ut non patiat se duci per latam illam viam, quæ, ut in Evangelio dicitur, ducit ad perditionem, cujusque cavenda gratia, multæ propositiones laxæ a summis Pontificibus reprobatae sunt; ut videre est in præambulo Decretæ ab Alexandro septimo editi: Ne, inquit (Alex. 7. in Decreto dato anno 1665. die 24. Sept.), ullum unquam tempore viam salutis, quam superna veritas Deus, cuius verba in æternum manent, arctam esse desinere, in animarum perniciem dilatar, seu verius perverti contingeret, idem sanctissimus D. N. ut oves sibi creditas ab ejusmodi spatiosa, lataque, per quam itur ad perditionem, via, pro Pastoralis sollicitudine in rectam semitam evocaret.

Hinc est, quod Apostolici zeli egregius imitator sanctus Carolus, oves sue curæ commissas sic affatur (in Oratione habita in Concil. Provinc. 6.): „Longe ab sint a nobis voces illorum, qui consunt pulvillus sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas. Næ isti suis adulationum vocibus, vocumque blanditiis cum nos fallere student, tum istis etiam illecebris populos nostros decipiunt; dicunt enim bonum malum, & malum bonum. O popule meus, quis poterit omnia mala, quæ te undique premunt, enumerando recensere? Audet tamen isti a salutis viæ te adulationibus longius abducere. Popule meus, qui te in tanta malorum colluvione beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant.

Demum Beatus Joannes a Cruce asserit (in sentent. sent. 72.), quod si quis tibi persuadere conetur doctrinam laxam, tametsi miraculis eam confirmet, ei credendum non est.

Itaque

Itaque qui volunt revera præferre cuiusque rei salutem animæ, debent in primis vitare Confessarios aut directores palpantes, & adulatores. Cor sapientis, inquit sanctus Hieronymus (hom. 12.), vadat ad domum talis viri, qui se corripit delinquentem, ut adducat ad lacrymas: qui provocet propria lugere peccata: & non eat ad domum lætitiæ, ubi doctor adulatur, & decipit: ubi non conversionem audientium, sed plausus querit, & laudem.

Demum verum Christianum decet, ut animæ suæ misereatur, hæc Jeremiæ verba meditari (Jer. c. 6.): Hæc dicit Dominus: State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulante in ea, & invenietis requiem animabus vestris. In hac unica via, in Evangelio designata, plenam securitatem consequi possumus: & si ab ea declinemus, non multum proderit in judicio sapremo exculationem capere, quod scilicet putaverimus nos in via recta ambulare; quæ invenimus Confessarios, qui cupiditati nostræ obsecundantes securitatem nobis falso adulantes, aut etiam errantes promiserint. Ecce dat tibi securitatem procurator, inquit sanct. Augustinus (hom. 12.), quid tibi prodest, si pater familias non acceptet? Procurator sum, servus sum, vis dicam tibi? Vive quomodo vis, Dominus te non perdet. Securitatem tibi procurator dedit, nihil valet securitas procuratoris. Utinam tibi Dominus securitatem daret, & ego te sollicitum facerem! Domini enim securitas valet, etiam si nolim: mea vero nihil valet, si ille noluerit. Quæ est autem securitas, Fratres, vel mea, vel vestra, nisi ut Domini iussa intente diligenterque audiamus, & promissa fideliter expectemus? Docente præsertim Domino in Evangelio, quod cæcus si ceco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt. Videri potest Tom. 4. Tract. 6. cap. 6. n. 10. in fine, & cap. 10. n. 2.

Quest. 9. Quomodo potest discerni bonus Director a malo, qui dat occasionem multiplicandi peccata, quæ veram, & utilem peccatorum conversionem potius impedit, quam procurat?

Resp. Falsi pravique Directores semper in Ecclesia multum nocuerunt; hinc est, quod Paulus Apostolus ita de eis loquitur (ad Rom. c. 16. v. 17.): Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensiones, & offendiculi præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab illis. Tum indicans, quo pacto dignosci possint: Hujusmodi enim, inquit (ad Timot. 1. c. 3. v. 6.) Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri, & per dulces sermones, & benedictiones seducunt corda innocentium. Et alio in loco dixit, quod Ex his sunt qui penetrant domos, & captivas ducunt mulieres oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis.

Solent enim Directores propriæ utilitati servientes, ubique

ubique sese ingerere, secreta familiarum perferutari, variis artibus auctoritatem captare, mulierum animos etiam religiosarum sibi devincere, dum illarum secretis cupiditatibus non resistunt: demum de numero poenitentium sibi inaniter & periculose gratulari, solemne habent.

E contra veri probique animarum Rectores gloriam Dei tantummodo querunt in ministerio, & illorum salutem, qui sponte ad eos accedunt: cum propria non querant, nec lucro inhiunt, nullam veritatem poenitentibus necessariam aut utilem occultant; immo illos in eam introducunt arctam viam, quæ expresse tanquam necessaria prædicatur in Evangelio: cum magna mansuetudine patientique cum poenitentibus agunt, sed adulationem fugiunt, nec unquam eos in peccatis palpant, aut obdormire sinunt, sub umbra falsæ & irritæ pacis, aut Sacramenta perperam sumere, dum non vere conantur pravis habitibus obsistere, & eorum periculosam vim contrariis actibus obtundere repellereque. Videri potest Tomi 4. Tract. 6. cap. 10. n. 2.

Quest. 10. Est ne quedam diversitas inter obligationes conscientiae, & obligationes, quæ ex præceptis oriuntur?

Resp. Est certe, cum possit quis peccare contra conscientiam non peccando contra præcepta, ut videtur in Canone (*Can. Omnes*, 28. q. 1.), qui exponens illa Apostoli verba: *Omne quod non est ex fide, peccatum est*, dicit, quod omne quod contra conscientiam sit, edificat ad gehennam; & author Commentarium in Paulum, quæ Ambrosio tribuuntur, docet in hæc verba, quod omne quod fit, etsi in se, & de se sit bonum, si tamen non sit ex fide, id est, contra conscientiam, ut scilicet credamus esse malum, peccatum est. Idem habetur in cap. Per tuas litteras, de simonia. Posset etiam quis præcepta violare, & tamen contra conscientiam non peccare: nam, ut ait sanctus Thomas (1. 2. q. 78. art. 3. in corp.), *Si sit talis ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato.* Hic tamen sanctus Doctor de ignorantia circa præcepta naturalia & divina non loquitur, ut inferius videbimus.

CAPUT II.

De regulis generalibus ad cognoscendum,

quando contra conscientiam, aut contra præcepta peccetur.

Quest. 1. Quid est Conscientia?

Resp. Cum Conscientia sit *Cordis scientia*, ut ait sanctus Antoninus (1. p. tit. 3. c. 10. §. 1.), unde dicitur quasi cum alio scientia: recte definitur potest,

est, Quod dicitur, & ostendit id, quod agere debemus, aut fugere, ut recte vivamus. Hæc definitio sumitur a sancto Thoma: *Dicitur namque conscientia testificari*, ait sanctus Doctor (1. p. q. 75. art. 13. in corp.), *secundum quod per nostram conscientiam judicamus aliquid esse faciendum, vel non faciendum.*

Quest. 2. Quomodo dividi potest conscientia?

Resp. Duæ sunt tantum conscientiarum species, ad quas ceteræ reducuntur; prima vera est, & ea, ad quæ obligamur, recte ostendit; altera falsa aut erronea appellari potest, quia nos in errorem inducit, & falsum pro vero proponit.

Quest. 3. Qualis est vera conscientia?

Resp. Illa est, quæ præceptis conformis est, & id facere suadet, ad quod præcepta nos obligant.

Quest. 4. Qualis est conscientia erronea, & falsa?

Resp. Est quedam interior apparens lux, quæ nos ad agendum ea, quæ prohibita sunt, inducit, ostendens, & persuadens non esse prohibita.

Quest. 5. Possumus-ne sequi conscientiam erroneam?

Resp. Primo illud certum est, nos non posse agere contra dictamen conscientiarum, etiamsi erronea sit, & dicat, illud malum esse, quod in se bonum est; quia, ut ait sanctus Thomas (1. 2. q. 39. 2. art. 4. in corp.), *Error quo creditur esse mortale, quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale*; quia ex eodem Angelico Doctore (1. 2. quest. 39. art. 6. in corp.) *Ex quo aliquid proponitur a ratione ut malum, voluntas, dum in illud fertur, accipit rationem mali.* Si ergo proponatur a ratione ut malum, voluntas, dum in illud fertur, accipit rationem mali; unde voluntas erit mala, quia vult malum; non quidem id quod est malum per se, sed id quod est malum per accidens propter apprehensionem rationis: sicut credere in Christum est per se bonum, & necessarium ad salutem; sed voluntas non fertur in hoc, nisi secundum quod a ratione proponitur: unde si a ratione proponatur ut malum, voluntas fertur in hoc ut malum, non quia illud sit malum secundum se, sed quia est malum per accidens ex apprehensione rationis. Et hoc modo peccat quis contra conscientiam, etsi contra præcepta expresse non peccet.

Quest. 6. Nunquam-ne peccat quis sequendo dictamen conscientiarum erronearum?

Resp. Cum, ut supra exposuimus, possit quis duobus modis peccare, aut contra conscientiam, aut contra præcepta, sæpe accidit, licet quis contra conscientiam non peccet; attamen, quia ea conscientia erronea est, & hic error est quodam modo voluntarius, ut explicabitur inferius, peccat contra præcepta: S. Bernardus acriter invenitur in Epistola, aut potius tractatu ad

Hugonem a sancto Victore misso, in nescio quem doctorem, qui temere asseruerat non posse peccari per ignorantiam: Veritatis testimonio paucis, & manifestis, manifestum mendacium confutetur, inquit idem sanctus Doctor (ep. 77. ad Hug. a S. Victore): Is forsitan quis asserit, non posse peccari per ignorantiam; nunquam pro suis ignorantibus deprecatur, sed potius Prophetam irridet deprecantem, & dicentem, DELICTA JUVENTUTIS MEAE ET IGNORANTIAS MEAS NE MEMINERIS. Forsitan & reprehendit Deum exigentem pro peccato ignorantie satisfactionem. Si ignorantia nunquam peccatum est, cur dictum est in Epistola ad Hebraeos, quia in secundo tabernaculo semel Pontifex in anno solus intraret, non sine sanguine quem offerret pro sui & populi ignorantia? Si peccatum ignorantie nullum est, non ergo peccavit Saulus, quod persecutus est Ecclesiam Dei; quoniam quidem ignorans hoc fecit, manens in incredulitate. Bene itaque faciebas, quod eras blasphemus, & persecutor, & contumeliosus; quod eras spirans minarum, & cadis in discipulos Domini; in hoc ipso quippe abundantius emulatur existens paternarum suarum traditionum. Non ergo debuisti dicere: Misericordiam consecutus sum, sed mercedem recepi: quippe quem ignorantia a peccato reddebat immunem, insuper & emulatio remanentem judicabat. Si, inquam, ignorantia nunquam peccatur, quid ergo causamur aduersus occisores Apostolorum, quoniam quidem non solum malum esse nescierunt interficere illos, sed insuper quoque id faciendo arbitrati sunt obsequium se prestare Deo; sed & frustra in Cruce Salvator orabat pro suis Crucifixoribus, quippe nescientibus, ipso teste, quid facerent, & ita nequaquam peccantibus. Nunquid non ex his satis apparet, in quantis jaceat ignorantie tenebris, qui ignorat, peccari posse interdum per ignorantiam?

Quest. 7. Quandonam peccati reus sit is qui conscientiam erroneam sequitur?

Resp. Responderi potest ex sancto Thoma, peccari sequendo conscientiam erroneam, quando talis error est aliquo modo voluntarius; & ignorantia, ut docet Angelicus Doctor (1. 2. q. 6. art. 8. in corp.), est voluntaria dupliciter; uno modo, quia actus voluntatis fertur in ignorantiam. Sicut cum aliquis ignorare vult, vel ut excusationem peccati habeat, vel ut non retrahatur a peccando. Alio modo dicitur ignorantia voluntaria ejus, quod quis potest scire, & debet. Unde dicitur in Canone (Can. Non omnis, dist. 37.), quod Non omnis qui ignorat, immunis est a peccato (id est, ut ait Glossa, a peccato) ille enim potest excusari a pena, qui quod disceat, non invenit.

Quest. 8. Quo pacto error conscientie a transgressionem preceptorum potest excusare?

Resp. Quando provenit ex ignorantia penitus involuntaria.

luntaria, & involuntaria est, ut ait sanct. Thom. (ib.) cum aliquis homo ignoret aliquam circumstantiam actus, quam non tenebatur scire, & ex hoc aliquid agit, quod non faceret, si sciret: puta cum aliquis diligentia adhibita, nesciens aliquem transire per viam, projicit sagittam, qua interficit transeuntem: & talis ignorantia causat involuntarium simpliciter. Et ita proprie loquendo, ignorantia a peccato excusat, si invincibilis sit, id est, cum quis non potuit scire ea, ad quae obligabatur; & e converso ignorantia non excusat, quando vinci potuit, id est, quando quis poterat eam superare aliquo modo, & deceptus est, quia negligens fuit.

Quest. 9. Quo tandem modo ignorantia potest esse invincibilis?

Resp. Duæ sunt species ignorantie; nam alia est ignorantia juris, alia facti: per ignorantiam juris ignorantur ea quæ præcepta sunt, & ita ignorantia juris est, nescire prohibitum esse diebus veneris carnem manducare. Ignorantia vero facti ea est, qua quis sciens præcepta, ignorat tamen illud quod agit, esse contra præcepta; ut si quis sciens prohibitum esse comestionem carnis diebus veneris, carnem tamen comedit, putans non esse carnem, sed piscem; talis ignorantia facti est, non juris. His positis respondeo, ignorantiam juris fere nunquam excusare omnino, quia teneatur scire ea quæ sunt juris; ignorantia vero facti potest esse invincibilis, & ita potest quis errare in facto sine peccato, ut si illud ignoret sine ulla sua culpa. Unde concludere possumus cum Bonifacio 8. in regula Ignorantia (Regula ignorantie, de reg. jur. in 6.), quod generaliter loquendo, ignorantia facti, non juris, excusat.

Quest. 10. Quandonam vincibilis est ignorantia juris, & non excusat a peccato: & quandonam invincibilis est, & excusat?

Resp. Antequam illius questionis solutionem demus, supponendum est, duas esse species juris; aliud namque est jus naturale, aliud positivum; quod potest subdividi in jus positivum divinum, & jus positivum humanum. Lex naturalis, inquit sanctus Thomas (1. 2. q. 9. art. 2. in corp.), nihil aliud est, quam participatio legis æternæ in rationali creatura, quæi lumen rationis naturalis, quo discernimus, quid sit bonum, & quid malum; & ut ait sanctus Ambrosius (Can. Turbatur, 1. q. 4.) Ignorantia juris naturalis omnibus adultis damnaibilis est: quod clarius explicans sanctus Augustinus (de gratia & lib. arbitrii ad Valentinum, c. 3.), Ignorantia, inquit, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat, sed fortassis ut minus ardeat. Et licet obijci possit, sanctum Augustinum ibi tantum agere de ignorantia circa ea, quæ fidei respiciunt; attamen principia, & rationes ejusdem san-

sancti Doctoris, eandem vim habent circa ea, quæ ad mores spectant; cum præsertim alibi dicat (*Lib. 1. operis imperfecti. c. 106.*), quod necesse est ut peccet, si quo ignoratur iustitia, id est, qui ignorat id quod agit esse contra legem naturalem; & peccatum ignorantie esse voluntarium voluntate facti, non voluntate peccati. . . . quod tamen factum peccatum fuit. Et alio in loco ita disserit (*Lib. 1. Retract. c. 15.*). Si quis bonum putaverit, quod malum est, hoc putando utique peccat: & ea sunt omnia peccata ignorantie, quando quisque bene fieri putat, quod male fit. Unde concors est sententia, ut ait Gerson (*Lib. de vita Spirituali lect. 4. Coroll. 3.*), nullam in his quæ legis divine sunt, cadere ignorantiam invincibilem. Quod videtur intelligi debere de lege divina, quæ in Decalogo continetur, cuius præcepta ad jus naturale spectant; ratio autem, cur talis ignorantia non excuset, ea est, ex sancto Thoma (*1. 2. q. 95. art. 2. in corp.*), quia habemus semper in nobis lumen necessarium ad cognoscenda præcepta naturalia, & illa tantum ignoramus, quia non satis curavimus iis uti mediis, quibus ad eorum cognitionem devenire poteramus. Signatum est, inquit, super nos lumen vultus tui Domine: quod pertinet ad naturalem legem, quæ nihil aliud est, quam impressio divini luminis in rationali creatura. Quæ doctrina saltem debet intelligi de primis, & magis obviis principiis legis naturalis, & conclusionibus ab his principiis non multum remotis, ut colligitur ex his quæ dicit idem sanctus Doctor 2. part. q. 94. art. 6. in corp. qui de illis juris naturalis præceptis loqui putatur, dum asserit (*D. Thom. quodlib. 8. art. 10.*) „quod diversæ opiniones Doctorum sacræ Scripturæ, si quidem non pertineant ad fidem & bonos mores, absque periculo auditores, utramque opinionem sequi possunt: tunc enim habet locum, quod Apostolus dicit ad Roman. 14. Unusquisque in suo sensu abundet. In his vero quæ pertinent ad fidem & bonos mores, nullus excusatur, si sequatur erroneam opinionem alienius magistri; in talibus enim ignorantia non excusat“. Et eodem modo intelligi posse videtur, quod alio in loco dicit: (*Quodlib. 8. art. 13.*): Illud quod agitur contra legem, semper est malum: nec excusatur per hoc quod est secundum scientiam.

Et etiam si contingere possit in aliquo extraordinario casu, ut nullam haberemus culpam in tali ignorantia; attamen quia illud rarissimum est, & difficile admodum discerni potest, deberemus in praxi judicare, quod a culpa liberi non sumus, dum re vera aliquid agimus, quod contra jus naturale erat.

Ignorantia vero juris positivi divini aut humani, reperitur in eo qui nescit leges & præcepta, ad quæ ser-

vant.

vanda obligatur, five sint a Deo, five ab Ecclesia, aut alio superiore legitimo iuste præcipiente.

Quæst. 11. In quibusnam casibus ignorantia juris positivi divini & humani excusat, aut non excusat?

Resp. Dicendum est cum sancto Thoma (*1. 2. q. 19. art. 6. in corp.*) „quod si ratio vel conscientia erret errore voluntario, vel directe, vel propter negligentiam, quia est error circa id, quod quis scire tenetur: tunc talis error rationis vel conscientie non excusat, quin voluntas concordans rationi, vel conscientie sic erranti, sit mala. Si autem sit error qui causet involuntarium, proveniens ex ignorantia aliæ circumstantiæ absque omni negligentia, tunc talis error rationis vel conscientie excusat, ut voluntas concordans rationi erranti, non sit mala.

Quæst. 12. Quam quæso securitatem habere debemus, antequam agamus, quod lumen conscientie nostræ veritati conforme sit, ut illud sequendo non peccemus?

Resp. Cum sancto Antonino (*1. p. tit. 3. v. 3. c. 10. §. 10.*); quod certitudo quæ requiritur in materia morali, non est certitudo evidentie, sed probabilis conjecturæ.

Quæst. 13. Quæ est, & in quo consistit illa certitudo moralis?

Resp. Idem sanctus Antoninus ibidem dicit, quod non consurgit certitudo moralis ex evidenti demonstratione, sed ex probabilibus conjecturis grossis & figuratilibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus. Notandum est, quod sanctus Antoninus loco supra citato, loquens, ut ipsemet dicit in eo loco, pro conscientie scrupulosis, voluit omnino uti modo loquendi proprio, & apto ad dispellendos vanos terrores, quibus tales sæpius concutiuntur: & expendens, quod numquam fere putant se habere certitudinem moralem de bonitate suorum actuum, conatus est talem certitudinem illis faciliorem reddere quantum poterat, ut illorum infirmitati mederetur: quod utile admodum est observare, ut verus dicti sancti Doctoris sensus in hac materia intelligatur discernaturque. Sed ut illa difficultas magis dilucide explicetur & solvatur, possumus considerare hominis conscientiam in triplici statu; aut enim sufficienter convincitur ex his quæ sibi apparent, se posse agere sine errore & peccato; & hæc dicitur conscientia probabilis: aut non ita clare videt, quid sibi agendum sit, sed hæret dubius inter duas opiniones contrarias, non valens discernere, quænam ex his verior sit; & hæc vocatur conscientia dubiosa: aut denique habet quidem ex una parte rationes fortes, quibus convincitur se posse licite quid facere, sed tamen restat aliquis timor vanus, & nulla solida ratione nixus; & hæc est conscientia scrupulosa. De variis illis conscientie nostræ statibus singillatim tractabimus infra.

CAPUT III.

De Conscientia probabilis.

Quest. 1. Quid est conscientia probabilis?

Resp. Conscientia probabilis nihil aliud est, ut modo diximus ex sancto Antonino, quam convictio quædam interior proveniens ex certitudine morali, quam de bonitate, & rectitudine nostre actionis habemus, ex probabilibus conjecturis magis ad unam partem quam ad aliam se habentibus, quibus suadentibus putamus nos non errare. Hæc definitio vel descriptio convenit cum illa quæ ex sancto Thoma habetur, qui asserit (*Opus. de falsis c. 2.*), quod *Probabilia dicuntur, quæ videntur omnibus, vel pluribus, vel sapientibus, aut omnibus vel precipuis & maxime notis.*

Hæc certe definitio multum differt ab ea quam varii Neoterici authores passim tradunt; imo dispungere quodammodo videtur multas illorum opiniones, dum rejicit opinionem minus probabilem, & eam, quæ cum non magis appareat probabilis quam opposita, dici & considerari in praxi debet potius tanquam dubia, quam tanquam probabilis. Sed existimavi, illam definitionem, quam Sanctus Thomas ex Aristotele (*1. 8. Topic. c. 10.*) sumpsit, attendendo maxime praxim, esse curatorem, & statim ante oculos ponere & indicare, quæ sit vera probabilitas, & conscientia probabilis; & ideo præferendam esse definitioni, juxta quam illa opinio dicitur probabilis, quæ nititur fundamento solido & idoneo ad persuadendum hominem prudentem; nam in praxi fundamentum illud solidum non est, nec dignum cui homo prudens adhæreat, dum concurrat cum alio contrario fundamento, æque vel magis solido & efficaci; quod scilicet suadet contrariam opinionem, maxime dum in tali electione opinionum de salute æterna agitur.

Quest. 2. Sumus-ne semper securi in conscientia, quando juxta probabilitatem operamur?

Resp. Ut huic questioni, quæ maximi momenti est, & quæ majores totius Theologiæ moraliæ difficultates involvit, dilucide & solide responderi possit, supponendum est conscientiam aut opinionem probabilem, in tribus statibus diversis considerari posse. Primo dum opinio probabilis nititur rationibus & fundamentis supra dictis, nec ulla appareat ratio aut autoritas quæ nos possit movere ad dubitandum de rectitudine & veritate opinionis, quam sequi intendimus. Secundo dum quædam opinio in se probabilis, impugnatur rationibus aut autoritatibus contrariis, & æqualis ponderis; & ita concurrat cum opinione contraria æqualiter probabilis. Tertio cum opinio in se probabilis habet tamen contra se rationes aut autoritates solidiores & majoris ponderis; & ita concurrat cum opinione contraria magis probabilis.

C A

CAPUT IV.

Quid agendum quando quis habet opinionem aut conscientiam probabilem, quæ a nulla contraria probabilitate minuitur & impugnatur.

Quest. 1. Potesne quis esse securus, se non peccare contra conscientiam, quando sequitur opinionem probabilem, quæ nullam habet opinionem aut rationem, quæ illam impugnet?

Resp. Constat ex his quæ ex Sancto Thoma, & Sancto Antonino supra relata sunt; quod dum quædam opinio ita probabilis est, ut omnes rationes & autoritates, quæ intellectui nostro sese offerunt, illi opinioni favent, nec quidquam in contrarium videamus, quod possit tales rationes aut autoritates invalidare, in hoc casu non peccat contra conscientiam, qui talem opinionem sequitur; & ratio est, quia, ut jam diximus cum Sancto Antonino (*1. p. tit. 3. c. 10. §. 10.*), *Certitudo quæ requiritur in materia morali, non est certitudo evidentiæ, sed probabilis conjecturæ;* & ita sufficit, quod habeamus certitudinem moralem de bonitate nostre actionis, ut simus liberi a peccato: at evidens est, illum qui habet opinionem hoc modo probabilem de bonitate suæ actionis, habere etiam eam certitudinem moralem; quandoquidem necesse non est, ut oriatur hæc certitudo ex demonstratione, quæ nos evidenter de veritate convincat; sed sufficit, ut adsint rationes probabiles, quæ nos potius moveant ad illam opinionem sequendam, quam eam quæ illi contraria est. Et ita concludi potest, illum esse securum se non peccare contra conscientiam, qui operatur juxta opinionem probabilem, contra cujus veritatem nullam rationem videt.

Quest. 2. Si quis ignorans jus naturale & divinum, putaret se obligari ad aliquid agendum, quod est illi juri contrarium, posset-ne excusari sequendo illam opinionem quam probabilem credit?

Resp. Respondetur ex sancto Thoma, talem non excusari; quia hic error provenit ex ignorantia legis naturalis, quam omnes scire tenentur: *Si ratio errans dicebat,* inquit Doctor Angelicus (*1. 2. q. 19. art. 6. in corp.*), *quod homo teneatur ad uxorem alterius accedere, voluntas concordans huic rationi erranti est mala, eo quod error ille provenit ex ignorantia legis Dei quam scire tenetur.* Præterea non excusaretur, quia non possumus habere opinionem vere probabilem, quæ præceptis naturalibus contraria sit; habemus enim semper in nobis lumen sufficiens ad illa cognoscenda, & si velimus uti tali lumine, & mediis quæ ab illo nobis supplicantur ad cognoscendas tales veritates, semper nos inducet ad faciendum ea, quæ præceptis conformia sunt, potius quam ea quæ illis adversantur; & cur ex doctrina supra relata patet, necesse est, ut opinio quælibet sit ve-

16

re probabilis, quod quis rationes contrarias perpendens veritatem inquirat, & omnibus pensatis illam potius quam oppositam, veram putet; & illa *certitudo moralis*, ut ait Sanctus Antoninus (p. 1. tit. 3. cap. 10. §. 10.), *confergitur ex probabilibus conjecturis grossis & figurabilibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus*. Et ita si in praxi quis putaret opinionem vere contrariam iuri naturali, esse probabiliorē; in hoc semper esset in culpa, & talis error oriatur ex aliqua cecitate & ignorantia aliquo modo voluntaria, quæ non totaliter excusat, juxta ea quæ ex Sancto Augustino & ex Sancto Thoma diximus supra capite secundo.

Quest. 3. Si is, qui ignorans ius naturale & divinum, putat se obligari ad agendum aliquid, quod illi iuri adversatur, peccat illud agendo; sequitur, quod ille tunc necessario peccat, sive operetur, sive non operetur; nam ex una parte ille non potest agere contra dictamen conscientie sine peccato; & ex alio peccat etiam sequens illam erroneam conscientiam.

Resp. S. Thomas illi objectioni quam sibi opposuerat, respondet: „Dicens, inquit (1. 2. q. 19. art. 6. ad 13.), quod sicut in syllogisticis, uno inconvenienti dato, necesse est alia sequi; ita in moralibus, uno inconvenienti posito, ex necessitate alia sequuntur. Sicut supposito, quod aliquis quaerat inanem gloriam, sive propter inanem gloriam faciat quod facere tenetur, sive dimittat, semper peccabit: nec tamen est perplexus, quia potest intentionem malam dimittere. Et similiter supposito errore rationis, vel conscientie, qui procedit ex ignorantia non excusante, necesse est, quod sequatur malum in voluntate; nec tamen est homo perplexus, quia potest ab errore recedere, cum ignorantia sit vincibilis & voluntaria. Et ita sequitur ex Sancto Thoma, quod ratio, propter quam ignorantia iuris naturalis non excusat, ea est, quia non est invincibilis, & ita aliquo modo voluntaria est. Vide quæ infra cap. 6. q. 9. dicta sunt.

CAPUT V.

Quid agendum sit, quando aliqua opinio probabilis concurret cum alia contraria æque probabilis.

Quest. 1. **O**pinio, quæ aliquandiu probabilis fuit, est-ne semper probabilis?

Resp. Cum juxta definitionem ex Sanctis Thoma & Antonino supra relatum, opinio probabilis sit certitudo moralis de rectitudine nostræ actionis, proveniens ex conjecturis probabilibus, quæ ad eam sequendam potius quam contrariam nos inducunt, perspicuum est, opinionem quæ probabilis erat, quia magis conformis præcepto videbatur, quam alia, posse tractu temporis fieri improbabilem, & a sua probabilitate cadere: cum possit

possit facile accidere, quod ille qui habebat rationes aut auctoritates, quæ illum sufficienter convincebant, se habere certitudinem non physicam, sed moralem de rectitudine suæ actionis, inveniat deinde rationes & auctoritates contrarias, quibus moveatur ad credendum cum solido fundamento illam opinionem, quam putabat probabilem, dum nihil illi contrarium videbatur, suam probabilitatem his apparentibus rationibus perdidisse. Ipsa quotidiana experientia talem veritatem confirmat: nullus enim est, qui non sciat & experiatur, aliquando, illud quod moraliter certum visum erat in quibusdam circumstantiis, videri processu temporis dubium, aut etiam falsum, novo accedente lumine, & re melius considerata. Concludamus igitur, illum in magno errore versari, qui putet in materia morali illud esse semper probabile, quod aliquandiu probabile fuit.

Quest. 2. Quando opinio probabilis concurret cum opinione contraria æque probabili, perdit-ne suam probabilitatem?

Resp. Respondeo affirmative, quia ex hoc dubia efficitur; quod probatur ex Sancto Thoma (q. 14. de veritate ar. 10.) qui sic asserit: *Intellectus noster respectu parium contradictionis se habet diversimode: quandoque enim non magis inclinatur in unam quam in aliam, vel propter defectum moventium, sicut in problematibus, de quibus rationes non habemus, vel propter æqualem æqualitatem eorum quæ movent ad utramque partem, & ista est dubitantis dispositio*. Ex quo sequitur, juxta mentem Doctoris Angelici, nos esse in dubio, quoties habemus varias rationes, quæ nos æqualiter movent ad credendum unam opinionem esse veram, quantum contraria; & consequenter dicendum est, opinionem probabilem, quæ fundatur super rationibus probabilibus, fieri dubiosam, dum est in concursu opinionis contrariæ, quæ æque solidis rationibus nititur.

Quest. 3. Quid agendum est, dum sumus suspensi inter duas opiniones contrarias æque probabiles?

Resp. In hoc casu aut adest quædam necessitas operandi, aut non: si nulla sit necessitas, operandum non est; quod probatur ex Sancto Antonino (1. p. tit. 20. de regul. Juris), qui dicit, quod *dubium probabile est, cum scilicet rationes sunt ad utramque partem quæ æquales, & peccatum grave est se exponere tali dubio, ubi est mortale*. Quod si quis teneatur operari, tunc non debet amplius probabilitati unius ex his opinionibus confidere, quia hujusmodi probabilitas evanuit, ut supra diximus: sed adherere debet opinioni tutiori; quia quoties sumus in dubio, tenemur omnino sequi opinionem magis tutam, juxta axioma sæpius in jure Canonico repetitum (Cap. ad audientiam, De homic. volunt.): *In dubiis tutior via est eligenda*; quod etiam probat Sanctus Antoninus (1. p. tit. 5. 6. 10. §. 10.) exponens illud.

Illud Ecclesiastici: Qui amat periculum, peribit in illo. Hinc est, inquit, quod Beatus Thomas & alii dicunt, quod ille qui agit id de quo est dubium, utrum sit mortale, vel non, peccat mortaliter, quia periculo se exponit mortali. Cum ergo in aliqua materia morali sunt variae & contrariae opiniones, ille qui adhaeret opinioni latioris viae videtur se exponere periculo mortali, quia est in dubio, cum possit illa opinio esse falsa, & contraria vera: sed ad hoc respondetur, quod utique ille qui agit scienter id de quo dubitat esse mortale, permanente dubitatione, mortaliter peccat, etiam si illud in se non esset mortale, sumendo proprie & strictè dubitationem, prout rationes sunt aequae ponderantes ad utramque partem, nec magis quis declinat ad unam, quam ad aliam. Unde sequitur, quod, iuxta mentem sancti Antonini, ille peccat mortaliter, qui in concursu duarum opinionum contrariarum aequae probabilium, sequitur latiorē. Quia, ut decernit Eugenius Papa in Canone (Cap. Inveni de Sponsalib.), in his quae dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus. Ideo Innocentius tertius consultus super questione magis momenti, in qua pro affirmativa, ut & pro negativa, variae inveniri poterant rationes probabiles, omnibus peritis; Nos, inquit, in hoc dubitabili casu, quod tutius est, sequentes, mandamus, &c. (Cap. veniens, de Presb. non baptizato). Quod idem plane est, ac si dixisset Pontifex, quod in tali casu amplecti omnino debeamus illam opinionem, quae tutior est.

Nec minus evidens est ex Sancto Thoma (quodlib. 8. art. 13.) quod inter duas opiniones aequae probabiles, debemus sequi tutiorem: Ille, inquit, qui in quodam dubitationem inducitur contrarietate opinionum, si manente dubitatione plures praebendas habet, periculo se committit, & sic procul dubio peccat: ut pote magis amans beneficium temporale, quam propriam salutem. Quod certe dici potest de his omnibus, qui ex duabus opinionibus aequae probabilibus, tutiorem non eligunt: quia haec caecitas provenit ex eo, quod magis eligunt propriae cupiditati interire, quam salutem in tuto ponere.

Unde S. Antoninus (1. p. tit. 9. c. 1. §. 3.) exponit regulam illam Juris, in qua dicitur, quod is qui se exponit periculo peccandi mortaliter, revera mortaliter peccat: Exponere, inquit, se periculo mortalis peccati, est peccatum mortale: vel sic agere incertum, & dimittere certum, quod sit mortale; sed intelligitur dum tale est vehementer & probabiliter incertum, estque sit oppositum, vel magis: tunc enim illud quod agit, non caret mortali culpa, aliter non.

Possimus adungere his autoritatibus illud quod habetur in Epistola R. P. Mutii Vitelleschi Generalis praepositi Societ. Jesu ad Superiorem ejusdem Societatis (Ep. 2. Romae 4. anno 1617. ad Superiores Societatis).

cietatis Jesu); „Quarto, inquit, nonnullorum ex Societate sententiae in rebus praefertim ad mores spectantibus plus nimio liberae, non modo periculum est, ne ipsam evertant, sed ne Ecclesiae etiam Dei universae insignia afferant detrimenta. Omni itaque studio persciant, ut, qui docent, scribuntque, minime hac regula & norma in delectu sententiarum utantur: tunc si quis potest, probabilis est; autore non caret: verum ad eas sententias accedant, quae tutiores, quae graviores, majorisque nominis Doctorum suffragiis sunt frequentatae, quae bonis moribus conducunt magis; quae denique pietatem alere & prodesse queant, non vastare, non perdere. Vide quae diximus Tom. 4. tr. 9. de Matr. cap. 10. §. 27.

Quest. 4. Nonne accidere potest, quod opinio dubiosa in theoria, seu speculative, fiat tamen probabilis in praxi, & ita quod in casu proposito, licet concursus probabilitatum contrariarum dubias efficiat speculative duas opiniones aequae probabiles, ut probatum est; attamen in praxi una ex his duabus, aut etiam duae sint aequae probabiles, ita ut possimus quamlibet earum sequi tanta conscientia?

Resp. Verum quidem est, opinionem speculative dubiam, posse fieri probabilem in praxi, si occurrat aliqua circumstantia, quae dubitationem amputet, & efficiat quod auxilio alicujus novae rationis eadem opinio, quae ex probabili facta fuerat dubiosa, fiat ex dubiosa probabilis: sed si nulla adsint novae circumstantiae, aut rationes, quae dubium tollant, opinio semper remanet dubia, & consequenter tenemur sequi tutiorem, ut supra dictum est. Nam nullo modo dici potest, quod etiam si simus dubii de rectitudine alicujus actus, verbi gratia, utrum liceat pingere diebus festis, possimus tamen in praxi id agere, de quo speculative dubitavimus, quamvis nulla adsit in praxi circumstantia diversa ab his quas in theoria perpendimus; quod est manifeste contrarium autoritatibus S. Thomae & Sancti Antonini modo relatis: dicit enim expressis verbis Sanctus Antoninus (1. p. tit. 3. c. 10. §. 12.), quod eum in aliqua materia morali sunt variae & contrariae opiniones, ille qui adhaeret opinioni latioris viae, videtur se exponere periculo mortali, quia in dubio. Et ita vult dubium practicum oriri ex dubio speculative de veritate opinionis; & ita illud quod est dubium in speculatione, esse semper dubium in praxi, nisi occurrat in praxi aliqua circumstantia, quae efficiat, ut nullum sit amplius dubium, etiam speculative: exempli gratia, si velimus supponere, dubium esse speculative loquendo, utrum licitum sit pingere diebus festis, vere dicetur, quod is qui pingit in die festivo, est in dubio, nisi superveniat in praxi aliqua circumstantia, ut necessitas extrema, quae efficiat,

70 Tract. I. De Morali in genere.
ut id quod dubium erat, dubium amplius non sit ratio-
ne illius novæ circumstantiæ.

Quæst. 5. Nonne grandis illa turba scriptorum, qui
asserunt, nos ex duabus opinionibus probabilibus posse
sequi eam quæ magis arridet, potest esse loco circum-
stantiæ sufficienti ad reddendum probabile in praxi il-
lud, quod erat dubium speculative?

Resp. Nequit profus ille numerus conscientiam nos-
tram in tuto ponere, dum ex duabus opinionibus pro-
babilibus sequimur eam quæ minus tuta est, quia ut jam
probavimus, certum est, nos tunc esse in dubio, quia
habemus æquales rationes pro una opinione, quam pro
opposita: & indubitatum est, & definitum in multis Ca-
nonibus, & a sanctis Patribus non paucis, nos in dubio
sequi debere id quod tutius est: & ita cum ex consensu
unanimitatis omnium etiam Probabilistarum, opinio quorundam
doctorum non possit facere opinionem probabilem
contra determinationem expressam Ecclesiæ, concluden-
dum est, opinionem omnium illorum Doctorum, & scrip-
torum, qui asserunt licere sequi quamlibet ex æque
probabilibus, non posse conscientiam nostram in tuto
ponere.

Præterea opinio illorum Doctorum, qui Probabilistæ
dici possunt, a multis aliis rejicitur, & impugnatur,
quorum potius pondus & auctoritas considerari debet,
quam numerus. Et cum non possimus dubitare, quin
Probabilistæ in multis opinionibus moralibus erraverint,
quæ opiniones a sancta Sede damnatæ sunt, merito ab
illis discedere debemus, & illorum sententiam non se-
qui in hac de probabilitate questione, quæ certe ha-
beri debet tamquam maximum principium totius doctrinæ
moralis, & illud ex quo tales auctores falsa & per-
niciosa admodum confectaria hauserunt: quod revera
minim quantum minuit auctoritatem, quam dicti Pro-
babilistæ aliunde sibi conciliare possent.

Sed si non solum ponderentur, verum etiam nume-
rentur hodie Doctores, qui probabilissimum rejiciunt,
postquam hæc questio fuit mature discussa, dubitari vix
potest, quin multum prævaleant. Doctrina & pietate
celeberrimus Cardinalis de Aguirre, cujus recens me-
moriam in benedictione est, non in Urbe tantum, ubi
præsertim luxit, sed etiam in toto orbe Christiano; in
Synopsi iterum Romæ excusa, postquam Bellarminum,
Pallavicinum, Cajetanum, Toletum in prima editione
Romana, Paleotum, Lauream, & alios Cardinales enu-
meravit laxæ probabilitatis impugnatores, „Nimirum,
„inquit (Cardinalis Joseph de Aguirre In Synopsi
„Collectionis Conciliorum Hispaniæ. Num. 29. &
„seqq.), hic fuisse videtur semper spiritus Ecclesiæ
„tam in Pontificibus Romanis, Cardinalibus & Episco-
„pis, quotquot Canones Conciliorum ediderunt, quam
„in iis qui pietatis & doctrinæ laude illos usque mo-

„do

„do imitati sunt. Unde ante & post Pontificatum lau-
„dati Alexandri VII. mirum est, quo zelo, qua eru-
„ditione & constantia, quamplurimi Episcopi, præstan-
„tissimi nominis, partim vita functi, partim supersti-
„tes, probabilissimum luxuriantem repræsentant. Quot
„Concilia ab eo tempore in Gallia contra illum vique
„modo celebrata sunt, unanimi Patrum congregato-
„rum suffragio, a Merbesio & aliis exscripta? quot
„conventus Episcoporum, Doctorum clarissimæ Sorbo-
„næ, ac Parochorum Parisiensium, Rhotomagensium,
„aliorumque, ad illum exterminandum, & ad procri-
„bendam famosam illam Apologiam Caluistarum, con-
„spirarunt?

„Quin & antea, tempore Urbani VII. quatuor Gal-
„liarum Archiepiscopi, & duodecim Episcopi, die
„quinta Aprilis anno millesimo sexcentesimo quadra-
„gesimoquarto, scripsere doctissimam illam Epistolam
„ad eundem Pontificem, quæ omnium fere mani-
„bus teritur: in qua ita lamentantur laxitatem mo-
„rum suo tempore grassantem ex licentia opinionum:
„Divinorum Sacramentorum usus, qui sacer omnino
„ac salutarius esse debet, in perniciosum ac piis omni-
„bus deplorandum abusum sepiissime convertitur. De-
„pravatis denique ac corruptis moribus blandimenta
„potius, atque operimenta, quam salubria remedia com-
„parantur; ut ex sententiis ex libris illorum fideliter
„excerptis nemini non apertum atque exploratum esse
„potest. Deinde suum vehemens desiderium significant:
„Ad corruptelas morum expurgandas, effrenatamque
„illam quorumlibet flagitiorum, quæ nunquam tanta
„fuit, licentiam, augentibus eam in dies novitiis
„quibusdam casuum conscientia Architectis.

„Similiter Octavius Archiepiscopus Senonensis in li-
„teris eodem anno ac die datis ad Eminentissimum Car-
„dinali Franciscum Barberinum, inquit: Eo molli-
„ties animarum ac discipline elanguescentis dissolutio
„processit, ut jam de vera poenitentia, ac sincero amo-
„re Dei loqui, pene sit nefas.... Hoc videlicet arti-
„ficium humani generis hostis excogitavit, quo sati-
„scitis religionis degentem illam laxitatem pro ipsa
„religione obtruderet, quasi a diverticulis ad viam ve-
„gredi, a via aberrare sit.... Ita aliter quorumlibet
„licentia flagitiorum, ita Crux Christi evacuatur:
„jam enim crimen ludus est, & poenitentia crimini
„datur. Hæc ille & plura similia alii Episcopi in Epi-
„stola alia ad Innocentium X. data anno sequenti mil-
„lesimo sexcentesimo quadagesimo quinto, die 21. Ju-
„lii, adversus prædictam laxitatem.

„Quibus verbis, zelo & severitate plenis illam da-
„mnaverint inter plurimos alios Præsules, Eminen-
„tissimus Cardinalis de Janfon, tunc Diniensis Epi-
„scopus, & illustrissimus Archiepiscopus Parisiensis de
„Har-

Harlai, tunc Rhotomagensis, fatis notum est, & ego possem hoc loco utriusque verba ac iudicia *pariter* exprimere, si necessum esset. Quot laudes audiuntur *Summa illius moralis*, sex brevibus tomis comprehensae, & toties reculae, hortatu aut iussu Eminentiss. DD. Card. Grimaldi Archiepiscopi Aquisgranensis, & de Camus Episcopi Gratianopolitani, quamvis mihi haecenus non fuerit otium pervolutandi illam, sed solum partem libandi? In ea vero passim fere ex puris Sacrorum Canonum ac SS. Patrum fontibus theses morum adversus Probabilistarum commenta proferunt. Id ipsum cernere est in *summa Christiana* citati Merbesii, duobus magnis voluminibus comprehensa, & edita sub auspiciis Illustriss. D. Tellier Archiepiscopi ac Ducis Rhemensis: quae (solum obiter a me lecta) videtur catena fere continua Moralis Christianae, ex Canonibus Conciliorum, & locis sanctorum Patrum contexta, adversus laxiores quoslibet: Neminem prodo, neminem nomino: generatim loquor de iis, quicumque demum sint, sive communi aura fruuntur adhuc, sive iam diem obierint.

Sed & laudandus est maxime inter regulares clarissimus Ordo S. Dominici, qui hortatu laudati Alexandri VII. vexillum extulit adversus Moralem laxam per doctissimos alumnos suos, Joannem Marinum de Prado, Julium Mercorum, Vincentium Baronium, Vincentium Contensonum, Pichinardum, Conetum, aliosque similes. Inter quos nuperrime Natalis Alexander idipsum promovit decem voluminibus editis *Theologiae Dogmaticae, & Moralis*, praesertim haustae ex SS. Patribus. Et merito quidem ita se gessit praedictus Ordo, cum nihil aliud discere potuerit ab incomparabili magistro suo Doctore Angelico, imo & ab Augustino, ac ceteris SS. Patribus, quorum germanam mentem circa fidem ac mores, ille divino ingenio & admiranda claritate explanavit, atque in methodum redegit.

Idem fere dixerim de multis Religionibus, praesertim militantibus sub regula ejusdem S. Augustini, S. Francisci, & Carmelitarum, aliisque. Multi enim viri doctissimi ex iis intra & extra urbem, in liberationibus suis, partim scriptis, partim editis, student ac studuerunt, probabilissimo freno imponere abjecta regula illa lesbia, & male fida, qua plerique a fine fere saeculi praecedentis abducebantur, & feruntur adhuc, *Non quo eundem est, sed quo itur*, ut Seneca verbis utar. Ex solo Ordine sancti Augustini, nunc Romae habemus illustrissimos duos Episcopos, Ignatium de la Zerza Aquilianum, & Lambertum le Droy Porphyriensem, ac Reverendissimum M. Henricum de Noris Bibliothecae Vaticanæ Praefectum: ut mittam Magistrum Franciscum Fervagues, celeberrimum olim

olim professorem Lovanientem, & Joannem Schweizerst Doctorem Coloniensem, qui verbo ac scriptis refellunt eandem licentiam opinandi. Idipsum accidit plerisque Patribus, ne dicam omnibus, Praemonstratensibus, & Congregationis Oratorii in Gallia ac Belgio, sicut & Patribus Missionis.

Id etiam curarunt hoc tempore nonnulli celebres scriptores, aut Doctores Benedictini: veluti in doctissima & observantissima Congregatione sancti Mauri Galliarum Joannes Mabillon Tractatu de *Studiis Monasticis*, parte secunda, cap. 7. Gabriel Gerberon, toto fere libro *De vero Penitenti*; in congregatione Helvetica Illustriss. D. Coelestinus Sfondratus, Abbas sancti Galli, & S. R. I. Princeps, in disputatione Juridica *De lege in praescriptione fundata*, quam edidit Salisburgi anno 1681. dum esset publicus sacrorum Canonum in ea Benedictina Academia Professor (quae plurimum Doctorem consensu Probabilismum refellit) pariter illum impugnavit pag. 15. & seqq. Sunt & alii plures ejusdem sententiae in diversis Congregationibus Benedictinis Italiae, Galliae, ac Germaniae. Quantum vero studii collocaverit laudatus Princeps Sfondratus non modo in Theologia, sed in sacris Canonibus, unde doctrina morum solida eruitur, fatis ostendunt celeberrimi ipsius libri, qui praemanibus eruditorum omnium summa cum laude versantur.

Verum longe antea in Congregatione Benedictina Hispaniae non defuit, qui Doctrinis Casuistarum laxis antidotum pararet; ac primus quidem (quantum capio) Reverendissimus D. Facundez de Torres ejus Generalis, & postea Archiepiscopus Insulae S. Dominici, ac Primas Novae Hispaniae, in sua Philosophia morali edita circa annum 169. atque in alio libro m. sc. adversus laxas Recentiorum opiniones, extante nunc in insigni Bibliotheca Regis ac celeberrimi Monasterii sancti Facundi, ubi Abbas fuit. Anno 1653. fuit electus Episcopus Ecclesiae Calapuritanae, eodem tempore quo praerant Oxoniensi D. Joannes de Palafox, & Flacintina D. Ludovicus Crespi. Tres ii Praefules doctissimi pariter & vitae exemplarissimae, fama ac scriptis insignes, hortatu Eminentissimi Cardinalis Duc. Balthasaris de Moscoso & Sandoval, Archiepiscopi Toletani (cujus memoria pariter in benedictione est) ceperunt communi consilio exagitate probabilismum tunc longe ac late grassantem. Hontiveros speciatim scriptis suis ea de re titulum dederat: *Lacryma militantis Ecclesiae*. Verum anno 1662. initio Novembris fractus mortificationibus, studiis ac laboribus, circumstante, ac fiente toto Clero illius Ecclesiae, & pauperibus ejulantibus tam pii Patris obitum, importunus fuit opere nondum perfecto, quod proinde in lucem edi non potuit. Idem fere acciderat

Palafoxio, qui triennio ante sanctissime objerat, id est anno 1659. die tricesima Septembris. Unde licet tot libris antea editis, sparsim perniciosas ac laxas quorundam recentiorum opiniones impugnasset, non potuit perficere volumen aliquod ex instituto in eundem scopum. Denique Episcopus Crespius dissentus occupationibus variis, & legatione Majestatis Catholice in Urbem pro causa Conceptionis, soluta potuit edere disputationes Morales selectas adversus Casuistas & laxos, prurientes auribus, & nominatim præcipue adversus D. Caramuelem. Obiit vero magna sanctitatis opinione relicta eodem circiter ann. 1662.

Unde inferre licet, magnum certe esse numerum Authorum maximi ponderis, qui probabilitatem explo-
dunt, ut etiam videri potest cap. 6. num. 8.

Quest. 6. Nonne potest huic regulæ supra relatæ, *In dubiis tutior via est eligenda*, opponi alia regula juris Canonici & civilis (De regulis juris in 6. Regula 65.), in qua habetur, quod in pari delicto vel causa, potior est conditio possidentis? Et ita videtur, quod cum homo sit in possessione suæ libertatis, potest eligere pro libito unam ex duabus opinionibus, dum non videt majores rationes pro una, quam pro opposita?

Resp. Hæc juris regula locum non habet nisi quando judicandum est, ad quem pertinere debeat aliquis fundus, aut alia res temporalis, & possessio æquilibrium in favorem possidentis tollit, dum rationes sunt æqualis ponderis pro una parte, quam pro alia, sicque dubium removet, & inducit ad adjudicandam illam rem litigiosam ei qui possidet; quia ex ea oritur iusta præsumptio, quod possessor rei sit etiam illius dominus, ex eo quod ut plurimum non habetur possessio alicujus rei sine proprietate: & vix quis proprietati & dominio fundi renunciat, quin etiam possessione illius se spoliæ. Sed illa regula nullo modo potest extendi ad alias quæstiones & materias, nec ea uti possumus, dum sumus in dubio, utrum talis actio sit contra legem Dei, aut non: primo quia falsum est, hominem posse esse in possessione suæ libertatis, in præjudicium legis quæ publicata erat, antequam viveret, & ad quam observandam necessario omnes homines obligantur, eo ipso quod usum rationis attigerunt; & ita hæc species possessionis potius legi quam libertati faveret. Præterea illa quæ præstenditur possessio in favorem libertatis, nullam producit præsumptionem adversus legem & obligationem illis obtemperandi; quod aliter se habet in alicujus rei veræ, reali, & corporali possessione, ex qua oritur præsumptio veri domini, quæ iuste meliorem possidentis conditionem facit. Concludamus igitur, regulam illam in quæstione supra relatâ, non posse locum habere in dubio, utrum possumus tuta conscientia quid facere, an non; cum etiam lex jam diu promulgata in Decretis Clementis Papæ tertii nos obliget, & decernat quod in

du-

dubiis sententiam debemus eligere tutiorem, & ita sequi opinionem tutiorem quando duæ æque probabiles & contrariæ occurrunt; quod eo certius est, quod constat ex Conciliis, sanctis Patribus, & communi sensu Theologorum, non licere id facere, de quo dubium est, an sit contra legem; quia, ut docet sanctus Thomas (in 4. dist. 21. q. 3. art. 3. ad 3.). *Qui aliquid committit vel admittit, in quo dubitat esse mortale peccatum, peccat mortaliter discrimini se committens*. Unde præclare Guilelmus Episcopus Parisiensis (lib. contra plural. benef.): *Si dubium est*, inquit, *an liceat, an non: ipsa dubietas certitudo est, & determinatio, quia proculdubio non licet*. Videatur quod dictum est fufius ad varia aliter sententia subterfugia obtundenda, Tom. 4. tract. 9. de Matrim. cap. 10. q. 27.

CAPUT VI.

Quid agendum, dum ex duabus quæ se offerunt opinionibus, una est probabilior altera?

Quest. 1. Quando opinio probabilis concurret cum alia contraria probabiliori, possumus-ne sequi minus probabilem?

Resp. Nisi minus probabilis esset tutior, quia magis nos removet a peccato, aut ad majorem perfectionem ducit, (in quo casu possumus sine dubio eam sequi, licet videatur nos ad id non obligari) debemus necessario adherere in praxi opinioni probabiliori. Quæ assertio probatur ex his quæ diximus ad ostendendum, quod in concursu duarum opinionum, quæ videntur æque probabiles, tenemur sequi tutiorem; cum ex eo evidenter sequatur, nos strictius etiam obligari ad rejiciendam opinionem minus probabilem, & minus tutam, ut amplectamur illam, quæ & probabilior, & tutior est. Sed præter ea quæ ibi dicta sunt, possunt etiam adduci variae auctoritates sanctorum Patrum & Canonum ad illam veritatem magis ac magis confirmandam; licet, cum illa promiscue probabilitatis doctrina de novo adinventâ sit, & in Ecclesiam introductâ, videretur fufficere ad illam evertendam, quod revera non sit fundata in aliqua auctoritate Scripturæ sacræ, aut Traditionis, & ita veniat rejicienda; eo magis quod ex illa probabilitatis novitate nobis deberet esse difficillimum invenire sanctos Patres aut Canones qui illam damnent, cum sint omnes tali doctrina antiquiores.

Attamen probabilitatem, ex speciali quadam Dei Providentia, aliquo modo rejecerunt Patres; & inter alios sanctus Joannes Chrysostomus (hom. 44. in Matth.); qui satis dilucide ostendit, nos in concursu duarum opinionum, teneri sequi illam, quæ eodem tem-

D 2

Si

„ Si vestimenta empturus gyras unum negotiatorem & alterum, & ubi meliores vestes inveneris, & pretio villiori, ab illo comparas: an non oportet populum circuire omnes doctores, & inquirere, ubi sincera veritas Christi venundatur, & ubi corrupta, & verriorem eligere pliusquam vestimentum? Et ne posset huic auctoritati responderi, Chrysostomum loqui tantum de consilio, & non de præcepto, superius dixerat, illos qui talem vivendi modum non sequuntur, inexcusabiles esse in eorum erroribus; & ratio est, quia ignorantia non excusat, nisi cum quis fecit id omne quod potuit, ut inveniret, & amplecteretur veritatem. At non potest dici, illum, qui sequitur opinionem, quæ illi videtur minus probabilis, conari & omnem industriam adhibere, ut recte & secundum veritatem operetur, cum minus probabilis opinio illa sit, quæ veritati minus conformis apparet. Nec etiam huic sancti Chrysostomi auctoritati responderi potest, illum locutum fuisse de his qui in fide errabant; cum, ut in capite secundo diximus, ignorantia non excuset nisi quando invincibilis est, id est, cum quis fecit id omne quod potuit, ut veritatem cognosceret, sive veritas ad mores, sive ad fidem spectet; quod idem plane est in hac parte.

Adde, quod Clemens Papa quintus loquens in sua Decretali de duabus opinionibus controversis, quia tam ex una, quam ex alia parte multi Doctores stabant (*Clementina fides, de summa Trinit. & fide Cathol. §. finali*). *Opinionem secundam, inquit, tamquam probabilior, & dissis sanctorum, ac Doctorum Theologia magis consonam, & concordem, sacro approbante Concilio duximus eligendam.* Ex quibus verbis possumus concludere, quod cum summus Pontifex dixerit in Concilio generali Viennensi, in concursu duarum opinionum sequendam esse illam, quæ probabilior est, ille qui non ita se gerit in praxi, salutem suam æternam in grandi periculo ponit.

Quod etiam ex sancto Thoma probatur, qui docet, necessarium esse, ut ille, qui aliquam opinionem amplectitur, excusetur a peccato, quod nihil inveniat, quod possit illum inducere ad credendum, id quod agit, esse præceptis contrarium; sed ille qui sequitur opinionem probabilem in concursu probabilioris, non solum habet aliquid quod illum inducit ad credendum, illud quod agit, esse contrarium præceptis, sed etiam habet rationes suadentes id esse prohibitum, quæ fortiores sunt illis, quæ illum movent ad putandum, se non agere contra veritatem præceptorum. Hæc sunt ipsissima sancti Thomæ verba (*quodlib. 8. art. 13.*). „ Qui non habet conscientiam de contrario, sed certitudinem; seu tamen inquamdam dubitationem inducitur contrarietate opinionum; & sic si manente dubitatione plures præbendas habet, periculo se committit; & sic procul dubio pec-

„ cat,

„ cat, utpote magis amans beneficium temporale, quam propriam salutem. Aut ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur: & sic non committit se discrimini, nec peccat. Ex quibus verbis sequitur, nos non esse securos in conscientia dum sequimur opinionem minus probabilem in concursu probabilioris.

Hæc eadem veritas ex sancto Antonino probatur (*p. tit. 3. c. 10. §. 10.*), qui ita dilucide docuit pluribus in locis eam opinionem quam sequimur, ut valde mirum sit, inveniri aliquos hujus sæculi scriptores, qui cum doceant, quemque posse amplecti opinionem minus probabilem relicta contraria probabiliori, eandem assertiorem fulcire ausi sint auctoritate prædicti sancti Doctoris, prætextu quorundam consiliorum, quibus scrupulis succurrere conatur, licet prima suæ Summæ parte, in qua de præsentis difficultate ex professo tractat, sæpius dicat, quod „ Cum bona conscientia potest quis tenere „ unam partem alienius opinionis, & secundum eam operari, excluso saltem scandalo; quæ scilicet pars habet beat pro se notabiles Doctores, dummodo talis opinio „ non sit contra auctoritatem expressam Scripture sacre, nec contra determinationem Ecclesiæ Catholicæ, & „ quod etiam ex contrarietate talium opinionum non inducatur ad dubitandum, sed bonam sibi conscientiam „ & credulitatem formet de eo quod credit, tamquam „ de probabiliori parte.

Et cum idem Sanctus petiisset paulo superius in eodem tamen loco, utrum is qui dubitat ob contrarietatem opinionum, possit unam ex his tuta conscientia sequi, respondet quod *Si quis dubitet leviter, & per modum scrupuli, sic agendo contra tale dubium, non peccat, dum adheret opinioni alicujus Doctoris, & habet rationes probabiles pro ipsa, magis quam pro opposita.* Et ratio est, quia, ut post sanctum Thomam & sanctum Antoninum diximus, ut opinio sit vere probabilis, necesse est, illam habere rationes & fundamenta, quæ nos moraliter convincant, eandem opinionem esse magis conformem præcepto, quam aliam contrariam; & quod omnibus pensatis, rationabiliter putemus, rationes, quæ in contrarium adduci possunt, esse valde leves, & merito haberi posse tamquam scrupulos solido fundamento destitutos.

Quest. 2. Nonne videtur, quod si semper teneremur sequi opinionem probabilior, vix possemus esse securi in conscientia, cum semper dubium esse possit, utrum pro viribus conati simus cognoscere, quæ esset opinio magis probabilis? Et ita videtur dicendum, ad vitandos conscientie terrores & remorsus, licitum esse, quando concurrunt duæ opiniones contrariæ, propugnata a gravibus auctoribus, sequi quamlibet ex illis, etiam si minus probabilis appareat?

Resp. Certum est, quod tantum abest ut hæc assertio,

tio, quod tenemus sequi probabiliorem, fideles in perpetuis scrupulis constituat, quod a contrario hic verus modus est tollendi conscientie scrupulos; nam, ut ait Clemens Papa quintus (*Clem. Extrav. de verb. significatio- ne*) *in his quæ salutem animæ respiciunt, ad vitandas graves remorsus conscientie, pars securior est tenenda*. Et quantum ad id quod in questione habetur, quod scilicet scrupulus oriretur ex dubio utrum quis sufficientem diligentiam adhibuerit, respondeo, quod cum nullus dubitet, teneri nos, cum aliqua difficultas ad conscientiam spectans occurrit, eandem diligentiam ponere ad ejus resolutionem habendam, quam poneret homo prudens in negotio quopiam temporali magni momenti; eodem plane modo, cum inter duas opiniones probabiles versamur, similem diligentiam adhibere debemus ad cognoscendum, quamnam probabilior sit: quod sufficit pro securitate conscientie.

Eandem regulam docent omnes Doctores, quando de examinanda conscientia ante Confessionem agitur, cum in hoc concordēs sint, idem tempus & eandem diligentiam apponendam esse ab eo, qui confiteri cupit, ad conscientiam examinandam, quæ apponeretur ab homine prudente in magni ponderis negotio: & tamen nemo unquam dixit, illam regulam quæ ab omnibus admittitur, perpetuos scrupulos in animis fidelium parere, quia possunt semper dubitare, utrum ante Confessionem sufficienti cum diligentia conscientiam examinauerint. Itaque verum est, illum, qui dubitat, quam debeat opinionem eligere in conscientia, teneri eandem adhibere diligentiam ad discernendum, quæ sit probabilior, quam homo sensatus in negotio alicujus momenti adhiberet: quo facto securus est in conscientia, dum eam, quæ vere probabilior apparet, sequitur. Quin etiam dici posset illum non peccaturum, dum agitur tantum de præcepto positivo, etiam si errans, contra tale præceptum ageret, sequendo opinionem quæ sibi probabilior apparuit.

Quest. 3. Nonne sumus securi in conscientia, dum prudenter agimus? Quare igitur non poterimus sequi opinionem probabilem, etiam si concurrat cum alia contraria probabiliore, dum ita sentiunt multi Doctores prudentes?

Resp. Ille qui opinionem probabilem sequitur in concursu probabilioris, non agit prudenter; certum quippe est, quod ad prudenter operandum, debeamus ad minus habere certitudinem moralem de rectitudine, & bonitate actionis nostræ: at hanc certitudinem ille non potest habere, qui opinionem probabilem sequitur, sciens, contrariam esse probabiliorem, ut satis superque probatum est superius. Hinc est quod, dum dicitur, illum prudenter agere, qui hominis prudentis consilium sequitur, distinguendum est; nam

nam aut nulla est opinio contraria fundata in rationibus majoris ponderis; & in hoc casu vere prudenter agit, cum habeat certitudinem moralem de bonitate suæ actionis: sed e contra, si appareant rationes aut autoritates majoris ponderis, quæ ostendant, opinionem contrariam esse probabiliorem; tunc nullo modo prudenter ageret, sequendo minus probabilem, cum non habeat amplius illam certitudinem moralem, sed potius credere debeat, opinionem illam quam veram putaverat, esse potius falsam, quam veram.

Sed nihil melius & evidentius ostendit, falsum esse illud principium, quod scilicet prudenter agat ille, qui sequitur quamlibet opinionem probabilem, etiam in concursu probabilioris, quam consideratio pessimorum consequentiarum, quæ ex illo solo principio oriuntur. Videmus hoc tempore multas opiniones vere ridiculas, & ratione rationabili plane destitutas, visas fuisse probabiles Scriptorum turbae, & consequenter his omnibus, qui illos secuti & imitati sunt, putando doctos, pios, & graves esse.

Sancta Sedes plusquam centum ex istis laxis opinionibus damnavit, quarum major pars juri naturali contraria erat; declaratae sunt ad minimum scandalosæ, & in praxi perniciosæ: attamen si supradictum Probabilistarum principium verum esset, necessario concedendum esset, quod illæ opiniones non solum non erant in praxi perniciosæ, sed etiam quod apprime utiles & securæ erant; quia si ille qui opinionem quæ illi videtur probabilis, sequitur, prudenter agit; & si qui agit prudenter, secure agit, & ita non peccat juxta principia Probabilistarum; concludendum esset, quod illi qui sequebantur tales opiniones quas probabiles putabant, utpote quæ fundatæ erant super autoritate multorum authorum, qui graves passim dicebantur, non peccabant; & ita jus naturale & divinum quod alios obligat, illos qui tales opiniones illis juriis contrarias amplectebantur, non obligabat: & quod summi Pontifices Alexander VII. & Innocentius XI. qui illas opiniones damnarunt, multis hominibus novum imposuerunt onus observandi præcepta, a quibus, medio alicujus opinionis existimatæ probabilis, dispensati & immunes erant: quod certe absurdum omnino est: nam rebus sic stantibus, permisisset Probabilismus violare impune & sine peccato leges naturales divinas, & humanas; usuras & simulationes sine ullo scelere exercere; injustitias, perjurias, calumnias, homicidia, furta & alia hujusmodi perpetrare sine ulla conscientie labe, quia hæc omnia probabiliter credebantur.

Viderat sanctus Augustinus, dum contra Academicos, magnos sui temporis Probabilistas, scriberet, ex Probabilismo has omnes consequentias non minus perniciosas quam absurdas necessario sequi. Assertebant illi

Philosophi, eum qui juxta opinionem, quam probabilem putabat, operabatur, non peccare: id in sententiis Probabilistae. Sed audiamus, quid de illis sanctus Augustinus dicat: *Cum agis quisque quod probabile videretur, non peccat, nec errat.* Haec Academicorum propositio erat; cui sic respondet sanctus Doctor (l. 3. contra Academicos, c. 10.): „Id igitur audiens adolescens, in-
 „schabitur pudicitiae uxoris alienae. Quid aliud dicturus
 „es, quam non tibi esse probabile, ut id faciat adoles-
 „cens? At illi probabile est. Nam si ex alieno proba-
 „bili vivimus, nec tu debuisti administrare rempubli-
 „cam, quia Epicuro visum est non esse faciendum. A-
 „dulterabit ergo ille juvenis conjugem alienam. Sed
 „vos me jocari arbitramini: Libet dejerare per omne
 „divinum, nescire me prorsus, quomodo ille peccave-
 „rit, si quisquis id egerit, quod probabile videretur, non
 „peccat. . . . Taceo de homicidiis, parricidiis, sacrile-
 „giis, omnibusque omnino, quae fieri aut cogitari pos-
 „sunt, flagitiis aut facinoribus, quae paucis verbis, &
 „quod est gravius, apud sapientissimos iudices defendun-
 „tur: quomodo enim non facerent, quod probabile vi-
 „sum est? Qui autem non putant ista probabiliter per-
 „suaderi posse, legant orationem Catilinae, qua patrius
 „parricidium, quo uno continentur omnia scelera, per-
 „suasit. . . . Illud est capitale, illud formidolosum, il-
 „lud optimo cuique metuendum, quod nefas omne, si
 „haec ratio probabilis erit, cum probabile cuiquam vi-
 „sum sit esse faciendum, non solum sine sceleris, sed
 „etiam sine erroris vituperatione committatur.

Haec sancti Augustini conclusio nimium vera apparuit in stupendis propositionibus, quas varii huius seculi Ca-
 „suisae probabiles putarunt, & securas in conscientia, sub
 „umbra probabilitatis doctrinae, quam eximius ille Do-
 „ctor damnaverat initio quinti seculi, & quam tamen
 „multi in hoc saeculo renovare, magno Ecclesiae scandalo,
 „conati sunt.

Unde etiam Cardinalis Sfondratus, in Libro cui titu-
 „lus: *Regale Sacerdotium*, &c. (lib. 1. §. 20. pag. 28.)
 „quem sub nomine Eugenii Lombardi edidit, vocat proba-
 „bilitatem promiscuam, „miserum opinandi praesi-
 „dium, quo in scholis nihil incertius, tantisque in
 „Ecclesiam, mores, legesque omnes, corruptelas in-
 „duxit, ut saepe interdicta, probabilitas, execratio-
 „nesque Romani Pontificis provocaverit, nullamque
 „fere humanam divinamque legem reliquerit non ali-
 „quo abusu foede corruptam: & ultimum fallat augu-
 „rium: huic opinandi licentiae nisi remedio aliquo
 „Ecclesia occurrat, vix credimus alio malo, elapsis
 „retro saeculis gravius afflictam esse, cuius tot in-
 „dicia & prognostica experimur, omni in commerciis,
 „foederibus, iuramentis, judiciis, praecipisque subla-
 „ta sinceritate, idque opinionum probabilitum praesi-
 „dium,
 „dico,

„dico, quibus tot equivocationum restrictionem, tera-
 „tionum ludibria debemus: in hoc unum laborante
 „ingenio, ut via voluptatibus pateat, & virtutes lege-
 „que honesto exilio proscribantur.

Sed salutare remedium huic malo sancta Sedes adhi-
 „bit, dum reprobavit principalem Probabilistarum funda-
 „mentum, quod in sequenti propositione continetur.

3. Propositio damnata ab Innocent. XI.

*Generatim dum probabilitate sive intrinseca sive ex-
 „trinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis fini-
 „bus non exeat, confisi aliquid agimus, semper pruden-
 „ter agimus.*

Non igitur amplius dicitur, illum, qui opinionem
 „probabilem sequitur, etiam in concursu probabilioris &
 „tutioris, semper prudenter agere, & consequenter sine
 „peccato: omnes opiniones probabiles esse aequae tutae, &
 „quod, modo putemus aliquam opinionem esse vere pro-
 „babilem, eam sine ullo periculo amplectimur, nam qui
 „non vult penitus oculos claudere, facile videt summum
 „Pontificem decidisse, dum illam opinionem damnavit,
 „illum non semper prudenter agere, qui opinionem pro-
 „babilem, quae probabilitatis fines non egreditur, ample-
 „ctitur. Et revera ille valde imprudens est, qui sequitur
 „opinionem, quam putat probabilem & minus tutam, in
 „concurfu contrariae existimatae aequae probabilis, seu ma-
 „gis tutae: sed multo major & crassior imprudentia repe-
 „ritur in illo, qui vult sequi opinionem, quam credit mi-
 „nus probabilem, & minus tutam, in concursu probabi-
 „lioris & tutioris; & ita possumus sperare nullum propriae
 „salutis amantem amplius volitum considerare in imagina-
 „ria plane certitudine actus, quem Probabilistae vocabant
 „reflexum, cuius auxilio ita discurrebant: Quodcumque
 „quis prudenter agit, habet certitudinem de bonitate suae
 „actionis: at ille qui operatur juxta opinionem, quam
 „probabilem existimat, semper prudenter agit: ergo ille
 „qui sequitur opinionem probabilem, operatur cum certi-
 „tudine de bonitate suae actionis. Ille etenim actus refle-
 „xus nullam potest certitudinem producere, cum sancta
 „Sedes Probabilistas docuerit, illum non semper pruden-
 „ter agere, qui opinionem probabilem sequitur. Vide quae
 „dixi tom. 4. tract. 9. de Matrimonio. c. 10. q. 27.

„Hanc frivolam illusoriamque probabilitatis securi-
 „tatem fortiter exagitat Illustr. Archiepiscopus Roto-
 „magen. in Epistola pastoralis (edita anno 1697.),
 „his verbis: Hac doctrina discrimen omne veri & falsi
 „tollit e vita Christianorum; ut prudenter animadver-
 „tit Eminentissimus Cardinalis (a) Aguerrius, scien-
 „tia non minus quam pietate commendabilis, qui qui-
 „dem

D 5

(a) Praefat. ad tot. Conc. Hispaniar. V. Tract. de re-
 „cto usu opinionum probabilitum, P. Thyro Gonzalez.
 „Diff. 12. c. 11.

dem fatetur, se, dum Probabilitatis doctrinam sectaretur, quam eandem hodie tam valide tamque feliciter impugnat, in id unum intentum fuisse, ut quaereret, utrum opinio aliqua esset probabilis, minime vero, utrum vera. Eadem doctrina opiniones contradictoriae proponuntur tamquam probabiles propter diversos Auctores qui eas defenderunt, & tamquam aequaliter securae in praxi, etiam iis qui eas in speculatione falsas iudicant; eadem cuius permittitur a veritate nota absque praeviationis scelere discedere. Scilicet frivolis distinctionibus, certitudinis practicae, & certitudinis speculativae, sperant benigni Divinae legis interpretes placare angores conscientiae iustissimos, & pacem animis asserere, quum natura pariter & religio respuant. Denique ope Probabilitatis humana ratio, quantumlibet peccati labe corrupta sit, christianarum actionum sit regula; *Via eius videtur homini recta, numquam ducit ad mortem* (Prov. 16. 25. 14. 12.) Doctores etiam cum a vero longissime aberrant, ad regendum non fiunt optimi duces, nec jam timendum est, ne si caecus ceco ducatur praestet, ambo in foveam cadant (Matth. 18. v. 14.), dummodo caecus ille dux auctoris gravis famam adeptus sit: Iudei tuto potuerunt falsas Magistrorum suorum traditiones sequi; quin & latam a Doctoribus suis contra Christum damnationis sententiam iudicare probabilem, atque adeo ipsi, salva conscientia, assentiri.

Si haec, quae Probabilitatis doctrinam necessario consequuntur, iustum vobis horrorem incutiant; si vel sola novitas huius doctrinae, quam hactenus Christiano mundo ignotam ultimi saeculi ignorantia peperit in dedecus & perniciem Religionis, ipsam repudiare cogat, intuitu, quam indigne homines ea abusi sint, clarius patebit, quam sit necessarium, ne istius contagio doctrinae longius serpat atque progrediatur, praecavere.

Placuit numerofo recentium Casuistarum gregi, varendam Scripturae sacrae & SS. Patrum auctoritatem deferere, suas ut ipsorum privatas adinventiones, vel fabricatae recentiorum Doctorum commenta sequerentur. *Evanuerunt illi in suis cogitationibus* (Rom. 1. 21.), eoque cecitatis devenere, ut ausi sint tueri palam opiniones, non Religioni solum, sed ipsi etiam naturae contrarias; nec puduit Christianos homines perniciosas hisce opinionibus, tamquam maxime tutis, ope Probabilitatis pondus & auctoritatem addere, quas cum horrore Ethnicorum hominum sapientia respuisset.

Prosper Fagnani, doctissimus Canonista Romanus, in Commentario suo super Cap. *Ne innitatis prudentie tuae* (a num. 22. usque ad 340.), in quo falsam Probabilitatis doctrinam maxime validis argumentis refutat, longam intexit seriem monstruosarum opi-

noo

nionum, quas huius perniciose doctrinae licentia in fausto partu in lucem protulit.

Cum Episcopi Galliae, eadem errorum monstra averfati, damnarunt in suis Censuris Apologiae Casuistarum tot scandalosas opiniones, huius morum corruptelae tamquam fons & origo visa est iis libertas illa sequendi opinionem, quae sit eadem minus probabilis, minusque tuta, & Probabilitati extrinsecae annexa singulari privilegio securitas.

Eandem doctrinam pius & eruditus Pater Thyrsus Gonzalez, praepositus Generalis Societatis Iesu, sic perniciosam iudicavit, ut, qui eam Jesuitis imputarunt, eos gravissimam putet Societati fecisse injuriam: & in illo suo perdocto opere, De recto usu opinionum probabilium, longam Praefationem adhibuit, ut probaret, hanc opinionem non esse a Jesuitis adinventam: imo a plurimis eorum impugnatam fuisse, praesertim a Patre Comitolo, cuius, utpote a Probabilitatis doctrina remotissimi, Responiones morales valde abhorrent a laxioribus recentium Casuistarum praecipis (a).

Huic nostrae de gravissimo argumento sententiae priusquam finem imponamus, duo sunt nefanda prorsus & omnibus animas regentibus detestanda, Doctorum Probabilitarum placita, de quibus monere vos opere pretium duximus.

Primum illud est, consultum aliquem aliqua de re posse respondere secundum opinionem probabilem, quam ipse falsam iudicat.

Ne tam contraria rectae rationi via perdat animas, attentius, quaeso, cogitate consuli vos tanquam sincere & veraces magistros, qui debent docere viam Dei in veritate; consulentibus nihil aliud respondere vos oportere, quam quod preceperit Deus (Num. 22.): repositurum hunc a vobis in die furoris sui rationem animarum, quas falsarum opinionum blandimentis veluti sopitas in errorem induxeritis; denique non posse indignius a vobis violari ministerium munusque sanctissimum quod geritis, quam serviliter blandiendo cupiditatibus hominum carnalium, ea mente & voluntate ad vos accedentium, quam iustis olim Deus exprobrabat (Isa. 30. 10.): *Dicunt videntibus, Nolite videre; & aspicientibus, Nolite aspicere* non bis

D 6

(a). V. Censuras Apologiae Casuistarum editas ab Archiepisc. Senonensi, Rothomagensi, Bituricensi, & Episc. Bellovacensi, Catalaunensi, Lexoviensi, Andegavensi, Aurelianensi, Aramensi, Dinienfi qui nunc Eminent. Card. Janfon. Nivernensi, aliisque permultis. Fundamentum Theologiae moralis: I. E. Tractatus Theologicus de recto usu opinionum probabilium auctore P. Thyrso Gonzalez Praeposito Generali Soc. Iesu.

vis ea quæ vestra sunt: loquimini nobis placentia, vnde dete nobis errores.

Alterum dogma istud est, si Pœnitens sequatur opinionem ab aliquot Doctoribus defensam, absolvendum esse eum a Confessore, quamvis Confessor hanc opinionem falsam iudicet.

Ne a vobis temere concedatur *tam irrita & falsa pax*, perniciose dantibus, & accipientibus, nihil profuerit. (S. Cyr.). meminertis vos in Tribunali Confessionis gerere vices ipsius Christi; atque adeo nominem a vobis solvendum, nisi quem solum ab eo in cælis arbitrari fas est: meminertis vos, cum de salute æterna decidendum est, sustinere personam Iudicis ac Medici; ab ipsis autem Probabilitatis defensoribus damnari hodie (quamquam olim aliter senserint) quemlibet & Iudicem qui de negotio temporali iudicium ferret, secutus opinionem minus verisimilem, & mercedem, qui remedia ad sanitatem corporis restituendum minus idonea sciens adhiberet.

Falsis hisce regulis constanter a vobis opponatur illud: *inigne summi Pontificis Felicis III. editum, quod in regimine animarum vestris oculis semper observari præsens cupimus* (Epist. 7.); Quod se decipit ipse qui fallit, nihilque per nostram facilitatem tribunalis excelsi iudicio derogari, cui illa sunt rata, quæ pia, quæ vera, quæ iusta sunt.

Quæst. 4. Agit-ne prudentius & probabilius, qui numerum auctorum, quam qui illorum merita, doctrinam, scilicet & probitatem in primis ponderat?

Resp. Debemus semper præferre paucos Doctores magni ponderis & autoritatis, multis aliis inferioris notæ, præsertim si priores illi opiniones quas proferunt, confirmantur auctoritate Patrum aut Conciliorum; quod facile probatur ex præfatione Concilii generalis Constantiensis, in qua Episcopi in Spiritu sancto legitime congregati voluerunt assignare regulam aliquam generalem, quas nos docere posset, quid agere debeamus, dum varie se offerunt rationes, & auctoritates, quæ duas contrarias opiniones probare videntur. Cum plerumque sunt Patres, rebus dubiis, ad utramque partem rationes plurimæ adducuntur: ad tollendas lites & contentiones, opportuna cernitur veterum auctoritas, & quæ ab antiquo facta legitur sanctorum definitio Patrum; sic enim scriptum est: Interroga generationem præteritam, & diligenter investiga Patrum memoriam. Job. 8. Et iterum, Interroga Patres tuos, & annuntiabunt tibi: majores tuos, & dicent tibi. Deuter. 32.

Dum videris, inquit S. Augustinus (lib. de Catechizandis rudibus, c. 23. nu. 18. editionis Benedictinor.), multas non solum hoc facere, sed etiam defendere atque suadere; tene te ad legem Dei, & non sermone prævaricatores ejus; non enim secundum illorum sententiam.

sensum, sed secundum illius veritatem judicaberis.

Præterea ipsa rerum experientia & diversa plane variorum personarum existimatio, nos de hac veritate convincere potest: nullus enim ignorat, magis credi viro cuiuspiam eximio ingenio prædito, quam multis aliis communis, ut ita dicam, farinæ hominibus: majoremque adhiberi fidem iis quæ a primariæ autoritatis viro dicuntur, quam iis quæ in contrarium asserre possunt alii multi docti homines: sed eo prudentius agunt illi, qui numero Auctorum hujus sæculi non multum deferunt, quod ii qui Casuistas recentes aliquoties legerunt, sciunt illos, ut plurimum, quæ ab aliis dicta sunt, tantum repetere transcribereque, neque multum perpendere, utrum aliorum, quas sequi volunt, sententiæ & opiniones fundatæ sint super veris Theologiæ Moralis regulis, scilicet super Scriptura sacra & traditione; sed satis illis esse rationum loco asserere, alium novum Casuistam hanc opinionem probabilem putasse. Et consequenter illorum numerus non multum movere debet illos qui veritatem inquirunt, neque unquam præferri potest vel unius sancti Patris auctoritati: & re vera videmus, summum Pontificem Innocentium XI. vere optimum, vere maximum, multas opiniones morales, damnasse, licet eas turba novorum Casuistarum teneret; & magnum talium Auctorum numerum id solum effecisse, ut sancta Sedes videret, necessario publice damnandas esse opiniones adeo perniciosas, quæ a tam multis scriptoribus magno cum animarum periculo asseriebantur.

Quæst. 5. Si inter duas contrarias opiniones tenemur sequi probabiliorem, quare non etiam tenebimur tutiorem amplecti?

Resp. Ratio, cur non teneamur sequi opinionem tutiorem, & cur sufficiat ad rectitudinem actionis nostræ, quod probabiliorem sequamur, ea est, quia, ut ex sancto Antonino probavimus, ad non peccandum sufficit, ut, antequam agamus, habeamus certitudinem moralem de bonitate actionis nostræ: quæ certitudo non requirit cognitionem evidentem, sed tantum cognitionem probabilem, quæ nos ad talem potius opinionem, quam contrariam sequendam inducat: at quando probabiliorem amplectimur, habemus moralem illam certitudinem, cum opinio probabilis illa sit, quæ majores, & fortiores rationes habet, quam opposita. Sumus igitur securi in conscientia, dum probabiliorem sequimur, neque necesse est amplecti tutiorem. Secundo, quia, ut dicitur in supra relato Causone Non omnis (dist. 35.), & ut docet sanctus Thomas pluribus in locis, ignorantia illum excusat a peccato, qui fecit quod potuit ut veritatem assequeretur; sed certum est, illum qui probabiliorem sequitur, id fecisse quod potuit, ut cognosceret veritatem, & juxta præceptum ageret, cum omnibus prudenter perpensis, id egerit quod probabilius veritati conforme esse putavit: igitur a peccato.

a peccato excusatur sequens probabilior, licet non sequatur tutorem, quæ illi probabilis non videtur.

His etiam rationibus addi potest id, quod a sancto Antonino dicitur, quod dum quis dubitat de veritate præcepti, non peccat, modo habeat validiores rationes, quæ illum moveant ad eligendam unam opinionem, quæ tunc vere probabilior est, etsi opinio quam sequitur, non esset vera. Hæc sunt sancti Doctoris verba (1. P. tit. 3. c. 10. §. 10.): *Sic agendo contra tale dubium, non peccat, dum adheret opinioni alicujus Doctoris; & habet rationes probabiles pro ipsa magis quam pro opposita opinione, etsi ipsa opinio quam tenet, non esset vera.*

Quod semper intelligi debet juxta id quod diximus cap. 2. dum agitur de jure positivo; cum actiones quæ per ignorantiam fiunt contra jus naturale, non debeant excusari omnino, & in totum: quia hæc ignorantia est aliquo modo voluntaria.

Quest. 6. Si licitum sit sequi opinionem minus tutam, relicta tutiori; quare non etiam licebit sequi minus probabilem, relicta probabiliori?

Resp. Ratio disparitatis est, quia minus tuta, in concursu tutioris, est semper tuta, quia minus tuta in probabiliori fundatur; & ita dum illam amplectimur, id agimus, quod veritati præcepti magis conforme esse putamus, siquæ a peccato immunes sumus, etsi erraremus, quia fecimus quod potuimus, ad cognoscendam veritatem; ut probatum fuit in questione præcedenti. Sed e contra dum opinio minus probabilis concurret cum probabiliori, non solum non habet illam certitudinem moralem, sed etiam a sua probabilitate decidit, ut probavimus supra; quia cum contraria sit alteri opinioni, quæ verior apparet, est verisimiliter falsa: & ratio est, quod cum veritas indivisibilis sit, dum videtur in uno loco, mendacium & falsitas apparet in alio; & illud quod contrarium est opinioni, quæ videtur vera necessario, verisimiliter falsum est: Et consequenter ille qui adheret opinioni probabili in concursu probabilioris, non est immunis a peccato, cum non fecerit, quod potuit, ad cognoscendam veritatem præcepti; & habendam certitudinem moralem de bonitate & rectitudine suæ actionis: volens uti medio quod putabat minus conforme veritati præcepti, sequendo opinionem minus probabilem; eo tempore, quo poterat aliud medium adhibere, quod veritati præcepti magis congruum apparebat, sequendo probabilior.

Quest. 7. Quenam est differentia inter opinionem probabilior, & eam quæ securior est?

Resp. Differunt in hoc solum, quod opinio probabilior ea est, quæ nobis videtur magis conformis veritati præcepti; & opinio tutior ea est, quæ magis

quæ nos removel a peccato, & ad majorem perfectionem ducit. Ex quo sequitur, posse in praxi facile contingere, quod opinio probabilior sit minus tuta; quod accidit quoties, ea quæ minus probabilis est, ad majorem perfectionem tendit, & consequenter tutior est. Exempli gratia, in omnibus casibus, in quibus queritur, utrum quis ad restitutionem teneatur, aut dandam eleemosynam, semper tutior est illa opinio quæ restitui debere, aut erogandam eleemosynam dicit, quia magis nos removel a peccato: etsi contraria opinio possit esse, & sit sæpe probabilior: quia adfunt fortiores rationes & auctoritates, quæ nobis suadent & probant obligationem restituendi, aut dandi eleemosynam in casu proposito.

Quest. 8. Quo modo gerere quis se debet in praxi, dum de eligenda & sequenda una ex duabus contrariis opinionibus agitur?

Resp. Sæpius difficile cognoscitur & discernitur, quæ ex duabus opinionibus vere sit probabilior, & consequenter magis conformis veritati præcepti: multumque nobis timendum est, ne infelix illa in malum propensio, quam a primo parente hausimus, & quam propriis peccatis inanium auximus, rationes opinionis quæ concupiscentiæ magis arridet, fortiores & validiores nobis representet, quam revera sint, & ne aliqua culpa nostra in cæcitatem & peccatum probabamur. Itaque dum sumus inter duas opiniones contrarias, quarum una dicit, talem actionem esse licitam & aliam esse illicitam, in hoc casu, nisi enixius exorato divino numine, ut intellectum nostrum illuminet, & postquam etiam opinionibus & affectibus veteris hominis nos foliare curavimus, clare videamus per nosmetipsos, aut per directorem aliquem spiritualem vere doctum, pium & omni interesse humano vacuum, opinionem illam, quæ actionem licitam esse asserit, esse valde probabilior, debemus omnino amplecti contrariam quæ tutior est, quia nos magis a peccato removel. Et consequenter, si rationes opinionis quæ talem actum licitum esse dicit, non sunt ita potentes, ut fundamenta & rationes opinionis contrariæ destrui valeant; & ita restet iusta occasio dubitandi de rectitudine illius actus; cum de salute æterna agatur, & ex altera parte nosmetipsos facile adulemur; cum etiam ipsi animæ Directores facilius proptensi sint ad alios qui illos consulunt, juxta id quod optant respondendum, quam ad dicendum ea quæ filiorum spiritualium desiderijs contraria sunt, sequi debemus opinionem tutiorem; quod eo verius est, quod videmus, illos qui Directores consulunt, eis sæpe sæpius majori cum claritate, emphasi, & robore eas circumstantias & rationes explicare, quæ sibi favere possunt, aut saltem majorem eis attentionem conciliare; quam iis fundamentis quæ contraria sunt.

Videtur præterea, doctissimum Cardinalem Bellarminum

minum certo credidisse, debere quemlibet in praxi necessario ita se gerere, dum ad Episcopum Theanensem nepotem suum scribens, dilucide damnat doctrinam novorum Probabilistarum: qui se putant securos esse in conscientia, dummodo opinionem quamlibet probabilem sequantur etiam in concursu probabilioris: „ Si quis, inquit Bellarminus (in admonitione ad Episc. Thean.), velit in tuto salutem suam collocare, is omnino debet certam veritatem inquirere, & non respicere, quod multi hoc tempore dicant, aut faciant; & si rei certitudo non possit ad liquidum apparere, debet omnino tutiorem partem sequi, & nulla ratione, nullius imperio, nulla utilitate temporali propostita, ad minus tutam partem declinare. Agitur enim de summa rei cum de salute aeterna tractatur; & facillimum est conscientiam erroneam exemplo aliorum inducere, & eo modo, conscientia non remordente, ad eum locum descendere, ubi veritas non moritur, & ignis non extinguitur „.

Idem plane sentire videtur Cardinalis Paleotus Archiepiscopus Bononiensis, sancti Caroli amicissimus, ejusque imitator fidelis in cura sua Pastoralis, in praclaro quem scripsit libro de sacri Consistorii consultationibus (part. 5. §. 13.): „ Cum, inquit, non de rebus, sed de hominibus, nimirum de actionibus, sive de factis ipsorum hominum agitur: ita in his versari debemus, ut si revera dubitationem habent, & animus in his dijudicandis in contrarias partes distrahitur, semper in tutiorem partem, si ex alterius electione periculum peccati imminet, iuxta sanctorum Patrum sententiam judicemus. Ibidem: Non loquimur de judicandis actionibus alienis, sed de iudicio quod quisque de rebus suis facere debet in foro interiori, quas ubi dubium est de peccato, in tutiorem partem interpretari debemus, ut a poenae spiritualis periculo longius arceantur; sapientis enim est cum beato Job dicere „ Verebar omnia opera mea „.

Sancta Sedes nos in hoc prudenti & vere Christiano agendi modo potenter confirmavit, dum sequentes propositiones damnavit.

Prima propositio condemnata ab Innocentio undecimo in Decreto contra 67. propositiones 22. Martii 1697.

Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta autem, nisi ad veterem legem, conventio, aut periculus gravis damni incurrendi: Hinc sententia probabilis tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis, aut Episcopalis.

Secunda propositio damnata.

Probabiliter existimo, iudicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.

Tertia propositio damnata.

Generatim, dum probabilitate, sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatibus non exeat, consisti aliquid agimus, semper prudenter agimus.

Quarta propositio damnata.

Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, dum opinione minus probabili.

Damnatio istarum propositionum a Sancta Sede magno Religionis Christianae bono emanata, varias quorumlibet Probabilistarum tenebras dispellere debet, eorum maxime, qui bona fide, & sine pertinacia lumen quaerunt. Adjuncti hujusce rei illustria exempla, ex quibus, adjuvante Dei gratia, maximi sperantur fructus, ut vera sanctorum Patrum doctrina super principiis morali Christianae magis ac magis elucescat.

Nullus ignorat, Reverendissimum Patrem Thyrsu Gonzalez, Societatis Jesu Praepositum generalem, opinionem Probabilistarum generoso animo rejecisse, licet illi antea assuetus esset: „ Post exactam, inquit, (in Fundamento Theologiae moralis, seu Tractatu de vestro usu opinionum probabiliu. In introductione n. 37.), totius controversiae discussionem, quamvis fuisset contrariae sententiae principiis assuetus, meo tamen firmiter insedit animo, mansitque infixum, nemini illicitum esse assumere pro regula secundariae, quam secure in operando sequatur, sententiam alienam tamentum libertati adversus legem, nisi ex prudenti persuasionem, quod illa sit vera, & legi aeternae conformis: seu quia illi assensum directum praebet iudicio absoluto, quo sibi applicet legem aeternam, tanquam regulam primariam totius honestatis, cui actiones humanae conformari debent, ut honestae sint „.

In hoc Tractatu (Dissert. 13. §. 13. in tit.) octavam assert rationem contra laxos Probabilistas, quod scilicet: Pro opposita nullus citatur Cardinalis sanctae Ecclesiae; nostram autem tenuerunt quinque praestantissimi Theologi Cardinales, nimirum Cajetanus, Bellarminus, Pallavicinus, Laureus, & Aguirre, eamque quotidie alii Eminentissimi sectantur in sacris Congregationibus.

Subinde refert (Dissert. 13. §. 12. n. 74. 76. & 77.) verba Cardinalis Cajetani & Cardinalis Bellarmini, quae supra numero octavo inserta sunt.

Quod ad Cardinalem Pallavicinum attinet, dictus P. Generalis sic loquitur: „ Cardinalis Sfortia Pallavicinus in tomo de actibus humanis, disput. 9. quest. 4. art. 14. docuit cum sententia communi inter Doctores hujus saeculi, posse hominem in operando sequi sententiam minus tutam, sibi minus verisimilem, dummodo sciat esse in se absolute probabilem, relicta tutiore, & sibi verisimiliori „.

Ceterum Eminentissimus ille vir, postea re melius considerata, sententiam mutavit, ut

apparet ex variis ejus epistolis. Et omnino statuerat
 scriptiorem aliquam facere, in qua priorem suam
 sententiam publice retractaret, ut testatur est P. Ni-
 colaus Maria Pallavicinus nostræ Societatis, olim in
 Collegio Romano primarius Theologiæ Scholasticæ
 Professor, subinde in eodem Collegio Præfector gene-
 ralis studiorum, postea vero ex nominatione Innocen-
 tii XI. Theologus pœnitentiariæ, examinatore Episco-
 porum, sancti Officii qualificator, Romæ totique Ita-
 liæ libris editis notus. Is a me de hoc rogatus, quod
 sequitur testimonium, manu propria scriptura mihi
 tradidit, 29. Martii 1692. Eminentissimus, inquit,
 Cardinalis Pallavicinus, anno fere ante mortem, di-
 xit mihi, sibi esse fixum relinquere post se scripturam,
 in qua retractare intendebat ea quæ scripserat in libro
 de actibus humanis, nempe posse quæpiam practice
 sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam,
 relicta probabiliori: imo sibi fixum omnino esse,
 unumquemque teneri sequi sententiam illam, quam
 putat esse veram, neque posse ullatenus conformari
 sententiæ, quam putat esse falsam. Hæc olim P. Ni-
 colaus Pallavicinus affirmabat Cardinalis Sfortia. Hæc
 nus P. Nicolaus Maria Pallavicinus in scripto manu
 sua exarato. Obiit autem Cardinalis Pallavicinus die
 4. Junii ann. 1667. unde illam retractionem fecit
 Cardinalis ann. 1666. Ipse P. Nicolaus qui hoc testi-
 monium dedit, pie obiit in Collegio Romano 15.
 Decembris anni proxime præteriti 1692. Hinc validum
 conficitur argumentum pro majori probabilitate & ve-
 ritate sententiæ moderatæ, quam defendimus. Si enim
 tantus vir, tam subtili & profundo ingenio præditus,
 qui doctrinam benignam semper secutus fuerat, & ty-
 pis vulgaverat, eam deseruit, publice retractaturus,
 victus pondere argumentorum, quæ contra illam mi-
 litant; signum hoc est falsitatis sententiæ benignæ,
 quam deseruit, & veritatis sententiæ moderatæ.
 Ibidem num. 78. 79. 81. & sequentibus. Quod ac-
 cidit Cardinali Pallavicino, & sibi accidisse sæpe mi-
 hi testatur est Cardinalis de Aguirre. Prius enim per
 multos annos secutus est sententiam benignam de usu
 licito opinionis minus probabilis & minus tutæ in oc-
 cursu tutoris, & operanti probabilioris, seu verissi-
 milioris, nihil ambigens de ejus veritate. At post-
 quam animum applicuit hujus controversiæ studio,
 eam falsam esse comperuit, & oppositam doctrinam,
 ut sibi certam amplexus est, Tomo 1. Theol. sancti
 Anselmi, disp. 2. sect. 6. Idque ipsum mihi accidit
 aliique multis. Quod mihi sæpe verbis contestatus est
 Eminentissimus Cardinalis de Aguirre, id ipsum li-
 teris consignavit in præfatione ad Tomos Concilio-
 rum Hispaniæ. Postquam enim longum Catalogum
 contextuit Authorum, & Episcoporum, qui senten-
 tiam

tiam benignam Probabilistarum in hoc sæculo impu-
 gnarunt, subdit p. 6. n. 31. Ab iis præstantissimis E-
 piscopis & Scriptoribus variis instructus, paucis post
 annis cœpi dubitare de securitate illa, quam nobis
 plurimi alii pollicebantur in usu opinionum quarum-
 libet probabilium. Eo usque enim communi fere sen-
 su, aut præjudicio obductus in probabilismo, veluti
 in pulvino, molliter quiescebam, & plerumque stu-
 dium meum (ita ingenue fateor) situm erat in exa-
 minando potius, an aliquid esset probabile, quam
 investigando, an esset verum: detecta enim probabi-
 litate, nullatenus dubitabam, me posse illud in praxi
 sequi, aut aliis consulere. Cœpi itaque rem ma-
 turius examinare ab an. circiter 1671. usque modo,
 lectis ac relectis, ultra prædictos, plurimis authoribus
 recentibus, qui hinc & inde controversiam hanc gravissi-
 mam profigaverunt ex instituto. Deprehendi vero in-
 gens periculum salutis in sectando aut consulendo aliis
 probabilismo, sive usus cujuslibet opinionis minus
 probabilis, faventis libertati, in incursum alterius
 probabilioris, adherentis præcepto. Idem mihi al-
 te infedit, ubi utraque apparet probabilis æque, aut
 circiter: manet enim adhuc res vere dubia & incer-
 tum omnino, an actio, vel omisso sit contraria legi
 æternæ, necne, quidquid plerique recentiorum distin-
 guant inter dubium speculativum & practicum. Hanc
 enim distinctionem, quoad controversiam præsentem,
 plurimi alii a triginta circiter annis usque modo do-
 ctissime rejecerunt. In dubiis autem & spectantibus ad
 æternam salutem, eligendam esse tutiorem partem,
 Jura clamant, & prudentia ac lex charitatis divinæ
 de propria & aliorum salute palam dicat.
 Certe nemo prudens vitam corporis ita negligit, ut
 audeat uti cibo aut pharmaco solum probabiliter sano,
 quod tamen æque aut magis probabiliter censeatur no-
 xium, & exitiale futurum. Quare ne exponat se pro-
 babili aut probabiliori periculo mortis, eligit aliud cer-
 te innoxium, aut saluterum. Idem fere accidit circa
 rem familiarem servandam, & honores assequendos.
 Cur ergo vita animæ & salus æterna, longe pretiosior,
 passim exponitur probabilis periculo opinionum liberio-
 rum? Nec reflexiones aliquæ, seu judicia reflexa ad au-
 thoritatem alienam, videntur prodesse aut sufficere ad
 formandum judicium moraliter certum, & necessarium
 de usu licito opinionis benignæ, quoad bona animi, po-
 tius quam corporis aut fortune, ubi opinio severior
 æque aut magis urget. Non enim voluntas habet vim
 imperandi intellectui, ut judicio reflexo sentiat verum
 aut certum moraliter id, quod directo judicio æstimat
 falsum, aut dubium, aut minus probabile.
 Quare reflexiones illæ ad summum possunt habere
 locum, & prodesse, ubi vir doctus, & prudens, re-

1. ita intentione placendi Deo, aut ipsum non offendendi, & nullo præjudicio, passione aut utilitate adductus, diligenter inquirat veritatem pro qualitate, materia, de bitis circumstantiis, quando occurrant invicem contrariæ opinioniones inter Scriptores Catholicos, doctos & pios. Si post rem examinatam, inveniat sententiam benignam longe ac palam prævalere opinioni austeriori, tum auctoritate & numero patronorum, tum rationibus, & plane respondere argumentis contrariis, & videtur posse formare iudicium moraliter certum de illius veritate, & licito usu, aut nihil curare rigidiorum aliorum opinionem, vel eam reputare ortam ex inani scrupulo. Dat to enim, aut permisso, quod sententia illa benignior esset falsa in re, agens excusaretur a peccato, saltem gravi, ob rectam intentionem, bonam fidem, & ignorantiam venialem ex infirmitate humana. Si autem post diligentem inquisitionem inveniat, opinionem austeriorem æquale pondus habere, aut etiam majus, ac proinde veritatem rei esse speculative dubiam, non poterit ulla reflexione formare sibi iudicium moraliter certum de illius veritate, aut usu licito. Quare abstinendum erit ab opinione benigniori, & adhaerendum tutiori, sive stanti pro præcepto. Hæc videtur fuisse praxis assidua sanctorum Patrum, Pontificum, & Theologorum, doctrina & pietate insignium, a tempore nascentis Ecclesiæ usque ad finem fere sæculi præcedentis; quo cepit reputari securus usus opinionis benignæ probabilis in concursu opinionis austerioris æque probabilis, aut probabilioris, per reflexiones antiquis ignotas; sequebantur enim veteres illi, quod intra sinum Ecclesiæ Catholicæ, post rem mature examinatam, oratione, ac studio competenti, videbatur verum, aut moraliter certum. Et licet ipsi sancti Patres, aut Doctores celebres aliter atque aliter circa varias quaestiones morum censerent, unusquisque tamen pius ac prudens id agebat, vel consulebat aliis, quod post debitum examen iudicabat verum, aut saltem longe conformius Canonibus sacris, rationi, & æquitati. Neque enim amplius exigi putabat ab homine mortali, infirmo, & ignoranti obnoxio: alioquin sequebatur tutiorem partem. Hactenus Eminentissimus Aguirre, nobis exponens motiva, quibus inductus est ad retractandam opinionem benignam, quam prius secutus fuerat. Hoc sane est magnum argumentum veritatis nostræ sententiæ, quod nullus eam deseruit, postquam semel illam amplexus est, & in oppositam abiit. Ex adverso quotidie videmus sententiam benignam deserentes, qui prius eam tenebant, & nostram amplectentes. Et idcirco, quia post Decreta Alexandri VII. & Innocentii XI. contra opinionem laxam, Theologi profundius hanc controversiam examinarunt, quotidie crescit numerus eorum, qui ad usum licitum opinionis minus tutæ requirunt, quod illa sit probabilior, seu verisimilior operanti; & decre-

1. scilicet numerus eorum, qui cum Caramuele docent, falsis esse, quod opinio favens libertati sit in se probabilis, ut omnes possint illa licite uti, quamvis ipsis appareat minus verisimilis, quam opposita favens præcepto. Ibidem, §. 13. n. 100. quid sentiat Eminentissimus Cardinalis de Laurea, Ordinis sancti Francisci, id constabit legenti eruditissimum Tractatum de recto usu opinionum probabilium, quem anno 1668. edidit in lucem. Ubi tom. 2. in 3. sentent. Disput. XI. agens de muneribus prudentiæ, art. 4. controversiam hanc copiose & doctissime tractat. Et n. 242. hanc statuit conclusionem: Quando aliquid agibile non est a lege determinatum, sed est sub opinione, tunc in concursu opinionis probabilis pro una parte, & probabilioris pro alia, prudentia dicitur, solam probabiliorum esse eligendam: numquam vero minus probabilem. Est Scoti ut supra, & D. Thomæ quodlib. 8. art. 13. Colligitur etiam ex D. Bonaventura, & aliis adducendis in probationibus. Hæc conclusio probatur plurimis modis, a priori, ab absurdis, ab exemplo, ab autoritate. Hæc ibi. Et statim omnibus his mediis conclusionem probat. Et in 4. probatione sic arguit: Quando opinio est dubia, nempe cum est æqualis ponderis cum alia, prudentia dicitur, vel neutram eligendam, vel tutiorem, si oportet operari. Ergo multo minus quando concurrunt probabilis cum probabiliori, poterit eam dictare, sed debet dictare probabiliorum, quando est tutior. Ibidem num. 103. Cardinalis de Aguirre in prologo ad Tomos Conciliorum Hispaniæ, num. 24. subiungit: Verum prolixus essem si omnes Dominos Cardinales Probabilisimi illius laxi inimicos, & tutiores, aut saltem palam probabiliorum sententiarum tenaces tam factis, quam scriptis, jam vita functos nominare vellem. Inter tam multos eorumdem, qui usque modo sanctitate, aut doctrina insigni floruerunt, vix credo invenietur aliquis qui aliter fenserit, aut docuerit. Imo & ex iis qui modo superfluites sunt tam intra quam extra urbem, præstanti pietate, & eruditione conspicuis, ac toti orbi Christiano notis, quorum iudicia, ac sententiæ mihi frequenter colloquio, ac variis congressibus innotescunt, nemo est (quantum capio) qui tam in theorica, quam in praxi non censeat, sequendam omnino esse sententiam tutiorem, vel saltem longe verioriorem ac probabiliorum. Atque in sacris hisce Congregationibus quotidie occurrunt innumere causæ, quarum decisio ex sacris Conciliorum Canonibus pendet: ubi autem variæ autorum occurrant sententiæ, illa omnino præfertur, quæ omnibus hinc inde consideratis tutior videtur, aut juri & æquitati conformior. Nimirum hic fuit semper Spiritus Ecclesiæ, tam in Pontificibus Romanis, Cardinalibus, Episcopis, quorumque Canones Conciliorum ediderunt, quam in iis, qui pie-

tatis & doctrinae laude illos usque modo imitati sunt. Unde ab initio fere Pontificatus laudati Alexandri VII. mirum est, quo zelo, qua eruditione, & constantia, quamplurimi Episcopi praestantissimi nominis, partim vita sancti, partim superstites, Probabilisimum luxuriantem represserint.

Præposito Generali ad stipulatur R.P. Joannes Franciscus Malatra Societatis Jesu, dum asserit (*Specimine Theologiae moralis* l. 1. q. 7. n. 407.), quod e duabus opinionibus inter se contrariis, licitum non est sequi minus probabilem minusque tutam, seu, quod eodem redit, non licet sequi opinionem minus probabilem pro libertate, relicta probabiliore pro lege: ei videlicet, qui agnoscit, magis tutam esse magis probabilem. Et paulo inferius (*Ibid.* q. 3. n. 620.) : E duabus opinionibus contrariis & æque probabilibus, non licet sequi minus tutam: sed est obligatio sequendi tutiorem.

R. P. Augustinus de Angelis, Congregationis Somaeschi Cler. Regul. Professor S. Theol. in Romana Sapientia, & Consult. S. Congreg. Indicis, in Tractatu de recto usu opinionis probabilis, Lectione 3. sic habet: Ex duabus opinionibus, quarum una sit probabilis, & stet pro libertate & commodo: altera probabilior, seu moraliter certa, qui stet pro præcepto & lege divina; hæc sequenda est ut prudenti & circumspetto, illa rejicienda.

R. P. Natalis Alexander Ordinis Præd. (*Theol. Dogmatica & moralis*) probabilitatem promiscuam pleno calculo eruditissime excludit, & evertit, Tom. 7. de peccatis part. 1. lib. 3. Regula 13. & sequentibus.

Quod antea eximie præstiterat P. Vincentius Contensonius (*in Theol. mentis & cordis*), in præclaro Tractatu, De novello probabilitatis commento.

Demum perlegatur Disputatio Theologica de opinionum delectu in questionibus moralibus, Authore Antonio Charlas S. Theol. Doctore, Romæ edita anno 1695. in qua celeberrima de probabilitate disceptatio dilucide explicatur & argumentis tractatur solidis atque ad omnium captum accommodatis.

Quest. 9. Quid agere debet ille, qui, ut ita dicam, inter duo peccata fluctuat, ita ut necesse habeat, unum ex duobus perpetrare: quod non potest accidere, nisi ex conscientia erronea, quia numquam absolute possumus esse in necessitate peccandi: Exempli gratia, si quis juraverit se hominem occisurum, & ei deinde conscientia suadeat se perjurii reum fore, si non occidat; & ex alia parte homicidii reum, si occidat?

Resp. In his angustiis deberet quis id agere, quod habetur in Concilio Toletano relato in Canone (*Can. Duo mala, dist. 13.*): Duo mala, inquit Concilium, licet omnino cautissime sint præcavenda, tamen si periculi necessitas unum ex his perpetrare compulerit, id debemus resolvere, quod minore nexu noscitur obligare. Quod a sancto Gregorio,

Sorio, apposita similitudine adhibita, confirmatur dum loquitur (*rel. in Can. nervi, dist. 13.*): Si omnino nullus sine peccato evadendi aditus patet, minora semper eligantur: quia & qui murorum undique ambitu ne fugiat clauditur, ibi se in sugam præcipitat, ubi brevior murus invenitur. Videantur quæ diximus supra c. 4. n. 3. 4.

CAPUT VII.

De Conscientia dubia.

Quest. 1. O Uandonam dubiosa est Conscientia?

Resp. Conscientia dubiosa est, juxta doctrinam sancti Thomæ, cum animus inter duas propositiones contrarias constitutus, non magis ad unam quam ad aliam propendit, & inclinatur; quod provenit ex æqualitate motivorum & rationum, quæ pro una aut alia parte militant, quæ non magis ad adherendum primæ, quam secundæ, movent. Intellectus noster, inquit Doctor Angelicus (*qu. 14. de veritate, art. 1.*), respectu partium contradictionis se habet diversimode: quandoque enim non magis inclinatur in unam quam in aliam, propter apertam æqualitatem eorum, quæ movent ad utramque partem: & ista est dubitantis dispositio.

Quest. 2. Quid agendum, quando conscientia nostra in tali dubio versatur?

Resp. Si, ut superius diximus, sumus liberi ad operandum, aut non operandum, debemus ab actione abstinere; quia agendo, periculo peccandi nos committimus: quod si necessario operandum sit, tenemur amplecti opinionem tutiorem, ut probatum fuit ex regula sæpius in variis canonibus stabilita, quod in dubiis tutior via est eligenda.

Illud etiam expresse docuit sanctus Augustinus, contra Donatistas scribens. Supponit sanctus Doctor, aliquem ex his hæreticis de reconciliatione sua cum Ecclesia Catholica cogitare, jamque fateri, posse omnes sine peccato in eadem Ecclesia Baptismum recipere, & ex alia parte dubitare, utrum liceat Baptismum apud Donatistas recipere: in quo casu asserit sanctus Augustinus (*l. 1. de Baptis. contr. Donat. cap. 3.*), quod, Si dubium haberet non illis (scilicet apud Donatistas) recte accipi quod in Catholica recte accipi certum haberet; graviter peccaverit in rebus ad salutem pertinentibus, vel eo solo quod certis incerta præponeret. Accipere itaque subdit idem sanctus Doctor (*cap. 42.*), in parte Donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitet certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum? Videmus igitur sanctum Augustinum hoc in loco eos damnare, qui dicunt, illum qui est inter duas opiniones æque probabiles, quarum una asserit talem actionem esse prohibitam, & alia dicit licitam

tam esse, posse sequi in praxi illam ex his duabus opinionibus, quæ minus tuta est; nam in casu supra relato, Donatista erat inter duas opiniones æque probabiles, quarum una Baptismum apud Donatistas recipere licitum esse dicebat, cum ipsi etiam Catholici faterentur Baptismum ab his hæreticis administratum validum esse; ait enim sanctus Augustinus ibidem, cap. 3. *Dicimus esse apud Donatistas Baptismum, non autem illis esse accipi*: alia vero opinio assererat, quod quamvis Baptismus ille esset validus, tamen recipi non poterat sine peccato, quia in hoc quis schismatis Donatistarum particeps fiebat; & ita, juxta Probabilistarum sensum & doctrinam, poterat ille homo, auxilio actus reflexi, ita discernere: Ille qui sequitur opinionem, quam probabilem putat, etiam in concursu alterius opinionis æque probabilis & magis tutæ, prudenter & sine peccato operatur: sed ego puto probabiliter licere recipere Baptismum apud Donatistas, licet æque probabile sit, id fieri non posse sine peccato: Ergo operabor prudenter, & sine peccato, dum recipiam Baptismum apud Donatistas.

Illud argumentum demonstrativum erat, juxta Probabilistarum principia, sed cum illa principia falsa sint, his rejectis & non obstantibus, sanctus Augustinus illum condemnat, qui hoc modo dispositus reciperet Baptismum apud Donatistas, ob eam solam rationem, quod in rebus ad salutem pertinentibus, certis incerta præponeret. Nec ad eludendam illam sancti Doctoris auctoritatem dici potest, quod in hoc casu de Sacramento agebatur, & quod Probabilistæ communiter asserunt, teneri quemlibet in illorum administratione incertis certa præponere, & opinionem tutiorem amplecti in concursu alterius existimatae probabilis; nam illa limitatio probabilitatis locum non habet, nisi dum de materia, aut forma Sacramentorum agitur, quia illarum defectus Sacramenta invalida reddit & nulla. Et nunquam dixere Probabilistæ, nos non posse sequi opinionem probabilem, dum queritur, utrum liceat, aut non liceat recipere aliquod Sacramentum a ministro, qui absque ullo dubio potest illud valide conferre; & revera illud assererent, nullo modo juxta propria principia ratiocinarentur: nam dum queritur, utrum liceat, aut non, recipere Sacramentum ab aliquo, qui potest illud valide administrare; illa questio ad materiam præceptorum, non ad materiam Sacramentorum, pertinet: atqui in casu a Sancto Augustino proposito non dubitabat Donatista de validitate Baptismi, sive apud Donatistas, sive apud Catholicos reciperetur, cum ipsi Catholici dicerent Baptismum Donatistarum validum esse, sed apud illos non posse recipi sine peccato. Et ita dubitatur tantum in hoc casu, utrum

trina liceret, an non, recipere Baptismum apud Donatistas, id est, utrum adesset aliquod præceptum prohibens recipere Baptismum alibi, quam in Ecclesia Catholica, & evidens est, tale dubium ad præcepta, non ad Sacramenta pertinere, cum neque de eorum materia, neque de forma, neque de validitate agatur. Igitur dum loquens sanctus Augustinus de illo præcepto recipiendi Sacramenta in Ecclesia Catholica, asserit, neminem posse sine peccato certis incerta præponere, ostendit, idem plane in materia aliorum præceptorum dicendum esse: quod eo magis constat, quod ratio, qua utitur generaliter, & sine ulla exceptione, ad omnia præcepta pertinet, cum dicat (*ibid. cap. 3.*), quod ille *In rebus ad salutem animæ pertinentibus, graviter peccat, qui certis incerta præponit*. Igitur, juxta doctrinam sancti Augustini, quando sumus inter duas opiniones æque probabiles, tenemur sequi in praxi illam quæ tutior est, id est, quæ nos magis a peccato removet.

Potest in hac materia videri, quod diximus infra Tomo 4. tractat. de Sacramenta matrim. cap. 10. numer. 27. Ibi lector invenire poterit argumentum, quod demonstrativum videtur contra Probabilistas. Constat autem ex auctoritate summorum Pontificum, Lucii III. Innocentii III. & Clementis III. & ex doctrina S. Thomæ & sancti Bonaventuræ in resolutione casus, qui expressus omnino videtur super hac materia. Videatur etiam quod dictum est in materia voti Tom. 6. Tract. 2. cap. 4. num. 18. ex sancto Thoma, & sancto Antonino.

Quest. 3. Quid agendum esset illi, qui non discerneret inter duas opiniones dubias, quænam sit tutior?

Resp. In his angustiis, qui vere vult peccatum vitare, nullo modo attendere debet ad quodlibet interesse temporale, aut ad id, ad quod voluntas sua propendat & inclinat; sed illud sequendum est, quod regulis constitutis ab Ecclesia aut aliis nostris Superioribus magis conforme apparet, & insuper statuere amplecti consilium, quod nobis a Directore spirituali pio, docto, & ab omni humano interesse libero, dabitur.

CAPUT VIII.

De Conscientia scrupulosa.

Quest. 1. **I**N quo consistit conscientie scrupulus?
Resp. Sanctus Antoninus docet (*1. p. tit. 3. c. 10. §. 9.*), nihil aliud esse, quam timorem provenientem a levibus & minus solidis conjecturis, qui animum incertum & vacillantem reddit: *Scrupulus, inquit, est vacillatio quadam surgens cum formid.*
Tom. I. E

midine ex aliquibus conjecturis debilibus & incertis. In quo scrupulus a dubio multum differt; scrupulus namque consistit in metu, qui verum fundamentum, aut bonam rationem non habet, quippe non impedit, quominus satis super sit luminis ad discernendum & iudicandum; opinionem quæ scrupulo contraria est, probabilior rem esse; e contra dubium in iusto & probabiliore timore consistit, qui ita animum & intellectum nostrum dividit, & fluctuantem reddit, ut non magis probabilis appareat una opinio, quam alia contraria; ut saltem adeo levis differentia videatur, ut super sit semper iusta timendi causa.

Quest. 2. Quid agendum, quando occurrunt scrupuli?

Resp. Potest quis, spretis omnibus scrupulis, amplecti eam opinionem, quæ notabiliter probabilior apparet; quia, ut ait idem sanctus Antoninus (1. p. tit. 3. c. 10. §. 10.): *In humanis agilibus, quæ tantam habent varietatem, teste Aristotele & experientia, sufficit talis certitudo, quæ non semper scrupulos omnes abiciat; sed sufficit, ut contemnat, & superet eos.* Et juxta Decretum Innocentii Tertii (Cap. Inquisitioni de sent. exc.): *Si quis habet conscientiam ex credulitate levi & temeraria, conscientia levis & temeraria credulitatis explorata, ad sui Pastoris consilium licite agere potest.* Ex quantanti Pontificis sententia sequitur, illum qui aliquo scrupulo, qui ex levi conjectura oritur, turbatur, debere fortummodo illud bono directori aperire, & illius consilium fideliter & humiliter sequi.

Non ingratam, neque inutilem, tum ad instructionem, tum ad ædificationem Lectoris, operam me præstaturum credidi, si huic de Probabilitate Tractatui adjicerem, eoque infererem mandatum seu edictum solida eruditione plenum contra Casuistarum Apologiam, & probabilitatem errores ab illustrissimo Gallie Episcopo confectum, multis iisque egregiis libris pietate & Doctrina conspicuis tota Gallia celebratissimo.

Mandatum Illustrissimi & Reverendissimi Venciensis Episcopi.

Antonius Godeau, Dei & Apostolicæ Sedis gratia, Episcopus Venciensis, omnibus Prioribus, Vicariis, Curatis, & Confessariis nostræ Diocesis, salutem & benedictionem in Domino.

Quoniam non sine summo nostro dolore, mortum corruptionem inter Christianos ita quotidie crescere videmus, ut non solum peccatores de criminibus vix cogitent, in quibus vitam suam continuo transigunt; verum etiam deploranda quadam cecitate ita perculsi sunt, ut eorum deformitatem non agnoscant, ac sæpe se credant innocentem, cum tamen coram Deo multum sint criminosi. Summa igitur cura & ardenti desiderio huic tanto malo censuimus occurrendum, ut languidis illis Christianis

suant-

suumque morbum amantibus, quique se credunt sanos, licet ab omni sanitate maxime sint alieni, opem aliquam præstaremus, eisque pro posse mederemur.

Hanc autem tantam calamitatem Christianis accidere perspeximus, & hauriri non modo ex prava concupiscentia, quam nascendo contrahunt homines, aut opera seductoris hujus sæculi principis, cui famulantur opes, voluptates, & honores, ad corrumpendos fideles, eosque a Deo avertendos; verum etiam hoc malum ab ipsis conscientiarum medicis, id est Confessariis proficisci animadvertimus, qui vel sufficienti lumine ad animas regendas præditi non sunt, aut lumen illud suum ex Casuistis modernis potius haurire volunt, quam ex divinis Scripturis, sacris Conciliis, sanctis Patribus & antiquis Ecclesiæ Doctoribus; novi enim illi authores, zelo quodam, qui certe non est secundum scientiam Dei observationem, & expectant Christianis mandatorum Dei observationem, & expectant ad cælum viam tradere, ita infirmarunt, & infelicem successu Evangelii præcepta corruerunt, sanctam Ecclesiæ Traditionem & praxim, ut vix ulla sit Christianæ moralis pars, in quam bene multas corruptiones non invenerint.

Dubium non est, quin Christus Dominus, sicut designat, quæ credenda sunt, ita etiam definierit, quæ sunt agenda: ipse vocatur via, per quam incedere debemus, quemadmodum vocatur veritas, quam debemus credere; & in Evangelio patet, eum non minorem adhibuisse curam in moribus formandis, quam in fidei doctrina tradenda; nec tantum dixit: *Qui non crediderit, condemnabitur*; verum etiam: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* In judicio suo declarat, præcipuam damnationis Christianorum rationem fore, quod misericordie opera non exercuerint. Denique prius incipit facere, deinde vero docere; primo autem docuit, homines poenitentiam agere. Gentium Apostolus in Epistolis suis mysteria quidem religionis exposuit, verum non minorem adhibuit curam, ut mores eorum, ad quos scribit, informaret, ac vivendi rationem traderet, ut actiones fidelium fidei sanctitati responderent, ne nomen Domini ab infidelibus blasphemaretur. Sancti Patres eandem secuti sunt methodum, tamque clare & aperte de præcipuis verorum Christianorum officiis loquuntur, ut quisquis voluerit eos legere, eorundem sententiam atque doctrinam facile percipiat: illam autem semper hauserunt ex sacris Scripturis & Ecclesiæ Traditione, tamquam ex limpidissimo fonte, qui eodem modo ac tenore semper fluit, nec ulli corruptioni est obnoxius; & licet aliquoties de quibusdam Questionibus moralibus dubitaverint (neque enim, generaliter loquendo, negamus ullas esse opiniones probabiles, licet longe pauciores sint, quam credunt Casuistæ) in eorum tamen scriptis nullum repe-

E 2

rire

rire licet vestigium imaginarii illius dogmatis, quod verum & falsum aequali securitate ad caelos nos ducat.

Qua tandem igitur ratione novi Casuistae moralem Christianam Doctrinam, quae in praeceptis suis semper eadem ac semper constans & firma esse debet, in Pyrrhonicam & Academicam sectam commutarunt? Ubi non tantum reperitur, & asseritur Eit & Non est, seu affirmatio & negatio, verum etiam aequae tutae sunt: ubi eadem actio modo peccatum est, modo non, ex quo novus quidam Doctor eam licitam esse docuit; ubi tandem humana mens cum veritate infeliciter jocatur in ruinam salutis Animarum, adhibito pernicioso & destabili probabilitatis dogmate.

Inventum hoc sine dubio a Patre mendacii excogitatum fuit, eoque postremis his temporibus graviter abutitur, ut Evangelii placita praeceptaque profus eludat, & carnalem hominem Christianae veritatis suaeque salutis arbitrum reddat. Cum enim Evangelium asserat: *Veritas liberabit vos*, totamque nostram salutem ab ea pendere: nec judicandos nos secundum verba hominum, verum secundum Verbum Dei (*Joan. 12. 40.*): *Sermo*, inquit, *quem locutus sum vobis, ipse vos judicabit in novissimo die*: & ita qui ducem sequitur caecum, id est, qui sua aut aliena ratione regitur, sine dubio in foveam caderet; cum S. Thomas omnesque veri Theologi doceant, legem Dei immutabilem esse actionum nostrarum regulam, omnemque actum ei contrarium esse necessario malum: cum omnes hi Theologi constanter doceant, conscientiam erroneam, seu eam quae sequitur opinionem falsam & veritati contrariam, non omnino excusare a peccato in iis quae juris sunt naturalis; *Error enim*, inquit S. Thomas (*Quodlib. 9. art. 15.*), *quo non creditur esse peccatum mortale, quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat a toto, licet forte a tanto.*

Hi vero novi Doctores regulam plane contrariam stabiliunt, nimirum parvi prorsus interesse, quod opiniones verae sint aut falsae, sed plane sufficere, quod sint probabiles: hoc est, ut ipsi suam interpretantur mentem, sufficit, quod probabiles videantur iis, a quibus asseruntur, aut ut aliqua fulciantur ratione, seu alicujus Doctoris autoritate: alterutra enim probabilitas secundum ipsos sufficit, ut videre licet apud Caramuelem (*Theolog. fundam. p. 131.*). Nonnumquam quidem adjiciunt, necesse esse, ut haec rationes solidae sint, & ut opinio quae probabilis censetur, non sit contraria Scripturae nec Traditioni: verum laqueos tantum tendunt ignarorum hominum simplicitati, ut eos his illusionibus & equivocationibus decipiant; quoniam per has rationes solidas, non intelligunt rationes re ipsa veras, cum tales reperiri minime possint ad confirmandas opiniones falsas, quibus certe accen-

accenseri debet magna probabilitum opinionum pars, quae cum sibi invicem adversentur, simul vere esse non possunt. Has ergo illi solidas vocant, quae solidae probantibus videntur. Hoc vero omnibus sine exceptione erroribus convenit. Vix enim quiquam ullum tuetur errorem, qui non solidas in judicando rationes sequi sibi persuadeat.

Nec volunt etiam Casuistae, suas probabilitates reipsa Scripturae Traditionisque principiis non repugnare: sic enim omnes omnino falsas opiniones rejicerent. Quid ergo? Id demum, ut qui eas tuentur, Scripturae ac Traditioni contrarias esse non existiment. Quid si habeantur contrariae? nec sic probabilitatem amittent; sufficit enim quosdam Casuistas aliter judicare; tunc enim ex Vasquesio (*in 2. disput. 6. num. 18.*), Sanchez (*l. 169.*), Escobario (*in prolog.*) debet quis sibi persuadere, id quod sibi ineluctabile videtur, revera non esse, & ab aliquo solutiones quasdam ac responsiones inventum iri. Itaque ex illis Casuistis, ut aliqua opinio plenam habeat in conscientia securitatem, id demum requiritur, ut, qui eam suis consentaneam cupiditatibus judicat, vel propter aliquam apparentem rationem, vel etiam contra propriam rationem, propter solam nimirum aliorum auctoritatem, eam esse probabilem, nec evidenter falsam; sibi in animum inducat.

Sic humana ratio, quamlibet caeca & peccato depravata, certa nostrorum actuum regula constituitur, cui suum iudicium Deus ipse accommodare debeat, infantesque pronunciare, quos divina lex damnat, & humana probabilitas absolvit. Sic nescio quibus scriptoribus, nunquam ab Ecclesia probatis, genus quoddam infallibilitatis tribuitur, ab ea longe diversum, quam in Catholica Ecclesia Catholici omnes agnoscunt; propterea enim falli nos ab Ecclesia non posse confidimus, quia promissi a Christo Spiritus munita praesidio, nec in fide ipsa, nec in morum regulis falli potest. At illi contra cum sepius errare, nec ullam sibi veritatis in opinionibus probabilitatis certam cognitionem adesse fateantur; imo cum alii aliis inter se oppositi sint, adeoque plures errores teneri necesse sit; inaudita tamen absurditate, incertos se ad veritatis viam duces, certos ad veritatis regnum profitentur; nec minus tuto animas a se regi contendunt, cum a via deerrant, quam cum rectam insistant viam; postremo non minus tutum in ore suo esse mendacium, quam in ore Christi, Apostolorum, Patrum, veritas fuit.

Sed possemus juste ab his Casuistis petere, quis illis talem dederit auctoritatem? & quodnam habeant fundamentum hujus tam extraordinarii privilegii, quod neque summi Pontifices, neque Patres unquam sibi attribuerunt? Illi, inquam, quos Ecclesia tantum tolerat, nullatenus vero probat, & nec tolerat quidem,

quoniam non raro summi Pontifices, Episcopi, & Theologice Facultates summo cum rigore nonnullos censuras affecerunt condemnaruntque: quod quidem satis declarat, eorum opiniones non esse doctrinam Christi sponsæ, quæ est sine macula & ruga, tam in morum, quam in fidei doctrina.

Horum autem malorum origo & causa est, quod sibi semel persuaserint principio quodam generali, veritatem esse prorsus inutilem: unde factum est, ut nullam diligentiam ad eam investigandam adhibuerint, neglectis prædictis veris fontibus, unde solum potest oriri, Scriptura scilicet sacra, & Ecclesiæ Traditione: neglectis etiam veris modis, quibus dicta veritas indagatur, oratione scilicet, humilique & accurato antiquitatis studio, *Evanuerunt in cogitationibus suis*, resolutiones suas atque responsa non supra Evangelii stabilierunt. Petram, quæ firma prorsus est & inconcussa, sed supra quorundam novorum scriptorum auctoritatem, supra rationes humanas, & supra nimum studium hominum infirmitati obsequendi; unde fit, ut laxissimas quasque opiniones amplectantur, & conentur latam ad cælum viam sternere, novo suæ probabilitatis commento; verum tam falsa est eorum charitas, quam eorum scientia incerta est & obscura.

Licet enim charitas compassionem doceat, non tamen regularum morum eversionem docet; adjuvandi sunt homines, ut salutem consequantur, verum non sunt ducendi per viam, quæ a salute recedit, etiam si tali specie aut prætextu vestiatur ut ad illam ducere quodammodo videatur. Hæc via tam antiqua est quam ipsum Evangelium; & quisquis novam reperire velit quæ facilis sit & commoda, seipsum primo decipit, tum fallit eos, quorum dux esse desiderat: quia Jesus Christus ore suo pronuntiavit, viam quæ ducit ad vitam, esse angustam, eam vero quæ ducit ad mortem latam esse: per primam paucos, per secundam multos incedere; unde Sanctus Lucas refert (*Cap. 9. v. 23.*), quod Christus, *Dicebat ad omnes: Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie*. Id igitur nobis quoque dicebat Christus, neque minus nos quam primos Christianos per viam angustam vult incedere, vitamque agere crucifixam, non autem voluptuosam, delicatam & mollem; qualem novi Casuistæ permittunt, enervantis jejuni obligationem, modumque præscribentes minime laboriosum, minimeque poenitentem, ut Escobarius & alii apud eundem Casuistæ (*Th. mor. tr. 1. c. 3. n. 32. 40. 45. 46. 47.* & alii Casuistæ apud eundem Apolog. pag. 136.); non prohibentes manducare & bibere propter solam voluptatem gustus, ut Apologista, contra naturam hujus actionis & Apostoli præceptum, qui vult ut fideles, sive manducant, sive bibant, quid-

quidquam aliud agant, omnia faciant in nomine Christi & propter gloriam Dei: relinquentes peccatores in proximis peccandi occasionibus, ut Apologista (*p. 10.*) & Baunyus (*de pœnit. l. p. c. 4. g. 13.*); permittentes eos occidere, qui asserunt nos mentiri, aut injurias nos afficiunt, ut Lessius: aut qui bona nostra rapiunt & fugiunt, modo res sint alicujus momenti seu pretii; aut qui fuisse volunt nos excipere, aut aliam impingere, ut Filiucius & alii: aut demum qui honorem nostrum calumniis lacerant: docentes etiam servos furari bona pauperum, donec larga sibi stipendia compleant: usufructu facultatem præbentes, ac simoniam licitam perhibentes ridiculis suis distinctionibus, & imaginariis intentionis directionibus.

At quoniam, si hæc decreta dumtaxat tanquam probabilia proposuissent, non satis ampla fuisset hominibus eorum sequendorum libertas, si probabiliora tutioraque minus probabilibus ac minus tutius præponenda censuissent, cum fere laxis illis opinionibus contrariæ tutiores probabilioresque sint; etiam hunc humanæ cupiditati oppositum obicem percurrere conati sunt, contrario morum principio quod ab omnibus antiquis Theologis oppugnatum fatentur, stabiliro; licere nimirum, relicta tutiore ac probabiliori, minus probabilem, ac minus tutam amplecti, tenerique Confessarios ex falsa illa regula de poenitentibus judicare. Postremo Confessarios posse ex aliorum, quam falsam putent, sententia consilium dare, si hoc poenitentibus exoptatus esse sentiant.

Non hic agitur, an quis privato judicio diffusus, propriam deponere opinionem non possit, alteriusque se judicio subicere, quem ex prudentiæ Christianæ regula doctiorem se & cælesti lumine uberius illustratum sentit; quod licitum esse nemo dubitat, modo quis puram omnino intentionem habeat, unam veritatem inquirat; tunc enim fides illa, ac persuasio, quæ quis alium putat scientia veritatis instructiorem, hoc ab animo nostro judicium elicit, ejus opinionem nostra probabilior esse. Sed ibi præcisè sita quæstio, an qui omnibus tum rationibus, tum autoritatibus inter se libris, in ea opinione tanquam probabiliori permanet, aliquid divina lege illicitum esse, id nihilominus tuta conscientia facere possit, quod aliunde suppetant nonnullæ rationes, vel autoritates, quæ licitum id esse probare videntur, quamvis illas minoris esse ponderis iudicet, quam eas quibus illicitum probatur. Hoc docent illi Casuistæ, etiam propria opinione tanquam probabiliori retenta, ut ajunt Sanchez (*in sum. lib. 2. c. 93. art. 4.*) & Vasquez (*in 1. 2. disp. 62. n. 14.*). Hoc vero conscientiam manifeste violari, vel ipso communis sensus lumine patet. Cum enim animus noster variis tum rationibus, tum autoritatibus distrahatur, quibus illæ aliquid legi divine contrarium esse, illæ

non esse persuadent, dubius ille & anceps maneat necesse est, si eas æque probabiles judicet. Quo casu & ex Ethnicis, qui vetabant, ut ait Cicero (1. de officiis), quidquam agere, quod dubites æquum sit, an iniquum; & ex illa Juris Canonici in lege, *In dubiis tutior pars eligenda*, id de quo dubitamus, an sit licitum, facere non licet: aut si quæ rationes probant rem esse illicitam, eæ graviore probabilioresque videntur; fieri non potest, quin illis judicium nostrum, id est, conscientia assentiat; adeoque si illud ipsum nihilominus agamus, manifeste conscientie nostræ judicium violamus, quod omnes fatentur vitiosum ac prævum, etiam si conscientia nostra forte erronea sit.

Quod si quis, ut solent illi Casuiste, respondeat, cum qui facit, quod probabilius putat esse peccatum, privatam sibi conscientiam fingere, qua sic agere sibi licitum putet; idem est profecto, ac si diceretur, propterea ipsum contra conscientiam non agere, quia sibi licitum putat contra conscientiam agere: aut eum non agere contra conscientiam suam, quia conscientiam habet nullam. Enimvero si quis nullam censeatur habere religionem, quoties plures religiones sequitur, non video, qualem habere conscientiam possit is, qui tot habet conscientias, ut eas pro nutu & arbitrio suo commutet, sine ulla sententiae mutatione & sine ullo novo lumine, quique diversas sibi fingit conscientias secundum varias utilitates & affectus suos, quique in diversis Casuistarum opinionibus investigat, quod cupiditati suæ favet, & qui lubens ac volens se excuset, ac in praxi sequitur, quod proprio tamen judicio legi Dei contrarium esse eredit.

Recedamus, viri fratres, a prodigiis illis erroribus, legem Dei toto corde queramus, eam diu notitque meditemur, nec alibi securitatem esse putemus, quam in accurata ejus observatione. Si quod dubium nobis occurrat, consulamus nostram conscientiam, ac caveamus ab eo, quod probabiliter peccatum esse judicamus. Hoc omnes Sancti suo exemplo fuisse scriptis nos docuere, hæque veritates sane capitales nitide inclusas videre licet apud D. Thomam, quodlibeto octavo (art. 13.), ubi querit, an liceat plures habere præbendas; quæ questio tunc inter Doctores agitabatur, non sine diversitate opinionum. *Dicendum*, inquit D. Thomas, quod duobus modis aliquis ad peccatum obligatur: uno modo, faciendo contra legem, ut cum aliquis fornicatur: alio modo, faciendo contra conscientiam, etiam si non sit contra legem: ut si conscientia dicat alicui, quod levare festucam de terra, sit peccatum mortale. Ex conscientia autem obligatur aliquis ad peccatum, sive habeat certam fidem de contrario ejus quod agit, sive etiam habeat opinionem cum aliqua dubitatione. Illud autem quod agitur con-

,, tra

tra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc quod est secundum conscientiam: & similiter, quod est contra conscientiam, est malum, quamvis non sit contra legem: quod autem nec contra conscientiam, nec contra legem est, non potest esse peccatum. Dicendum est ergo, quod quando duæ sunt opiniones contrariæ de eodem, oportet esse alteram veram, & alteram falsam. Aut ergo ille qui facit contra opinionem magistrorum, utpote habendo plures præbendas, facit contra veram opinionem, & sic cum faciat contra legem Dei, non excusatur a peccato, quamvis non faciat contra conscientiam: sic enim contra legem Dei facit. Aut illa opinio non est vera; sed magis contraria, quam iste sequitur, ita quod vere licet habere plures præbendas; & tunc distinguendum est, quia aut talis habet conscientiam de contrario, & sic iterum peccat contra conscientiam faciens, quamvis non contra legem: aut non habet conscientiam de contrario, sed certitudinem; sed tamen in quadam dubitationem inducitur contrarietate opinionum; & sic, si manente dubitatione plures præbendas habet, periculose committit: & sic procul dubio peccat, utpote magis amans beneficium temporale, quam propriam salutem: aut ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur, & sic non committit se discrimini, nec peccat.

Hæc verba ita clara sunt atque perspicua, & ita demonstrant, opinionem falsam, licet probabilis judicetur, non excusare a peccato, nec licere facere quod per se licitum est, quando dubitatur, an sit licitum; ut satis mirari non possimus cæcitatem eorum, qui hunc locum afferunt ad doctrinam probabilistis stabiliendam.

Alexander de Ales concludit, quod quando quis dubitat, utrum simonia sit in aliquo contractu seu concordato, quod pro beneficio intendit facere, ita ut quidam Doctores affirmativam teneant partem, alii vero negativam; numquam tali contractui seu concordato consentire debet, ne se exponat periculo peccati mortalis.

Adrianus sextus, qui fuit inter primos sui temporis Theologos, quique propter proximam doctrinam & pietatem, postea ad summum Pontificatum promotus fuit, idem sentit, non licere scilicet sequi opinionem minus tutam relicta tutiori. Eandem sequitur doctrinam Cardinalis Cajetanus in Summa; eumque imitantur melioris notæ Theologi, quorum auctoritates hic asserre tediosum foret atque superfluum; sufficit cum S. Augustino asserere: *Nolo plura dicere de re tanta, quia melius eam committo fidelium gemitibus, quam sermonibus meis*. Enimvero humane mentis deviatio in hujus ætatis Casuistis, digna potius est lacrymis quam confutatione, fati-

que est preces quam disputationes adhibere, ne pereant ipsi, neve alios etiam damnabili sua presumptione perdant: *Quia*, inquit idem Augustinus, *cum istis non tam disputationibus, quam orationibus est agendum; plus eis sine dubitatione prestamus, si ut corrigantur oremus, ne cum tantis ingeniis vel pereant, vel alios perdant presumptione damnabili.*

Ut id agatis, vos etiam atque etiam hortor, fratres Charissimi, ut vestra Charitas erga ipsos pateat, eosque inducat ad eorum sortem deplorandam, eandemque erga nosmetipsos Charitas, eandem nos faciat devitare; atque ut minus in opinionum defectu erretis, hoc semper generale placitum animis vestris impressum habetote, quo maiorem partem casuum conscientiae, qui vobis proponuntur, solvetis.

Christianus est homo novus, qui veterem hominem exuit in baptismo: habere debet cogitationes & actiones novi hominis. Ubi igitur actio quaedam vobis proponitur, attendite, cui conformis ea sit, ad veteris Adami mentem, aut ad novi hominis sententiam. Quae ad primum pertinent, nihil valent omnino, licet subtilibus tegantur distinctionibus ex variis intentionis directionibus, quae nihil aliud sunt quam excusationes in peccatis. Legite diligenter & humiliter novum Testamentum, in quo Christus Dominus exemplis suis ac verbis, ipsumque fecit Apostoli fideles docent vivendi modum, quem sequi debent, clare, distincte, simpliciter plane stylo, sed caelesti prorsus unctione pleno. Huic lectioni, sanctorum Patrum libros iungite qui de moribus agunt, si huius lectionis capaces sitis: quales sunt eorum Homiliae atque Epistolae; sed eas legite cum ea mente quae discipulos decet, non vero tamquam vani, superbi, & curiosi censores, qui in Patrum scriptis ea investigant, quae praedicta propria, praconceptaque opiniones confirmare valeant. Ab omni praeterea dominandi in humanas mentes libidine immunes estote, atque liberi ab amicitia, gloria, honore, commodis huius saeculi: & querite, non quae vestra sunt, sed quae ad honorem Dei & salutem animarum, quae vobis commissae sunt, pertinent.

Nolite citius, quam par est, in resolutionibus vestris ac responsis properare; sed diligenter singula considerate, ad orationem recurrere, & in gravibus difficultatibus nos cum omni fiducia consulite: Episcopus est suae Diocesis Casuista veluti natus, quia illius est pastor; ac Dei misericordia speramus, ea nos ab ipso recepturos lumina, quibus indigemus, data qualibet occasione, ut vobis respondeamus.

Denique sequimini hanc regulam, de qua loquitur sanctus Augustinus: *Quam nobis Deus & Prophetarum praesagio, & suscepti hominis Sacramento, & Apostolorum testimonio, & Martyrum sanguine, &*

Gen.

Gentium occupatione munivis. Non autem eam viam, quam novi tradiderunt Auctores falso lumine nitentes, quo sunt ipsi decepti, qui non alia utuntur auctoritate, quam chimerica sua & erronea imaginatione. Ab his ducibus cavete, qui multos solum amant sectatores, magisque de turba sequaci, quam de bono regimine sunt solliciti: haec altis mentibus Prophetarum verba semper custodite (*Ser. cap. 6. vers. 18.*): *Hec dicit Dominus: State super vias & videte, & interrogate de semitis antiquis, quae sit via bona, & ambulate in ea.* Non ad novas vias indagandas nos mittit Propheta: novitas in negotio fidei semper suspecta est: Vincentius Lirinensis eam tradit tamquam certum minimeque dubium erroris signum: *Annunciare*, inquit, *aliquid Christianis Catholicis praeter id quod acceperunt, numquam licet, nusquam licet, numquam licebit.* Dixerat antea Tertullianus, quod *principalitas veritati, novitas mendacitati deputata est.* Haec autem antiquitatis regula non minus convenit doctrinae morum, quam doctrinae Mysteriorum fidei; ambae enim idem irrevocabilis auctoritatis habent principium, quod est Scriptura sacra, & Ecclesiae Traditio: fidesque vera est illa, quae operatur per charitatem, quaeque a charitate formatur.

In ultimo Cleri Gallicani conventu Lutetiae celebrato anno 1656. Parochi Rhotomagensis civitatis, quos Illustrissimus eorum Archiepiscopus eadem de causa mandaverat, simul cum Curatis Parisinis, exhibuerunt eidem Clero Catalogum multarum propositionum, quas ex modernis quibusdam Casuistis traxerant, ut a dicto Clero examinarentur: earum lectio horrorem quemdam in animum audientium impressit, omnesque tunc aures obturare cogitavimus, ut fecere quondam Patres Concilii Niceni, ne blasphemias in Arian libro conscriptas audirent: omnes zelo quodam ardebant reprimenda infidelium istorum scriptorum audaciae, qui sanctissima quaeque Evangelii praecepta tam impudenter corrumpunt, ac doctrinam introducunt moralem, cuius vel honestos puderet paganos, quaeque ipsos bene moratos Turcas posset offendere, illisque scandalum exhibere. Verum cum conventus finis tunc immineret, nec vacaret omnino adscriptos omnes auctores legere, ut sententia, cognita perspectaque causa, pronunciaretur, ac sine ullo mentis partiumque praedictio; censui Clerus, ex sententia clarissimi viri Abbatis Cyronii, Universitatis Tolosanae Cancellarii, viri aequae docti ac pii, imprimi debere ipsius Cleri impensis instructiones sancti Caroli Borromaei Cardinalis & Archiepiscopi Mediolanensis, quas ille Confessariis suae Diocesis tradidit, creditumque est, dum Praelati tanto malo tamque urgenti iudicis censuris obviare possent, quod hic liber torrentem illum malarum opinionum, quae ruinam Christianae moralis moliebantur, tamquam quidam obex posset sistere.

E. 6.

Hoc.

Hoc mandatum & edictum publicatum fuit in Synodo celebrata in civitate Venciensi die sexta Maji anno 1659. & publicis tabulis insertum, ut eo recurrant, qui ejus opera indigebunt. Exscriptum ex tabulis publicis spiritualibus Episcopatus Venciensis, die decima Maji 1659. per me Notarium & scribam, d' Eguigne.

C A P U T IX.

De peccato in generali.

Quest. 1. Quid est peccatum generaliter sumptum?

Resp. Peccatum potest definiri, quod sit actus, per quem recedimus a regula nostra, operando contra lumen naturæ, rationis, & legis æternæ. Hæc definitio sumpta est ex doctrina sancti Thomæ (1. 2. q. 11. art. 1. in corp.), qui sic ait: *Omnis actus voluntarius est malus per hoc quod recedit ab ordine rationis, & legis æternæ.* Et quia lex divina superioribus obediendum præcipit, sequitur ex hac definitione, peccare nos dum contra leges Ecclesiasticas aut politicas operamur.

Quest. 2. Quot modis peccari potest?

Resp. Tribus modis, ut dicitur in Canone (*Sciendum, de pæn. dist.*), admittitur peccatum; nam aut ignorantia, aut infirmitate, aut studio, id est malitia, peccatur.

Quest. 3. Quomodo peccatur ex ignorantia?

Resp. Sanctus Thomas (1. 2. q. 76. art. 2. in corp.), dicere videtur, ignorantiam esse causam peccati, quoties committitur ex eo, quod nescit quis illud quod scire tenebatur, & potuit illud addiscere: *Ignorantia quæ superari non potest, atque ob id invincibilis dicitur solet*, inquit Scholæ Angelus, *nullum est peccatum, sed tantummodo vincibilis, si sit eorum quæ quis scire tenetur.*

Quest. 4. Quo pacto peccatur ex infirmitate?

Resp. Peccata ex infirmitate proveniunt a nostri animi motibus & passionibus, quæ vere spirituales infirmitates sunt. Potest autem, ait Sanctus Thomas (1. 2. q. 77. art. 3. in corp.), dici infirmitas in anima ad similitudinem infirmitatis corporis: dicitur autem corpus hominis esse infirmum, quando debilitatur, vel impeditur in executione propriæ operationis, propter aliquam inordinationem partium corporis. Unde & membrum dicitur esse infirmum, quando non potest perficere operationem membri sani; sicut oculus, quando non potest clare videre. Sicut autem partes corporis dicuntur esse inordinate, quando non sequuntur ordinem naturæ; ita & partes animæ dicuntur esse inordinate, quando non subduntur ordini rationis. Sic ergo quando extra ordinem rationis vis concupiscibilis, aut irascibilis, aliqua passione afficiuntur, & per hoc,

hoc, impedimentum præstatur debite actioni hominis, dicitur peccatum esse ex infirmitate.

Quest. 5. Quomodo ex malitia peccatur?

Resp. Ex malitia peccare dicitur is, qui animo deliberato scelus committit, nec ad illud aut ignorantia aut violenta passione impellitur, ita ut propriæ sola perversa voluntate hæc legis divinæ violatio proveniat, cum scilicet videt quis peccaminosum esse talem actum, & nihilo tamen minus vult ita operari, ut suæ perversæ voluntati morem gerat; & dici potest, juxta sancti Thomæ mentem, quod illi ex malitia peccant, qui scienter, deliberato animo, & cum voluntatis plenitudine eligunt peccatum committere: *Dicuntur homines nonnumquam*, ait sanctus Doctor (1. 2. q. 78. art. 1. in corp.), *ex certa malitia, & industria peccare, quasi scienter malum eligentes.*

Unde hæc est differentia inter peccata infirmitatis, & peccata malitiæ, quod licet in peccatis quæ ex infirmitate committi dicuntur, homo sufficientem libertatem habeat, ut fiat reus in tali actu; attamen a passione ita violentè impellitur, ut potius dicatur talis passionem producere, quam ipsa voluntas: e contra accidit in peccatis malitiæ; in quibus licet passio voluntatem aliquo modo moveat, tamen id cum tanta debilitate fit, ut voluntas ipsa sit primaria & principalis causa peccati, non autem hujusmodi passio; & ita homo vere ex propria voluntate & animi propensione operatur, non vero ex repentina passione & violento animi motu. Possumus exemplum peccati ex malitia provenientis in Scriptura reperire in fratricidio a Cain traditorie, & animo deliberato in persona Abel perpetrato (*Gen. c. 4.*). Videtur etiam ex malitia peccasse Saulum, dum innocuum Davidem interficere totis viribus conabatur, etsi optime de illo sæpe sæpius meritis fuisset (*Reg. lib. 1. c. 18.*). Postremo peridia Judæ, stupendæ malitiæ scelus involvebat (*Matth. c. 26. 14.*).

Quest. 6. Peccata quæ ex malitia perpetrantur, suntne illis graviora, quæ ex ignorantia, aut infirmitate committuntur?

Resp. Graviora sunt, ut ait S. Gregorius Papa (*Can. Sciendum, de pæn. dist. 4.*), varios peccatorum gradus docens his verbis: *Gravius infirmitate, quam ignorantia, sed multo gravius studio, id est malitia, quam infirmitate, peccatur.* Quam doctrinam sequitur S. Thomas (1. 2. q. 78. art. 4. in corp.), & ratione confirmat, dum ait: *Peccatum quod est ex certa malitia, est gravius peccato, quod est ex passione.* Primo quia cum peccatum principaliter in voluntate consistat, quanto motus peccati est magis proprius voluntati, tanto peccatum est gravius cæteris paribus. Cum autem ex certa malitia peccatur, motus peccati est magis proprius voluntati, quæ ex se ipsa ad malum,

lum movetur, quam quando ex passione peccatur, quasi ex quodam extrinseco impulsu ad peccatum. Videtur quod peccatum ex hoc ipso quod est ex malitia, aggravatur, & tanto magis, quanto fuerit vehementior malitia; ex eo vero quod ex passione, diminuitur tanto magis, quanto passio fuerit magis vehemens.

Quæst. 7. Quo pacto dividuntur peccata?

Resp. Generaliter loquendo, peccata dividuntur primo in venialia, & mortalia.

Quæst. 8. Quid est peccatum mortale?

Resp. Peccatum mortale, ut docet sanctus Thomas (2. 2. q. 110. art. 4. in corp.), proprie est, quod repugnat charitati, per quam anima vivit Deo conjuncta. Et ideo vocatur mortale, quia animam a Deo, qui vera ejus vita est, separat: Cum enim, ut dicitur in Canone (Can. Resuscitatus, de poenit. dist. 1.), Deus sit vita anime, anima vero vita corporis: sicut corpus vivere non potest absente anima, ita non potest Deo presente anima vivere vales.

Quæst. 9. Quid est peccatum veniale?

Resp. Illud est, quod licet Deo displiceat, non tamen peccatorem a Deo separat; quia non destruit charitatem, cum non sit proprie contrarium & oppositum amoris Dei & proximi. Quandoque, inquit sanctus Thomas (2. 2. q. 88. art. 2. in corp.), voluntas peccatis fertur in id, quod in se continet quandam inordinationem, non tamen contrariatur dilectioni Dei & proximi: & talia sunt peccata venialia.

Quæst. 10. Unde provenit diversitas, quæ est veniale inter & mortale, & quo pacto potest unum ab alio fecerni?

Resp. Sanctus Augustinus (l. 21. de civit. Dei, cap. 27.), magnum Ecclesie lumen, fatetur, difficillimum esse expresse videre, & notare, quæ sint peccata venialia, & quæ mortalia. Sed, inquit, quæ sint ipsa peccata, quæ ita impediunt perventionem ad regnum Dei, ut tamen sanctorum amicorum meritis impetrent indulgentiam, difficillimum est invenire, periculosissimum definire. Ego certe usque ad hoc tempus, cum inde satagerem, ad eorum indaginem pervenire non potui; & fortassis propterea latent, ne studium proficiendi ad omnia peccata cavenda pigrescat. Quoniam si scirentur, quæ vel qualia sunt delicta, pro quibus etiam permanentibus, nec profectu vite melioris assumptis, intercessio sit inquirenda & speranda iustorum, eis secuta se obvolveret humana segnitias, nec evolvi talibus implicamentis, ullius virtutis expeditione curaret. Nunc vero, dum venialis iniquitatis, etiam si perseverat, ignoratur modus, profecto studium in meliora proficiendi, orationi insitudo, vigilantibus adhibetur. Quidquid sit, certum est, ut aibi docet idem sanctus Doctor (Enchirid. c. 78.) quod quæ sint levis & quæ gravis peccata,

non humano, sed divino sunt pensanda iudicio. Et ut idem Sanctus Doctor relatus in Canone dicit (l. 1. de Bapt. refert. in Can. Non asseramus, 24. q. 1.), non debemus secundum arbitrium voluntatis iudicare de gravitate peccatum. Non asseramus, inquit, stateras dolosas, ubi appendamus quod volumus & quomodo volumus, pro arbitrio nostro dicentes: hoc grave, hoc leve est; sed asseramus divinam stateram de Scripturis sanctis tamquam de thesauris Dominicis, & in illa quid sit gravius appendamus, imo non appendamus, sed a Domino appensa recognoscamus. Et certe prima quæ debet assignari regula ad iudicandum de mortali aut veniali, ex sacra Scriptura sumitur; & inibi dum legimus, aliquod peccatum a regno Dei excludere, animam interimere, necem peccatori inferre, & huiusmodi, debemus statim concludere, tale peccatum ex suapte naturale mortale esse. Habemus præterea traditionem, quam in sacris Canonibus, & sanctorum Patrum operibus inquirere & investigare debemus; dumque invenimus in illis salubribus Doctrinæ Christianæ fontibus, tale peccatum esse veniale vel mortale, idem plane iudicium de eo nobis faciendum est.

Attamen notandum est, peccatum mortale ex natura sua posse fieri veniale, aut propter levitatem materie, aut propter indeliberationem voluntatis: igitur illud quod ex se peccatum mortale esset, fit veniale, primo ex parvitate materie: exempli gratia, furtum rei alienæ est mortale peccatum ex natura sua: attamen erit tantum peccatum veniale, si fiat furtum alicujus rei nullius fere momenti, ut unius assis; quia, ut docet Angelicus Doctor (2. 2. q. 66. art. 6. ad 3.), illud quod modicum est, ratio apprehendit quasi nihil; & ideo in his quæ minima sunt, homo non reputat sibi nocuementum inferri, & ille qui accipit, potest præsumere hoc non esse contra voluntatem ejus, cujus res est; & pro tanto, est quis furtive huiusmodi res minimas accipiat, potest excusari a peccato mortali; Si autem habeat animum furandi, & inferendi nocuementum proximo, etiam in talibus minimis potest esse peccatum mortale.

Secundo, potest transgressio alicujus præcepti esse tantum peccatum veniale, propter indeliberationem voluntatis. Actus mortalis ex genere suo, inquit S. Antoninus (1. p. tit. 9. c. 1. §. 3.), ex eo quod non fit ex consensu libero & perfecto, venialis redditur.

Quæst. 11. Illud ne semper efficit levitas materie, ut peccatum quod ex natura sua mortale esset, semper fiat veniale?

Resp. Sunt principaliter duæ peccatorum species, in quibus levitas materie non reddit veniale illud quod ex natura sua mortale est. Et primo in materia fidei delictum contra fidem commissum, quantumvis materia levis.

visissima sit, est semper peccatum mortale, dum adest liber & perfectus consensus; quia, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. q. 1. art. 3. in corp.), Ratio formalis obiecti fides, est veritas prima: unde nihil potest cadere sub fide, nisi in quantum fiat sub veritate prima, quod quia nullum falsum stare potest. Et ita dum non credimus, quicquid a Deo credendum proponitur, concludendum est, nos non credere alias veritates, quia a Deo revelatae sunt, cum aliquid quod revelatum est a Deo, non credamus. Secundo circa res venereas, communiter dicitur, delectationem impudicam semper esse peccatum mortale, quantumvis levis sit materia, modo sit cum perfecta deliberatione; rationem assignat Sanctus Thomas (1. 2. q. 74. art. 8. in corp.), dum dicit: „Quod aliquis consentiat in delectationem carnalem, hoc non, hic aliud est, quam quod in se consentiat in hoc, quod affectus ejus sit inclinat in fornicationem: nullus enim delectatur, nisi in eo quod est conforme appetitui ejus: quod autem aliquis ex deliberatione agat, quod affectus suus conformetur his, quae secum, dum se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale. Et consequenter levitas materiae regulariter non excusat a peccato mortali in rebus venereis.

Adde posset, illud peculiare esse in peccatis carnalibus, quod dum quis in his aliquo modo delectatur, licet in materia levi, semper adest periculum veniendi ad consummationem actus; & ideo non mirum est, quod omnis delectatio perfecte deliberata in hac materia sit semper peccatum mortale.

Quod etiam potest confirmari auctoritate summi Pontificis Alexandri septimi in secundo Decreto contra propositiones morales anno 1666. 18. Martii; nam inter alias haec damnata fuit.

Est probabilis opinio, quae dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem & sensibilem, quae ex osculo oritur, seculoso periculo consensus ulterioris & pollutionis. Igitur damnavit summus Pontifex illos, qui dicerent, osculum esse peccatum tantum veniale, dum datur ob delectationem carnalem, licet materia satis videatur levis, & licet illae omnes adiacent circumstantiae, quae in hac propositione continentur, scilicet quod nullum sit periculum pollutionis, aut consensus ulterioris; ex quo facile colligi potest, quod in rebus venereis, levitas materiae illud quod ex se mortale est, non reddit veniale. Praeterea idem plane communiter dicitur de odio, aut contemptu Dei, de perjurio assertorio, magia, simonia, irritatione Sacramentorum, violatione sigilli, & jejunii naturalis.

Quaest. 12. Potest-ne indeliberatio voluntatis, peccatum ex se mortale, reddere veniale in materia impudicitiae, fidei & similium?

Resp. Cum peccatum ex voluntate tantum proveniat, (Nam

(Nam usque adeo, inquit Sanctus Augustinus *Can. Quod autem* 15. q. 1., peccatum voluntarium malum est, ut nullo modo peccatum sit, si non sit voluntarium) certum est, nullum esse peccatum, dum nulla adest voluntas; quod locum etiam habet in rebus sacratoribus, in quibus defectus deliberationis peccatum excludit: quod si deliberatio sit imperfecta tantum, peccatum erit tantum veniale: „Ea enim, inquit Sanctus Antoninus (1. p. tit. 9. c. 1. §. 1.), quae diminuant liberum motum voluntatis, sicut infirmitas, vel violentia, aut metus, vel aliquid hujusmodi, diminuant peccatum, & diminuant voluntarium, in tantum quod si actus sit omnino involuntarius, non habet rationem peccati. Quod etiam docetur a Sancto Thoma (1. 2. q. 88. art. 5. in corp.) his verbis: „Potest id quod est ex genere mortale, esse veniale propter imperfectionem actus, quia non perfecte pertinet ad rationem actus mortalis, cum non sit deliberatus, sed dubius. Et ita concludendum est, delectationem impudicam & veneream, ut diximus, esse ex se peccatum mortale, quantumvis materia levissima sit; sed si sit absque libertate & deliberatione, nullum tunc adest peccatum; quod si aliqua insit deliberatio, sed imperfecta, erit peccatum veniale, non mortale.

CAPUT X.

De Differentiis & diversitatibus peccatorum.

Quaest. 1. Quot modis peccari potest?

Resp. Generaliter loquendo duobus modis peccari potest, aut per actum internum, aut per actum externum.

Quaest. 2. Quomodo peccatur per actum internum?

Resp. Potest quis interne, & cogitatione peccare duobus plane modis: primo quidem si in perversa cogitatione voluntarie, & ob delectationem quae ex ea provenit, immoretur; & vocatur morositas, & cogitatio morosa. Secundo modo peccat quis, dum vere desiderat exequi id, quod illi perversa cogitatio suggerit (*Can. Si cui de poenit. dist. 1.*): Si cui, inquit Sanctus Augustinus, etiam si non contingat facultas concubendi cum conjugata aliena, tamen planum sit eum aliquo modo cupere, & si potestas datur, esse facturum, non minus vere est, quam si in ipso facto deprehenderetur.

Quaest. 3. Quomodo & quibusnam modis per cogitationem simplicem perversam, & morosam peccatur, id est, per quamdam complacentiam, quae habetur in cogitatione alicujus mali, & negligentiam in illa cogitatione recedenda, licet ad opus perversum devenire quis nolit?

Resp. Sanctus Thomas (1. 2. q. 7. art. 6. in corp.) huc.

huic quaesito his verbis respondet: „Deficit aliquis in directione passionum dupliciter. Uno modo quando homo ex deliberatione provocat sibi motum irae, vel concupiscentiae. Alio modo, quando non reprimat illicitum passionis motum, sicut cum aliquis, postquam deliberavit, quod motus passionis insurgens est inordinatus, nihilominus circa ipsum immoratur, & ipsum non expellit: & secundum hoc dicitur peccatum morose delectationis esse in ratione. “ De eadem materia fusius differimus, Tom. 6. Tract. 8. de septimo Praecepto Decalogi.

Quest. 4. Ex quo provenit peccatorum diversitas?

Resp. Peccata inter se diversa duobus modis esse possunt, aut in numero, aut in specie.

Quest. 5. Quo pacto peccata sunt diversa ratione numeri?

Resp. Docet S. Thomas (in 2. sent. dist. 42. q. 1. art. 1.), numerum peccatorum constitui ex multiplicatione actuum interiorum voluntatis moraliter interruptorum; Cum queritur, inquit, utrum voluntas & actus exterior sint diversa peccata; aut intelligitur de voluntate conjuncta actui exteriori, aut de voluntate praecedente. Si de conjuncta, sic oportet, quod unum peccatum sit voluntas interior, & actus exterior, quia voluntatis non multiplicatur actus. Si autem de voluntate separata, sic est aliud peccatum, quia actus voluntatis multiplicatur; quando enim actum explet exterioriorem, etiam actum voluntatis iterat; & ideo oportet quod sint duo peccata, non propter diversitatem actus interioris & exterioris, sed propter diversitatem duorum actuum interiorum voluntatis.

Quest. 6. Quoniam modo peccata speciem mutant?

Resp. Peccata proprie sunt diversae speciei, ex eodem Angelico Doctore (1. 2. q. 72. art. 1. in corp.), cum obiectum transgressionis & peccati est alterius speciei; Quia, inquit, peccata proprie distinguuntur specie secundum obiecta. Et ita committitur peccatum diversae speciei, quoties violatur diversae speciei praeceptum: ex quo sequitur, omnes circumstantias, quae ad peccata diversae speciei spectant, efficere, ut peccatum illis conjunctum sit diversae speciei: exempli gratia, si peccatum luxuriae inter personas liberas perpetretur, erit simplex fornicatio; si cum maritata committatur, erit adulterium; & si cum consanguinea, erit incestus; nam, juxta S. Thomam (2. 2. q. 154. art. 8. in corp.), Manifestum est, quod adulterium est determinata species luxuriae, ut puta speciem deformitatem habens circa actus venereos.

Quest. 7. Quot sunt circumstantiae peccatorum?

Resp. Idem Sanctus Doctor docet (2. 2. q. 73. art. 7. in corp.), quod „Peccatum natum esse aggravari per circumstantias tripliciter; uno quidem modo, in quantum circumstantia transfert in aliud genus peccati: Sicut peccatum fornicationis consistit in hoc

quod

quod homo accedat ad non suam. Si autem additur haec circumstantia, ut illa ad quam accedit sit alterius uxor, transfertur in aliud genus peccati, scilicet in adulterium, quod est gravius peccatum quam fornicatio. Aliquando vero circumstantia non aggravat peccatum, quasi trahens in aliud genus peccati, sed solum quia multiplicat rationem peccati: Sicut si prodigus det quando non debet, & cui non debet, multiplicitus peccat eodem genere peccati, quam si solum det cui non debet; & ex hoc ipso peccatum fit gravius. Tertio modo circumstantia aggravat peccatum, ex eo quod auget deformitatem proveniente ex alia circumstantia, sicut accipere alienum constituit peccatum furti, si autem addatur haec circumstantia, ut multum accipiat de alieno, erit peccatum gravius: Non tamen mutabit speciem, aut numerum multiplicabit.

Quest. 8. Quot modis circumstantiae possunt peccatum aggravare?

Resp. Possunt circumstantiae, aut leviter aut notabiliter aggravare peccata; aggravant notabiliter, cum, licet directe non mutant peccati speciem, tamen ira malitiam peccati augment, ut crimen quasi specie diversum aliquo modo constituent; ut apparet in eo qui maximam pecuniae summam furatur. Circumstantiae leviter aggravant, dum aliquo modo peccatum majus reddunt, sed non notabiliter; ut accidit in illo, qui hominem sibi vicinum, aut ejusdem civitatis, interimit; aut in loco vicino Ecclesiae, licet non in Ecclesia.

Quest. 9. Quenam circumstantiae in Confessione Sacramentali necessario aperiendae sunt, ut integra sit?

Resp. Ut Confessio integra sit, videtur necessario dicendas esse non solum circumstantias, quae speciem peccati mutant, & eas quae numerum peccatorum augment, sed etiam illas quae notabiliter aggravant, & peccato malitiam multo majorem, & quasi diversae speciei tribuunt; quia cum in Confessione adsit tribunal, in quo Confessarius divinam iustitiam exercet, & in quo personam etiam medicum gerit, ut malo peccatoris opportunum remedium adhibeat; necesse est, ut illius malitiam agnoscat, & ut ea omnia quae ad peccatum pertinent, & magni momenti sunt, illi aperiatur; quia ut dicitur in Concilio Tridentino (Sess. 14. de poen. c. 5.), Quod ignorat Medicina, non curat. Quod si illas multum aggravantes circumstantias nesciret Confessarius, illius iudicium esset valde imperfectum, nec remedia peccato convenientia & proportionata applicare posset; quia illae circumstantiae tantum sunt ponderis, ut sine illis cognitio peccati valde aequivoce & obscura sit: Ergo necessario aperiendae sunt in confessione. Hinc est quod Innocentius III. Livornensis Episcopo scribens (Cap. Deus qui, de poenitentis & revisionibus): Consideratis, inquit, circumstantiis omnibus, com-

competentem poenitentiam delinquentibus imponatis, pro ut saluti eorum videritis expedire. Et in Canone Omnis utriusque sexus, in quo Concilium generale Lateranense ab Innocentio III. congregatum, modum administrandi poenitentiae Sacramentum Confessariis praescribit, sic habetur (Cap. Omnis utriusque sexus, de poenitentis & remissionibus.): „Sacerdos autem sit discretus, & cautus, ut more periti medici superinfundat vinum & oleum vulneribus sauciati, diligenter inquirens & peccatoris circumstantias, & peccati: quibus praedenter intelligat, quale debeat ei praebere consilium, & cuiusmodi remedium adhibere, diversis experimentis utendo ad sanandum aegrotum.

Tandem S. Carolus Borromaeus dicit in iis Instructionibus (Act. 1. part. 4. de Instr. Confess.), quas in gratiam Confessariorum suae Diocesis, imo totius Ecclesiae, tanta cum maturitate & doctrina composuit, quod Confessarius scire debet quae sint circumstantiae, quae speciem peccati mutant, aut multum aggravant, quia illae duae circumstantiarum species necessario debent in Confessione aperiri. Quantum ad alias circumstantias, quae non multum aggravant, illas in confessione explicare, consilium est, non praecipit, quia non ita considerabiles sunt, ut possint impedire rectum iudicium, quod Confessarius de poenitentis conscientia facere debet, aut efficaciam remedium, quae medicus spiritualis adhibere tenetur, pervertere. De eadem quaestione tractatum est, Tomo 4. Tr. 6. de Poen. c. 6. de Confessione.

CAPUT XI.

Causis, quae a peccato excusant.

Quaest. 1. Nihilne est quod hominem a peccato possit excusare, ita ut vere semper peccet, quoties praeceptum aliquod transgreditur?

Resp. Tria sunt, quae possunt excusare peccatorem. Primo quidem ignorantia. Secundo timor. Tertio defectus deliberationis aut libertatis; quia, ut ait S. Augustinus, Usque adeo peccatum voluntarium malum est, ut nisi sit voluntarium, nullo modo peccatum sit (Cap. Quod autem 5. q. 1.). Et consequenter illa omnia, quae liberum voluntatis consensum impediunt, ut ignorantia, timor, & indeliberatio, peccatum excusant.

Quaest. 2. Tres illae causae excusant-ne semper omnino a peccato?

Resp. Actus aliquis qui de genere suo est malus, inquit Sanctus Thomas (1. 2. q. 77. art. 7. in corp.), totaliter a peccato excusatur, quando totaliter involuntarius redditur; unde si sit talis passio, quae totaliter involuntarium reddat actum sequentem, totaliter a peccato excusatur, alioquin non totaliter.

CA-

CAPUT XII.

De Ignorantia.

Quaest. 1. Quando nam ignorantia excusat a peccato, aut non excusat?

Resp. Ignorantia non excusat a peccato, quando voluntaria est; ignorantia autem est voluntaria, ut docet Sanctus Thomas (1. 2. q. 6. art. 8. in corp.), „Primo quia actus voluntatis fertur in ignorantiam, sicut cum aliquis ignorare vult, vel ut excusationem peccati habeat, vel ut non retrahatur a peccando; „alio modo dicitur ignorantia voluntaria eius, quod quis potest scire & debet, ignorantia vero non est voluntaria, cum aliquis homo ignorat aliquam circumstantiam actus, quam non tenebatur scire. „Videantur, quae satis fufe diximus supra capite 20. & praesertim num. 8. & sequentibus, & cap. 4. per totum.

CAPUT XIII.

De Timore.

Quaest. 1. Timor potest-ne excusare a peccato?

Resp. Timor peccatum duobus modis excusat; aut quia tollit libertatem, Si enim, ut ait Sanctus Antoninus (1. p. tit. 6. c. 10. §. 3.), timor sit multum vehemens & excessivus, in tantum quod rationem perturbet, tunc talis timor impedit operationem ex parte mentis: & ita non patitur hominem liberum esse, & libere decernere quid sibi agendum sit: in quo casu excusat semper a peccato in qualibet materia, quia, ut dicitur in Canone (Can. Illud relatum, 15. qu. 1.), Non imputantur ad poenam quae ex mentis deliberatione non processerunt. Illud tamen valde raro accidit in praxi, & illa doctrina multum abuteretur, qui facile crederet, se aliquid egisse timore praeventum, absque ulla deliberatione; quia saepe potest esse deliberatio sufficiens & perfecta, licet aliquo modo insensibilis sit.

Secundo, timor a peccato excusat, cum ab observatione praeccepti dispensat, quod accidit, dum quis potest quidem libere actionem suam considerare, sed tamen poenae & damna, quae ei ex observatione alicuius praeccepti humani imminet, illum a tali observatione liberant, quia non obligatur ad faciendum opus praescriptum a lege cum tanto incommodo & damno.

Quaest. 2. Quando nam metus gravis excusat a peccato, licet non tollat omnino libertatem?

Resp. Ut huic quaestioni clare respondeatur, supponendum est, duas diversas esse obligationes circa praecpta,

cepta, quarum prima indispensabilis, alia dispensabilis est: prima obligatio ad precepta naturalia & divina spectat, & ad ea omnia quæ ex natura sua mala & prohibita sunt, id est, quæ nos sunt mala quia prohibita, sed sunt prohibita quia mala. Secunda obligatio potest aliquoties dispensationem pati; & spectat ad ea, quæ nullo modo ex natura sua mala sunt, sed indifferentia, quæque sunt tantum mala quia prohibita sunt. His positus respondeo, timorem nunquam ab observatione naturalium & divinarum præceptorum excusare; quia, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. q. 125. art. 5. in corp.), „Si aliquis propter timorem, quo refugit periculum mortis, vel quodecumque aliud temporale malum, sit dispositus est, ut faciat aliquid prohibitum, vel præmittat aliquid quod est præceptum in lege divina, talis timor est peccatum mortale. Diminuitur tamen, ut addit idem Sanctus Doctor (ibid. art. 4.), secundum aliquid ejus peccatum, quia minus voluntarium est, quod ex timore agitur. „Sed quantum ad obligationem, quæ oritur ex præceptis positivis, quæ spectant ad ea quæ sunt tantum mala quia prohibita, timor ab ea excusare potest, & consequenter a peccato, quia, ut ait idem Sanctus Doctor (2. 2. quest. 147. art. 2. ad 1.), præcepta positiva, ut sunt, „Statuta Ecclesiæ, sunt de his quæ non per se sunt de necessitate salutis, sed solum ex institutione Ecclesiæ: & ideo possunt esse aliqua impedimenta, propter quæ aliqui ad illa observanda non tenentur: „quia Ecclesiæ non intendit obligare cum tanto incommodo. Et ubi in Evangelio dicitur (Matth. cap. 23.), Non obsecramus propter Sabbatum, sed Sabbatum propter hominem. Et ratio est, quia cum res ex se mala non sit, neque prohibeatur ab aliquo præcepto naturali, lex super ea lata respicit utilitatem hominis, non ejus damnum & destructionem, & ita non obligatur quis ad eam observandam cum aliquo damno magni momenti. Hinc est, quod multis de causis potest quis excusari ab observatione præcepti de audienda Missa diebus Dominicis, & festivis; quia illud præceptum est tantum positivum humanum: prout fultus dictum est, Tom. 5. Tract. 3. de 2. Præcepto Decalogi.

CAPUT XIV.

De Indeliberatione.

Quest. 1. DEFECTUS deliberationis potest-ne excusare peccatum?

Resp. Talis defectus excusat in quacumque materia, ut jam diximus; & ratio est, quia, ut docet S. Thomas (2. 2. q. 154. art. 5. in corp.): Omne peccatum dependet ex judicio rationis, quia etiam primus motus

Cap. XIV. De Indeliberatione.

sensualitatis non habet, quod sit peccatum, nisi cum judicio rationis reprimi potest, & ideo sublato judicio rationis, tollitur ratio peccati. Sed eodem tempore fate-ri necesse est, actiones corporales vix unquam posse excusari totaliter a peccato prætextu defectus deliberationis, nisi ille qui operatur, usum rationis tunc temporis non habeat, ob amentiam, phrenesim, ebrietatem, aut somnum.

Quest. 2. Excusat-ne totaliter a peccato ille defectus deliberationis?

Resp. Si talis defectus totalis sit, omnino & absolute excusat a peccato, ut supra diximus; si vero superfit quedam levis deliberatio, licet imperfecta, eo tamen modo, ut poterit quis talem actum prohibitum non facere; tunc excusat tantum in parte, reddítque peccatum minus grave, aut etiam veniale: Primus mores sensualitatis, inquit sanctus Thomas (in quest. disputatis, q. 6. de malo, art. 6. ad 8.), qui est ex dispositione corporali, non est peccatum, & hunc appellant aliqui primo primum. Secundus autem motus, qui excitatur ex aliqua apprehensione, est peccatum. Primum enim ratio nullo modo vitare potest: Secundum autem vitare potest.

Quest. 3. Ostende, quæso, in quo casu defectus deliberationis excuset a peccato in materia pravarum cogitationum: & quandonam minuat peccatum, aut veniale reddat?

Resp. Dicitur expressis verbis in Canone (Can. Sed pensandum, dist. 6.), quod cum malignus spiritus peccatum suggerit in mentem, si nulla peccati delectatio sequatur, peccatum omnino perpetratum non est. Cum vero delectari caro exeperit, tunc peccatum incipit nasci; si autem etiam ad consensum ex deliberatione consensit, tunc peccatum cognoscitur perfici.

CAPUT XV.

De Habitu.

Quest. 1. QUID est Habitus?

Resp. Est quedam propensio & inclinatio contracta ex longa continuatione actuum ejusdem speciei, quæ nos ad idem semper faciendum potenter movet. Unde docet S. Augustinus in Canone (Sicut tribus, de penitent. dist. 2.), quod vi consuetudinis male, tamquam mole terrena premitur animus. Et, ut dicit S. Antoninus (1. p. tit. 9. c. 1. §. 3.), Et perversa assuetudine vitiosus quasi repente præcipitatur.

Sanctus Augustinus (1. 8. Confessionum, c. 5.) nobis satis manifestat inconvenientiam, quæ sequitur ex habitu perverso, in quo ante conversionem detinebatur, cum dicit: „Ego suspirabam ligatus non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & constrinxerat Tom. 1.

me. Quippe ex voluntate perverta facta est libido :
 „ me. Quippe ex voluntate perverta facta est libido :
 „ dum servitur libidini, facta est consuetudo : &
 „ dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas ;
 „ quibus quasi annulis fibimet innexis (unde catenam
 „ appellavi) tenebat me obstrictum dura servitus „.

Quæst. 2. Habitus excusat-ne a peccato?

Resp. Habitus potest contrahi aut per multiplicatio-
 nem actuum perverforum, aut per actus innocentes &
 licitos : exempli gratia, potest quispiam habitum con-
 traxisse malitiose operando contra conscientiam, aut con-
 tra præceptum naturale : aut illum contraxisse per actus
 innocentes & licitos, quia nondum præceptum editum
 erat. In primo casu, si habitus procedit ex actibus fa-
 cinorosis, inexcusabilis est ; & etiam si tolleretur aliquo
 modo libertatem delibendi, attamen quia hæc delibe-
 randi impotentia culpabilis est, & talis necessitas ex li-
 bertate antecedenti procedit, id omne quod ex tali ha-
 bitu fit, culpabile & peccaminosum est in præcedenti
 libertate, licet actus, in se consideratus, peccaminosus
 non sit, cum nullo modo sit voluntarius, ut supponi-
 tur. Hæc doctrina sumitur ex S. Thoma (1. 2. q. 71.
 art. 7. in corp.), qui loquens de passione animi, quæ
 omnino usum rationis tollit (& ita assimilatur habitui
 potenti, de quo est sermo) dicit, quod „ passio quan-
 „ doque quidem est tanta, quod totaliter aufert usum
 „ rationis, & tunc si talis passio a principio fuerit vo-
 „ luntaria, imputatur actus ad peccatum, quia est vo-
 „ luntarius in sua causa ; si vero causa non fuerit volun-
 „ taria, sed naturalis, puta cum aliquis ex ingritudi-
 „ ne, vel aliqua huiusmodi causa, incidit in talem pas-
 „ sionem, quæ totaliter aufert usum rationis, actus om-
 „ nino redditur involuntarius, & per consequens tota-
 „ liter a peccato excusatur „. Ex qua doctrina sequitur,
 habitum qui provenit ex actibus licitis, & tollit omni-
 no usum rationis & libertatis, non esse culpabilem, &
 actus ex eo sequentes non esse peccaminosos, ut patet
 ex S. Thomæ verbis.

Quæst. 3. Habitus non-ne saltem minuit gravitatem
 peccati?

Resp. Non solum habitus malitiosus & culpabilis non
 minuit peccatum, sed etiam auget & aggravat, quia,
 ut docet S. Gregorius in Canone (Cum tanto, de con-
 fuer.) : Tanto sunt graviora peccata, quanto diutius
 animam infelicem detinent alligatam. Unde sanctus An-
 toninus loquens de habitu qui nos fortiter ad peccatum
 impellit : Nec tamen, inquit (2. p. tit. 3. c. 3. §. 3.),
 talis consuetudo excusat, vel minuit peccatum, sed po-
 tius aggravat. Et ratio est, quia cum vitiosus habitus
 sit propensio voluntatis in malum, ille qui ex tali ha-
 bitu operatur, peccat cum majori voluntatis inclinatio-
 ne & affectu, quam ille qui simpliciter ex quodam ante-
 mi motu & passione peccat : unde docet S. Thoma (1. 2.

(1. 2. q. 78. art. 2. in corp.), quod quodcumque
 quis utitur habitu vitioso, necesse est, quod ex certa
 malitia peccet. Potest etiam dici, majoris culpæ reum
 esse illum, qui committit peccatum, quod producit
 quandam speciem impotentiae ad observanda in posterum
 præcepta, quam illum qui aliud peccatum perpetrat,
 quod nullam consequentiam malam involvit, & pro-
 priam tantum habet malitiam : quia in primo casu non
 solum adest peccatum, sed etiam affectus & propensio
 ad illum committendum, & præcepti divini contemptus,
 ita ut quodlibet peccatum ex habitu proveniens, ex
 eo, quod relationem habet ad illa, quæ præcesserunt,
 participet de illorum malitia ; alia vero peccata, quæ
 ex habitu non sunt, habent tantum malitiam propriam,
 quæ etiam transitoria est, & non pertinax & obstinata.

Quod optime explicat D. Bernardus, dum loquens de
 perverso habitu peccatorum, sic habet (serm. 81. in
 Cant.) : „ Ita nescio quo pravo & miro modo, ipsa si-
 „ bi voluntas, peccato quidem in deterius mutata, neces-
 „ sitatem facit, ut nec necessitas, cum voluntaria sit, ex-
 „ cusare valeat voluntatem ; nec voluntas, cum sit ille-
 „ cita, excludere necessitatem : est enim necessitas hæc
 „ quodammodo voluntaria, est favorabilis vis quædam,
 „ premendo blandiens, & blandiendo premens. Unde
 „ sic se rea voluntas, ubi semel peccato consenserit, ne
 „ excutere jam per se, nec excusare tamen ullatenus de
 „ ratione queat. Et hac voluntaria peccandi necessitate
 „ plectitur inordinatus animus, eo merito quo volens in
 „ eam illabatur, ait S. Augustinus.

Dicit etiam S. Hieronymus in Canone (Can. Diacon-
 ni sunt, dist. 93.), quod assidua peccantium non misere-
 tur Deus. Quod exponit Glossa (Can. Inanis, de
 penit. dist. 3.) : Id est iterato non miseretur de facili ;
 quia ex S. Augustino, Frequenter peccans & lugens,
 vix veniam meretur.

Quæst. 4. Habitus potest-ne ita peccatum aggravare,
 ut illud, quod ex sua natura esset tantum veniale, mor-
 tale efficiat?

Resp. Antequam huic quæsito respondeatur, supponen-
 dum est, juxta Doctrinam S. Thomæ (2. 2. q. 88. art.
 5.) & S. Antonini, peccatum veniale non posse fieri
 mortale ex eo, quod sæpius iteratur, & frequenter com-
 mittitur, nisi propter aliquod accedens illi superveniens.
 Veniale, inquit sanctus Antoninus (1. p. tit. 10. c.
 1. §. 3.), ex sui diuturnitate, vel frequentia, vel
 assiduitate non potest esse mortale, nisi forte per acci-
 dens, ex aliquo superveniente ; cum scilicet in actu
 multiplicato supervenerit aliquid quod variat speciem,
 puta contemptus, vel aliud ejusmodi : sic intelligen-
 dum est, quod dicitur 25. dist. ubi dicitur, quod
 aliquando venialia in consuetudinem ducta efficiuntur
 mortalia „. Et Gloss. super hoc Canone exponit (in

Can. Unum orarium, dist. 25.), quod assiduitas, & contemptus vitandi veniale, sic mortale: Id est, assiduitas & frequentia peccati venialis potest reddere peccatum mortale ob contemptum, qui in ea frequentia facile reperitur, & ita concludi posse videtur, peccatum veniale posse ex assiduitate fieri mortale; quia talis assiduitas potest producere contemptum præcepti. Quod probatur ex doctrina Doctoris Angelici, qui postquam dixit, peccatum veniale posse fieri mortale ob contemptum, docet in responsione ad tertium argumentum (2. 2. q. 86. art. 9. ad 3.), quod frequentia peccati dispositive inducit ad contemptum, secundum illud Proverborum 18. Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit.

Quest. 5. Verum-ne semper est, peccata ex habitu excusationem non habere?

Resp. Potest considerari peccator duobus modis in habitu hærens. Primo dum de peccatis præteritis vere dolet, & diligentiam exactam adhibet ad præveniendam, & impediendam naturæ suæ perversam inclinationem ob huiusmodi habitum, & severe in se ipso similes culpas ulciscitur. Secundo considerari potest, dum nullo modo de præteritis peccatis poenitet, aut certe non sibi sufficienter attendit, ut emendare possit perversi habitus propensionem, & ei fortiter contraire; & ita diligenter non conatur impedire, & excludere peccata, in quæ sui habitus illum sæpe præcipitant.

Si peccator in primo statu sit, potest excusari a peccato, dum habitus ita voluntatem prævenit, ut in transgressionem sequenti non concurrat; quod vix unquam in peccatis externis accidere potest, nisi forte in peccatis linguae, quia culpabile verbum potest aliquoties incaute, & non cogitando, dici ab illo qui tale verbum solitus est proferre, etiam si tunc vere poeniteat. Sed si peccator sit in secundo statu, id est, permaneat, & perseveret in sua malitia, aut non adhibet diligentiam necessariam ad superandum perversum habitum; tunc talis peccator semper culpabilis est, dum præcepta ex quocumque habitu transgreditur, etiam si tales transgressiones in semetipsis consideratæ, non essent voluntariæ; quia sunt voluntariæ in causa, id est in perverso habitu, & vere dici potest, illum velle in habitu perverso perseverare, qui non vult pro viribus conari talem habitum eradicare. Sed ut clarius hæc resolutio percipiatur, simulque autoritate S. Thomæ confirmetur, cum illo supponendum est (1. 2. q. 77. art. 7. in corp.), quod aliquid potest esse voluntarium, vel secundum se, sicut quando voluntas directe in ipsum fertur, vel secundum suam causam, quando voluntas fertur in causam, & non in effectum, ut patet in eo quod voluntarie inebriatur; ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur, quod per ebrietatem committit, licet in se consideratum voluntarium non sit, quia voluntarium est

est in causa. Hoc posito; facile videtur, illum qui totis viribus conatur aliquem malum habitum a se expellere, excusari a peccato, licet aliquando cadat ex tali habitu, modo casus omnino involuntarius sit, quia tunc neque voluntarius est in causa, cum hic homo illam pro viribus destruere nitatur, neque in effectu & actu individuali, cum, ut supponitur, talis casus sit penitus involuntarius; sed ut cum sancto Thoma diximus in responsione ad secundam questionem de habitu, quandocumque actus vitiosus & malus involuntarius est, tam in causa, quam in effectu, excusatur a peccato. E contrario vero certum pariter est, omnia peccata imputari illi, qui non conatur pro viribus malo habitui resistere, ne ex illius impulsu cadat; quia licet tunc tales transgressionem possint esse in semetipsis involuntariæ, attamen semper sunt voluntariæ in causa. Quapropter S. Augustinus ait (*Conf. l. 8. c. 5.*), quod *Lex peccati est violentia consuetudinis, qua trahitur & tenetur etiam invitus animus, eo merito, quo in eam volens illabitur.*

CAPUT XVI.

De Intentione.

Quest. 1. QUID est intentio in moralibus?

Resp. Est voluntatis nostræ actus, quo aliquem suæ operationis finem sibi proponit. Hæc definitio ex S. Thoma desumpta est (1. 2. q. 12. art. 1. in corp.).

Quest. 2. Quot sunt intentionis species?

Resp. Intentio generaliter loquendo in bonam & malam dividi potest.

Quest. 3. Quæ est intentio bona?

Resp. Est voluntatis actus, quo decernimus aliquid agere propter bonum finem, qui non potest esse, nisi Deus, aut implicite, aut explicite; quia, ut docet S. Augustinus (1. 16. de civ. c. 25.), *Virtutes ad quodlibet adipiscendum vel tenendum, nisi ad Deum referantur, etiam ipse vitia potius sunt, quam virtutes.*

Quest. 4. Quando nam mala est aliqua intentio?

Resp. Dum voluntas aliquid operari decernit propter finem, qui non refertur ad Deum; unde docet S. Thomas (1. 2. q. 18. art. 9. in corp.), quod „actus a ratione de liberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali: Si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis; unde habet rationem boni. Necessesse est autem, quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est omnem actum hominis deliberativa ratione procedentem, in individuo consideratum, bonum esse vel malum. Idem habet D. Thomas in commentario in primum liberum sentent. dist. 1. q. 3.

Quest. 5. Potest-ne aliquis actus ex se bonus, fieri malus ratione intentionis?

Resp. Potest certe, quia ut dicit S. Augustinus (lib. 3. in Julianum, c. 4.): Cum aliquid facit homo, ubi peccare non videtur; si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur.

Quest. 6. Actus malus potest-ne per aliquam intentionis directionem fieri bonus?

Resp. Certum primo est, illud quod ex natura sua malum est, numquam posse fieri bonum per quantumvis intentionis rectitudinem; quia ut docet S. Thomas (1. 2. q. 19. art. 5. ad 1.): "Bonum causatur ex integra causa, sed malum autem ex singularibus defectibus; & ideo ad hoc quod dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit, siue quod secundum suam naturam sit malum, siue quod apprehendatur ut malum; sed ad hoc quod sit bonum, requiritur quod utroque modo sit bonum."

Et rationem alibi assignat idem S. Doctor, dum dicit (1. 1. sent. dist. 10. q. 1. art. 7. in corp.), quod "malitia voluntatis sufficit ad hoc, quod actus malus esse dicatur, quia quod malo fine agitur, malum est: non autem bonitas voluntatis intendens sufficit ad bonitatem actus, quia actus potest esse de se malus, quod nullo modo bene fieri potest." Sed illi actus qui ita mali sunt, ut tamen in aliquibus circumstantiis possint esse liciti, sunt boni, dum adfunt illarum circumstantiarum, quae pravitatem talium actuum tollant, modo cum recta intentione fiant: exempli gratia, pluralitas beneficiorum ex se mala est; attamen potest fieri bona, dum est cum illis circumstantiis, quae illius pravitatem auferunt, & adest recta intentio, & ita si quodlibet ex duobus beneficiis non potest subministrare illud omne, quod sustentationi beneficiarii necessarium est, aut si Sacerdotum penuria, aut paupertas Parochiarum tanta sit, ut Episcopo necesse sit duas unico Sacerdoti committere; tunc ille qui duo beneficia in talibus circumstantiis cum bona intentione possidet, non peccat: *Istis conditionibus supervenientibus*, ait S. Thomas (quodlib. 9. art. 15. q. 7.) cum recta intentione, non erit peccatum. Quod fufius exponit sanctus Augustinus, dicens (lib. contra mendacium c. 7.), quod, "interest plurimum quidem, quae causa sit, quo fine, qua intentione quid fiat. Sed ea quae constent esse peccata, nullo bonae causae obtentu, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione faciendi sunt. Ea quippe opera hominum sicut causas habuerint bonas, seu malas, nunc sunt bona, nunc mala, quae non sunt per se ipsa peccata; sicut victum praebere pauperibus, bonum opus est, si sit causa misericordiae cum recta fide. Haec atque huiusmodi secundum suas causas opera sunt bona vel mala; quae eadem ipsa si habeant malas causas in peccata vertuntur; velut si iustitiae causa pauper pascitur. Cum ve-

ro

ro jam opera ipsa peccata sunt, sicut furta, stupra, vel caetera talia, quis est, qui dicat causis bonis esse facienda, ut vel peccata non sint, vel, quod est absurdum, iusta peccata sint?"

Quest. 7. Licet-ne alicui mulieri, sumptuosius, & magnificis vestibus indui, dum solum intendit videri pulchra & bene compta & ornata, sine ulla alia mala intentione?

Resp. Principia illa quae supra stabilita sunt cum auctoritate S. Augustini & S. Thomae, satis ostendunt, id non licere. Primo quia dum intendit tantum hominibus placere, finis illius actus bonus non est, quia ad Deum non refertur. Secundo quia hic actus est ex se malus: dum non adfunt illae circumstantiae, quae possunt illum cohonestare, cum, ut docet sanctus Augustinus (in Can. Eucare, de consecrat. dist. 1.): *Verus ornatus, maxime Christianorum, & Christianarum, non tantum non est ullus fucus mendax, verum nec rivi quidem vestisque pompa; sed mores boni sunt.* Id tamen posset esse licitum, si fieret ad obediendum iubenti marito, & haec circumstantia malitiam talis actus tolleret: quia praecceptum quod obligat mulieres ad obediendum marito, aetiori vinculo ligat, quam illud quod prohibet vestibus pomposis uti. Et ita S. Augustinus Ecclitiae scribens, quae agere admodum talibus vestibus induebatur: *Si aliqua, inquit, dura conditio egeris, posses habere in superbo cultu cor humile.* Quod tamen intelligendum est, modo ex illis vestibus proximo aliquod scandalum non oriatur: nam tunc licite non essent, cum scandalum sit contra legem Dei, quod tamen saepius accidit; unde sic loquitur S. Antoninus (1. p. tit. 73. c. 4. §. 4.): *Ornatus mulierum tam vanus quid est nisi magnum scandalum, & laqueus animarum? Ecco mulier, inquit Salomon, Probiorum 7. in habitu ornata meretricio ad captandas animas; quasi diceret, ad hoc operatur ille ornatus, ad scandalizandum & capiendum animas peccato luxurie.* De hac materia fufius differimus Tom. 5. Tract. 5. de 4. Decalogi Praecept. capit. 2. num. 8. 9.

Quest. Licet-ne famulo in negotiis amatoris domino inservire, dum intendit tantum lucrari ea, quae sibi sunt ad victum necessaria?

Resp. Cum haec actio ita illicita sit, ut in nulla circumstantia fieri licita possit, nulla intentio illam excusare valet, ut patet ex doctrina Sancti Augustini & Sancti Thomae superius relata. Unde sancta Sedes sequentem propositionem damnavit. 51. Propositio damnata (Decretum Innoc. XI. contra 65. proposit. anno 1679.) *Famulus qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, & multoties eidem subservit, deferendo scilicet, iam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis de-*

F 4.

tri-

„trimenti, puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiatur, ne domo expellatur.“

Quæst. 9. Quales conditiones requiruntur, ut intentio ita recta sit, ut actus nostri vitam eternam mereantur?

Resp. Quatuor conditiones enumerat Sanctus Antonius his verbis (1. p. tit. 4. c. 6. §. 2.); Primum ergo debet intentio, ad hoc ut sit recta, esse separata ab arrogantia. Debet ergo quilibet intendere & credere, quod principaliter Deus ex sua largitate dabit sibi gloriam beneficienti: juxta illud Romanos 6. Gratia Dei vita eterna, scilicet habetur; Gratia autem gratis datur. Hoc autem notat Psalmista, cum ait, Inclinaui cor meum, id est humiliaui, expectans retributionem a Domino, non ex operibus iustitiæ per me factis, sed secundum suam misericordiam. Debet secundo intentio esse sequestrata a deceptione: ut videlicet non faciat ea quæ de se sunt mala, propter aliquem finem apparenter bonum: hoc enim esset decipere seipsum. Nam, ut ait Apostolus ad Romanos 3. Non sunt faciendæ mala, ut eveniant bona. Hinc & Gregor. Qui hac intentione malo accipit, ut bene dispenset, & gravatur potius quam iuvetur, 1. q. 1. non est putandum. Quod si quis fanus exerceat, ut hospitalia & Ecclesias conservet: vel etiam aliena raperet, ut pauperibus subveniret; seipsum deciperet, cum nihil moveretur; sed peccatum incurreret. Quod ergo dicitur, quod quidquid agunt homines, intentio iudicat omnes, intelligendum est hoc, non de his quæ mala sunt secundum se, sed de bonis seu indifferentibus. Unde Psalmista ad hoc significandum, Inclinaui cor meum ad faciendas justificationes tuas, non mala opera, sed justificationes tuas, id est, mandata tua; quæ servata faciunt hominem iustum. Tercio intentio debet esse immaculata. Id est, quod illa qui facit aliquid bonum & propter Deum, non habeat in se maculam peccati mortalis. Qui ergo est in aliquo peccato mortali, ut odio, luxuria, invidia, & huiusmodi, quantacumque supplicia sustineat pia intentione, scilicet propter Deum, non tamen inde recipit retributionem gloriæ, sed aliqua alia bona, ut prosperitatem, liberationem a multis periculis, dispositionem, seu mollificationem cordis ad penitentiam: & sic non remanet illud bonum incommutatum. Quarto intentio ad hoc ut sit recta, oportet, quod respiciat tamquam ad ultimum finem, ad retributionem Dei. Qui ergo servat mandata hac intentione principaliter propter retributionem, pena infernalis scilicet, evitandam, non habet intentionem debitam, nec meritorie operatur; quia regula juris dicit.

Qui

Qui ex timore facit præceptum, etsi bonum est quod facit, non tamen bene facit. Sic etiam qui cavent se a peccatis, vel bona aliqua faciunt, ut non flagellentur a Deo, & non alia intentione principaliter, parum vel nihil grati sunt Deo. Sed recta intentio est serviendo principaliter Deo, bona faciendo propter ipsum consequendum, in quo & ex quo sunt omnia bona, quoniam retribuens est Dominus, ut dicitur Ecclesi. 35.

Quæst. 10. Si bona conscientia sit absque operibus bonis, est-ne meritoria?

Resp. Non sufficit bona intentio aliquid opus meritorium faciendi, si dum fieri opportune potest, non fit, quia, ut docet S. Thomas (1. 2. q. 20. art. 4. in corp.): „Non est perfecta voluntas, nisi sit talis, quæ opportunitate data operetur. Si vero possibilitas deit, voluntate existente perfecta, ut operaretur, si posset, defectus perfectionis quæ est ex actu exteriori, est simpliciter involuntarius. Involuntarium autem sicut non meretur poenam vel præmium, in operando bonum vel malum, ita non tollit aliquid de præmio, vel de poena, si homo voluntarie simpliciter deficiat, ad faciendum malum. „Et ita juxta Doctoris Angelici doctrinam, bona intentio ad meritum sola sufficit, dum deest modus opus implendi; ita ut qui intenderet & vere cuperet aliquid opus bonum exercere cum voluntate æque perfecta, ac alius quispiam, qui illud idem opus realiter impleat, æqualiter plane mereretur.

CAPUT XVII.

De causis & rationibus, quæ passim afferuntur ad excusandas transgressionem sacrorum Canonum & statutorum Ecclesiæ, ob consuetudinem aliquam contrariam, aut dispensationem.

Quæst. 1. Quid est Consuetudo?

Resp. Dicitur in jure Canonico (Can. Consuetudo, dist. 10.), quod Consuetudo est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficiat lex: quia, ut ait Glossa: Numquam secundum consuetudinem est iudicandum, si jus contrarium percipiat. Quod etiam ex multis juris Canonici & civilis locis probari potest; dicitur enim in Canone (Can. Consuetudinis dist. 11.), quod Consuetudinis ususque longævi non vilis auctoritas est: Verum non usque adeo sui valitura momento, ut aut rationem vincat aut legem. Quod habetur etiam in titulo Codicis (In inst. Pontificis tit. 2. §. Est igitur): Quæ sit longa consuetudo, lib. 8.

Quæst. 2. Quid est Jus Canonicum?

Resp. Illud Lancelotus definit, Jus quod Civium (id est Christianorum) actiones ad finem eternæ beatitudinis dirigit.

Quaest. 3. Ex quibus rebus constat Jus Canonicum, quidve in illo continetur?

Resp. Jus Canonicum constat ex sententiis sanctorum Patrum, & ex summorum Pontificum & Conciliorum Decretis & Canonibus: quos *Canones*, ut ait Sanctus Isidorus (*Can. Hoc ipsum*, 33. q. 2.) non ex electione proprii arbitrii sancti Patres, sed potius ex sententia divini iudicii sanxerunt. Unde Damasus Papa ad Episcopos scribens, qui Canones observare & ab aliis observari non multum curabant: „Violatores, inquit, Canonum voluntarii, graviter a sanctis Patribus judicantur, & a sancto Spiritu, instinctu cuius ac dono dictati sunt, damnantur, quoniam blasphemare Spiritum sanctum non incongrue videntur, qui contra eosdem sacros Canones, non cessitate impuls, sed libenter, ut praemissum est, aliquid aut proterve agunt, aut loqui praesumunt, aut facere volentibus sponte consentiunt. Talis enim praesumptio manifeste unius generis est blasphemantium, Spiritum sanctum; quia, ut iam praebatum est, contra eum agit, cuius nutu & gratia Canones editi sunt.“

Quaest. 4. Non-ne consuetudo usu introducta Canones tollit, & ab eorum obligatione nos liberat?

Resp. Antequam huic quaestioni respondeatur, notandum est, Christianos male moratos, semper praetextu consuetudinis, ab obligatione communi observandi leges Dei & Ecclesiae voluisse esse immunes; & ideo summi Pontifices & sancti Patres in Conciliis congregati attentam vigilantiam adhibuerunt, ne tam perniciofa doctrina a veris fidelibus admitteretur, putarentque Canones consuetudine contraria passim abrogari (*Can. Nolite*, dist. 11.). „Nolite errare, fratres mei charissimi“, inquit S. Julius Papa ad orientales Episcopos scribens, qui praetextu consuetudinis Canones observare non curabant; „Doctrinis variis & extraneis nolite abduci. Et instituta Apostolorum, & Apostolicorum virorum, Canonesque habetis: His frumini, his circumdamin, his delectamini, ut his freti, circumdati, delectati, armati, contra cuncta inimicorum jacula persistere valeatis.“

Et sanctus Gregorius Papa septimus his verbis Episcopo scribit (*Canon. Si consuetudinem*, dist. 8.): „Si consuetudinem fortassis opponas, advertendum est, quod Dominus dixit, Ego sum veritas & via; non dixit, Ego sum consuetudo, sed veritas. Et certe (ut beati Cypriani utamur sententia) quaelibet consuetudo, quantumvis vetusta, quantumvis vulgata, veritati omnino esse postponenta, & usus qui veritati est contrarius, abolendus est.“

Fru-

Frustra, inquit Sanctus Augustinus, in Canone relatus, (*Can. Frustra*, dist. 8.), quidam, qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis obijciunt, quasi consuetudo major sit veritate, aut non id sit in spiritualibus sequendum, quod in melius fuerit a Spiritu sancto revelatum.“

Et, ut ait S. Cyprianus (*Can. Consuetudo*, dist. 8.), „Consuetudo quae apud quosdam obseperat, impetire non debet, quominus veritas praevaleat, & vincat. Nam consuetudo sine veritate, vetustas erroris est; propter quod relicto errore, sequamur veritatem, scientes, quia & apud Esdram veritas dicit, sicuti scriptum est, Veritas manet & invalescit in aeternum, & obtinet in saecula saeculorum.“

Denique S. Carolus (quem magnum & fidelem Concilii Tridentini interpretem possumus appellare, quique multum pro illius conclusionibus sub autoritate avunculi Pii Papae IV. laboravit) totis viribus iis obstitit, qui ratione alicujus contrariae consuetudinis, ab observatione Canonum liberos se esse dictabant: unde in Concilio Mediolanensi II. (*in orat. ibi habita*) „Nec vero est, inquit, cur a muneris nostri ratione deterreamur, vel quia his pastoralibus nostris studiis actionibusque animos eorum exulcerari videamus, qui filii sunt perditionis; vel quia populares illae, quibus quasi ficus foliis deformes, pravique mores contegi solent, voces audiantur. Non ferunt haec tempora veterum Canonum severitatem, sic jam diu vicimus, sic vixerunt, ita egerunt, qui aetate nos antecesserunt; vitae institutum nihil est quod mutemus. At nos haec atque alia hujusmodi contemnimus.“

Et in alio Concilio (*D. Carol. in orat. habita in Concil. Med. 6.*): „An vero fortasse a curatione nostra deterremur, inquit, quia hoc nostro frequentius provinciae sanandae studio exulcerantur animi quorundam passim dictantium: Non ferunt haec tempora veterum Canonum & antiquae Ecclesiae medicamenta? Imo ardentius progrediamur, quoniam haec una medicina praestantissima est, maximeque opportunum id remedium, ut, quibus olim rationibus disciplina Christiana sata & propagata fuit, iidem ipsis & instauratur, & conservetur.“

Demum, juxta sancti August. expositionem, Christus passione sua, quae in Psalmo 21. deferibitur, ut veritatem contra consuetudinem defenderet, multa passus est; illa enim verba: *Quoniam circumdederunt me comes multi*, sic exponit, id est, pro consuetudine, non pro veritate latrantes multi.

Secundo, notandum est, duas esse Canonum species; alii enim ad ordinandam exterioriorem Ecclesiae disciplinam constituti sunt; alii vero ad fidem ad mores Christianorum spectant. Praeterea alii jus positivum, &

F 6

novam

novam obligationem, quam antea non habebamus, constituunt; alii ad jus naturale pertinent, & determinant tantum, ac manifestant id, quod a jure naturali aut divino præcipitur: aut prohibetur. His posit, certum primo est, illos Canones qui id, quod a jure naturali, aut divino prohibetur, declarant, nunquam consuetudine contraria abrogari posse: *Sciendum est*, inquit Sanctus Antoninus (1. part. tit. 18. §. 6.), quod nulla consuetudo, quantumcumque generalis & antiquata, potest præjudicare, seu tollere id quod est de lege naturali, seu etiam divina quoad moralia præcepta, ut dist. 8. dicitur: Quia semper viget ea ratio, quæ Ecclesiam ad tales instituendos Canones impulit, cum fundata sit in jure naturali & divino, quod immutabile est, nullaque consuetudine tolli potest. Exempli gratia, jure naturali prohibitum est, juxta S. Thomæ doctrinam, aliud in beneficiis & ministeriis Ecclesiasticis querere, quam Dei gloriam & utilitatem Ecclesie: Unde si aliquis, inquit (Quodlib. 9. art. 5.), hac intentione plura beneficia habeat, ut sit ditior, ut lautius vivat, & ut facilius ad Episcopatum perveniat; non tolluntur prædictæ deformitates, sed augentur: quia cum tali intentione & unum beneficium habere (quod nullam inordinationem importat) esset illicitum, & sic quidem esset dicendum secundum jus naturale, etiam nullo jure positivo superveniente. Dicendum est igitur, illos Canones, qui in hac materia conditi sunt, ad jus naturale & divinum spectare, & ita nulla consuetudine abrogari posse.

Ut plurimum Canones, quos sancta Dei Ecclesia in materia morum constituit, nullam novam obligationem imponunt, sed solummodo declarant & dilucide aperiunt id quod in jure divino continetur, & vivendi modum qui in Evangelio præscribitur, exponunt, dum ad casus particulares descendunt: & ita vix aliquis Canon potest inveniri, in quo aliquid juris divini non sit. Exempli gratia, licet poenæ canonice quæ pro variis criminibus infligebantur, ab Ecclesia constitutæ sint; attamen a jure divino aliquatenus originem sumunt: quia voluit Deus, peccata in Sacramento poenitentiae sine poenâ non remitti, & magnis laboribus poenitentiaque convenienti expiari. Unde quamvis mutari possit Ecclesie disciplina, & majores in aliquo sæculo quam in alio poenitentias imponere possit; attamen fieri non potest, quod Sacramentum Poenitentiae Baptismo laboriosius non sit, ut sancti Patres docent; & quod Confessarii non obligentur ad poenitentias gravitatis, & numero peccatorum convenientibus poenitentibus imponendas; quodque poenitentes ipsi defectura Confessoriorum supplere non debeant, dum clare vident, poenâs sibi impositas nullo modo convenientes esse: nulla igitur contraria consuetudo, illud quod in Concilio Tridentino

no legitur, abrogare poterit (sess. 14. c. 8.) „ Debet „ ergo sacerdotes Domini, quantum Spiritus, & „ prudentia suggererit, pro qualitate criminum, & poenitentium facultate, salutare & convenientes satisfactiones injungere „.

Attamen videmus, sæpius contrariam aliquam consuetudinem adduci contra illos Canones, qui mores fidei dirigunt, quique in lege Dei, in sacra Scriptura contenta, fundati sunt: illum abusus, qui jam in nono sæculo vigeat, disertis verbis damnat Concilium Parisiense, dum ait (anno 829. c. 1.): „ Quorundam „ perverissimæ consuetudines propriæque voluntates mul- „ timoda adinventionem contumaciter, quod valde periculofum est, efficiunt, ut opera fidei magna ex parte negligantur: qui dum legis divine transgressores existunt, easdem consuetudines sibi legem faciunt, & secundum ea se vivere absque sui discrimine & posse & debere contendunt, sua querentes, non quæ Jesu Christi. Quod quantum auctoritati divine contrarium sit, aut non advertunt, aut certe animadvertere detrectant: quantum etiam ob hoc religio Christiana in eis periclitetur, facile qui sapit advertit. Quapropter unusquisque fidelis, si salvus esse vult, oportet, ut remotis perverfis consuetudinibus, quæ periculum animarum generant, fidem Christi quam percepit, bonis operibus exornare non negligat „.

Sed certum etiam est, illos Canones, qui solam Ecclesie exteriorem disciplinam dirigunt, posse aliqua legitima contraria consuetudine abrogari: Canones quos qui ad jus positivum solummodo spectant, quique novam obligationem, quæ prius non erat, imponunt, possunt contraria consuetudine tolli, modo clausulam quæ consuetudini posteriori derogat, non contineant, & talis consuetudo legitima, & rectæ rationi consentanea sit; nam, ut docet Sanctus Antoninus (tit. 16. §. 6.) „ Si lex non habet clausulam derogativam consuetudini, tunc aut est rationabilis, aut irrationabilis: si irrationabilis, non tollit legem, ut quia est contra jus, per quod læditur ordo judicarius, vel per quod dirumpitur Ecclesiastica disciplina, vel quod est onerosa Ecclesiis, vel quia est contra publicam utilitatem communem; & talis consuetudo non derogat Canoni, vel legi, ut 8. dist. Can. Mala „.

Quæst. 5. Poteſt-ne aliqua consuetudo contraria id operari, ut Decretales summorum Pontificum, & Conciliorum generalium Canones, qui ad dirigendos fidelium mores statuti sunt, amplius non obligent?

Resp. Respondet S. Antoninus (1. p. tit. 16. §. 2.), quod „ sufficit scientia Principis ad hoc quod consuetudo tollat legem; sed in Papa certum est quod requiritur ejus assensus expressus. Et est necessarius, quia

non ex translatione populi, sed Dominica iussione & Conciliorum autoritate suam habeat jurisdictionem. Quod idem Sanctus confirmat autoritate Nicolai Papae I. qui sic loquitur in Canone (Consequens, dist. 11.): Consequens est, ut quod ab huius sedis rectoribus plena autoritate sancitur, nullius consuetudinis praepediendo occasione, proprias tantum sequendo voluntates, removeatur: sed firmiter atque inconcusse teneatur. Quod tamen potissimum intelligendum videtur de iis constitutionibus, quae fidem aut mores respiciunt; & quantum ad alias Constitutiones & Canones, qui novam aliquam exteriorum obligationem imponunt, serio notandum est, illos constitutos esse inspirante Spiritu sancto; nam, ut dicitur in Concilio Aquilgranensi (anno 836. cap. 25.), *Sacri Canones toto orbe venerandi, & sancto Spiritu inspirante digesti, imo calamus sanctorum Patrum, qui eos de ordine & statu sanctae Dei Ecclesiae conscripserunt, regente.* Et ideo non perinde habendi & aestimandi sunt ac leges humanae alicujus Principis, quae quandoque minus ratione, quam genio dominantis, aut ob aliquod interesse proprium, constitui possunt, vel certe quia putantur utiles reipublicae, licet revera tales non sint. Nihil simile in legibus, quarum Spiritus sanctus author est, accidere potest. Adde, quod nimium austeræ & severae esse non possunt, aut legis divinae observationi vel salutis fidelium inutiles. Et ita licet stricta Canonum obligatio cessare, & tolli publica & patenti Ecclesiae tolerantia possit; attamen li adamussum, & ad litteram non observentur, illorum spiritum observare maxime convenit. Et si, exempli gratia, hoc tempore septennis poenitentia pro unico mortali delicto non imponitur, non ideo peccatores minus obligantur ad satisfaciendum divinae iustitiae modo convenienti, & peccatis proportionato; cumque non sint nimium gravia hoc tempore delicta, quam olim erant, supplere debent veri poenitentes id quod poenitentiae sibi a Confessario impositae deest, bonis operibus inherendo, tolerandoque patienter varias, quae satis frequenter se se offerunt, calamitates, & dolendi occasiones.

Ceterum generaliter valde suspectae aestimandae sunt omnes consuetudines, quae Canonibus adversantur, iisque non facile fidendum: sed potius sacrorum Canonum leges observare satagendo, orandum est, ut Deus illuminet multorum caecitatem, qui mediis ad salutem adeo utilibus, quaeque ab amantissima matre Ecclesia a Spiritu sancto edocta salubriter offeruntur, negligunt.

Quest. 6. Possunt-ne Ecclesiastici ab obligatione observandi Canones, qui de eorum vita & moribus conditi sunt, se eximere sub praetextu alicujus consuetudinis?

Resp. Certum est, id ab illis fieri non posse, cum praeter alias rationes, quae superius indicatae sunt, tales Canones ab Ecclesia in Concilio Tri-

den-

dentino innovati sint (sess. 2. de reform. cap. 1.): „Statuit namque sancta Synodus, ut quae alias a summis Pontificibus, & a sacris Conciliis, de Clericorum vita, honestate, cultu, doctrinaque retinenda, ac simul de luxu, comestationibus, choreis, aleis, lusu ac quibuscumque criminibus, nec non secularibus negotiis fugiendis, copiose, ac salubriter sancita fuerunt, eadem impofterum iisdem poenis, vel majoribus, arbitrio Ordinarii imponendis, observentur: nec appellatio executionem hanc, quae ad morum correptionem pertinet, suspendat. Si qua vero ex his in consuetudinem abiisse comperint, ea quam primum in usum revocari, & ab omnibus accurate custodiri studeant, non obstantibus consuetudinibus quibuscumque: ne subditorum neglecta emendationis ipsi condignas, Deo vindice, poenas persolvant.”

Quest. 7. Consuetudo alicubi introducta, quod mulieres pectore discooperto publice incedant, illas-ne a peccato excusare potest?

Resp. Negative respondet S. Antoninus, dum ait (2. p. tit. 4. c. 5. §. 3.) quod „Si de usu patriae est, ut mulieres deferant vestes versus collum scissas, & aper- tas usque ad ostensionem pectoris & mammillarum, valde turpis & impudicus est talis usus, & ideo non servandus. Si de usu communi patriae est deferre mulieres vestes caudatas pulverem excitantes & viam mundantes, hoc turpe est & detestandum, non illis conformandum: non sequaris turbam in malum, ait Dominus in veteri lege.”

Hanc doctrinam magno fidelium applausu egregie confirmavit Innocentius Papa XI. dum corruptelis tollendis, ut bonum summumque Pastorem decet, invigilans, salutari Decreto per Eminentissimum Cardinalem Carpegna Vicarium generalem sancivit, 30. Novembris 1683. ut mulieres omnes ad collum usque & manum denso ad minus velo coopertae in publico essent, sub excommunicationis reservatae poena ipso facto incurrenda; Confessionisque qui tales personas absolvere praesumerent, eadem excommunicatione ligantur. Quod Decretum Romae exacte ab omnibus observari summo cum gaudio videntur, & illius etiam occasione nuditates quasdam in Templis Dei a pictoribus furtive, suadente diabolo, introductas, salubriter expungi, & multum haud dubie profuturo exemplo emendari & cooperiri. Eodem modo damnat idem sanctus Antoninus caudatarum vestium usum, licet non ita culpabilis videatur, ac alius supra dictus. De hac materia fusius differimus Tom. 6. tract. 5. de 4. Decalogi Praecepto, cap. 2. num. 8. 9.

Quest. 8. Ex summi Pontificis dispensatione oritur-ne semper iusta excusatio, quae omnem Canonum obligationem tollat, saltem dum nihil ei falsum narratum fuit?

Resp.

Resp. Certum primo est, ut ait S. Thomas (quodlibeto 9. art. 15.), quod *Dispensatio humana non auferat ligamen juris naturalis, sed solum juris positivi, quod per hominem statuitur, & per hominem dispensari potest.*

Sed non minus indubitatum est, dispensationes excusare ab obligatione observandi Canones, qui ius positivum continent, dum ille adfunt conditiones, quas Concilium Tridentinum (sess. 25. de ref. c. 18.) ad earum in foro conscientie validitatem exigit: „Sicuti, inquit Concilium, publice expedit legis vinculum quandoque relaxare, ut plenius eventibus casibus, & necessitatibus, pro communi utilitate satisfiat; sic frequentius legem solvere, exemploque potius quam certo personarum, rerumque delectu petentibus indulgere, nihil aliud est, quam unicuique ad leges transgrediendas aditum aperire. Quapropter sciant universi, sacratissimos Canones exacte ab omnibus, & quoad ejus fieri poterit, indistincte observandos: Quod si urgens, iustaque ratio, & major quandoque utilitas postulaverit, cum aliquibus dispensandum esse: id causa cognita, ac summa maturitate, atque gratis a quibuscumque, ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum; aliterque sancta dispensatio subreptitia censetur, id est, nulla. „ Ubi necessitas urget, ait S. Bernardus ad Eugenium Papam scribens (lib. 3. de consider. c. 4.), excusabilis dispensatio; ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis, & utilitas dico communis, non propria; nam cum nihil horum est, non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est. „ Et quod majus est, tales dispensationes absque legitima ratione concessæ, iis qui eas obtinuerunt inutiles sunt. Numquid enim, inquit alibi idem Sanctus (Ep. 7. ad Adam monachum), ideo aut malum esse desit, aut vel minoratum est, quia Papa concessit?

Sed dum de eadem materia ex professo fufius tractat sanctus Abbas, dilucide hanc questionem resolvit his verbis (tractatu de præcepto, & dispens. c. 3.): „Stabile dicitur, quod ita est necessarium, quod non cuiuslibet hominum illud mutare fas sit, nisi solis dispensatoribus mysteriorum Dei, id est præpositis, ut v. g. Regule sanctorum Basilii, Augustini, Benedicti, necnon authentici Canones, & si quæ sunt alia Ecclesiastica instituta digna autoritatis; quæ quoniam a sanctis tradita sunt, sancta stabiliter perseverant, nec omnino cuius subjectorum ea aliquo modo variare vel mutare conceditur. Quæ tamen ab hominibus, etiam per homines loco & officio illis Canonice electione succedentes, licite interdum innoxieque pro causis, personis, locis, & temporibus dispensantur. Ubi sane qui hæc legit, attendat, ne caute non dicere, ea posse vel ab istis leviter pro voluntate mutari, sed ex ratione fideliter dispensari. Quamvis ergo

cha-

„charitati militant, immobiliter fixa sunt, mutarique omnino ne ab ipsis quidem præpositis sine offensa possunt: at si e contrario contraria forte aliquando charitati visa fuerint, his dumtaxat quibus hoc posse videre datum est, & providere creditum est; nonne iustissimum esse liquet, ut quæ pro charitate inventa fuerint, pro charitate quoque, ubi expedire videtur, vel omittantur, vel intermittantur, vel in aliud forte commodus demutentur? Sicut e regione iniquum proculdubio foret, si statuta pro sola charitate, contra charitatem tenerentur. Tenent ergo fixam firmamque immobilitatem, etiam apud Prælatos, quæ ex stabili necessario sunt; sed quatenus charitati deserviunt. Numquid autem hoc ago, vel solus sentio, vel primus dico? An non hoc ipsum & Papa Gelasius sensit? Ait siquidem, Ubi necessitas non est, inconvertibilia manent sanctorum Patrum Decreta. Leo quoque Papa, ubi, inquit, necessitas non est, nullo modo sanctorum Patrum instituta violentur: Et insert: Ubi ergo necessitas fuerit ad utilitatem Ecclesiæ, qui potestatem habet, ea dispense: ex necessitate enim fit mutatio legis. „ De eadem materia pleno calamo disserui Tom. 5. Tr. 9. de Sacr. Matr. c. 7. per tot.

TRACTATUS SECUNDUS.

D E

CONTRACTIBUS

I N G E N E R A L I.

CAPUT PRIMUM.

De definitione & divisione Contractuum.

Quest. 1. QUID est Contractus?

Resp. Contractus duplici modo sumi potest: Primo in stricta significatione, & in hoc sensu definitur finiri potest, juxta legem *Labeo, ff. de verborum significatione*; Conventio inter duas aut plures personas, quæ vicissim ad id, quod conventum est exequendum obligat; & talis Contractus vocatur ultro citroque obligatorius; in quo genere sunt emptio & venditio, locatio conductio, & similia.

Secundo, Contractus potest latiori modo sumi, & includere conventionem, in qua unus tantum obligatur sicut evenit in donatione, promissione, & similibus. Hac duo contractuum & conventionum genera expressè notat Glossa Canonica *(In c. Provid. in extrav. de sen. excom. verbo Contractus)*, dum ait, *Contractus quidam sunt ultro citroque obligatorii, ut emptio & venditio quidam ex una parte, ut est donatio.*

Quest. 2. Quomodo dividuntur Contractus?

Resp. Possunt dividi in gratuitos, & onerosos: gratuiti sunt, in quibus illi, in cujus favorem facti sunt, ad nihil omnino præstandum obligatur, ut videre est in Contractibus depositi, precarii, mandati & similibus. Contractus onerosi dicuntur, in quibus partes contrahentes vicissim obligantur ad faciendum, dandum, aut reddendum aliquid; tales sunt Contractus emptionis & venditionis, locationis & conductionis, permutationis, constitutionis dotis, & generaliter omnes alii, in quibus illi, in cujus favorem contractus celebratur, dat pretium aut mercedem quamcumque loco illius rei, quam ab alio contrahente accipit. Dividi etiam possunt, & considerari tribus modis: in quibusdam enim dominium & proprietas rei simul cum illius usu transferitur, ut in contractibus mutui, emptionis, permutationis & donationis; in aliis usus solummodo, non vero proprietas & dominium alicujus rei transferitur, ut in contractibus commodati, locationis, & precarii. Et demum in aliis quibus

quibus contractibus neque dominium, neque usus rei transferitur, ut in deposito, & pignore.

Plures alia a Jurisconsultis assignantur divisiones, quæ ad tribunal, & forum externum tantummodo pertinere videntur. Ideo hic eas breviter indicare sufficiet.

Primo, dividuntur in Contractus nominatos (id est qui nomen peculiare & actionem directam a jure habent, ut venditio, mutuum, & similia) & innominatos, ut sunt Contractus, *Do ut des, do ut facias, facio ut facias, facio ut des.* De quibus idem dicendum est, quod de illis Contractibus nominatis, quibus unusquisque ex his innominatis assimilatur, ut dicitur in lege *Naturali, ff. de Præscriptis verbis, §. satisfactio.*

Secundo, dividuntur in contractus bonæ fidei, & contractus stricti juris; contractus bonæ fidei sunt, in quibus non solum id, de quo expresse inter partes conventum est, observari debet; sed etiam id, quod est equitati conforme, licet expresse in conventionem deductum non sit; ut in contractibus emptionis & venditionis, licet venditor non promiserit evictionem rei venditæ, tamen de evictione tenetur, quoties emptor turbatur, & non sinitur pacifice possidere rem sibi venditam; quia evictio & affectuatio ex parte venditoris, per se copulatur cum contractu venditionis. Similiter etiam emptor debet interesse summæ conventæ post elapsum terminum illius solutioni præfixum, licet id in contractu appositum nullo modo esset; quia ex æquitate requiritur, ut venditor interesse pecuniæ sibi non numeratæ accipiat, ut hoc modo fiat compensatio fructuum, quod ex re vendita percipere potuisset.

Contractus stricti juris sunt, in quibus illud tantum servandum est, de quo inter partes convenit: ut sunt contractus mutui, stipulationis, & similes, & ideo in illis contractibus interesse ob solutionis moram non debentur, nisi de hoc expresse inter partes convenierit; licet debeantur in contractibus bonæ fidei, ut ait Glossa his verbis *(In c. Tum venerabilis, de exceptionibus, verbo bonæ fidei)*: *In contractibus stricti juris non veniunt usuræ ex mora, nisi specialiter sint promissæ; in contractibus bonæ fidei veniunt usuræ ex mora; quia in contractibus stricti juris lex non præsumit, unum ex contrahentibus aliquod damnum, ob solutionis moram, passum fuisse; & ideo non obligat alium ad solutionem interesse ob rationem damni ex mora provenientis. Contractus bonæ fidei sunt emptio & venditio, locatio & conductio, mandatum, depositum, commodatum, pignus, permutatio, promissio, quæ verbo, aut in scriptis fit. Alii autem contractus sunt stricti & rigorosi juris.*

Demum dividuntur a Jurisconsultis contractus in illos, qui re perficiuntur, ut mutuum, commodatum, precarium, depositum, pignus, permutatio: in illos qui solo consensu fiunt, ut emptio & venditio, locatio, sollicitas,

eietas, & mandatum: in illos qui verbis perficiuntur, ut stipulationes: & in illos qui scripturam requirunt, aut ex conventionem partium, aut ex dispositione juris, ut contractus emphyteuseos, & census.

CAPUT II.

Utrum Contractus per errorem factus, validus sit.

Quest. 1. Quid est error in contractu?

Resp. Est existimatio aut stipulatio aliquis rei pro alia, & ut dicitur in Canone (Can. in quib. 22. q. 2.: Errare est, aliud pro alio putare).

Quest. 2. Quot errorum species possunt in contractibus reperiri?

Resp. Potest esse error in contractu. Primo quantum ad substantiam, quod accidit, dum contrahentes putantes super aliqua re contrahere, super alia diversa contrahunt: ut si Petrus credens & volens annulum aureum emere, deceptus alium aeneum emit. Secundo, error potest esse circa qualitates, & alios accidentes, dum, exempli gratia, quis contrahit super aliqua re, quam putat habere talem determinatam qualitatem, quam revera non habet: ut si Petrus matrimonium contrahat cum Catharina, quam valde opulentam putat, licet reipsa pauper sit, ut post factum cognoscitur.

Quest. 3. Possunt-ne reperiri in Contractibus aliae errorum species?

Resp. Errores tam in substantia, quam in qualitate, subdividi possunt in errores concomitantes, & errores efficientes: error concomitans & contractum sequitur, & ita comitatur, ut tamen illius causa non sit, quia ille qui contrahit, ita animatus & dispositus est, ut etiam si non erraret, & rem, ut est in se, cognosceret, contraheret tamen; ut si Petrus matrimonium cum Joanna contrahat, putans esse Catharinam, quam Pater promiserat: ita nihilominus dispositus, ut etiam si cognosceret esse Joannam, cum illa tamen contraheret.

Error efficientis ille est, qui ita fuit causa contractus, ut si partes non errassent, nullo modo contraxissent: ut si Petrus domum vendidit, quia illam falso putavit minari ruinam, quam, si non ita errasset, nullatenus vendidisset.

Quest. 4. Contractus, in quo est aliquis circa substantiam error, est-ne validus?

Resp. Validus non est, quia error circa substantiam, consensum, qui de contractus substantia est, tollit; quia, ut ait Gratianus in Canone (Quod autem, 29. q. 1.): Consensus est, duorum vel plurium sensus in idem: qui autem errat, non sentit; non ergo consentit, id est, simul cum aliis non sentit.

Quest.

Quest. 5. Si error consensum tollit, quo modo in Scriptura sacra Lia, uxor Jacob. c. 29. Genes. appellatur, cum Jacob non putasset matrimonium cum Lia, sed cum Rachele contrahere?

Resp. Respondetur in eodem Canone supra citato, quod Jacob & Liam non fecit conjuges præcedens consensus, sed subsequens: nec tamen ex primo concubitu fornicarii iudicantur, cum ille maritali affectu eam cognoverit, & illa uxorio affectu sibi debitum persolverit, putans lege primogenitarum, & paternis imperiis se sibi jure copulatam.

Quest. 6. Valide-ne sunt illi contractus, in quibus intervenit aliquis error circa qualitates & alia accidentalia?

Resp. Certum est, tales contractus, non obstante errore, esse validos: quia, ut dicitur ibidem (Can. Quod autem, 29. q. 2.): Error qualitatis non excludit similiter consensum, utpote si quis emerit agrum, vel vineam, quam putabat esse uberrimam, quamvis iste error raret in qualitate rerum, rem minus fertilem emendo, non potest tamen venditionem rescindere. Similiter qui ducit in uxorem meretricem vel corruptam, quam putat esse castam, vel virginem, non potest eam dimittere, & aliam ducere. Attamen ille qui aliquid ex tali errore lucratus est, potest aliquoties ad restitutionem obligari, ut in sequenti c. videbimus.

Quest. 7. Contractus, in quo fuit aliquis error concomitans, validus-ne est?

Resp. Si talis error respicit contractus substantiam, illum invalidum reddit; quia tunc consensum tollit, qui, ut supra diximus, est de essentia contractus; quod ex sancto Thoma probatur, qui docet (1. 2. q. 6. art. 8. in corp.), quod, Ignorantia concomitans est de eo, quod agitur; tamen, etiam si sciretur, nihilominus ageretur. Tunc enim ignorantia non inducit ad volendum, ut hoc fiat; sed accidit simul esse aliquid factum & ignoratum; sicut cum aliquis vellet quidem occidere hostem, sed ignorans occidit eum, putans occidere servum: & talis ignorantia non facit involuntarium, quia non causet aliquid, quod sit repugnans voluntati; sed facit non voluntarium, quia non potest esse volitum, quod ignoratum est. Sed quando actus non est voluntarius, nullus adest consensus: quia consensus est actus liber, quo cum alio de aliqua re convenimus. Et consequenter error concomitans reddit contractum invalidum, cum consensum, qui de essentia contractus est, tollat.

CAPUT III.

Utrum Contractus, in quo aliqua intervenit fraus, sit validus.

Quest. 1. Quid est dolus, aut fraus?

Resp. Dicitur in lege civili (1. Hoc edi-

editio, fide dolo malo §. dolum malum.), quod *Dolus malus* est omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum, fallendum, decipiendum, adhibita. Sed hæc descriptio expositione indiget; & ideo primo dicitur *Calliditas*, ut dum quis sciens rem illam, quam vendit, ad alium pertinere, aut esse pignori traditam, aut specialiter hypothecatam, illud emptori non dicit. Secundo est *fallacia*, ut dum mendacium dicitur, ut res plus justo vendatur. Tertio est *machinatio*, ut cum per subdola verba rei venalis defectus subtiliter absconditur.

Quest. 2. Quot modis fraus & dolus potest in aliquo contractu intervenire.

Resp. Duobus plane modis id potest accidere. Primo cum dolus dedit causam contractui, ita ut partes contrahere noluissent, si talem dolum agnovissent: ut cum aliquis alium ad rem quampiam sibi vendendam per dolum impellit, quam, si dolum cognovisset, nullo modo vendidisset. Secundo cum fraus non fuit causa contractus, quia ad substantiam rei non pertinet, sed tantum ad qualitates & alia accidentalalia, ita ut etiamsi partes talem fraudem cognovissent, contraxissent tamen: ut dum aliquis volens quidpiam vendere, ad vendendum minori pretio, per dolum impulsus est.

Dolus tam quoad substantiam, quam quoad accidentia, potest in contractibus intervenire culpa aut contrahentium, aut alicujus tertii mediatoris talis contractus: quod etiam potest accidere aut sine consensu alicujus ex partibus, aut cum unius partis consensu. Videndum igitur, quæ obligatio restituendi ex his variis casibus possit oriri.

Quest. 3. Contractus, in quo prima doli species intervenit, quæ scilicet dedit causam contractui, est-ne validus?

Resp. Contractus tali dolo infectus nullus est, ex Glossa quæ sic loquitur (*in cap. Cum dilecti, de empr. & vend. verbo, Decept. Can. Quisquis Episc. 2. q. 2.*): Cum dolus dat causam contractui, puta, dolo induxit ut ad vendendam rem alias non venditurum, non tener contractus. Quod etiam probatur ex Canone, in quo habetur: *Quod si calliditate usus fuerit, & a colono vel a Clerico emerit princeps agrum, irrita sit venditio.* Quia talis calliditas tollit liberum consensum, qui est de essentia contractus, dum impedit, ne partes recte illud, quod agunt, cognoscant.

Quest. 4. Contractus, in quo secunda doli species intervenit, quæ scilicet non fuit talis contractus causa, est-ne validus?

Resp. Validus proculdubio est, quod probatur ex Glossa, in qua dicitur (*in c. Cum dilecti, de empr. & vend. verbo, Decept.*) quod si dolus incidit in contractum, quia venditurus eram, sed per dolum tuum minus vendidi, vel per dolum meum plus emisisti; tenet quidem contractus, sed agitur ad supplementum residui: Quia talis

talis dolus non tollit liberum consensum; & eodem modo, ut habetur in lege (*L. Julianus ff. de actionib. empr. & venditi, §. Si venditor*): Si venditor dolo fecerit, ut rem pluris venderet, tenetur prestare emptori illud quod minus dedisset, si dolum cognovisset.

Quest. 5. Si dolus non fuit contractus causa, & a nullo ex contrahentibus cognitus sit, sed potius illorum ignorantia acciderit: exempli gratia, si quis adamantem centum aureorum, quinquaginta aureis, illius pretium ignorans, vendat alicui, qui in eadem ignorantia versatur; tunc ille qui ex tali mutua ignorantia lucratus est, tenetur-ne aliquid parti læsæ restituere?

Resp. Ex doctrina in lege contenta deducitur, fieri debere talem restitutionem, cum lex dicat (*L. Si quis, cum aliter ff. de verborum obligat.*), quod Qui per dolum obligatus est, competit ei exceptio, est nullus dolus intercesserit stipulantis, sed ipsa res in se dolum habet. Et sic exempli gratia, dum architectus promittit tale ædificium construere pretio quingentorum aureorum, quia scilicet ignorabat talis fabricæ valorem, qui ad centum aureos ascendebat; in hoc casu tenetur dominus architecto solvere justum talis fabricæ pretium: quod patet ex doctrina sancti Thomæ, qui sic loquitur (*2. 2. q. 77. art. 3. in corp.*): Si vero eo ignorante aliquis prædictorum defectuum in re vendita fuerit: venditor quidem non peccat, quia facit injustum materialiter, nec ejus operatio est injusta, tenetur tamen, cum ad ejus notitiam pervenerit, damnum recompenare emptori. Et quod dictum est de venditore, etiam intelligendum est ex parte emptoris. Notandum tamen est, illum qui rem aliquam, illius ignorans pretium, nimis infimo, & injusto pretio emit, non teneri restituere, nisi illud, in quo factus est ditior, quemadmodum bonæ fidei possessor; & ita si nullo modo utiliter consumpsit tale lucrum, nec de eo factus sit ditior, non obligatur omnino ad restituendum; nam juxta S. Thomæ doctrinam (*2. 2. q. 100. art. 6. ad 3.*); Non teneretur restituere fructus consumptos, quia bona fide possedit.

Quest. 6. Est-ne validus Contractus, cum a tertia persona provenit dolus?

Resp. Certum est in tali casu, validum esse contractum, etiam si talis dolus dedisset causam contractui, quia adest verus consensus inter partes contrahentes; sed ille, qui læsus fuit, potest agere contra talem tertium, qui fuit contractus mediator, quique illum suo dolo cavavit: dicitur enim in Glossa in *c. Cum dilecti, de empr. & vend. verbo, Deceptionem*, quod in contractibus bonæ fidei, si dolus dat causam contractui non per contrahentes, sed per intermediam personam, tenet contractus, sed datur actio de dolo contra mediatorem. Quod etiam confirmatur ex lege, Et eleganter, ff. de dolo malo. Et in hoc casu mediator in foro conscientie tenetur dam-

Sumunt, cui causam dedit, refarcire, dum ille, qui locum sensit, & factus est ex eo ditior, non vult restituere, licet ad id teneatur, quia, ut ait S. Thomas (2. 2. q. 77. art. 3. in corp.), *Dare alicui occasionem periculi vel damni, semper est illicitum*. Quod si talis mediator dolo usus esset cum consensu unius ex contrahentibus, tunc idem dicendum esset, ac si dolo revera adhibitus fuisset ab uno ex contrahentibus, quia dum quis concordat cum alio, ut aliquid mali faciat, eadem obligatione tenetur, ac si damnum ipsemet fecisset.

CAPUT IV.

Utrum Contractus per metum factus validus sit.

Quest. 1. Quid est Metus?

Resp. Definitur in lege (*L. Ait prator, 11. de eo quod metus causa*), *Instantis vel futuri periculi causa metus trepidatio*.

Quest. 2. Quomodo dividitur metus?

Resp. Dividitur primo in metum leviorem, & metum gravem: metus levis est, cum parvum malum timetur, aut malum grave cum levi admodum fundamento, ita ut homo cordatus tali metu non turbaretur; & ita lex (*L. Metum, ff. de eo quod metus causa*), *Metum accipiendum dicit, non quemlibet timorem, sed majoris mali*.

Gravis metus ille est, qui cadit in constantem virum, qui metus accidit quoties ex fuga minoris mali, magnius aliud malum consequens probabiliter timetur, ut mors, gravia tormenta, carcer, infamatio, servitus; quod presumptum est ex Sancto Thoma, qui dicit (*in sup. 47. art. 2. in corp.*), *Quod constans ad minus malum sustinendum cogitur metu majoris mali*. Et paulo infra: *Majora mala sunt, inquit, mors, verbera, item carcer, deonestatio per stuprum, & servitus; & idem ex istis constans cogitur ad alia damna corporalia sustinenda: & hæc continentur hoc versu; Stupri, five fustis, verberis atque necis*. Quod, juxta eundem intelligitur, si aliquis similia mala sibi timeat, si filii uxori, aut patri. Sed ut ea mala gravem metum constituent, necesse est, ut difficillimum sit ea vitare; nam facile evadi possent, ut per recursum ad superiores, aut alio quovis modo, tunc timor non esset justus & gravis, ut dicitur in *c. De his quibus, De Electione*. De metum multa dixi Tom. 4. tr. 8. de Sacr. Matr. c. 5.

Metus potest etiam dividi in justum, & injustum. Metus justus est, qui a causa justa producitur, ut cum iudex reum semiconvictum, metu tormentorum ad reus confitendum adigit; *A iudice enim*, ut ait Glossa (*in Can. Quod vero, 11. q. 6.*), *licite extorquetur confessio tormentis & questionibus: scilicet cum reus est suspectus, & non potest alius reus probari*.

Me-

Metus injustus a causa injusta provenit, ut cum latro scilicet mortem minatur mercatori, ut illum ad dandum, aut promittendum centum aureos adigat.

Quest. 3. Metus gravis tollit-ne libertatem & liberum consentium?

Resp. Talis certe metus libertatem aufert, dum ita fortiter hominem pulsatur, ut tempus actum suum considerandi non relinquat, & talem vim animo facit, ut illum ad agendum subito inappellat, non permittens, ut videre possit malum, in quod labitur, quod potest accidere, & intelligi eodem plane modo, quo passiones & animi violenti motus hominem ad agendum impellant in motibus, qui primo primi vocantur, in quibus ob deliberationis defectum homo liber non est, & ita a peccato excusatur. Sed e contra si gravis metus voluntatem non prævenit, & illi tempus aliquod actum suum considerandi, & reflectendi concedat, tunc non destruit libertatem; quia adest indifferentia, quæ libertatem hominis in hac vita constituit; ea enim est differentia inter homines, & bruta, quod bruta necessario agunt, cum omnia ad agendum requisita adsunt: homines autem, etiam si ad aliquid faciendum ob gravem metum fortiter impellantur, possunt nihilominus a tali actu abstinere, id est, ei non consentire; quia cum consensus sit actus voluntatis internus, nullo modo potest violentiæ alicujus causæ externæ subiacere: *Corpori namque vis inferitur, non animo*, ut habetur in Canone (*Can. Quod autem, 32. q. 1.*).

Quest. 4. Metus gravis excusat-ne a peccato?

Resp. Duobus modis excusare potest, aut quia tollit libertatem, aut quia ab obligatione præcepti liberat. Metus tollit libertatem, cum ita violentem hominem turbet, & commoveat, ut ei tempus actum suum considerandi non relinquat, ut dictum est supra: Metus dispensat a præcepto, cum sufficientem libertatem homini concedit, & tempus considerandi id, quod ei agendum proponitur: sed tamen obligatio observandi tale præceptum cessat ob gravitatem malorum ex tali observatione imminuentium: quia homo non tenetur cum tanto damno, & incommodo simile præceptum implere.

Quest. 5. Metus gravis dispensat-ne semper ab observatione præcepti?

Resp. Duo sunt præceptorum genera: alia enim sunt juris naturalis, & divini, alia vero juris positivi, & humani. Timor gravis, quantumlibet violentissimus, nunquam ab observatione præceptorum divinatorum, & naturalium dispensare potest, dummodo libertatem non tollat, aut augere compellat ex motu vocato primo primo: quia talia præcepta ordinis superioris sunt, & *Debemus potius quælibet mala tolerare, quam malo consentire*, ut habetur in Canone (*Can. Ita ne 32. q. 54.*): unde, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. q. 125. a. 3. in corp.): *Si aliquis propter timorem, quo refugit periculum*

Tom. 1.

,, aut-

» mortis, vel quodcumque aliud temporale malum, sic dispositus est, ut faciat aliquid prohibitum, vel prætermittat aliquid, quod est præceptum in lege divina, » talis timor est peccatum mortale.

Hujusce doctrinæ rationem palpabilem ex sancto Hieronymo relato in Canone sumere possumus; quia scilicet si metus in his casibus a peccato excusaret, fere nunquam posset dici aliquis peccati reatum incurrisse; vellent enim omnes peccatores, quod illud, quod agunt, peccaminosum non esset; nullusque propter ipsummet peccatum peccat, sed propter lucrum, aut commodum, quod ex peccato sperat, aut etiam ad vitandum cum tali peccato damnum imminens; quæ causæ sæpius, ob ardens desiderium passionem aliquam in animo dominantem explendi, timorem non minus gravem efficiunt, quam si mors, aut facultatum amissio immineret; cum sæpius videamus, homines vitam, honorem, & bona temporalia periculo evidenti exponere, ut alicui violentæ passioni satisficiant: Nam si diligenter inspiciatur, inquit S. Hieronymus (Can. Merito, 15. q. 1.) forte ipsum peccare nemo vellet, sed propter aliud, quod vult, peccat; omnes quippe homines qui scienter faciunt quod non licet, vellent licite facere; usque adeo ipsum peccare nemo appetit propter illud, quod ex eo consequitur.

Si vero de præceptis secundi ordinis agatur, quæ ex solo jure positivo humano descendunt, cum ejusdem roboris & momenti non sit, quia ex sola institutione hominum sunt, non obligant cum tanto rigore; neque peccaret homo, qui præceptum hujusmodi non observaret ob metum alicujus gravis mali imminentis: modo illius præcepti violatio non exigatur in contemptum & odium fidei: quia in hoc casu timor gravis non excusaret; & idcirco Eleazar nequidem simulare voluit carnem immundas manducare (Lib. 1. Machab. c. 6.) & multi Christiani eas carnes, quæ idolis oblatæ fuerant, cum imminenti mortis periculo manducare recusabant. Itaque ut hæc doctrina aliquibus propositi exemplis clarius fiat, non potest quis Deum abnegare ob quancumque violentiam; quia ex Jure naturali & divino tenemur Deo adherere, ut habetur in Can. Merito. Sed possumus sacrificio Missæ die Dominica non interesse, si aliquod grave malum immineat: neque etiam ad jejunii observationem quis obligatur, dum ex ea gravis sanitatis damnum pateretur: quia ut docet S. Thomas (2. 2. q. 47. art. 4. ad 1.), Statuta Ecclesiæ sunt de his, quæ non per se sunt de necessitate salutis, sed solum ex institutione Ecclesiæ: & ideo possunt esse alia quæ impediunt, propter quæ aliqui ad observandum jejunia hujusmodi non tenentur.

Quest. 5. Tenemur ne implere illud, quod ob timorem incursum promissum est?

Resp. Possumus aliquod ob timorem promittere duplici

plici modo; aut enim timor est iustus, aut iniustus: si iustus est timor, obligat promissio: unde dicitur in lege (1. Si mulier, ff. de eo quod metus causa, quod "Si mulier contra patronum suum ingrata facta, sciens ingrata, cum de suo statu periclitabatur, aliquid Patrono dederit, vel promiserit, ne in servitutem redigatur, cesset edictum, scilicet, quod possit repetere quod solvit. " Et ita constat, quod promissa ex metu iusto impleri debent, modo ut jam dictum est, promissio facta non fuerit ex motu primo primo: & ratio est, quia dum causa timoris iusta est, aut debuit fieri talis promissio, & ita non mirum est, si obliget: aut certe non tenebatur quis ad promittendum, & tunc ex fidelitate obligatur ad standum promissis; quia poterat non promittere, cum ad id non impelleretur, nisi cum motivis iustis & rationabilibus: adde quod destrueretur plane bona fides in humana societate, si non observarentur promissa in talibus casibus. Quod si metus iniuste incutitur, ut, cum quis centum aureos latroni, incutu mortis adactus, pollicetur, ut usuras dare usurario, ne recuset illam summam mutuo dare, qua indiget: in his casibus non tenemur implere promissa; quia, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. quest. 89. art. 5. ad 3.), Ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur. Unde dicit Glossa (Cap. Debitores, de jurejur.) quod debitor ad solvendas usuras, in quibus se obligaverunt, cogi non debent. Quia cum talis promissio sit iniusta, nulla adest obligatio illam servandi in jure Civili, aut Canonico.

Quest. 7. Tenemur ne adimplere, quod ob timorem iniustum promissum est, cum juramento promissionem firmavimus?

Resp. Patet ex Decretali Verum, nos in hoc casu tene-ri, modo illud, quod promissum est, salutis æternæ contrarium non sit. Propositum namque fuerat summo Pontifici, utrum hi, qui metu mortis, & amissionis bonorum ad jurandum coacti fuerant, necesse haberent a tali juramento absolvi, & affirmative respondit his verbis (Cap. Verum de jurejurando): " Verum in ea questione, quæ quinto loco ponitur, an a Sacramenti vinculo absolvantur, qui istud inviti pro viâ, & rebus servandis fecerunt; nihil aliud arbitramur, quam quod antecessores nostri Romani Pontifices arbitrati fuisse noscuntur, qui tales a juramenti nexibus absolverunt. " Ex quo sequitur, ut ait Glossa ibidem, " Quod juramentum metu extortum, est obligatorium, ex quo aliqui a tali absolvantur. Quod etiam ex alio Canone probatur, in quo Alexander III. consultus, utrum ille, qui metu gravi ad renuntiandum beneficio compulsus fuerat, & cum juramento promiserat se illud non repetiturum, posset, non obstante juramento, illud repetere, respondet (Can. Si vero de jurejurando):

348 Tract. II. De Contr. in genere.
 „da): quod „Non est tutum, quemlibet contra suum
 „juramentum venire, nisi tale, quod servatum verget
 „in interitum salutis aeternae. „Quia, ut docet Sanctus
 Thomas (2. 2. quæst. 89. art. 5. ad 3.): „In iura-
 „mento, quod quis coactus facit, est obligatio qua quis
 „Deo obligatur, ut impleat quod per nomen ejus pro-
 „misit: & talis obligatio non tollitur in foro conscien-
 „tiae, quia magis debet damnum temporale sustinere,
 „quam juramentum violare.“
 „Quæst. 8. Quid agere debet is, qui metu gravi com-
 „pulsus, se aliquid latroni daturum juramento promisit?
 „Resp. Juxta ca. Verum, modo relatum, dispensatio-
 „nem a juramento petere, aut repetere in judicio illud,
 „quod latroni dedit: dicit enim expresse S. Thomas
 (2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 7.), quod „Potest re-
 „petere in judicio quod solvit. Romani autem Pontifi-
 „ces ab hujusmodi juramenti homines absolverunt, non
 „quasi decernentes, hujusmodi juramenta non esse obli-
 „gatoria, sed quasi hujusmodi juramenta ex iusta causa
 „relaxantes. Idem habetur in Can. Debitores: Et
 in Canon. Non est tutum, De juramento.
 „Quæst. 9. Licet-ne jurare cum intentione petendi dis-
 „pensationem a juramento?

„Resp. Possunt esse duo genera juramentorum. Primo
 cum aliquid juramento adhibito promittitur, quod licitum
 est dare in hoc casu, & accipere, vel potius cum
 juramentum sit sine culpa illius, qui jurat, & illius, cui
 juratur; & tunc perjurium committeret, qui cum inten-
 tionem obtinendæ dispensationis juraret, quia, ut ait S.
 Antoninus (2. p. tit. 10. c. 6. §. 1.): „Quando juramentum
 „omni ex parte est licitum, tam ex parte jurantis, quam
 „ex parte recipientis, tunc absolutio non est impendenda,
 „sed compellendus est jurans ad ejus observationem;
 „quinimo nulla causa apparente intrinseca, etiam Papa
 „a tali juramento absolvere non potest quia ut docet S.
 Thomas (2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 1.): Si juramen-
 „tum adhibeatur propter reverentiam divini testimonii,
 „quod invocatur, obligatur homo, ut faciat esse verum
 „id quod juravit, secundum suam possibilitatem, nisi
 „in deteriore exitum vergat.

Quod si e contrario juramentum non est licitum ex parte
 illius, cui aliquid cum juramento promissum est, quia,
 verbi gratia, id factum est ob metum gravem mortis, quæ
 intentabatur; in hoc casu licet jurare cum intentione pe-
 tendi dispensationem a juramento, quod in hoc non viola-
 tur: & ratio est, quia, ut observetur juramentum, suffi-
 cit, ut quis velit facere illud omne, ad quod ex juramen-
 to obligatur; ad certum est, ex his, quæ numero præce-
 denti dicta sunt, juramentum in hoc casu non obligare
 post obtentam dispensationem; ergo licet jurare cum in-
 tentione talem dispensationem petendi, etiam si quis
 iurasset dispensationem non petere, quia tale juramentum
 iusti-

Cap. IV. Utrum Contr. &c. 349
 iustitiæ publicæ contrarium esset, & sic observandum non
 esset. „In juramento, inquit S. Thomas (2. 2. q. 89.
 „art. 7. ad 3.), quod quis coactus facit, potest quis
 „repetere in judicio quod solvit, vel Prelato denuncia-
 „re, non obstante, quod contrarium juravit, quia tale
 „juramentum vergeret in deteriore exitum; esset enim
 „contra iustitiam publicam.

Rationem affert Innocentius Papa IV. cur non teneat-
 ur quis illud juramentum servare, quo promisit se non
 delaturum apud superiorem, illum qui jurare coegit:
 quia scilicet illud contrarium esset Evangelio correctio-
 nem fraternam præcipienti: Potest, inquit (in cap.
 Ad aures, de his quæ vis metusvæ causæ), ille qui ju-
 ravit solvere usuras, denunciare creditorem ad peniten-
 tiam; Et si jurasset non denuntiare, non debet servare,
 quia est contra regulam Evangelii, Si peccaverit, &c. Et
 eadem ratio affertur a Gloss. in Canone auctoritatem, 15.
 §. 6. ubi dicitur, illum qui juravit se non accusaturum in
 judicio alium, qui coegit eum ad danda bona propria
 adhibito juramento, non debere talem promissionem ser-
 vare: Si autem, inquit Glossa, juravit, quod non denun-
 ciet, illud juramentum non est servandum, quia ex præ-
 cepto ad hoc tenetur, 2. qu. 1. Si peccaverit.

Quæst. 10. Qui matrimonium contraxit, aut aliquid
 votum fecit, ex metu gravi cadenti in constantem vi-
 rum, obligaturne ad implendum tale votum, aut ad
 vivendum in matrimonio?

Resp. Duobus modis id potest accidere. Fieri namque
 potest, ut talis contrahens matrimonium, aut vovens,
 sic se gesserit, & nullum consensum internum dederit;
 & in hoc casu, absque dubio, matrimonium invalidum
 esset, nec nulla adesset obligatio servandi votum hoc
 modo factum; quia consensus internus, qui plane neces-
 sarius est in matrimonio, & in voto, ut supra probavi-
 mus, non abest in hac specie, sed potius adest verus
 dissensus, cum apparenti tantum & ficto, falsoque con-
 sensu externo. Secundo, potest quis in simili casu bona
 fide, & sine fictione interne consentire, ut si puella me-
 tu gravi compulsa ad contrahendum matrimonium, con-
 sideratis talibus circumstantiis, elegit tali matrimonio
 consentire ad vitanda gravia mala, quæ imminet; in
 hoc casu difficilis est quæstio, utrum tale matrimonium
 validum sit, nec ne, quia adfuit verus consensus: &
 respondere videtur Glossa, quod licet videatur tale ma-
 trimonium, ex iure naturali debere dici validum, quia
 verus fuit consensus: attamen invalidum, & nullum est
 ex iure positivo, quod exigit liberum omnino consen-
 sum, & nullatenus coactum: Coacta voluntas, inquit
 Glossa (in Can. Notificasti, 33. q. 5. verbo, Licentiam.),
 voluntas est: secus est in matrimoniis, ubi exigitur vo-
 luntas directa, vel spontanea. Extrav. De sponsalibus,
 cap. Cum locum. Et quod de matrimonio dicitur, debet
 etiam

etiam intelligi de voto, ut habetur in Can. *Perlatum*; nam ut in Decretali dicitur (*Can. Requisivit, de Sponsalibus.*), *Libera debent esse matrimonialia, cum coactiones difficiles soleant exitus frequenter habere.*

Quest. 11. Si quis matrimonio consentiret ob solam reverentiam Patris, & ne illius indignationem experiretur, aliter non facturus, esset-ne validum tale matrimonium?

Resp. Validum esset; quia, ut habetur in lege (*L. Si Patre cogente, ff. de ritu nupt.*): *Si Patre cogente ducat uxorem, quam non duceret, si sui arbitrii esset; contrahit tamen matrimonium, quod inter invito non contrahitur; maluisse enim hoc videtur.* Et hic timor reverentialis non reddit matrimonium invalidum, quod tamen intelligi debet, modo Pater post preces, & exhortationes paternas, ad graves minas non devenerit; nam tunc matrimonium esset plane nullum, ut inferitur ex cap. *Ex litereis, De Desponsatione impuberum.* ubi Summus Pontifex consultus, utrum verum & validum esset matrimonium puella, quae ad id minis parentum compulsa fuerat, declarat esse nullum, permittens puellam, ut alteri nubat. De hac materia fusius differimus Tom. 4. Tract. 8. de Sacram. Matrimon. cap. 5.

Quest. 12. Si quis ob metum gravem Ordinationi suae consensisset, esset-ne valide ordinatus?

Resp. Valida esset talis ordinatio; quia metus gravis non potest impedire validitatem Sacramentorum, quae characterem imprimunt, ut videtur in Baptismo: & inferitur ex Canone, in quo habetur (*Cap. Maiore, de baptismo, §. Item queritur*), quod, *Is, qui terroribus, atque suppliciis violenter attrahitur, & ne detrimentum incurrat, baptismi suscipit Sacramentum, & talis characterem suscipit Christianitatis impressum.* Et ut ait Glossa (*ibid. verbo, Conditionaliter*): *Coactio conditionalis non impedit Sacramentum baptismi, ut hic pater, sicut non impedit Sacramentum Ordinis.*

CAPUT V.

De his qui possunt, aut non possunt contrahere.

Quest. 1. Qui sunt illi, qui possunt contrahere?

Resp. Omnes illi, qui habent usum rationis; quia eo ipso possunt consentire, & de bonis disponere, modo id eis a iure positivo non prohibeatur.

Quest. 2. Qui sunt illi, qui contrahere non possunt?

Resp. Illi omnes, qui liberum usum rationis non habent, quique ideo verum consensum, qui, ut supra dictum est, essentiam contractus constituit, praestare nequeunt: ut sunt amentes, & stulti, aut furiosi, qui, ut habetur in lege (*L. In negotiis ff. de reg. juris.*), *Nullum negotium contrahere possunt, quia quid faciant, nesciunt.*

Cum infantes, qui scilicet septennium non attigerunt,

mint, non multum differant ab amentibus, & sufficientem rerum cognitionem non habeant, valide contrahere non possunt; attamen ut utilitati eorum, qui non multum ab infantia distant, id est, qui parvo tempore septennium transgressi sunt, consulatur, licet tales non recte, & perfecte intelligant id, quod agunt, possunt tamen licite contrahere super his rebus, quae parvi momenti sunt, quae magnam, & difficilem cognitionem contractus non faciant, ita ut ex benigna iuris interpretatione, eadem facultate, qua illi, qui sunt pubertati proximi, gaudeant; dicitur enim in Justiniani Institutionibus (*L. 3. Instit. tit. 20. §. Sed quod diximus*), quod, *Infans & qui infantiae proximus est, non multum a furioso distant, qui huiusmodi aetatis pupilli nullum habent intellectum. Sed in proximis infantiae, propter utilitatem eorum, benignior iuris interpretatio facta est, ut idem iuris habeant, quod pubertati proximi.*

Quest. 3. Qui sunt illi, qui dicuntur pubertati proximi? **Resp.** Dicitur, ut ait Glossa (*in c. Continebatur, de despons. impuberum V. proxima*), *proximus pubertati, cum distat a pubertate per sex menses, vel minus.* Et ita, juxta legem (*L. non tantum, ff. de excusatione Tutorum*): *Prope pubertatem est, quantum modo sensus reliquum fuerit; Pubertas autem, ut dicitur in Institutionibus, lib. 1. tit. 22. est in masculis post decimum quartum annum completum, in feminis post duodecim annos completos.*

Quest. 4. Possunt-ne filii-familias ante aetatem pubertatis contrahere?

Resp. Antequam huic questioni respondeatur, supponendum est, filios-familias posse bona quatuor modis acquirere. Primo militando, & vocatur *Castrense peculium*, quicquid hoc modo acquisitum fuit, ut habetur in lege *Castrense, §. de Castrensi peculio*. Secundo possunt acquirere medio alicujus muneris, officii, aut dignitatis forensis, aut patrocinando, vel profutendo juris prudentiam, aut medicinam, aut aliud officium publicum exercendo; & sic acquisita bona, *Quasi Castrensia* vocantur, eorumque proprietatem, & usumfructum habent filii-familias, sicut & Castrensi. Tertio possunt aliqua bona habere ex latere paterno, aut quia ea Pater dedit, aut quia ab aliis consanguineis paternis, aut intuitu Patris habuerunt; quae bona vocantur *Profecticia*, quia a Patre veniunt, & ad eundem redeunt. Quarto possunt filii-familias aliunde, quam a Patre & intuitu Patris, acquirere, ut a matre, aut cognatis maternis. Haec duae ultimae bonorum species non omnino in filiorum-familias dominium transeunt; quia bona intuitu Patris acquisita ad Patrem, tam quoad usumfructum, quam quoad proprietatem pertinent. Bonorum autem aliunde acquisitorum usumfructum filii-familias non habent, sed Pater.

His positis, certum primo est, filios familias non posse contrahere de bonis, in quibus nec usum, nec proprietatem habent, neque pariter de eis, quorum (habent tantum usum: quia non sunt veri domini. Igitur in hoc solummodo posita est difficultas, utrum filii familias, qui etatem pubertatis non attigerunt, neque illi proximi sunt, possint valide contrahere etiam cum Patris consensu de illis bonis, quorum usum & proprietatem habent? Et cum Justiniano Imperatore dicendum est, filios familias qui pubertatem non attigerunt, non posse valide contrahere, etiam cum consensu Patris, licet pupilli valide contrahere possint cum autoritate Tutoris; *Pupillus*, inquit Imperator (*Lib. 3. Inst. tit. 20. §. 5. & 10.*), *omne negotium recte gerit; ita tamen, ut ubi Tutoris auctoritas necessaria est, adhibeatur tutor; sed qui in potestate parentis est impubes, ne auctoritatem Patris obligatur*. Ratio diversitatis est, quia pupillus potest contra tutorem agere, si male bona sua administraverit: quod filio adversus Patrem non conceditur.

Quest. 5. Pupillus, qui sine consensu Tutoris, pecuniam mutuo accepit, tenetur ne in conscientia ad solutionem talis pecunie sibi mutuatae?

Resp. In hoc casu distinguendum est: aut enim mutuo accepit, ut sibi in aliqua necessitate subveniret, ita ut talem pecuniam mutuam, in rebus utilibus consumpserit, & ita ex ea aliquo modo factus sit ditior, quia ex ea aliquem fructum, & proventum accepit, & illi necesse fuisset eam aliunde requirere, ut sibi consuleret, si hæc defuisset. Aut certe talis pupillus mutuo pecuniam accepit, ut eam in rebus nullius utilitatis consumeret: & in hoc ultimo casu, nullo modo obligatur ad solvendam talem pecuniam mutuam, cum nulla adfit obligatio civilis, aut naturalis, & ratio legis locum in eo casu habeat, ne scilicet bona pupillorum in rebus inutilibus consumantur. Sed in primo casu pupillus tenetur in foro conscientie reddere pecuniam mutuam, quia contraxit obligationem naturalem ob utilitatem, quam ex tali pecunia consecutus est, & lex naturalis docet, iustum esse reddere, quod, ut nostris necessitatibus provideretur, mutuo datum fuit: Legesque civiles eas formalitates solummodo requirunt, ut vitetur prodiga, & superflua consumptio bonorum pupillarium, quæ in hoc casu locum non habet ex suppositione. Et hæc resolutio consonans est legi, in qua dicitur (*L. Pupillus ff. de auct. & consensu Tutorum*) quod *Naturaliter obligatur pupillus, in quantum locupletior factus est. Nam, ut ait Glossa (in regula Locupletati qd. de reg. jur. in 6.) ex quo constat, quod pupillus ex mea pecunia fuit factus locupletior, efficit contra naturam, quod ipse locupletaretur cum damno meo.*

CAPUT VI.

De Contractibus, in quibus omnes solemnitates a jure requirite, observata non sunt.

Quest. 1. **C**ontractus, in quibus non observatae sunt omnes solemnitates a jure requiritæ, sunt-ne validi in foro conscientie? Et tenemur-ne implere, quod in his promissum est?

Resp. Non ligant in conscientia huiusmodi contractus, quia invalidi, & nulli sunt, etiam in foro conscientie, quando solemnitates necessario requisitæ a Jure, non fuerunt observatæ: & ratio est, quia certum est, leges iustas, tam Civiles, quam Canonicas obligare in foro conscientie, posseque translationem domini bonorum nostrorum impedire: etiam nobis invitis; definitur enim Dominium a Jureconsultis: Libera facultas disponendi de re sua, prout libet, nisi vi, aut jure prohibeatur. Et ita videmus, Ecclesiam matrimonia absque præsentia Parochi & testium contracta invalidasse ob defectum dicte solemnitatis a Jure positivo introductæ; quia utilitati publicæ multum congruebat, ut consensus nullus esset, dum tales solemnitates non observarentur, & nullam penitus obligationem induceret etiam in conscientia: de quo post Concilium Tridentinum inter omnes Theologos convenit. Sed certum pariter est, leges civiles invalidare, & annullare contractus, in quibus non observatæ fuerunt omnes solemnitates, ut videtur in lege, in qua dicitur (*L. Hæc consultissima, C. de testament. 6.*), quod *Ubi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto haberi convenit*. Igitur concludendum videtur, non obligari nos in conscientia ad observandum, quod promissum fuit in contractu invalido, & nullo secundum legum Decreta.

Quest. 2. Leges civiles obligant-ne in conscientia?

Resp. Iustæ leges vim obligandi in conscientia procul dubio habent, dicente Apostolo (*Rom. 13.*) : *Omni anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*. Igitur conscientia ad hanc subjectionem, & observationem obligat. Hujusce obligationis rationem assert. S. Thomas his verbis (*2. 2. q. 69. art. 4. in corp.*) : „Cum unus homo sit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipsum quod est, & quod habet, est multitudinis; sicut & quilibet pars id, quod est, est totius. Unde & natura aliquod detrimentum infert parti, ut salvet totum, & secundum hoc leges huiusmodi onera proportionabiliter inferentes iustæ sunt, & obligant in foro conscientie.

Quest. 3. Hæres, qui in testamento aliquo legato oneratus esset, teneretur-ne ad illud solvendum, si testator solemnitates a jure ad legati validatem requisitas non servasset?

Resp.

Resp. Tenetur ad legati solutionem hæres in hoc casu secundum leges civiles; *Quod si*, inquit Justinianus Imperator (*Lib. 2. Inst. tit. 23. §. ult.*), *is a quo relictum dicitur, confiteatur quidem aliquid a se relictum esse, sed ad legis subtilitatem recurat, omnino solvere cogendus est.* Quod evidenti patet ex lege, in qua dicitur (*L. Quest. C. de fideicom.*), quod, Cum res, per testium solemnitate ostenditur, tunc & numerus testium, & nimia subtilitas requirenda est. Lex etenim ne quid falsitatis incurrat per dulos forte testes compositum testamentum, majorem numerum testium exposulat, ut per ampliores homines perfectissima veritas reveletur: cum autem is, qui aliquid ex voluntate defuncti lucratur, & maxime ipse hæres, cui summa autoritas totius causæ commissa est, dicere compellitur veritatem per Sacramenti religionem, qualis locus testibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur, propria & indubitata fide relicta; cum & in leges respeximus, quæ iustis dispositionibus testatorum omni modo hæredes obedire compellunt; & sic strictius causam exigunt, ut etiam annittere lucrum hæreditatis faciant eos, qui testatoribus minime caruerunt.

Ex quo evidenter sequitur, leges decernere, ut dum hæres de voluntate testatoris securus est, scitque se fuisse oneratum aliquo legato, obligetur omnino ad illud præstandum, licet omnes solemnitates a Jure ad legati validitatem requisite, observatæ non fuerint. Et id dicendum est juxta leges civiles Romanas, quæ amplam & liberam hominibus de bonis suis post mortem disponendi facultatem concedebant.

Sed cum in variis Mundi regionibus illæ leges non observentur, & aliæ fortassis vigeant, quæ in hac materia alio modo loquuntur: hæc sola generalis regula in hac questione potest assignari, ut scilicet proculdubio observetur in conscientia illud quod decerneret iustus iudex, qui rei veritatem teste cognosceret; ita ut in regionibus, in quibus hæres, qui fateretur oneratum se fuisse a testatore aliquo legato, non tamen in foro externo obligaretur ad illud solvendum, si solemnitates a Jure requisite non fuissent observatæ, pariter non obligetur in conscientia; & ratio est, quia certum est, iustam sententiam a Judice prolatam in conscientia obligare, cum super aliqua falsa presumptione non fundatur.

TRA-

TRACTATUS TERTIUS
DE
CONTRACTIBUS
IN PARTICULARI.
ET PRIMO
DE EMPTIONE, ET VENDITIONE.

CAPUT PRIMUM.

De Emptionis definitione.

Quest. 1. QUID est Emptio?

Resp. Est Contractus, quo dominium alicujus rei pro certo pretio acquiritur. Hæc definitio ex lege civili desumpta est, & explicari potest hoc modo, quod scilicet emptio sit Contractus, quia est conventio a Jure approbata, ex qua oritur actio adversus venditorem, Quo dominium alicujus rei acquiritur (*L. Orig. ff. de contrahenda emptione*), quia dominium rei venditæ a venditore in emptorem transfertur; & in hoc emptio a locatione differt, in qua dominium rei nullo modo transfertur; sed tantummodo illius usus: Pro certo pretio; qui de essentia emptionis est, ut pretium rei venditæ sit determinatum; alioqui contractus emptionis non potest subsistere: Pretium autem, inquit Imperator Justinianus (*L. 3. Instit. tit. 24.*), constitui oportet; nam nulla emptio sine pretio esse potest. Sed & certum esse pretium debet: Item pretium in numerata pecunia consistere debet. Quia si in aliqua alia re consisteret; potius permutatio, quam emptio esset, ut ibidem dicitur.

Quest. 2. Quandonam censetur perfectus contractus emptionis & venditionis; & ita translatus dicitur dominium rei venditæ in emptorem?

Resp. In Jure habetur, quod statim conventionem facta, perfecta est emptio, & translatus dominium; sic enim loquitur Imperator (*L. 3. Instit. tit. 24. empt. & vendit.*): Cum autem emptio & venditio contracta sit, quod effeci diximus simul, atque de pretio convenerint, cum sine scriptura res agitur, periculum rei venditæ statim ad emptorem pertinet, tametsi adhuc ea res emptori tradita non sit: itaque si fundus vi fluminis totus, vel aliqua ex parte ablatus sit; si ve etiam inundatione aquæ, aut arboribus turbine directis, longe minor, aut deterior esse coeperit, emptoris damnum est, cui necesse est, licet rem non fuerit nactus, pretium solvere; quicquid enim sine dolo,

„ & culpa venditoris accidit, in eo venditor securus est;
 „ sed etsi post emptionem fundo aliquid per alluvionem
 „ accesserit, ad emptoris commodum pertinet; nam &
 „ commodum eius debet esse, cuius periculum est.?
 Attamen hic notandum est, quod licet solus consensus
 sit de essentia contractus emptionis & venditionis, &
 ideo contractus perfectus, & consummatus regulariter
 censetur, ex quo partes conoordarunt de pretio, quan-
 vis neque res vendita, neque illius pretium tradita fuit,
 neque datus sit aliquis arraho; qui non est de essentia
 contractus; sed solummodo aliquod indicium; & assecu-
 ratio consensus, quod inter partes intervenit; nihilominus
 in variis regionibus & civitatibus, in quibus adsunt
 statuta, & leges municipales, quæ etiam in foro con-
 scientiæ debent observari, constitutum est, & decretum,
 ut contractus emptionis, & venditionis non censetur
 perfectus, quando aut res vendita, aut certe arraho,
 qui vulgo denarius Dei vocatur, traditus non est.

CAPUT II.

De Pretio, quo fieri debet emptio, & venditio.

Quæst. 1. Licet-ne rem emere infra justum illius pre-
 tium, aut vendere ultra idem pretium ju-
 stum?

Resp. Certum est, id fieri non posse, & emendum es-
 se, & vendendum iusto pretio: quia, ut ait S. Thomas
 (2. 2. q. 97. art. 1. in corp.): „ Emptio & venditio
 „ videntur esse introductæ pro communi utilitate utrius-
 „ que: quod autem pro communi utilitate institutum est,
 „ non debet esse magis in gravamen unius, quam alteri-
 „ us; & ideo debet secundum æqualitatem rei inter
 „ eos contractus institui; & ideo si vel pretium exco-
 „ dat quantitatem valoris rei, vel e converso res exco-
 „ dat pretium, tollitur iustitiæ æqualitas; & ideo ca-
 „ rius vendere, vel vilius emere rem, quam valeat, est
 „ secundum se injustum, & illicitum. „

Quæst. 2. In quo consistit iustum cuiuslibet rei pre-
 tium?

Resp. Dux sunt pretii species: nam aliud est pretium
 legitimum, quod scilicet stabilitum, & determinatum
 est a lege, aut a Principe, aut alio quocunque superio-
 re legitimo; ut apparet in omnibus rebus taxatis a Ma-
 gistratibus politicis, & Præfectis annonæ; & illud pre-
 tium augeri, aut minui non potest, ita ut iniustitiæ evi-
 dentis, & manifestæ reus sit ille, qui rem quampiam
 ultra pretium a Principe, aut aliis Magistratibus taxa-
 tum, & determinatum, vendit, quive minori pretio
 emit. Aliud pretium vocatur naturale, & commune,
 quo scilicet res venalis communiter æstimatur, & appre-
 iatur, ut enim dicitur in lege (L. Pretium rerum, ff.
 ad

ad l. falsidiam): Pretia rerum non ex affectu, nec uti-
 litate singulorum, sed communiter funguntur; id est,
 res quælibet illud habent pretium, quod illis communi-
 ter ab hominibus, qui earum qualitatem, & valorem
 agnoscunt, quique sine fraude, aut præventionem iudicant,
 assignatur. Illud pretium non consistit in indivisibili,
 sed in quadam mensura, & mediocritate morali, quæ
 tres gradus continet, secundum Aristotelis doctrinam,
 summum scilicet, medium aut moderatum, & infimum;
 ita ut res non possit præcise, & absolute æstimari, ex-
 emplum gratia, centum aureis, secluse quolibet minori,
 aut majori pretio. Sed quando pretio medio, & mode-
 rato valet centum aureos, potest etiam summo pretio
 æstimari centum quinque aureis, & circiter nonaginta
 quinque, si minimo pretio æstimetur.

His positis, dicendum est, illum qui vendit, num-
 quam posse excedere summum pretium; illumque qui
 emit, non posse infra pretium infimum emere, quia,
 ut docet S. Thomas (2. 2. q. 77. art. 2. ad 1.): Pre-
 tium rerum non est punctualiter determinatum, sed ma-
 gis in quadam estimatione consistit; ita modica additio,
 vel minutio non videtur tollere æqualitatem iustitiæ; &
 ex S. Antonino (2. p. tit. 1. c. 8. §. 1.): Potest dis-
 tingui triplex limitationis gradus etiam iustus: Pri-
 mus potest nominari pius: Secundus discretus: Tertius
 vero rigidus. Primus est pretii minoris, secundus est
 mediocris, tertius est maioris.

Quæst. 5. Potest-ne quis licite emere infra pretii infi-
 mi limites, aut ultra summum pretium vendere?

Resp. Illud fieri nequaquam potest, ut supra insinua-
 tum est; & generaliter loquendo, iusto pretio res que-
 libet vendi debet: attamen reperiuntur aliqui casus, in
 quibus id licere videtur.

Quæst. 4. In quibus casibus licet emere infra pretii infi-
 mi limites, aut vendere ultra summum pretium?

Resp. Varii sunt huiusmodi casus; primus fu-
 se explicatur a Sancto Antonino his verbis (2. p.
 tit. 1. c. 18. §. 1.): „ Notandum, quod cum quis ven-
 „ dit merces certo pretio majori, quam sit illud, quod
 „ tunc valet, cum venduntur, ex eo, quod non inten-
 „ debat eas vendere, sed servare usque ad tempus, quo
 „ probabiliter existimatur tantum tunc valituras, vel
 „ plus quantum nunc vendit; sed ad instantiam alterius
 „ vendit; istud est etiam pretium iustificatum, & lici-
 „ tum, ut expresse dicitur in cap. In civitate. De U-
 „ suris. Secus autem, si non intendebat ea servare, sed
 „ tunc vendere, vel etiam si non est probabile, seu ve-
 „ rissimile, quod eo tempore, quo volebat in futurum
 „ vendere, tantum debeant valere, quantum nunc ven-
 „ dit, quia tunc non haberetur respectus ad indemnita-
 „ tem suam: Idem dicendum de tempore; scilicet quod
 „ si emptor dat pretium mercium, antequam recipiat
 „ mer-

„merces, & minus dat, quam tunc valent, cum emit,
 „ex eo, quod eo tempore quo recepturus est merces,
 „verisimiliter existimatur, quod minus debeant valere,
 „quam tunc cum emit. „Observandum tamen est ad
 plenam illius primi casus elucidationem, quod ille qui
 majori pretio vendit, eo, quod poterat rem servare us-
 que ad tempus, in quo probabiliter plus valitura erat, de-
 bet aliquid minuire de tali pretio, quod habitura probabi-
 liter esset hæc res, ob incertitudinem eventus & alia incom-
 moda & dispendia, quæ in illa servanda toleranda essent.

Secundus casus, in quo licet rem pluris quam valeat
 vendere, accidit, dum quis emere vult bona alicujus,
 quæ illi valde necessaria & utilia sunt; ita ut venditor
 damnum patitur ex rei quam possidebat privatione: in
 tali casu licet sine dubio venditori rem suam ultra ju-
 stum pretium vendere, ut damnum, quod patitur, refarci-
 at, quæ, ut optime docet, S. Thomas (2. 2. q. 77.
 art. 1. in corp.), „Cum aliquis multum indiget habe-
 „re rem aliquam, & alius læditur, si ea careat; in ta-
 „li casu licet pretium erit, ut non solum respiciatur
 „ad rem quæ venditur, sed ad damnum quod venditor
 „ex venditione incurrit; & sic licite poterit aliquid
 „vendi plusquam valeat secundum se, quamvis non
 „venderetur plusquam valeat habenti. „Quod tamen in-
 telligendum est, fieri posse, dum venditor ad instantiam
 precisque emptoris, & ut illi morem gerat, vendit;
 nam si venderet necessitate compulsus, aut alio modo
 quam ad instantiam venditoris per se, vel per alium,
 tunc non posset vendere ultra justum pretium; quia, ut
 ait idem S. Doctor (q. de malo, q. 14. art. 4.), „Qui
 „emit rem aliquam, tantum pro ea iuste dat, quan-
 „tum valet, non autem quantum ille qui vendit, ex
 „eius carentia damnificatur. „Dum etenim quis, em-
 ptoris precibus motus, rem suam vendit, potest illum
 ad damnum, quod ex illius privatione sentit, refarcien-
 dum obligare, quia tunc emptor est prima talis damni
 causa; sed e contrario dum necessitate compulsus, aut
 generaliter, ut sibi consulat, vendit, non potest illud
 damnum, quod patitur, in emptorem rejicere, cum il-
 lius causa non sit, sed potius proveniat ex necessitate
 venditoris, quæ illum ad vendendum impulit.

Quest. 5. Nullus-ne alius potest assignari casus, in
 quo liceat res infra justum pretium emere?

Resp. Potest quodammodo dici, licere res infra ju-
 stum pretium emere, quoties emptorum penuria vendi-
 torem ad rem suam offerendam compellit, ut, qui eam
 emere velit, inveniri possit; quia licet tunc rem mino-
 ri pretio emat, quam revera in se considerata valeat,
 eam tamen iusto pretio emit ob tales circumstantias,
 cum certum sit, minui aliquid de pretio mercium, dum
 rariores sunt emptores; & pretium augeri, dum empto-
 rum est concursus frequentior. Et ita experientia con-
 stat,

stat, quod dum Rex ad aliquam urbem accedit, pre-
 tium mercium multum augetur ob maiorem ementium
 numerum; & e contrario Rege recedente, tale pretium
 minuitur. Unde illi qui minori, & viliori pretio emunt
 in aliqua platea, aut subhastatione publica, aut etiam
 sub finem nundinarum, nullam injustitiam in hoc com-
 mittunt, dummodo nulla fraus interveniat; quia licet
 merces minori pretio quam in se valent, emant, tamen
 iusto emunt pretio, ob tales circumstantias; certum
 enim est, quod secundum communem estimationem,
 quæ tamquam pretiorum regula considerari debet, ut
 dicitur in lege superius citata, rerum pretium augetur,
 ut plurimum, aut minuitur, juxta maiorem, aut mino-
 rum emptorum concursum, & numerum.

Quest. 6. Potest-ne emi census, aut censio constituta
 minori pretio, quam sit capitale, propter quod talis
 census constitutus est?

Resp. In hoc casu cum aliqua distinctione responden-
 dum est; aut enim capitale talis census datum est eo mo-
 do, ut pensio aut canon, & census non possit esse ma-
 jor, cum scilicet dantur in statu Ecclesiastico septem
 quolibet anno pro unoquoque centenario, ut decernitur
 in Bulla 6. Clementis. Papæ VIII. aut sex, vel etiam
 quinque, juxta regionum varios usus; & in hoc casu
 videtur, nullo modo licere capitale alicujus census hoc
 modo rigorose constitui, emere minori pretio & summa,
 quam sit ipsummet capitale; quia siæ dubio, juxta
 constitutionem S. Pii Papæ V. ille injustitiam, atque
 adeo usuram committit, qui, exempli gratia, pro cen-
 tum aureis constituit censum annuum octo aureorum;
 & evidenter constat, quod is qui minori pretio emit
 capitale alicujus census, qui septem pro quolibet cen-
 tenario annuatim reddit, minuendo illud capitale, &
 percipiendo totum censum, percipit aliquid ex sua pec-
 unia ultra pretium taxatum a Superiore in censibus;
 quod tamquam usurarium in dicta Bulla Pii V. damna-
 tur: & ita census annuus septem aureorum constitutus
 pro capitali centum aureorum, non potest emi, exem-
 pli gratia, octuaginta aureis; quia in hoc reperitur in-
 justitia, aliqua muree labe infecta, ex eo quod ille, qui
 octuaginta tantum dedit, septem annuatim contra con-
 stitutionem prædictam percipit.

Quod si e contrario ob capitale datum, census minus ri-
 gorose constitutus sit, ut, v. g. pro quolibet centenario,
 quatuor aut quinque annuatim solvantur: in hoc casu licet
 emere talem censum minori pretio, quam illud pro quo
 constitutus est; quia potest quilibet pecunia sua censum
 usque ad limites rigorosi pretii constituere. Et ita in il-
 lis regionibus, in quibus septem pro quolibet centenario
 annuatim in censibus solvi & recipi possunt, potest quili-
 bet pretio sexaginta aureorum, emere censum quatuor
 aureorum, constitutum pro capitali centum aureorum.

Atta-

Attamen in tali casu duo observanda sunt. Primo, ut interesse quod percipitur, non excedat taxam a Principe in censibus constitutam. Secundo, ut, si ille qui prius vendit censum, & super cuius bonis constitutus est, velit se redimere a tali censu solvendo, reddendo illi capitale; tunc hic qui illud a tertio emerat, tenetur venditori reddere illud omne, quod accepit ultra summam, quam pro emptione talis census dederat, eo quod non possit plus recipere, quam dedit, cum a S. Pio V. ubi supra, decretum sit, quod debitor census possit se redimere solvendo eandem summam quam accepit; unde de usuram committeret qui censum quinque aureorum pro centum aureis constitueret, hoc pacto, ut debitor non posset se redimere, nisi solvendo centum & decem aureos: & ita videtur, quod similiter ille, qui capitale quinquaginta aureorum pro quadraginta aureis emit, non potest sine usura exigere, & recipere aliquid ultra dictam summam quadraginta aureorum. Concludendum igitur videtur, quod si Petrus emit octuaginta aureis a Joanne capitale centum aureorum, cum suo annuo censu quatuor aureorum, quod illi debebatur a Paulo; in hoc casu si Paulus velit se redimere a tali censu, Petrus tenetur reddere Joanni viginti aureos; quia justum non est, ut plus accipiat, quam dedit.

Resp. 7. Nonne dici posset, quod is qui, ut supra, capitale centum aureorum pretio octuaginta aureorum emit, potest tamen totam illam centum aureorum summam in casu solutionis & extinctionis census retinere, propter periculum, quod subit periculi summam sic traditam?

Resp. Illud certe dici non potest, sicut non licet ei qui censum emit exigere in casu extinctionis plusquam dedit, ob periculum in quo fuit data pecunia. Attamen si census esset huiusmodi, & necessarium esset expensas facere ad illius assecutionem, in hoc casu tales expensae necessariae possent capitale datum augere; & ita posset quis licite percipere non solum illam summam quam venditori dedit, sed etiam omnes expensas necessarias quas fecit, & etiam justum salarium reciperet ob tempus, quod in tali lite sustinenda consumpsit.

Quest. 8. Quo pacto intelligi debent legis verba, quod scilicet *Res tantum valet, quantum vendi potest*; ex quibus inferri posse videtur, licere rem quamlibet vendere majori pretio, quam vendi de facto potest, cum liceat vendere quantum valeat; & tunc ait Sanctus Thomas, res tantum valet, quantum sine fraude vendi potest?

Resp. Hae legis & Doctoris Angelici verba intelligenda sunt: Primo, quod res tantum valet, quantum vendi potest, modo non vendatur ultra limites majoris, & summi pretii, aut infra pretium infimum; quod probatur ex lege, in qua habetur (L. Pretia rerum, ff. ad legem falcidiam), quod Pretia rerum non ex affectu nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur.

Se-

Secundo, haec verba intelligi debent secundum illud quod a Canonistis & a Iureconsultis dicitur (Leg. Rem majoris C. de resc. vendit.), quod scilicet dum venditor ultra dimidium iusti pretii laesus fuit, auctor lesionis tenetur rem emptam restituere: aut illud, quod iusto pretio deest, supplere, ut habetur in lege, & in una Decretali, in qua sic loquitur summus Pontifex (Cap. Cum causa, de empt. & vendit.): Cum constitisset nobis, monasterium in venditione ultra dimidium iusti pretii fuisse deceptum, sententiando decrevimus, ut praefati civis aut recepto pretio possessiones restituerent memoratas, aut supplerent, quantum constaret, legitime venditionis tempore, pretio defuisse. Ex quo evidenter sequitur, justum rerum pretium non esse illud, quo vendi quoquo modo possunt, cum iure civili & Canonico obligetur ille, qui emit rem infra dimidium iusti pretii, ad duplicandum pretium quod dederat, ut ad justum pretium deveniatur; & ita facile cognoscitur, quod secundum iura justum rerum pretium non est illud, quo vendi possent, sed illud quo communiter aestimantur. Unde Sanctus Thomas asserit (2. 2. q. 77. art. 1. ad 1.), quod secundum divinam legem illicitum reputatur, si in emptione & venditione non sit equalitas iustitiae observata. Et tenetur ille qui plus habet, recompensare ei qui damnisus est, si sit notabile damnum; quod ideo dicit, quia iustum pretium rerum non est punctualiter determinatum, sed magis in quadam aestimatione consistit; ita quod modica additio vel minutio non videtur colligere aequalitatem iustitiae. Caeterum Sanctus Antoninus verba legis supra in questione relata sic explicat (2. p. tit. 1. c. 8 §. 5.): Cum dicitur, quod res tantum valet, quantum vendi potest, scilicet, si pro tanto vendi permittitur quantum valet.

CAPUT III.

Utrum liceat minori pretio & infra infimum rem emere, quando tale pretium anticipare solvitur.

Quest. 1. Licet-ne mercatori emere, exempli gratia, tam minori pretio, quam revera valeat, dum pecuniam per anticipationem solvit?

Resp. Illud omnino non licere, constat ex Decretali, in qua Alexander Papa III. sic loquitur (in c. in civitate, de usuris): Qui merces comparant, quae tunc ultra quinque libras non valent, & promittunt se illis, a quibus illas merces accipiunt, sex libras statuto termino soluturos, venditores peccatum incurrunt, nisi dubium sit merces illas plus solutionis tempore valituras. Et ita cum eadem sit ratio emptoris & venditoris, si non licet carius vendere ob dilationem solutionis, neque pariter licet vilius emere, & infra justum pretium, ob solutionis anticipationem; nisi pariter constet, rem minus va-

litu-

lituram eo tempore quo tradi debet; quia, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. q. 78. art. 2. ad 7.) Cum aliquis carius velit vendere res suas, quam sit justum pretium, ut de pecunia solvenda emptorem expectet, manifeste usura committitur, quia huiusmodi expectatio pretii solvendi habet rationem mutui, quod pertinet ad rationem usure: similiter etiam si quis emptor velit rem emere vilius, quam sit justum pretium, eo quod pecuniam ante solvit quam possit ei res tradi, est peccatum usure, quia etiam ista anticipatio solutionis pecunia habet mutui rationem, cuius quoddam pretium est, quod diminuitur de justo pretio rei emptæ.

Illud etiam expresse prohibetur in Concilio Mediolanensi I. his verbis, Ne ob anticipatam solutionem, res minoris ematur iusto pretio, vel solvatur minus quam debeatur.

Quæst. 2. Nonne potest esse aliquis casus, in quo liceat minori pretio emere ob anticipatam solutionem?

Resp. Posset reperiri aliquis huiusce generis casus, ut si adesset verum lucrum cessans, aut damnum emergens; modo adsint omnes circumstantiæ necessarie, ut lucrum cessans, aut damnum emergens excuset in conscientia illum, qui aliquod interesse ex mutuata pecunia recipit, de quibus circumstantiis loquimur, Deo dante, in tractatu de Usura. Et ita si, verbi gratia, mercator necesse haberet pecuniam accipere cum onere solvendi interesse, & illud fieret in gratiam ejus, cuius laam emittit, in hoc casu mercator posset compensare de computare damnum, quod revera sentit ex tali interesse, quod patitur, ut possit solvere per anticipationem pretium laam venditæ.

Quæst. 3. Nonne, præter rationem lucri cessantis, vel anticipatam solutionem est alius casus, in quo liceat viliori pretio emere?

Resp. Sanctus Antoninus asserit, quod Si emptor dat pretium mercium, antequam recipiat merces, & minus dat quam tunc valent cum emit, ex eo quod eo tempore, quo recepturus est merces, verisimiliter æstimatur, quod minus debeant valere, quam tunc cum emit, vel saltem dubium est, utrum plus vel minus sint valitæ, ut, quam sit pretium datum; pretium est justificatum & licitum: secus si ratione anticipationis solutionis pretii ante receptionem mercium, diminueret pretium tunc currens; vel verisimiliter æstimaret minori pretio non posse valere merces illas emptas, quam sit illud quod dat, sed bene multo pro maiori pretio; quia tunc esset usura, juxta Cam. In civitate, de Usuris.

Quæst. 4. Nonne dici posset, mercatoribus licere viliori pretio emere, dum anticipato solvunt, quia periculo perdendæ pecuniæ se exponunt; aut etiam quia aliquoties illi a quibus, exempli gratia, lanam emunt, eos fallunt eam quia aspergendo, aut in loco humido conservando, ut illius pondus augeatur?

Resp.

Resp. Mercatores nullo modo possunt viliori pretio emere ob periculum pecuniæ quod subeunt, quia tale periculum non potest illos excusare, qui aliquod interesse recipiunt, nisi dum pecuniam periculo alicuius commercii exponunt in contractu Societatis, non vero in contractu Mutui: quod implicite fit, dum quis emit viliori pretio ob anticipatam solutionem, ut expositum fuit supra ex doctrina S. Thomæ (opusc. 73. cap. 9.); quia, Ratio periculæ etiam circa sortem non excusat usuram in mutuo, ut probatur in cap. Naviganti. Illud etiam expresse asseritur a S. Antonino his verbis (1. p. tit. 1. c. 8. §. 2.) Ratione dubii in mutuo, quod est ibi implicitum, non licet sperare lucrum.

Quantum ad fraudem, quam adhibent lanæ venditores, non potest justam subministrare rationem ad emendum infra justum pretium. Primo, quia multos norunt modos mercatores tales fraudes vitandi. Secundo, quia non omnes venditores tali fraude utuntur, & tamen iis qui fideliter vendunt, non suppletur de pretio, quod diminutum fuerat ob solutionis anticipationem; quod iniustitiam manifestam involvit: justus enim poenam fraudulentum portare non debet.

Quæst. 5. Nonne dici posset in gratiam mercatorum, qui viliori pretio emunt ob anticipatam solutionem, illud eis licere, quia mercium minuitur pretium, quoties ob emptorum penuriam venditor ad offerendas merces cogitur?

Resp. Licet verum sit, ut capite præcedenti dictum fuit, mercium pretium minui, dum, ob emptorum penuriam, illas venditor ultro offert non requisitus, quia ob talem penuriam minus communiter æstimantur; attamen in casu proposito hæc ratio non sufficit, ut mercatores licite viliori possint pretio emere. Primo, quia solummodo locum habet, dum qui ad alterius requisitionem emittit mercem oblatam, non plus valere æstimat, quam pecuniam, quam loco pretii dat; si enim hoc modo tantum emeret ut lucrum extraordinarium consequeretur, non vero ut necessitati proximi tali emptione succurreret, prout sæpiissime a mercatoribus fit, usuram committeret, & obligationem restituendi contraheret. Quod probatur auctoritate Urbani Papæ III. qui de iis loquens, qui carius vendunt ob solutionis dilationem, quorum eadem est ratio, ac eorum qui vilius ob anticipatam solutionem emunt, ut ait S. Th. 2. 2. quæst. 73. art. 2. ad 7. cum ab eodem Pontifice quæsitum fuisset, utrum ille usuram committeret, qui merces carius ob dilationem solutionis vendit, quam si statim illarum pretium traderetur, ita disserit (Cap. Conclusit, de usuris.). Utrum reatu criminis involvaris, qui merces majori pretio distrahit, si ad solutionem faciendam prolixioris temporis dilatio prorogetur, quam si et in continentem pretium persolvatur, huiusmodi homines pro intentione lucri quam habent, iudicandi sunt male agere,

& ad

Et at ex qua taliter sunt accepta restituenda, in antis-
vum iudicio efficaciter inducendi. Et ita, juxta illius Pon-
tificis Decretum, verum est, quod dum mercatores viliori
pretio, ob solutionis anticipationem, emunt, si ita agant
cum intentione majus lucrum consequendi, usuram com-
mittunt. Secundo, quia certum est, multos reperiri mer-
catores, qui cum solutionis anticipationem emunt, ex quo
patet, quod non vilius emunt ob penuriam emptorum, &
quia illis offeruntur merces, sed solummodo quia antici-
pare solvunt: quod usuram manifestam involvit.

Quest. 6. Quidnam de his dici potest, qui in quibus-
dam regionibus viliori pretio oleum emunt ob anticipa-
tam solutionem? Exempli gratia, ante olivarum collectam
mensuram olei decem aureis emunt, dum probabiliter
quatuordecim, aut quindecim aureos valituram tempore
collecte putant: & consequenter venditor se ad danda
tres olei mensuras obligat, asserens, se illa ab emptore
accepisse, licet non oleum, sed pecuniam acceperit?

Resp. Constat ex autoritatibus supra relatis, c. *In*
virate, & c. *Consuluit*, de *Usuris*; ex doctrina S. Tho-
mæ & S. Antonini, talem contractum usurarium esse,
quia certum est, ob solam solutionis anticipationem vilio-
rius emi: sed ultra peccatum usurae, in hoc contractu re-
peritur etiam perjurium, cum juramentum omnibus con-
tractibus opponitur, & ita juret quis se tres olei men-
suras dedisse, licet pecuniam solummodo dederit.

Quest. 7. Illa quæ jam olim introducta est consuetudo
emendi vilius cum anticipationem solutionis pretii, ut
vendidores possint sibi consulere, & variis necessitatibus
subvenire, & emptores possint compensare & refarciri
expensas, quas ad habendam anticipatam pecuniam facere
convenit, potest-ne vere mercatores in tali casu a pec-
cato excusare?

Resp. Dicendum, cum sancto Antonino (2. p. tit. 1.
8. §. 3.), quod si talis consuetudo de dilatione solutionis in-
troducta sit pro communi bono, & non in fraudem usura-
rum, sed pro expeditione mercantiarum; tunc distinguen-
dum est, secundum Thomam, quia aut mercator merce-
sus vendit ad terminum ultra quantitatem iusti pretii,
aut non. Si primo modo, non est dubium, quod contractus
usurarius est, cum in eo expectatio temporis sub pretio in-
iusto exeat, contra cap. *Consuluit*, Extr. de *Usuris*. Si
autem secundo modo, quia secundum quantitatem iusti
pretii vendit, licet terminum tradat, & pro termino pre-
tio maiori vendere videatur, non tamen est ibi usura.

Quest. 8. Debet-ne tamquam usurarius considerari mer-
cator, qui regulariter carius ob dilatam solutionem ven-
dit, quam dum statim pretium solvitur; quique potius
eligit minori pretio in pecunia numerata vendere, quam
maiori, dum solutio expectanda est?

Resp. Non ideo talis mercator statim condemnari de-
bet; quia in hoc casu non expectat pretii solutionem,
dum

dum vendit, ut majus lucrum faciat. Summus autem Pon-
tiffex in dicto c. *Consuluit*, eos tantum damnat, qui ideo
cum dilatione solutionis carius vendunt, ut possint ma-
jus lucrum percipere; at constat, quod in casu proposito
mercator carius solummodo vendit, ut possit compensare
damnum, quod ob dilationem solutionis sentit.

CAPUT IV.

*De illis qui res furto surreptas, aut aliis modis
injustis acquisitas, emunt.*

Quest. 1. Tenetur-ne ad restitutionem, qui rem ali-
quam furto surreptam emit?

Resp. Huic questioni apposite respondit sanctus Ray-
mundus his verbis (*lib. 2. tit. de rapt. §. 22.*): „Circa
illos qui emerunt de rapina, distingue. Quod aut scie-
bant, rapinam esse, aut probabiliter credebant, aut
credebant de iusto esse, vel de hoc nihil cogitabant,
scilicet, utrum esset rapina, vel non, utrum de iusto,
vel non. In primis duobus casibus subdistingue, quia aut
emit quis mala fide, id est, cupiditate acquirendi sibi,
aut bona fide, id est, voluntate restituendi, quasi gerens
utiliter negotium illius cui fuerat ablata res, quam vide-
bat perire; vel in talem casum devenire, quod non pos-
set postea recuperari, vel si posset, non sine magna diffi-
cultate. In primo casu, scilicet quando mala fide emit,
tenetur indistincte ad restitutionem, nec liberatur ven-
dendo, vel alias alienando rem alteri, vel etiam si res pe-
rit morte, vel alio casu, vel si sibi violenter auferatur,
vel furtive subtrahatur, vel alio simili modo; & hæc est
ratio, quia furtum commisit contractando rem alienam
invito domino, ff. de furtis leg. 1. Et sur semper est in
mora restituendi; unde nec pretium quod dedit poterit
repetere ab illo, cuius res est, nec expensas quas ibi fecit:
& omnium utilitatem quam ex illa re habuit, tenetur
restituere. D. Raymundus. *Ib.* Si vero emit aliquis bo-
na fide a raptore vel ab alio rem de rapina, vel fur-
to, bona scilicet intentione, non ut sibi lucraretur, sed
ut spoliato restitueret; potest a spoliato repetere illud
quod dedit pro ipsa re bona fide, & etiam quicquid ex-
pendit postea ad conservationem illius rei; nisi forte
cum re ipsa lucratus est aliqua, unde posset facere di-
ctas expensas; & breviter quicquid sibi abest ex illa
re restituere tenetur, quicquid sibi abest, potest repe-
tere; ratio autem quia iste potest repetere, est quia gessit
utiliter negotium absentis spoliati.

Quest. 2. Qui bona fide emit, non putans rem fuisse
furto surreptam, tenetur-ne rem restituere? Et potest-ne
spoliatus verum dominum adstringere ad reddendum pretium
furti bona fide solutum?

Resp. Idem sanctus Raymundus similem questionem
pro-

proponit, & solvit his verbis (*lib. 2. tit. de furtis, §. 7.*): Si aliquis emit rem furtivam ignoranter, & bona fide, & in foro publico, & publice, numquid potest saltem pretium quod numeravit, petere a domino, cum deprehendit rem esse furtivam; vel numquid poterit retinere rem, donec pretium fuerit solutum? Respondeo, quod non. Et hæc decisio expresse habetur in legis verbis (*L. Incivilem, Cod. de furtis*): Incivilem (*id est ut in Glossa, contra ius*) rem desideratis, ut agnitas res furtivas non prius reddatis, quam pretium fuerit solutum dominis. Quia ille qui a latrone emit, nullum ius in re empti habet; cum illius dominium nulliter in eam fuerit translatum a non domino, qui idcirco nullum ius super ea re conferre poterat; quia, ut dicitur in regula juris Canonici (*Regula 60. de reg. iur. in 6.*). Nemo potest plus iuris transferre in alium, quam ipse competere dignoscatur. Attamen qui bona fide emit, potest expensas ad conservandam aut augendam rem factas retinere: & ob eandem rationem non tenetur restitutionem fructuum, quos, pendente bona fide, percipit; ut inferri potest ex cap. *Requisivit, De in integrum restitutione*: nisi ex his factus fuerit ditior, iuxta legem, in qua dicitur (*L. 1. Cod. de petitione hereditatis*). Quod Fructus bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex eis locupletiores extiterint. Locupletior autem quis factus est, quando utiliter rem expendit, ut si tales fructus non habuisset, ex propriis bonis talium expensam prudenter fecisset.

Quest. 3. Qui rem furto surreptam ignorans & bona fide emit, tenetur-ne ad restitutionem, si furtivam nesciens illam vendidit, aut alio modo alienavit, etiam si casu aliquo fortuito perierit?

Resp. Docet sanctus Raymundus (*L. 2. tit. de furtis, §. 7.*), quod Bonæ fidei emptor, si durante bona fide ipsius perierit res, non tenetur; idem credo, si alienaverit durante similiter bona fide. Primo quia non acquisivit, nec detinet iniuste rem aliam, cum ut dicitur in leg. (*L. Qui vas, ff. de furtis, §. Cum fur L. Utrum autem, & de petit. hered.*), Nummus qui redactus est ad pretio rei furtivæ, non est furtivus. Secundo, quia, habetur in lege, Possessor bonæ fidei restituere tenetur, si factus sit locupletior. At hic factus non est locupletior, ut supponitur, ex tali emptione & venditione: ergo nihil restituere tenetur: & eadem videtur esse doctrina sancti Thomæ, dum dicit (*2. 2. q. 130. art. 6. ad 3.*) quod possessor bonæ fidei Non tenetur restituere fructus consumptos, quia bona fide possedit.

Quest. 4. Si ille qui rem furtivam bona fide nesciens emit, tractu temporis cognoscit esse furtivam, tenetur-ne ad restitutionem, si sciens non esse suam, illam alio quo modo alienavit, aut casu fortuito perdidit?

Resp. Ad restitutionem procul dubio tenetur, quia

ut dicitur in Canone (*Can. Si virgo 34. q. 2.*): Tamen diu quisque bona fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum; cum vero scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc male fidei possessor perhibetur; tunc iuste iniustus possessor vocabitur. At constat ex supra dictis, possessorem male fidei semper ad restitutionem teneri, siue res sua culpa perierit, aut non; unde evidenter concluditur, quod ille qui in casu proposito sciens rem esse alienam, eam vero domino non restituit, ad restitutionem tenetur, si dum est in tali mora, res casu fortuito perierit, quia factus est male fidei possessor.

Quest. 5. Licet-ne panni lacinias a sartoribus emere? *Resp.* Illud generaliter non licet, iuxta ea quæ ex sancto Raymundo relata sunt; illi enim qui talia frusta emunt, habent iustum & sufficiens fundamentum dubitandi, ne sartores ea furati sint; attamen si constaret, non esse furto surrepta, licite absque dubio emi possent.

Et illud quod de eumentibus a sartoribus dicitur, ad alios generaliter debet extendi, qui aliqua a personis suspectis comparant, ut sericum ab iis qui illud pro aliis variis modis præparant, & expoliunt; & sic de cæteris, dum adest fundamentum sufficiens dubitandi, quod res ad venditorem non pertineat.

CAPUT V.

De illis, qui merces summo pretio vendunt, & eandem mox infimo pretio emunt.

Quest. 1. Licet-ne mercatori vendere, exempli gratia, aliquam mercem centum nummis post annum solvendis, sciens eandem sibi mox ab eodem pretio nonaginta nummorum presentium dandam esse? *Resp.* Id licite fieri non potest, quia in hac emptione adest mutuum implicitum cum usure labe. Nam idem est, ac si mercator nonaginta nummos mutuo daret cum pacto, quod centum ei post annum solveretur. Nam, ut ait sanctus Antoninus (*2. p. cit. 1. c. 8. §. 3.*): Patens est, quod ideo secundus revendit primo vendenti pro pretio satis minori, quia sub quadam mutui ratione, potius quam sub reali veritate solutionis, tradidit ille sibi nonaginta, vel octoginta, & ab eo debet rehabere centum; quia ipse primo vendenti non solvit tunc: & propterea talis contractus usurarius est, & omni malignitate ac duplicitate plenus.

Illud etiam expresse damnatum & prohibitum fuit a sancto Carolo in Concilio Mediolanensi primo his verbis: Ne cui presentem pecuniam querenti quidquam carius vendatur, ut statim a venditore per se, vel per interpositam personam, vilius ematur.

Demum summus Pontifex Innocentius undecimus sequentem propositionem damnavit. 40. Propos. damna-

ta (Ann. 1679.): *Contractus Mobaria licitus est etiam respectu ejusdem persone, & cum contractu retrovenditionis praevis inito cum intentione lucris.*

Quest. 2. Licet-ne fundum cum hac conditione vendere, ut si venditor pretium intra certum tempus restituitur emptor fundum pariter restituere teneatur, fructibus perceptis non computatis?

Resp. Sanctus Raymundus talem contractum licitum esse docet, his verbis (*lib. 2. tit. de usuris, §. 6.*): „Si vendidit tali conditione, ut quodcumque solvatur pretium, rehabeat praedium; non est mutuum, & emptor facit fructus suos sine periculo usurae, licet venditor juxta venditionis formam postea recuperet praedium; & hoc intelligit, nisi in fraudem usurarii sit facta talis venditio; quod praesumitur ex his conjecturis, scilicet: cet ex eo, quod modicum est pretium respectu valoris rei, idem ex eo, quod aliquid persolvitur ultra summam receptam.“ Unde Innocentius tertius loquens in sua Decretali de simili contractu, dicit (*Cap. illos res de pignoris*), quod „Ex duobus quae in pacto fuerunt, expressa, videlicet quod fructus percepti deberent in solvendam pecunia numerari, & quod ultra summam receptam, sexaginta solidi deberent persolvi, contra ipsam emptorem praesumitur vehementer, praesertim cum istas res consueverit exercere.“ Ex quo concludi potest, non posse vendi fundum cum pacto redemptionis, ea conditione, ut venditor redimens teneatur dare aliquod ultra pretium tempore venditionis solummodo.

Regulam assignat sanctus Antoninus ad cognoscendum, utrum hujusmodi contractus in praxi sit usurarius, non, dum ait (*2. p. tit. 1. c. 3. §. 8.*): *Si emptor intendit realiter emere, & iusto pretio, tamen dat illi venditori potestatem recemendi, potius tamen vellet, quod sibi remaneret praedium, non est usura.*

Quest. 3. Aurifices possunt-ne vasa aurea aut argentea, non computato artificio, emere, dum illa facile ita resarciri possunt, ut vasa nova appareant, & ut talia vendantur ita ut sapius pretium quod dederant duplicetur?

Resp. Id eis licet; quia, ut superius c. 2. dictum fuit, iustum venalis rei pretium illud est, quod communiter estimaretur ab homine, qui ejus valorem cognosceret, quae de ea sine fraude aut praevisione judicaret; & haec ipsa est legis dispositio, in qua dicitur (*L. Pretia rerum ff. ad L. falcidiam*), quod *Pretia rerum non ex affectu nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur.* Sed certum est, vasa aurea aut argentea, dum venalia proponuntur, estimari solum communiter ab his, qui illorum valorem agnoscunt, secundum eorum pondus, nulla facta consideratione artificii & laboris: Aurifices igitur possunt ea emere juxta pondus, nec aliquid tenentur solvere pro labore, aut artificio. Quod tamen intelligendum solummodo est de vasibus, quae ordinario & communi artificio,

ificio sunt elaborata: fieri enim posset ut vasa aurea & argentea venalia proponantur, quorum figura & labor pluris quam ipsamet materia aestimetur, quaque ob hanc rationem multo magis communiter aestimantur, quam vasa ordinaria ejusdem materiae & ponderis.

Quest. 4. Licet-ne frumentum messis aut vinum vindemiae tempore modico pretio emere, cum intentione revendiendi eo solum tempore, quo majus erit illorum pretium?

Resp. Cum aliqua distinctione in hoc casu respondendum est; si enim talia emens ut deinde vendat, intendit illa cariora efficere propter raritatem; & si illas tempore alicujus sterilitatis accumulet, scilicet alicujus grave incommodum ex tali frumenti aut vini cumulo subiturum; cum his circumstantiis hujusmodi commercium illicitum est; & hoc modo intelligi debet id, quod a Papa Julio primo, in Canone illi adscripto, dicitur, quod scilicet (*Can. Quicumque, 14. q. 4.*): *Quicumque tempore messis, vel vindemiae, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam, vel vinum, verbi gratia, de duobus nummis comparat modium unum, & servat usque dum vendatur nummis quatuor, aut amplius; hoc turpe lucrum dicimus.*

Quod a sancto Antonino dilucide explicatur his verbis (*2. p. tit. 1. c. 23. §. 16.*): „Qui tempore messis emunt bladas, & tempore vindemiae vinum, ut postea vendant carius in futurum, licite possunt pro opera sua recipere lucrum, ut sustententur, dummodo non intendant carissimam inducere. Si autem hoc faciant ex avaritia, ita quod unus tantum emit de hujusmodi & congregat, quod postea compellantur homines emere ab eo ad placitum suum, & ideo vendit care, ut vult: & isti enormiter peccant contra proximum, & communitatem; & tales qui victualia, vel alias res aut etiam monetas emunt, ut carissimam inducant, vocat Raymundus nefandas belluas; & mortale est.“

Ex quibus concludi posse videtur, tale commercium licitum esse, dum sit sine intentione penuriae inducendae, & eo tempore quo messis adeo modica non sit, ut tales res ad victum necessariae ob id deficere possint, aut aliquo extraordinario pretio vendi; modo etiam tale commercium ad aliquem bonum finem dirigatur, veluti ad faciendum honestum lucrum, ex quo quis sibi & familiae necessaria habere possit. Imo illud commercium bono publico utilissimum est, ut rustici ex fructibus collectis pecuniam congregare possint variis usibus necessariam. Et auctoritati Canonis, qui prima fronte contrarium videtur, responderi potest, quod eos tantum damnat, qui vinum aut frumentum emunt propter cupiditatem, non autem illos qui, ut suis necessitatibus subveant, id agunt; quia, ut ait sanctus Thomas (*2. 2. q. 77. art. 1. in corp.*): „Negotio quo fit non propter res necessarias vitae, sed propter lucrum querendum, se-

cundum se considerata, quamdam turpitudinem habet: sed licita reddetur, sicut cum aliquis lucrum moderatum, quod negotiando querit, ordinat ad domus suae sustentationem, vel etiam ad subveniendum indigentibus, vel etiam cum aliquis negotiationi intendit propter publicam utilitatem, ne scilicet res necessariae patriae ad vitam desint. „

CAPUT VI.

De Emptione fructuum & proventuum.

Quaest. 1. Licet-ne emere proventum certum, exempli gratia, quatuor annos alicujus proventus & pensionis annuae centum aureorum, pro praesenti pecunia trecentorum aureorum?

Resp. S. Antoninus similem quaestionem sibi proponit, huicque respondet his verbis (2. p. tit. 1. cap. 8. §. 12.): „ Si aliquis emit jura contractus contra debitorem, qui debebat recipere ab aliquo centum, in certo termino, pro pretio nonaginta, quia nunc solvit, numquid emptor committit usuram? Respondeo, si ille emit tantum minus, quantum nunc est interesse suum, aut quantum vere aestimandum sive timendum, ut ille debitor solvat, aut quantus est futurus labor rehabendi, non est usura. Si vero aliquis vult diminuire pretium, solum propter hoc, quod tunc solvit, sed in futuro rehabebit plus, est manifeste usura. „ Ex qua doctrina concludi potest, fere semper in praxi usuram committi in casu posito: quia illi qui tales emptiones faciunt, non solum volunt rescire damnum, quod ex anticipatione pecuniae patiuntur, sed etiam principaliter lucrari intendunt, in quo adest usura manifesta, juxta S. Antonini mentem. Quae doctrina confirmari potest decisione doctrinali in lucem editae a multis sacrae Facultatis Theologiae Parisiensis Doctoribus 17. Augusti 1673. his verbis: „ Nos infrascripti sacrae Theologiae Facultatis Parisiensis Doctores, & alii Socii Sorbonici, re mature discussa, censuimus, praedictum contractum, qui supra expositus est, quo nempe census temporalis pro quatuor annis solvendus minoris pretio emitur, puta census annuus centum florenorum per spatium quatuor annorum percipiendus, trecentis tantum florenis die contractus solutis emitur, aliumque similem, quocumque nomine appelletur, plane injustum esse, nec omnino ab usurae vitio liberum esse, atque ideo eos qui hujusmodi nominationibus questum faciunt, ad restitutionem teneri. „

Quaest. 2. Si creditor a debitore petat, ut sibi per anticipationem centum aureos qui post annum solvendi erant, statim solvat, ob idque quinque aureos remittat; potest-ne acquiescere debitor, & hoc modo a centum aureis intra annum solvendis se redimere, octuaginta aureos statim solvendo?

Resp. Id fieri licite non potest juxta sanctum Thomam: „ Nam ille, inquit Angelicus Doctor (1. opus. 6.) „

Cap. VI. De Emptione &c.

„ qui ad certum terminum debet, si ante terminum solvat, ut ei de debito aliquid dimittatur, usuram committere videtur, qui manifeste tempus solutionis vendit: unde ad restitutionem tenetur, nec excusatur per hoc, quod solvendo ante terminum gravatur, vel quod ad hoc ab alio inducitur: quia eadem ratione possent usurarii excusari omnes. „ Quod tamen a sancto Antonino clarius explicatur his verbis (2. p. tit. 1. c. 8. §. 13.): „ Aut debitor ex tali anticipatione solutionis damnum non incurrit, sed solum quia praevinit tempus, vult sibi illa quinque remitti, tunc est usura: & ratio est, quia vendit tempus, & mutuum est ibi implicitum cum lucro intento: & in hoc casu loquitur beatus Thomas: quod si illa quinque sibi retinet debitor, quia tantumdem est damnum, quod ipse inde recipit ex anticipatione solutionis, tunc non est usura, quia nullum ex hoc lucrum consequitur, sed solum conservat se indemnem. „

Quaest. 3. Licet-ne alicui communitati debita minori pretio emere, ob expensas quae ad procurandam solutionem faciendae sunt?

Resp. Ex supra relatis sancti Thomae, & sancti Antonini auctoritatibus, evidenter constat, illud licere, dummodo lucrum quod fit, non excedat expensas & operas, quae necessario infumi debent ad procurandam saltem debitorum solutionem, & illud quod ex illorum justo valore minuitur, non sit majus damno, quod probabiliter in hoc negotio sentire quis potest. Sed e contra si haec communitati debita, omnibus pensatis, minori pretio cum intentione lucrandi emantur, committitur manifesta injustitia; quia, ut ait sanctus Thomas (2. 2. quaest. 77. art. 1. in corp.): *Vilius emere rem, quam valeat, est secundum se injustum & illicitum.* Et ita cum pecunia pretio determinatum habeat, non possunt illa debita minori pretio, quam valeant, emi, deductis expensis & laboribus ad eorum solutionem communiter necessariis: nam alias illud quod ultra exigeretur ob solam anticipationem solutionis exigeretur, quod usuram manifestam involvit, ut fufius in tractatu de usura inferius probabitur.

Id tamen saepe accidit in praxi, ut facile cognoscitur ex eo, quod ii qui hujusmodi emunt debita, plerumque illorum exactionem aliis committunt longe minori pretio, quam sit illud quod ex tali commercio lucrantur, non sine alicujus injustitiae periculo.

CAPUT VII.

De illis qui cum pecunia, & nomine alterius emunt.

Quaest. 1. Qui ex pecunia alterius & ejus nomine rem aliquam emit, potest-ne aliquid pro suo labore retinere?

Resp. Si talis emptor jam industriae & laboris sui mercedem aliunde accepit, aut si est famulus salariatus, ut demum si promittit, se gratuito, & absque ulla spe mer-

mercedis empturum; in talibus casibus certum est, non posse aliquid ab eo retineri sine iniustitia manifesta, & consequenter ad restitutionem teneri, si quid retinuerit; damnum enim iniustum infert ei, cuius nomine emit, qui ei tale mandatum idcirco committit, quia fidelem & gratuitum fore emptorem putat; & si sciret, aliquid fuisse retentum, graviter admodum ferret se delusum, fraudatumque sub fide amicitiae, & gratuiti laboris specie. Et ea de causa lex etiam civilis voluit mandatum sine spe salarii impleri (*L. Obligatio, ff. mandati*); & ita Mandatum, nisi gratuitum, nullum est: nam originem ex officio, atque amicitia trahit; contrarium porro ex officio merces. Constat igitur, illum qui sub specie amicitiae, & sine ulla mentione salarii & mercedis, rem aliquam se pro alio empturum promittit, eo ipso se tacite obligasse ad id agendum gratuito, & ita non posse sine iniustitia aliquid ex tali emptione palam, aut clanculum retinere.

Quest. 2. Ille, qui mandatum accepit aliquid emendi, potest ne lucrum aliquid ex tali emptione adipisci ratione amicitiae venditorum, aut autoritatis cuiusdam ex emptionum frequentia provenientis; sartor, exempli gratia, qui a mercatore, qui ei ob quamdam consuetudinem, & amicitiam, aut certe quia frequenter emit, minori pretio vendit, potest-ne in conscientia ab illo, pro quo emit, aliquid exigere ultra pretium ab eo venditori tractum, modo non excedat limites pretii, quo solet talem mercem vendere mercator, quoque illam revera vendidisset ei, pro quo vendita est, si ipsemet, non adhibito sartore, emisisset?

Resp. Videtur prima fronte, quod casus iste in se consideratus, iniustitiam nullam involvit; quia emptor nullo modo fidem, aut amicitiam violat, cum, ut supponitur, gratis omnem suam industriam ponat, & mercem amico suo tradit eo pretio, quo omnis emptor communiter eam emisisset; quod si aliquid lucri ex tali emptione percipit, id accidit ratione circumstantiarum, de quibus supra in questione facta est mentio, quaeque ad eum solummodo spectant. Attamen in praxi difficillimum est talem agendi modum excusare.

Primo, quia illi, quibus talia mandata dantur, semetipsos adulantur, putantque se minori pretio ob tales circumstantias emisse, quod aliquoties non est verum; mercatores enim illis saepe imponunt, protestando se viiori pretio vendere, licet id verum non sit, sed tantum fictio quaedam, & adulatio, ut ad saepius emendum inducantur. Secundo, quia etiam si vere, & realiter merces minori pretio illis ob praedictas circumstantias traderetur, cum talia mandata eis eo solummodo intuitu committantur, quia creduntur minori pretio empturi, eos qui mandant, misere fallunt, dum talem modicitatem pretii in sua lucra convertunt, sibi que iis inconsultis applicant.

Ter-

Tertio, quia cum illa diminutio pretii oriatur ex magno numero emptionum, quae illis committuntur, qui certe numerus talium emptorum personis non adheret, sed ex committentium confidentia provenit, aequum esse videtur, ut fructus, si qui sunt, ad eosdem committentes pertineant, & tales pretii diminutiones mandantibus, non mandatariis prosint. His rationibus motus videtur Cicero, dum tale lucrum damnat his verbis (*in orat. pro Sexto Roscio*): „In privatis rebus, si quis rem mandam tam non modo malitiosius gessisset, seu quaestus, aut commodi causa, verum etiam negligentius, eum maiorem res summum admisisset dedecus existimabant. Itaque mandati constitutum est iudicium non minus turpe, quam furti. Quid recipis mandatum, si aut neglectus, aut ad tuum commodum conversurus es? cur mihi te offers, & meis commodis officio simulato officis, & obistas? Ergo idcirco, turpis haec culpa est, quod duas res sanctissimas violat, amicitiam, & fidem; nam neque mandat quisquam fere, nisi amico, neque credit, nisi ei quem fidelem putat. Perditissimi est igitur hominis simul & amicitiam dissolvere, & fallere eum, qui laesus non esset, nisi credidisset.“

Quest. 3. Nonne dici posset, sartores, dum alicuius vestis affinia, & accessoria emunt, posse aliquid super pretio lucrari, & retinere, ut damnum, quod ex insumptione temporis ob talem emptionem sentiunt, aliquo modo resarciant?

Resp. Sartoribus non licet aliquid ex pretio talium rerum sibi retinere sub praetextu damni, quod ob insumptionem temporis sentiunt. Primo, quia tale damnum non est notabile. Secundo, quia haec consumptio temporis censetur compensata in pretio, quod pro factura vestium datur; certum quippe est, illum qui in tali emptione sartoris opera utitur, nunquam intendere solvere pro ea aliquid distinctum a salario, quod pro factura datur; neque etiam vellet sartor scire illum, se aliquid pro tali opera in emptione exhibita retinere. Adde, quod facile fieri potest, ut ille idem ex tali sartoris retentione damnum patiat; si enim cognovisset, fartorem velle aliquid lucrari super tali emptione, alterius fortasse opera usus esset, qui nullam omnino mercedem expectasset.

Quest. 4. Dum sartor ab aliquo adhibetur in emptione alicuius panni, peccat-ne & obligatur-ne ad restitutionem, si ob reverentiam mercatoris, sciens permittit, ut merces tali personae ultra debitum vendatur, aut male pro bonis, aut unius qualitatibus pro alia?

Resp. In talibus casibus sartor sine dubio peccat, & obligatur ad restitutionem in solidum; sicut & mercator, totius lucri iniusti, quod mercator fecit, & sartor permittit; quia, iuxta Doctrinam S. Thomae (2. 2. q. 77. art. 3. in corp.): *Dare alicui occasionem periculi, vel damni, semper est illicitum.* Sed evidens est in ca-

fu proposito factorem dare occasionem, in eo causam damni ei, qui pannum ultra iustum pretium emit ob confidentiam, quam in illius industria & fidelitate ponit; & ita concludi potest, factorem esse loco medii, quo utitur mercator ad vendendas merces ultra iustum pretium, aut pluris, quam sine illo vendidisset, aut ad vendendas merces non bonas pro bonis: quod peccatum mortale involvit iuxta mentem Angelici Doctoris & inducit obligationem restituendi, & reparandi damnum proximi (1. 2. q. 77. art. 1. in corp.). Fraudem adhibere ad hoc, quod aliquid plus iusto pretio vendatur, omnino peccatum est, in quantum aliquis decipit proximum in damnum ipsius; & consequens est, quod restituere id, quod iniuste ablatum est alicui, sit de necessitate salutis.

CAPUT VIII.

De Definitione venditionis, & de rebus vendibilibus.

Quest. 1. QUID est Venditio?

Resp. Est alienatio, per quam transfertur rei dominium, & possessio, pro certo pretio. Hæc definitio satis superque explicata est in principio tractatus, dum de definitione emptionis agebatur.

Quest. 2. Quæ sunt res vendibiles?

Resp. Res omnes, quæ aliqua pecunia appretiari, & æstimari possunt, vendibiles sunt, modo talis venditio non prohibeatur legibus Civilibus, aut Canonicis.

Quest. 3. Quæ res vendi non possunt?

Resp. Pimo res, quæ in usus tantum malos inservire possunt: & hæc est doctrina Sancti Thomæ, dum dicit (2. 2. q. 16. art. 2. ad 4.). quod, Si quæ ars est ad faciendum opera, quibus homines uti non possunt absque peccato, per consequens artifices talia faciendo peccant, carent, utpote præbentes directe aliis occasionem peccandi. Et ita non licet vendere malos libros, qui igniургari debent, quod probatur ex autoritate Adriani Papæ, qui de libris famolis loquens, ait (Cap. si quis 5. q. 2.): Si quis famosum libellum sive domi, sive in quocunque loco ignarus reperiret, aut corrumpat prius, quam alter inveniat, aut nulli confiteatur inventum; Si vero non statim easdem chartulas vel corruperit, vel igne combusserit, sciat se quasi authorem huiusmodi delicti, capitali sententia subjugandum. Videtur etiam non licere fucum muliebrem vendere, quia illius usus sine peccato esse non potest, juxta S. Thomam, qui sic loquitur (sect. 2. c. 1. prima ad Timoth.): De fucato autem ornatu semper est peccatum; mulieribus enim non permittitur ornari, nisi propter viros, & viri nolunt decipi, ut fucata eis appareant. Illud etiam prius docuerat Sanctus Augustinus relatus in Canone, his verbis (Can. Fucare, de consec. dist. 5.): Fucare pigmentis, quo vel rubicundior, vel candidior appareat, adulterina fallacia est; quia non dubito, etiam ipsos maritos

ritos se nolle decipi, quibus solis permittendæ sunt forminæ ornari, secundum veniam, non secundum imperium; nam verus ornatus, maxime Christianorum & Christianarum, non tantum non est ullus fucus mendax, verum nec auri quidem, vestisque pompa, sed mores boni sunt. De hac materia fusius locutus sum in Tractatu de 4. Decalogi Præcepto cap. 2. tom. 5.

Quest. 4. Licet ne facere, aut vendere tabellas depictas, quæ vulgo Chartæ dicuntur, aut taxillos?

Resp. Huic questioni Sanctus Antoninus respondet, his verbis (3. p. tit. 1. c. 23. §. 13.): Videtur dicendum de factoribus, vel venditoribus alearum, taxillorum, chartarum, quod quia in pluribus homines utuntur his ad peccatum mortale propter avaritiam, ideo non videntur tales posse excusari a mortali; unde nec absolvendi, nisi talia dimittant. De Penitentia dist. 5. Can. FALSAS, & Can. FRATRES, & Can. NEGOTIUM, Can. EPISCOPUS, dist. 5. Præterea expresse prohibentur in Canone Episcopus, renovato in Concilio Tridentino c. 1. sess. 22. tam Laicis, quam Clericis ludi qui ex fortuna pendunt: Episcopus, & Presbyter, aut Diaconus alea deserviens, aut designat, aut certo condemnentur; Subdiaconus autem, aut Lector, aut Cantor similia faciens, aut designat, aut communione privetur; Similiter & Laici.

Ex hoc Can. concludit S. Raymundus (lib. 2. de negotiis secularibus, §. 11.): Quod peccatum eorum, qui alea deserviunt, sit mortale, & grave, cum tales pæne non sit imponente pro levi crimine. Et in eodem loco novem rationibus probat, magnum illos peccatum committere, qui alea ludunt, etiam Laicos. Dicit etiam S. Thomas (in 4. sent. dist. 45. q. 2. ad 4.), quod Ipsum luesum alearum est lege prohibitum: & S. Bonaventura (in 4. sent. dist. 15. n. 67. in Philothea c. 2. part. 3.), quod Talis ludus est turpis, reprobatus, & contra Deum, & contra omnia iura.

Demum Sanctus Franciscus Salesius, cui nullus unquam nimiam severitatem objecit, asserit, ludos taxillorum, chartarum, & similes, qui a fortuna principaliter pendunt, esse recreationes simpliciter, & naturaliter malas, & vituperabiles; & ideo a legibus Civilibus & Canonicis esse prohibitas.

Quest. 5. Possunt ne iuste condemnari omnes illi, qui chartas, aut taxillos vendunt?

Resp. Absolute loquendo, videtur condemnandos non esse, sed incitandos ad eligendum aliud opus, ut suæ sustentationi laudabilius provideant: & ratio est, quia multi sunt ludi, qui a fortuna totaliter non pendunt, licet cum chartis, aut taxillis fiant, ut ludus vulgo dictus Triétrac, aut Tocatillo, & Piquetum: in quibus consequenter licet aliquam honestam recreationem cum debitis circumstantiis querere. Secundo, quia non omnes absolute condemnandi sunt, qui in ludis, qui a fortuna

vendunt, se exercent, cum tales ludi possint aliquando exerceri, saltem a laicis, modo in iis non exponant res tanti momenti, ut earum amissio ludentibus notabiles incommodum afferre possit, illosque ad iracundiam, aut impatientiam provocare; aut earum lucrum cum nimio ardore allicere valeat, ut dicitur in lege civili. Neque illud contrarium est auctoritatibus supra relatis; quia tales aleatorios ludos in iis tantum damnare videtur, qui ex avaritia, & nimia aviditate ludunt, juxta S. Antoninum; aut qui frequentius ludunt, & aleæ deserviunt, ut dicitur in supra citato Canone *Episcopus*, in quo verbum *deserviens*, eos significat, qui in hujusmodi ludis principaliter occupantur: præterea S. Thomas tales ludos in iis solummodo reprobatur, qui cum nimia cupiditate ludi ludunt. Idcirco concludendum videtur, eos tantum esse condemnandos, qui domos ad hoc paratas habent, ut alii accedant ad ludendum taxillis, aut cartis; illisque absolutio in Sacramento Pœnitentiæ deneganda est, si in tali usu perseveraturi putentur, ut decernit Sanctus Carolus his verbis (*Instr. Confess. c. 5.*): *Nec eos absolvant, cui cum peccatis mortalibus simul etiam occasiones vitare plane non proponunt, ut sunt, qui domum tenent in hunc finem aliis paratam, ut tabellis cartis, vel aleis ludant.* De ludo fusius disseruimus infra Tract. 6. cap. 3.

Quest. 6. Tabernarii & macellarii possunt-ne tuta conscientia dare, aut vendere carnes in quadragesima, aut aliis diebus, quibus illarum comestio prohibita est?

Resp. Id fieri non potest, nisi adsit justum fundamentum credendi, illos quibus datur aut venditur, legitimam excusationem habere; quia aliter tales aliorum peccatis cooperarentur, occasionem peccandi dando: nam *Dicendum est*, ex Sancto Thoma (2. 2. q. 59. art. 2. ad 4.) quod si qua ars est ad faciendum opera, quibus homines uti non possunt absque peccato, per consequens artifices talia faciendo peccarent, utpote præbentes directæ aliis occasionem peccandi.

Quest. 7. Possunt-ne Tabernarii tuta conscientia parare, aut ministrare cœnam illis, quos a jejuniis excusari non putant, dum tamen cum aliquo fundamento, ne si parare cœnam nolint, eorum tabernæ non frequententur, & ita lucrum, ex quo sustentantur, pereat?

Resp. Certum est, peccare tabernarios dum cœnam illis præparant, quos ad jejunium observandum obligatos esse sciunt; quia ut ait S. Raymundus (*lib. 2. de negotiis secularibus. §. 6.*), *Ille peccat quando ex qualitate personæ, vel temporis cognoscit, vel probabiliter distat sibi conscientia, quod ille non querit rem, nisi ad malum perpetrandum; tunc enim non debet illi vendere contra talem conscientiam.* Et ut dicitur in Canone (*Canon. Si culpa, de panis.*), *Quæ occasione damni*

mini dæ, damnum dedisse videtur. Et ita peccat ille, qui aliis occasionem peccandi sciens præbet.

Resp. 8. Tenetur-ne Tabernarius inquirere, utrum illi, quibus in tempore quadragesimali cœnam præparat, a jejuniis excusentur? & peccat-ne, si nihil tale inquirens, cœnam parat?

Resp. Ut plurimum non peccat Tabernarii, dum cœnam in diebus jejunii præparant; quia varias ob causas possunt hospites sine peccato his diebus cœnare, de quibus causis curiosius inquirere Tabernarius non tenetur, & sibi persuadere debet, eos qui cœnare volunt, cœnare licite posse. Attamen Tabernarii, qui hospites itinerantes ordinarie non recipiunt, sæpissime peccant, dum cœnam incolis præparant, & eorum peccatis occasionem præbent, scientes, tales sanos esse, proindeque a jejuniis nullo modo excusari; quod evidens est ex auctoritate Sancti Raymundi supra relata.

Quest. 9. Quale peccatum committunt illi, qui res vendunt, quibus ementes ad peccandum utuntur, dum vendentes habent fundamentum sufficiens judicandi, ementes in usus malos talibus rebus uti velle?

Resp. Illorum peccatum ejusdem nature est, cujus est peccatum eorum, qui emunt; & ideo in Canone dicitur (*Can. Notum, 2. q. 1.*); *Facientem & conscientem pari pena stringi.*

CAPUT IX.

De Fraudibus, quæ a mercatoribus in venditionibus committuntur, quæque illos ad restitutionem obligant.

Quest. 1. QUÆ est prima fraus, quæ a mercatoribus venditionibus adhibetur, quæque ad restitutionem aditragit?

Resp. Primus defectus est, ut ait S. Thomas (2. 2. q. 77. art. 2. in corp.), secundum speciem rei; & hunc quidem defectum si venditor cognoscat in re, quæ vendit, fraudem committit in venditione; unde venditio illicita redditur: & hoc est, quod dicitur contra quosdam *Isaia cap. 1.* Argentum tuum versum est in scælam, vinum tuum mixtum est aqua: Et in tali casu non solum aliquis peccat injustam venditionem faciendo, sed etiam ad restitutionem tenetur. Si vero eo ignorante aliquis prædictorum defectuum in re vendita fuerit, venditor quidem non peccat, quia facit injustum materialiter, nec ejus operatio est iniusta; tenetur tamen cum ad ejus notitiam pervenerit, divinum recompensare emptori. Attamen notandum est cum S. Antonino (1. p. tit. 1. c. 17. §. 4.) quod Cum aliqui sophisticant ea, quæ vendunt, ut se servant indemnes, & cum aliquo lucro congruo; quia si venderent puras res, emptores non vel-

lent dare iustum pretium, quia alii vendunt, talia sic sophisticata, & mixta, minori pretio; videntur posse excusari, dummodo non fiant tales mixturae, quae noceant humanis corporibus: quod accidere potest in his, quae venduntur in cibum & potum hominum, & praecipue in medicinalibus. Fatendum nihilominus est, tales mixtiones valde periculosas in praxi videri, & videndum summa cum attentione, ne quis in his conscientiam offendant, ob varias circumstantias, quae reperiri possunt, ne se ipsum adulando, animae suae noceat.

Quest. 2. Qualis est secunda fraus, quae a mercatoribus in vendendo aliquando committitur?

Resp. Dum fallant in pondere, mensura aut quantitate; in his namque casibus peccant, & ad restitutionem obligantur: *Et ideo*, inquit S. Thomas (2. 2. q. 77. art. 2. in corp.), si quis scienter utatur deficienti mensura in vendendo, fraudem committit, & est illicita venditio; unde dicitur Deuter. 25. Non habebis in sacculo diversa pondera, majus & minus, nec erit in domo tua modius major & minor. *Et postea subditur*: Abominatur enim Dominus eum, qui facit haec, & adversatur omnem injustitiam.

Ob eandem rationem, ut docet S. Antoninus (2. p. tit. 1. c. 17. §. 5.), Lanifices qui faciunt trahere pannos ad tractorium ultra debitum artum, unde postea minus defacti & tonsus, ut moris est, retrahitur ad longe minorem mensuram, quam debet, fraudem faciunt. Aut etiam, qui pannum mensurando, nimis trahunt, ita ut deinde iusta mensura deficiat; quive lanam, aut sericum vendunt, postquam tales merces in locis humidis, ut cresceret pondus, tenuerunt. Omnes huiusmodi fraudes iniuste proximo nocent, & ita ad restitutionem obligant.

Quest. 3. Quae est tertia mercatorum vendentium fraus?

Resp. Fraudant mercatores, dum mercem diversae qualitatis pro alia vendunt, & in hoc ad restitutionem totius damni dati obligantur, juxta S. Thomam, qui sic loquitur (1. 2. q. 77. art. 1. in corp.): „Tertius defectus in venditione est ex parte qualitatis; puta si aliquod animal, infirmum vendat quasi sanum; & in omnibus talibus non solum aliquis peccat, injustam venditionem faciendos, sed etiam ad restitutionem tenetur.“ Huiusmodi fraudum varia exempla proponit S. Antoninus his verbis (2. p. tit. 1. c. 8. §. 6.): „In qualitate facit fraudem, cum scilicet venduntur carnes infectae pro sanis, aromata antiquata, & sic virtute debilitata, pro recentibus, liber corruptus & falsus pro fideli: & corium fragile pro durabili, vinum corruptum pro sano, domus ruitura pro stabili, & firma, animal infirmum pro sano, pannus defectuosus pro indefectuosus, & huiusmodi.“

Haec fraudes, & plures aliae similes, quae nimium communes & usitatae reperiuntur inter mercatores, & S. Leonem Pontificem ita commoverunt, ut dixerit, omnibus penitatis (ep. 92. c. 9.): *Quod difficile est inter vendentibus*

tis & ementis commercium non intervenire peccatum. Id perpendere magnopere debent fideles commercio & negotiationi vacantes, & multum sibi cavere; ne occultant ut plurimum cupiditatem sequentes, ea dicant, aut faciant, quae animae multum nocent: sapius animo revolvant haec Domini verba (Matth. c. 16.): *Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animam vero suam detrimentum patiat?*

CAPUT X.

De Venditione rerum, quae aliquo vitio, aut defectu laborant.

Quest. 1. **R**editur-ne injusta venditio ob defectum, qui reperitur in re vendita?

Resp. Respondet S. Thomas (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.) „Dicendum, quod circa rem venalem, triplex defectus considerari potest, scilicet secundum speciem, quantitatem, & qualitatem: ut si vendatur aurichalcum pro auro, vel utatur quis deficienti pondere, vel mensura, vel si animal infirmum vendatur quasi sanum. In his igitur tribus casibus, si venditor scienter offendit, peccat, & restituere tenetur. Si vero ignoranter, non peccat quidem, tenetur tamen cum ad ejus notitiam pervenerit, damnum recompenare emptori, id est, reddere illud omne, quod accepit ultra iustum pretium rei habentis talem defectum.“

Quest. 2. Tenetur-ne venditor rei venalis vitium emptori manifestare?

Resp. Duas defectuum species distinguere necesse est, juxta doctrinam S. Thomae, ut huic questioni dilucide respondeatur. Alii enim defectus minuant quidem pretium rei venditae, sed nullum aliud damnum emptori afferunt: ut cum quis vendit pannum ad faciendas vestes, qui ob aliquem defectum secretum, minus in sua pulchritudine durabit. Alii vero defectus dant etiam emptori occasionem damni & periculi, aut in propria persona, aut in bonis, quia ob tales defectus res vendita nociva emptori redditur; ut cum venduntur carnes, aut aliae res comestibiles corruptae, aut etiam remedia diversa ab his, quae a medico ordinata sunt, aut quae non habent amplius qualitates necessarias ad procurandam sanitatem; aut tigris, & alia ligna, aut lapides ad construendum aliquod aedificium, quae cum non sint qualitatis convenientis, ruinam talis aedificii causant: & sic de ceteris. In primo casu, cum scilicet defectus minuit tantummodo pretium, sed nullum aliud damnum emptori ignoranti affert, venditor non tenetur illum manifestare, sive occultus, sive manifestus sit, modo pretium minuat, juxta qualitatem defectus: quia hoc modo iusta ex omni parte est venditio, & emptor non gravatur a venditore;

toze; nam, ut ait S. Thomas (quodlib. 1. art. 10.)
 „ Si vitium rei vendita faciat rem minus valere, quam
 „ pretium impositum a venditore; iniusta erit venditio;
 „ unde peccat occultans vitium: Si autem non faciat rem
 „ minus valere, quam pretium impositum, quia forte ven-
 „ ditor minus pretium imponit propter vitium; tunc non
 „ peccat taceas vitium, quia venditio non est iniusta, &
 „ forte esset sibi damnosum, si vitium diceret, quia em-
 „ ptor vellet habere rem etiam minori pretio, quam vale-
 „ ret. “ In secundo vero casu, cum scilicet vitium, & de-
 „ fectus rei venalis dat occasionem damni, subdistinguen-
 „ dum videtur; aut enim defectus notorius est, ut si
 „ equus claudus sit: & tunc videtur dici posse, vendito-
 „ rem non teneri illum manifestare emptori, qui cognos-
 „ cit, aut facillime cognoscere potest talem defectum, &
 „ ita vitare damnum ex eo imminens. Sed si defectus oc-
 „ cultus sit, ita ut difficile ad eius cognitionem devenire
 „ possit emptor, tenetur venditor illum manifestare, ne-
 „ que sufficit minuire aliquid de pretio; superest enim
 „ occasio iniusta periculi, & damni, quae ab eo venditori
 „ ignoranti datur: „ Dare alicui occasionem periculi, vel
 „ damni, semper est illicitum, inquit S. Thomas (2. 2.
 „ q. 77. art. 3. in corp.): „ venditor autem, qui rem ven-
 „ dendam proponit, ex hoc ipso dat emptori damni, vel
 „ periculi occasionem, quod rem vitiosam ei offert, si
 „ eius vitio damnum, vel periculum incurrere possit.

Quaest. 3. Ad quid tenetur ille, qui rem quampiam
 habentem vitium, & defectum occultum, sciens vendi-
 dit ignoranti emptori?

Resp. Si talis venditor minuit pretium iuxta propor-
 tionem defectus, qui caeterum nullam occasionem da-
 mni emptori dedit, ad nihil tenetur; quia cum his cir-
 cumstantiis venditio iniusta non est, & emptor huic de-
 buisset consentire, etiam si talem defectum cognovisset;
 cum res, omnibus pensatis, ei vendatur iusto pretio.
 Quod si venditor pretium ob defectum non minuit,
 venditio valida est, sed tenetur restituere excessum pre-
 tii, iuxta mensuram defectus; nam, ut diximus supra
 in tract. 2. de Contractibus in generali, cap. 3. num. 4.
 habetur expresse in lege (L. Julian. ff. de action. em-
 pt. & vendit. §. Si venditor): Si venditor dolo fecerit,
 ut rem pluri venderet, tenetur praestare emptori il-
 lud quod minus dedisset, si dolum cognovisset.

Quaest. 4. Ad quid tenetur venditor, dum defectus oc-
 cultus rei venditae emptori causam damni dedit, illius
 vium periculosum, & nocivum reddendo?

Resp. Tenetur primo venditor in hoc casu omnia da-
 mna, quae passus est emptor, occasione usus rei vendi-
 tae, quam vitiosam esse ignorabat, rescire; quia juxta
 Canonem (Can. Si culpa, de penis): Qui occasionem
 damni dat, damnum dedisse videtur. Secundo, tenetur
 recipere rem venditam, & illius pretium reddere, casu
 quo

quo emptori ita placeat; quia contractus emptionis nul-
 lus, & plane invalidus fuit ob defectum legitimi con-
 sensus: non enim huic emptor ullo modo consensisset, si
 cognovisset, rem venalem vitio laborare, quod illius usum
 periculosum, & nocivum redderet: Et cum dolo, inquit
 Glossa (in c. Cum dilecti, de emp. & vend. verbo, Dece-
 ptione), dat causam contractui, puta, dolo induxi te ad
 vendendam rem, alias non venditurum, non tenet contra-
 ctus. Adde quod, ut alibi dicitur (Glossa in cap. Injunctum
 de verum permut.), vendens animal non protefaciens vitium
 latens, tenetur redditoria. Lege REDHIBET, ff. de edi-
 licio edicto. Id est, tenetur denuo recipere rem hoc modo
 venditam, & illius pretium restituere, si ita velit emptor.

Quaest. 5. Quando venditor emptori protefactus est, quod
 in casu cujuscumque defectus occulti ad nihil teneri vult,
 & ita monuit, ut antequam consentiat, rem attente con-
 sideret; tenetur-ne aliquid praestare, si deinde talem rem
 vitio occulto laborare comperiatur ab emptore?

Resp. Aut talis defectus venditori cognitus, aut incogni-
 tus erat tempore venditionis: Si cognitus, aut rem ultra
 iustum valorem & pretium, omnibus pensatis, vendidit;
 & in hoc casu tenetur illud omne, quod accepit ultra ius-
 tum pretium, restituere; quia, ut docet S. Thomas (2. 2.
 q. 7. art. 3. ad 1.): Carius venderem, quam vult,
 est secundum se injustum, & illicitum: aut rem iusto
 pretio vendidit, & illud juxta qualitatem defectus minuit,
 & in hoc casu tenetur semper rescire, & reparare damnum
 omne, quod emptori dedit, iniuste occultando talem de-
 fectum periculosum; quia, ut docet S. Thomas (2. 2. q.
 78. art. 1. in corp.): Si vitia rei, quae vendenda proponi-
 tur, sint occulta, nisi per venditorem manifestentur, non
 sufficienter committitur emptori iudicium. Aut venditor
 ignorabat defectum rei venalis, & cum supra dictis pro-
 testationibus eam vendidit: & tunc etiam distinguendum
 est; si enim vendidit non habita ratione periculi, quod
 in emptorem rejiciebatur, tenetur restituere juxta illud,
 quod tale periculum a viro prudenti aestimari possit; nam
 rem vendidit ultra iustum pretium: sed si aliquid minuit
 propter tale periculum, ad nihil omnino tenetur, quia
 rem iusto plane pretio omnibus pensatis vendidit.

CAPUT XI.

De Mercatorum monopoliiis.

Quaest. 1. Quid est monopolium?

Resp. Est conventio quaedam inter duas, aut
 plures personas inita ad augendum alicuius rei pretium,
 ratione necessitatis, quae cum damno Reipublicae imponi-
 tur, emendi ab aliquo ex sociis.

Ad huiusce definitionis intelligentiam supponendum,
 vocabulum illud Monopolium, originem sumere a voce
 Graec.

Græca *μόνος*, idest, *solus*, & *πρῶτος*, idest, *vendere*; quia in monopolis id quaeritur, ut nullus vendat talem mercem, aut faciat tale opus præter socios monopolii, ad hoc, ut majori pretio merx vendi possit, aut opus fieri: Potest etiam quandoque unus homo sine sociis monopolium facere, emendo omnes, aut fere omnes fructus, aut merces venales in alieno oppidulo, ut hiemis tempore necessario a se emant rustici quocumque pretio.

Quæst. 2. Quot sunt monopoliorum species?

Resp. Potest primo monopolium dividi in illud, quod autoritate publica constituitur, ut quando Rex, Republica, aut Communitas privilegium concedit alicui mercatori, ut solus tales merces possit vendere, exempli gratia, panem, vinum, &c. Et illud quod a privatis fit, ut cum duo, aut plures mercatores simul conjurant, ut alicujus mercis pretium augeant.

Quæst. 3. Monopolium, quod autoritate publica fit, est-ne prohibitum?

Resp. Illud non prohibetur; quia sine dubio licet Principibus, & Magistratibus publicis, alicui privato facultatem dare, ut solus quamdam mercem vendere possit, dum bono publico id utile, & expediens est: in quo casu debet illius mercis pretium taxari, ne illius pro libito augere pretium venditor possit.

Quæst. 4. Est-ne grave delictum in monopolio, quod autoritate privata fit?

Resp. Magnam procul dubio peccatum est, & obligat ad restitutionem damnorum omnium, quæ ex tali monopolio, quocumque modo passus est proximus, ob augmentum pretii mercium quarumcumque: & S. Raymundus, de autoribus monopolii loquens (*lib. 2. tit. de usuviis, & pignori. §. 9.*) Illos credo, inquit, tamquam nefandas beluas detestandos, qui ex intentione emunt aureos, vel aliam monetam, vel res venales, & præcipue virtualia, ut de talibus carissimam inducant. In illos etiam dici potest, quod habetur in Canone (*Et si illi, 12. q. 2. Si illi, qui nulla ex rebus suis pauperibus distribuunt, æterni iudicis voce condemnabuntur in futuro, quanto magis ii, qui auferunt pauperibus, quod non dederunt? Quia certum est, facientes monopolium, ut alicujus rei, præsertim ad sustentationem necessariæ, pretium augeant, auferre pauperibus quod non dederunt, dum illos adstringunt ad emendas tales res majori pretio, ratione monopolii inique contracti. Et illud crimen ita odiosum, & grave est, ut lex civilis expresse decernat (L. subemus C. de monopolis.), quod si quis monopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis spoliatus, perpetuitate damnetur exilii.*

Quæst. 5. Quot modis fieri potest monopolium autoritate privata?

Resp. Variis modis committi potest. Primo, dum conveniunt inter se mercatores, ut mercem quampiam solummodo tali determinato pretio vendant, quod his ver-

bis

bis prohibetur in lege (L. subemus C. de monopolis.): Subemus, ne quis illicitis habitis conventionibus conjuret, aut pacifcatur, ut species diversorum corporum negotiationis, non minoris, quam inter se statuerint, vendantur. Vel etiam dum concordant, tali solummodo pretio emere; & in utroque casu mortaliter peccant, & tenentur restituere id omne, quod ultra justum summum pretium vendiderunt, aut infra infimum emerunt.

Secundo, fit monopolium, cum duo aut plures mercatores conveniunt ad emendas omnes alicujus oppidi merces, ut illas majori pretio vendant ob necessitatem impositam emendi ab eis: in quo casu mercatores contra justitiam peccant, tenenturque restituere damna omnia, quæ ob tale monopolium alii passi sunt, etiam si tales merces ultra summum pretium non vendidissent; & ratio est, juxta S. Thomam (2. 2. q. 77. art. 3. in corp.), quia dare alicui occasionem periculi vel damni, semper est illicitum, & tenetur venditor ad damni recompensationem. Certum autem est, mercatores, qui ita conveniunt, ut omnes alicujus civitatis merces emant, ut deinde illas majori pretio vendant, dare occasionem damni ementibus, cum in causa sint, ut carius emant.

Tertio, fit monopolium, dum artifices & operarii conveniunt inter se, ut nullum opus ab alio inceptum perficiant, dum a primo artifice imperfectum relinquitur, aut dum, relicto primo, novam dominus instituire vult conventionem cum alio. Et hoc expresse prohibetur in lege his verbis (L. subemus ff. de Monopolis.): „Ædificiorum quoque artifices, aliorumque diversorum operum professores penitus arceantur pacta inter se componere, ut ne quis, quod alteri commissum est, opus impleat, aut injectam alteri sollicitudinem alter intercipiat, data licentia unicuique ab altero inchoatum, & derelictum opus alterum sine aliquo timore dispendii implere. Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis spoliatus, perpetuitate damnetur exilii.

Quarto, & ultimo, a mercatoribus fit monopolium, dum fraude, aut mendacio impedire procurant, ne merces, aut fructus aliunde veniant, ut carius, quod habent in præjudicium & damnum Reipublicæ vendant. Illudque monopolium in lege condemnatur (L. Julia, ff. ad legem Juliam de annonæ.): Ne quis navem nauticamque retineat, aut dolo malo faciat, quo quis detineatur, & pena viginti aureorum statuitur.

TRACTATUS QUARTUS
DE
MUTUO, ET USURA.

CAPUT PRIMUM.

De Definitione, & natura Mutui.

Quest. 1. QUID intelligitur per vocabulum Mutui?
Resp. Mutuum ideo dicitur secundum Iureconsultos, quod ex meo tuum fiat; nam in eo id agitur, ut rei alicujus transferatur dominium a mutuante in mutuatarium, ut videbitur inferius.

Quest. 2. Quo pacto definitur mutuum?

Resp. Mutuum definitur, Contractus, quo traditur res, quæ usu consumitur, quæque pondere, numero & mensura constat, ea lege, ut in accipientis dominium transeat, & eadem res reddatur in genere, non in specie. Hæc definitio sumitur ex ipsiusmet Imperatoris Justiniani verbis (*lib. 2. Inst. tit. 1.*), juxta quem: *Mutui definitio in iis rebus consistit, quæ pondere, numero, mensura constant, veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro; quæ res in hoc dantur, ut accipientium fiant; & quoniam nobis non eadem res, sed aliæ ejusdem naturæ, & qualitatis redduntur.*

Sed hæc definitio aliqua explicatione indiget. Primum igitur mutuum sit alicujus rei, quæ usu consumitur; ut olei, frumenti, vini, & similia, quibus uti non possumus, quin consumantur: in quo mutuum a commodato differt: nam in commodato traditur res, quæ non consumitur usu, qui a proprietate distinctus omnino est, ut dum commodatur domus, equus, & similia. E contrario, quando mutui dantur frumentum, vinum, oleum, & similia, illorum usus ordinarius a consumptione non dividitur, & sine ea non procedit. Et cum S. Thoma notandum est (*2. 2. q. 77. art. 1. in corp.*), quod Pecunia principaliter est inventa ad commutationem faciendam; & ita proprius & principalis pecunie usus est ipsius consumptio, sive distractio, secundum quod in commutationibus expenditur. Et propter hoc secundum S. Thoma est illicitum, pro usu pecunie mutuatæ accipere pretium, quod dicitur usura.

Secundo, tales res mutuo dantur ea lege, & intentione, ut in accipientis dominium transeant; & ideo Mutuum appellatum est, inquit Justinianus, quia ita ut tibi datur, ut ex meo tuum fiat.

Ter-

Tertio, mutuum datur, ita ut non obligetur accipiens ad easdem res in individuo (ut ajunt Philosophi, quod idem est, ac in specie, juxta Iureconsultos) reddendas, sed tantummodo alias similes, & ejusdem naturæ; quod exprimitur per hæc verba, ut eadem res reddatur in genere, non in specie; quia in Jure genus idem sonat, quod species in Philosophia, & species idem sonat, quod individuum; & ita qui frumentum mutuo accepit, non tenetur idem plane numero frumentum reddere, sed aliud simile; quod idem est de pecunia, & aliis. In quo etiam mutuum a commodato differt, in quo tenetur commodatarius eandem numero rem restituere, nec ei sufficeret aliam similem, & ejusdem naturæ dare.

CAPUT II.

De definitione, & divisione usuræ.

Quest. 1. Quid est Usura?

Resp. Definitur a S. Antonino (*2. p. tit. 1. cap. 7. §. 1.*): *Lucrum ex mutuo principaliter intentum.* Est lucrum, quod in aliqua re temporali appetibili consistit, ut in pecunia, frumento, vino, & aliis fructibus, aut mercibus; aut etiam in aliquo servitio, & obligatione quacunque pecunia æstimabili; & ita juxta Canonem ex sancto Augustino desumptum (*Can. Si feneratoris. 14. q. 3.*): „Si feneratoris homini, id est, si mutuo dederis pecuniam tuam, a quo plusquam dedisti expectes, non pecuniam solam, aliquid plusquam dedisti, sive illud triticum sit, sive vinum, sive oleum, sive quodlibet aliud, si plusquam dedisti expectes accipere, fenerator es.“

Secundo, dicitur *Lucrum ex mutuo intentum*; quia proprie usura in mutuo tantum committitur; nam etiam si adsit aliquoties usura contractibus emptionis & venditionis, pignoris, & similibus; illud accidit, quia tunc in his contractibus reperitur mutuum implicitum. Etenim dum, exempli gratia, vendo tibi mensuram frumenti pretio unius aurei, simulque a te exigo ultra talem summam quinque asses, quia, te requirente, expecto usque ad anni finem talis pretii solutionem; idem plane est, ac si vendito frumento pretio unius aurei statim soluti, mutuo deinde darem illud aureum cum hac conditione, ut intra annum quinque asses mihi ultra rem solverentur.

Tertio, dicitur *lucrum Intentum*, ut ostendatur, usuram perinde, ac simoniam sola intentione etiam absque ullo pacto committi. Igitur qui mutuo dat cum intentione recipiendi aliquid ultra sortem, committit usuram, etiam si nullum fecerit pactum cum eo, cui mutuo dedit: quod dilucide probatur ex Decretali Urbani papæ III. in qua sic loquitur (*c. Consuluit, de usuris.*): „Qui non alias mutuo traditurus, eo proposito

in mu-

mutuum pecuniam credit, ut licet omni conventionem cessante, plus tamen forte recipiat; pro huiusmodi est, cri intentione quam habet, iudicandus est male agens, & ad ea, quæ taliter sunt accepta restituenda, in nimirum iudicio efficaciter inducendus.

Quarto, & ultimo est lucrum *Principaliter* intentum ad significandum, intentionem minus principalem non reddere mutuantem, id est, illum qui mutuo dat, ut rarium. Et ita si quis mutuo dederit cum intentione proxima, & principali, amico gratificandi, aut proximo subveniendi, non committit usuram mentalem, etiam habeat in tali mutuo intentionem minus principalem liquidu lucrandi; nam, ut ait Glossa (*in c. Consilium de usuris, verb. Sperantes.*): „Peccant sperantes cum mutui in spe lucri principaliter posita; secundario non aliquid sperare non potest malum.“

Modum autem cognoscendi, utrum ille, qui aliquo ultra sortem mutuam sperat, id principaliter, aut minus principaliter intendat, assignat S. Antoninus his verbis (2. p. tit. 1. c. 7. §. 1.): „Intentio secundaria dicitur, cum etsi sperat aliquid sibi dari ab eo, cui mutuatur, ex sua liberalitate; tamen non illud eum movet, sed magis benevolentia, ita quod etiam non crederet aliquid dari ultra sortem, adhuc tamen mutuaret.“

Quest. 2. Quid ex hac mutui definitione inferendum est? *Resp.* Concludi debet, & cum Sancto Antonino (*2. p. tit. 1. c. 7. §. 8.*), quod, „Si quis mutuatur alteri ea intentione vel pacto, ut vadat ad molendinum suum, vel furnum, vel ad apothecam suam ad emendum, vel alias non mutuaturus, usuram committit, etiam si maiori pretio sibi vendit propter hoc, seu plus ab eo quam ab aliis petit; ratio est, quia commoditatem et utilitatem inde recipit, quæ pretio aestimari potest.“

Quest. 3. Quoniam modo dividitur usura? *Resp.* Dividitur generaliter loquendo in realem & mentalem: realis usura committitur, cum intervenit aliquod pactum explicitum, aut implicitum, id est, expressum aut tacitum, dandi & recipiendi aliquid ultra sortem principalem. Usura autem mentalis fit, dum mutuo datur cum intentione principali lucrandi absque ullo pacto.

C A P U T III.

De Peccati usura gravitate.

Quest. 1. Peccatum usurae est-ne valde grave? *Resp.* Est certe, quia ius naturale, divinum, & Ecclesiasticum violat.

Quest. 2. Offende, quæso, quo pacto usura contraria sit iuri naturali?

Resp. Juxta doctrinam Sancti Thomæ (2. 2. q. 76. art. 1. in corp.), „Accipere usuram pro pecunia mutuata est

Cap. III. De usura gravitate.

secundum se injustum, quia venditur id quod non est. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod quedam res sunt, quarum usus est ipsarum rerum consumptio, sicut vinum consumimus eo utendo ad potum. Unde in talibus non debet seorsum computari usus rei a re ipsa, sed cuiuscumque conceditur usus, ex hoc ipso conceditur res. Ut propter hoc in talibus per mutuum transferatur dominium. Si quis ergo seorsum vellet vendere vinum, & vellet seorsum vendere usum vini, venderet eandem rem bis, vel venderet id quod non est: unde manifeste per iniustitiam peccaret. Et simili ratione iniustitiam committeret, qui mutuatur vinum, aut triticum, petens sibi duas recompensationes; unam quidem, restitutionem aequalis rei; aliam vero pretium usus, quod usura dicitur. Pecunia autem principaliter est inventa ad commutationes faciendas, & ita proprius & principalis pecuniae usus est ipsius consumptio seu distractio, secundum quod in commutationes expenditur. Et propter hoc secundum se est illicitum, pro usu pecuniae mutuatæ accipere pretium, quod dicitur usura.

Quest. 3. Quoniam modo usura est contra ius divinum? *Resp.* Hæc contrarietas apparet primo in veteri Testamento. In Psalmis etenim vocatur iustus (Ps. 14.), *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Apud Ezechielem quoque iustus is dicitur (Ezech. c. 18.), *Qui ad usuram non committaverit, & amplius non acceperit. Ad usuram dans & amplius accipiens, numquid vivet? Non vivet, cum universa hæc detestanda fecerit, morte morietur.* Et idem Propheta narrans crimina, propter quæ Deus iratus erat contra Israelitas (Cap. 22.): *Usuram, inquit, & superabundantiam accepisti.*

Idem ex novo Testamento probatur, in quo expresse habetur (Luc. c. 6.), *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Unde in Concilio Bardigalensi (1583. c. 19.) dicitur, quod *Mutuum ex præcepto divino debet esse gratuitum.* Et in comitiis generalibus Cleri Gallicani anno 1579. quod *Omnes audire tenentur illud Christi: Mutuum date, nihil inde sperantes.*

Quest. 4. In verbis supra relatis, quæ in Evangelio secundum Lucam reperiuntur, continetur-ne præceptum, aut solummodo consilium?

Resp. *Dare mutuum*, inquit S. Thomas (2. 2. q. 78. art. 1. ad 4.), non semper tenetur homo; & ideo quantum ad hoc, ponitur inter consilia. Sed quod lucrum de mutuo non quærat, hoc cadit sub ratione præcepti. Concilium Lateranense sub Leone X. (sess. 10.) sic loquitur, *Dominus noster, Luca Evangelista attestante, aperto nos præcepto obstrinxit, ne ex dato mutuo quidquam ultra sortem sperare debeamus.* In alio Concilio Lateranensi sub Alexandro III. (Can. Quia in omnib. de usuris) dicitur uno verbo, quod usuram utriusque Testamenti pagina detestatur.

Igitur duo Concilia generalia, & duo summi Pontifices declararunt, hæc verba Christi, *Mutuum date, nihil inde sperantes* continere non solum salutare consilium, sed etiam præceptum.

Quest. 5. In quo casu tenemur, sub poena peccati, mutuum dare?

Resp. In iisdem plane casibus, in quibus tenemur eleemosynam dare, quod fusius explicabimus Tom. 6. tit. 2. c. 3. q. 15. ubi de eleemosyna disseritur.

Quest. 6. Quomodo usura jure Ecclesiastico & Canonico prohibetur?

Resp. Ut cætera taceam, hæc prohibitio satis apparet in una Decretali S. Leonis Papæ, qui ad Episcopos Campaniæ scribens, sic loquitur (*Can. Nec hoc*, 15. q. 4.). Nec hoc quoque prætereundum esse duximus, quoddam lucri turpis cupiditate captos, usurariam exercere peccatam, & fenore velle ditescere; quod nos non dicamus, in eos qui sunt in Clericali ordine constituti, sed etiam in Laicos cadere, qui Christianos se dici cupiunt, condolemus: quod vindicari acrius in eos qui fuerint, confusati decernimus, ut omnibus peccandi opportunitas adimatur.

Quest. 7. Si usura jure divino prohibita est, quomodo intelligenda sunt hæc Deuteronomii verba c. 23. *Non forneraberis fratri tuo, sed alieno?*

Resp. S. Antoninus respondet (2. p. tit. 1. e. 7. §. 1.). Si per alienum intelligitur quilibet, qui non erat de genere Judæorum; & tunc dicitur, quod illa fuit comparsio, rativa permissio, quia permittitur minus malum, ne minus malum fiat: sicut etiam permittitur eis dare bellum repudiū, & repudiare uxorem, ad impediendum uxoricidium. Sic & usura fuit permittenda eis erga alienigenas, ne simpliciter prohibita, majori crudelitate grauerentur in suos, ut fure cupiditati satisfacerent. Exculabantur ergo a poena temporali legis, sed non a poena gehennali; sicut nec a culpa mortali.

Quest. 8. Cum non solum prohiberetur Judæis dare mutuum cum usura, sed etiam id eis tamquam premium promitteretur, juxta verba Deuteronomii c. 23. *Fœneraberis gentibus multis, & ipse a nullo fœnus accipies*, videtur, verum non esse, quod illud toleratum solummodo fuerit, ob duritiam cordis?

Resp. Sanctus Th. (2. 2. q. 78. art. 1. ad 2.), cum in premium promittitur, fœneraberis gentibus multis, fœnus ibi large accipitur pro mutuo, sicut Ecclesiastici 29. dicitur: Multi causa nequitie non fœnerati sunt, id est, non mutuaverunt. Promittitur ergo in premium, Judæis abundantia divitiarum, ex qua contingit, quod aliis mutuari possint. Posset etiam responderi cum Sancto Ambrosio relato in Canone, his verbis (*lib. de Tobia cap. 3.*): Qui erat tunc alienigena, nisi Amalec, nisi Amorrhæus, nisi hostis, ab illo usuram ex-

ne, cui merito nocere desideras; cui jure inferuntur arma, huic legitime indicantur usuræ; ab hoc usuram exige, quem non sit crimen occidere: ergo ubi jus belli, ibi etiam jus usurae. Et ita eodem plane jure, quo Hebræis licuit auferre Aegyptiis illud omne, quod eis fuerat commodatum, quia scilicet Deus in eos earum rerum dominium transulerat, licuit etiam usuras a Chanaanais accipere: non enim minus præcepto divino prohibetur, ne commodata ferventur, quam ne usuræ extantur.

CAPUT IV.

De rationibus & titulis, propter quos potest aliquid ultra sortem principalem mutuo datam accipi.

Quest. 1. Quot sint tituli, qui jus tribuunt accipiendi aliquid ultra sortem?

Resp. Duo præcipui sunt, scilicet lucrum cessans, & damnum emergens.

Quest. 2. Quid intelligitur per lucrum cessans?

Resp. Adest lucrum cessans, dum qui pecuniam mutuo dat, non lucratur id quod si mutuo non dedisset, lucratus fuisset. Ut si Petrus intendens locos montium, aut fundum emere, aut etiam commercio alicui attendere, non potuit, eo quod pecuniam his usibus destinatam mutuo dedit.

Quest. 3. Quale est damnum emergens?

Resp. Quando ob mutui dationem tolerat quis aliquod damnum in suis bonis, verbi gratia, dum Petrus, quia pecuniam mutuo dedit, non potest domum suam resarcire, quæ idcirco corrui, aut saltem locari non potest; aut etiam dum idem Petrus pecuniam mutuo ab alio accipere cogitur cum conditione interesse solvendi, eo quod alteri ipsemet mutuo dedit.

Quest. 4. Quæ conditiones requiruntur, ut excusatio lucri cessantis valida & justa sit?

Resp. Tres plane conditiones requiruntur: primo, ut pecunia quæ mutuo datur, sit exposita in negotiatione & commercio aut alio quovis justo usu, in quo licite lucrum fieri possit; cum enim qui ex sua pecunia nullum simile commercium facit, dici non potest, quod lucratus non est, quia eandem pecuniam mutuo dedit.

Secundo, requiritur, ut, qui mutuo dat, nullam aliam pecuniam possit mutuo dare, quam illam quæ in aliquo commercio, aut alio usu lucrativo inservit; dum enim mutans potest aliam pecuniam mutuo dare, quæ non utitur in aliqua negotiatione licita, vere dici non potest, mutuum in causa esse, cur ille non lucratur; num adhuc dabo mutuo habeat sufficientem pecuniam ad faciendum illud omne commercium quod potest, aut vult facere.

Tertio, requiritur, ut non modo lucrum sit possibile, sed etiam probabile: non enim sufficit dicere: poteram

teram cum mea pecunia lucrari, si negotiationi exposita remansisset; sed ultra necesse est, ut adsint rationes & verisimilitudines valde probabiles lucri faciendi, & ut occasio lucrandi sit moraliter præsens. Unde etiam in vera Theologia morali, nullum datur lucrum cessans sine damno probabili; nam etsi non adsit semper damnum quod actualiter ex mutuo proveniat; attamen necesse est ut valde probabile sit damnum adfuturum. Ut si mercator illam pecuniam mutuo det, quam negotiationi exponere solebat, in qua ut plurimum septem aut octo pro quolibet centenario lucrabatur: dici tunc potest mercatori illum esse in casu lucri cessantis, quia privatur ob mutuum lucro, quod probabiliter fecisset.

Quest. 5. Quales condiciones requiruntur in damno emergenti?

Resp. Concordant Theologi, tres requiri condiciones in damno emergenti.

Primo, ut damnum sit verum & reale, causatum a mutuo, non vero ab aliis circumstantiis, quæ ad pecuniam mutuo datam non pertinent, nec ad eam referuntur, ita ut facta conventionem cum debitore de summa, quæ debet dari ad resarciendum damnum, quod probabiliter eventurum putatur, si deinde tale damnum non accedat, nihil possit accipere creditor, qui mutuo dedit, a debitore, qui mutuo accepit, propter illud damnum, quod timebatur quidem, sed revera non evenit.

Secundo, ut damnum sit æquale & proportionatum summae, quæ illius causa a debitore exigitur.

Tertio, ut creditor debitorem moneat dum illi pecuniam mutuo dat, de damno quod sibi eveniet ob tale mutuum; nam si id non fieret, gravaretur fortassis debitor, si enim admonitus fuisset de quantitate damni resarciendi, forsitan noluisse cum illa conditione mutuo accipere, aut se obligare ad tale dispendium tolerandum.

Quest. 6. Qui mutuo dedit pecuniam, quæ revera in aliquo negotio lucrativo uti decreverat, sed tamen aliam quoque tunc habebat pecuniam; erat-ne in casu lucri cessantis, & poterat-ne illud a debitore exigere?

Resp. Si ille mutuo dans habebat aliam pecuniam, quam non utebatur, quamque nulli usui destinaverat; non erat in casu lucri cessantis, cum facile posset substituere talem summam, qua non utebatur, alteri quam mutuo dabat, & ita lucrari ex ea eodem modo, ac si aliam mutuo non dedisset. Attamen si illam pecuniam servabat ad matrimonio collocandas filias, ut sibi consulere in casu morbi supervenientis, aut aliorum eventuum fortuitorum, erat revera in casu lucri cessantis; quia vere ob pecuniam mutuo datam, lucrum perdebat; habebat enim rationem legitimam non utendi reliqua pecunia, quam consulto servabat.

Quest. 7. Ostendat, quandonam verum est lucrum cessans, aut damnum emergens in praxi, & quandonam utrum-

utrumque est tantum palliatum & fictitium?

Resp. Ut lucrum cessans, aut damnum emergens non sit palliatum, necesse est, ut creditor mutuo non det ex motivo avaritiæ, & ut magis, aut commodius lucrari possit: sed potius id faciat ex motivo charitatis & benevolentiae, ut gratificetur illi qui mutuo sibi dari petit; ita ut mutuo dans vellet potius uti sua pecunia in aliquo commercio, aut negotio licito, quam illam mutuo dare cum interesse: quod si e contra principaliter mutuo dat, quia putat se eo modo posse amplius aut commodius lucrari; tunc lucrum cessans verum non est, sed potius palliatum.

Primo, quia, ut ait Sanctus Thomas (*opusc. 73. de usuris, cap. 7.*), *Tollitur injustitia usurae, quando non spe lucri accipitur, sed pro recompensatione damni.* At ille qui non dat mutuo ex motivo charitatis & benevolentiae, non habet puram & sinceram intentionem vitandi damnum, sed habet potius intentionem lucrandi: ergo ex doctrina S. Thomæ sequitur, illum usuram committere, cum aliquid extra sortem exigit sub tali damni pretextu.

Secundo, quia ille qui mutuo dat, duobus variis modis id facere potest: aut enim mutuo dat ex motivo charitatis & benevolentiae, aut ex motivo lucrandi: sed modum lucri prohibitum est in mutuo, dicente S. Thoma (*opusc. 73. de usuris, c. 6.*), quod *In mutuis vitium usurae annexum est, ex eo quod fiat spe lucri, quod est contra naturam mutui: non excusatur, nisi tollatur spes lucri.* Dicendum igitur est, quod ad hoc ut quis licite possit aliquid interesse exigere ob rationem lucri cessantis, aut damni emergentis, necesse est, quod elegerit mutuo dare potius, quam alicui commercio licito attendere, ex motivo charitatis & benevolentiae, ut serviret amico, non vero ex motivo avaritiæ & lucri: & tunc licitum est & iustum, ut aliquid recipiat ultra sortem principalem, non tanquam interesse proveniens ex pecunia, sed solummodo ut resarciat & compenset damnum, quod ob mutuum datum revera patitur: & ita videtur, quod fere omnes qui mutuo dant cum interesse sub pretextu lucri cessantis, aut damni emergentis, scilicet usuram committunt; quia non id faciunt principaliter & primario ex motivo charitatis & benevolentiae, sed potius ut sibi mercedem consulant & magis aut commodius lucentur; quod usuram manifestam, ex doctrina S. Thomæ supra relata, involvit.

CAPUT V.

De quibusdam aliis rationibus quæ afferuntur, ut possit aliquid in mutuo exigi ultra sortem principalem.

Quest. 1. **N**onne iustus habetur titulus, aliquid ultra sortem principalem exigendi, ex eo quod

quod quis ad certum tempus pecunia sua privetur, sequi obliget ad non repetendum durante illo termino?

Resp. Certum est, illum titulum plane nullum esse; & quod varii huiusce saculi Doctores aliter temere putaverant, Summus Pontifex Alexander VII. sequentem propositionem damnavit 10. Martii 1666. 42. Propositio damnata.

Licitum est mutuanti, aliquid ultra sortem exigere, se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus. Et ratio est, quia, ut docet S. Thomas (Cognit. 73. c. 8.), „ Quidquid causa temporis accidit in contrahentibus, sicut in mutuis, sorti accidit sine iusto titulo, „ quia ipse facit suum per fraudem, scilicet vendendo „ tempus quod Dei est, & datum communiter omnibus „ & hinc est, quod omnis contractus, in quo aliquis „ plus accipitur, quam detur, sive in spe, sive in re, „ hoc tantum propter causam temporis, vocatur contractus „ ctus usurarius. „ Idem habetur in c. *Consuluit*, & „ In civitate, de usuris.

Quest. 2. Nonne ille, cui beneficium mutui dationis praestatur, obligatur vicissim ad beneficium referendum, quod cum ita sit, cur non poterit cum eo fieri conventio, ut gratum se exhibeat dando talem summam ultra sortem principalem?

Resp. Licet is cui mutuum datur, teneatur ad reponendum titulo gratitudinis, attamen non potest cum eo fieri pactum & conventio, ut obligetur ad solvendum aliquid ultra sortem principalem; quia gratitudo & remuneratio necessario debet esse libera, & voluntaria, tam circa qualitatem, quam circa quantitatem rerum, cum quilibet datur gratitudinis testimonium; liberum enim est ei, beneficium accipere, quovis modo sibi bene viso recipere, aut cum muneribus, aut cum obsequiis, cum simplici sensu memoria beneficii, quibus vult circumstantiis & temporibus. Et ita dum se obligat ad reddendam quamlibet rem, quocumque tandem modo id finis negotii natura plane mutatur; nec amplius potest esse gratitudo, sed solutio: quandoquidem post tale pactum & conventionem, non solum obligatur quis ex simplici gratitudine, sed etiam ex lege stricta & rigorose iustitiae, secundum quam tenetur id implere, quod promissum. Rationem autem affert S. Raymundus, cur is qui mutuum dat, non possit convenire cum debitore de aliqua re praestanda, neque etiam sperare principaliter, talem rem se exhibiturum, his verbis (*in summa l. 2. c. de usuris*, §. 4.). „ Ideo hanc naturalem obligationem „ potest creditor deducere in pactum expressum, vel „ rem sperare effectum ipsius obligationis naturalis, „ creditor nullo modo debet pactum apponere, nec principaliter sperare vel intentionem in tali retributione habere; sed propter Deum & ex charitate principaliter debet mutuare proximo indigenti: & tunc forte si „ cundario speret, quod ille debitor sibi remutuet, „ al-

„ aliquid simile, si opus fuerit, forte non est reprobandum. „ Sed summus Pontifex talem questionem omnino resolvit, & trices a nescio quibus Casuistis modernis usurae palliandae causa adinventis finem imposuit, dum sequentem propositionem damnavit. 42. Propositio damnata (*Decretum Innoc. XI. die 2. Martii 1679.*)

Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur tamquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solum si exigitur tamquam ex iustitia debitum.

Quest. 3. Si ille qui mutuo accipit, motu proprio aliquid creditori offert, potest-ne accipere sine usura?

Resp. Potest, dummodo sit verum donum, cum his duabus conditionibus: ut scilicet sit omnino gratuitum: secundo, ut creditor non intendat principaliter obligare eum cui mutuo dat, ad aliquid praestandum: in hoc casu talis donatio est legitimus titulus accipiendi aliquid ultra sortem principalem, & ibi nulla est usura: sed si ille, qui mutuo dat, habet intentionem principalem, aliquid quoquo modo ultra mutuum accipiendi, certum est, id non velle titulo gratitudinis, cum tunc necessario intendat obligare eum, cui mutuum dat, ad sibi aliquid dandum, & in hoc casu tale donum non producit legitimum titulum, cum sit contrarium gratitudini & beneficentiae, quae essentialiter libera & voluntaria est. Notandum autem est, supradictas condiciones raro reperiri in praxi.

CAPUT VI.

De Casibus, in quibus plus quam datum est, potest sine usura recipi.

Quest. 1. PRIMUS casus est, dum dominus & toparcha a proprio emphyteuta, cui pecuniam mutuo dat, accipit proprium feudum in pignus; tunc enim potest fructibus gaudere, nec ad illos super summa principali imputandos obligatur: prout obligantur omnes illi, qui pignoris loco, fundum aut aliam rem frugiferam possident. Quod ita ab Alexandro Papa tertio decretum fuit. Nam in ea Decretali (*Can. Conquestus de usuris*) ubi decernit, Monachos, qui fundum Clerici consueverant in pignus acceperant, debere illius fructus in sortem principalem imputare: *Nisi*, inquit, *terra ipsa sit de feudo monasterii vestri*. Et ratio, propter quam dominus directus potest fructus percipere sine obligatione imputandi super sorte principali, est, quia fructus terrae in emphyteusim datae, majori pretio non aestimantur, quam servitium quod vassallus domino suo debet, quod praestare non tenetur eo tempore, quo dominus terram pignoris loco possidet. Et ita intelligi debet haec Decretalis, juxta Innocentii Papae quarti mentem, qui assertum (*in cap. insinuatione, de feudis*), quod *Rustici qui* Tom. I. 1 tenent

tenent aliquas possessiones, quarum ratione debent aliquam servitium exhibere, & non excedunt multum fructus valorem servitii: quando dant terras in causa pignoris domino, non computantur fructus in sortem, aliquin esset contra mandatum Dei.

Secundus casus est, dum focer dotem filiae promissam genero non tradit: tunc enim potest gener fundus pignoris loco accipere, nec illorum fructus super uxoris dote tenetur imputare, ut dicitur ab Innocentio III. his verbis (Mutuum dare cap. Salubriter, de usuris): Siue generum ad fructus possessionem, quae sibi a socero sunt pro numerata dote pignori obligata, comparandos in sortem, non credimus compellendum, cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonii supportanda. Ex quo inferri potest, quod sicut genero licet fructus non imputandos percipere, potest etiam interesse ex dote uxoris percipere, dum focer, aut alius qui dotem constituit, eam non solvit, & ratio est, quia praesumitur magnum ex tali retentione damnum pati generum, tam ratione lucri cessantis, quam damni emergentis: & ut loquitur Innocentius IV. in hoc cap. Recipit fructus pro interesse, & non pro usura, id est, ut damnum vitet, non vero ut lucretur. Nam etiam si haec ratio communis videatur his omnibus qui mutuo dant, id tamen speciale est in dote, quod generi, quibus datus fuerant fundi loco pignoris, possunt eorum fructus, ultra sortem principalem, percipere; quia saepius redditus dotales ad sustinenda onera matrimonii non sufficiunt, & ita semper praesumitur, quod ratione talium onerum, generi pecunias dotales in fundis frugiferis collocassent. Et idcirco idem Innocentius IV. docet, quod dum maritus non tenetur amplius uxorem alere, non debet tales fructus recipere (loco cit.). Postquam non debet eam alere, non debet fructus accipere. Et ratio est, quia praesumptio, quod gener pecuniam suam in fundis frugiferis collocasset, non subsistit amplius post mortem uxoris: & ideo etiam ut docet idem Pontifex: Si mulier habet pignora dotis suae post mortem mariti, debet fructus illos in sortem computare.

Tertius casus est, cum imposita est de consensu partium aliqua poena debitori, si pecuniam statuto tempore non restituerit: tunc enim exigitur ab eo talis poena conventionalis. Attamen notandum est, quod ad hoc iuste possit exigi poena in aliquo contractu appositae solutionis moram, necesse est primo quod talis poena cum recta intentione statuta fuerit, ut securius & velocius recuperandi sortem principalem, non autem aliquod lucrum faciendi: nam, ut dicitur a Glossa & ab Innocentio Papa IV. (in c. Suam, de poen.) Notandum, poenam impositam ex conventionem partium licere exigere, dummodo intentio sit recta, scilicet ut paratur placitum, & non ad usuras, vel lucrum: sed secus esset, si poena

esset apposta in fraudem usurarum. Secundo, licet poena de duorum contrahentium consensu apposta fuerit, non tamen illam potest creditor exigere, si debitoris mora culpabilis non sit & solutio non aliqua sua culpa dilata sit, sed casu quodam fortuito, qui impediri non poterat, aut impossibilitate inveniendi praesentem pecuniam, & similibus, quia cum poena necessaria relationem habeat ad culpam, injustum esset illi poenam imponere qui non deliquit, juxta doctrinam sancti Antonini (c. p. tit. 1. c. 7. §. 24.): Requiritur, inquit, quod debitori non sit impotentia solvendi termino statuto; si enim sine culpa sua factus est impotens ad solvendum, non est licitum aliquid ab illo exigere.

Nihilominus si creditor ex tali mora non culpabili dampnum pateretur, posset illius aestimationem a debitore, qui illius author est, exigere.

CAPUT VII.

De Periculo sortis.

Quest. 1. Q UOT sunt periculi species?

Resp. Duo plane in hac materia periculi species distinguuntur: aliud enim est periculum facti, aliud juris. In periculo facti continentur omnes casus, qui damnum sortis principalis involvere possunt, faciendo, ut debitor non sit solvendo; talia pericula, pericula facti dicuntur, quia, quocumque modo res se habeat, debitor remanet semper obligatus ad solvendum, & nihil solutionem realem impedit, nisi impotentia debitoris, aut illius perversa voluntas, dum scilicet solvere non vult, licet possit. Periculum juris consistit in obligatione patiendi & sustinendi alicujus rei damnum, si talis res pereat; & ita qui centum aureos mutuo dat alicui mercatori, qui ut commercio attendat, in orientales plagas tendit, cum expresse pacto, quod si navis naufragetur, creditor centum aureos repetere non poterit a debitore, sed illius summae solus damnum integrum sustinebit; tunc talis creditor mutuo dans, est in vero periculo juris; quia etiam si mercator sit solvendo, non tamen ab illo potest repetere centum aureos mutuo datos; ex eo, quod ad illud damnum sustinendum in hoc casu se obligaverit.

Quest. 2. Licet-ne aliquod interesse percipere propter pericula facti, quibus pecunia mutuo data exponitur?

Resp. Cum talia pericula non minus cum mutuo conjuncta & annexa sint, quam carentia pecuniae ad certum tempus, inde est, quod licet in se considerata, & separata a mutuo, possit pretio aestimari; nihilominus dum cum mutuo conjunguntur, quod illorum sola causa necessaria est, non possunt pretio aestimari, & illorum praetextu non potest quari, aut accipi lucrum ex pecunia mutuo data cum periculo solutionis. Et ita quantumcumque pauper sit de-

bitor, & licet maxima sint talia pericula perdendi sortem principalem, quibus supponitur creditor in mutuo; attamen nunquam, talium facti periculorum occasione, aliquid ultra sortem principalem exigi potest: sicut etiam nullum interesse sperari potest, quantumcumque differatur pecunie mutuo datæ solutio, prout ab Alexandro VII. decisum fuit, dum sequentem propositionem damnavit (Decretum Alexandri VII. 18. Martii 1666.

42. Propositio damnata.

Licetum est mutuanti aliquid extra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.

Sed iniustitia lucri & interesse, propter pericula facti, quæ in mutuo occurrunt, eo evidentior est, quod si liceret aliquid, ratione talium periculorum exigere, posset fere semper aliquid in mutuo a pauperibus ultra sortem principalem exigi, quia pecunia in illorum manibus valde ut plurimum periclitatur: quod tamen voluntati divinæ adversatur; sæpius enim in Scripturis (Exod. c. 12. v. 25.) usura erga pauperes fieri prohibetur, si pecuniam mutuum dederis populo meo pauperi, qui habitet tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes. Sed quia posset quispiam in his verbis cavillari, & dicere, Deum non prohibere, ne exigatur quolibet interesse a pauperibus, sed tantum ne usuris opprimantur: illud præceptum clarius expressum habetur in Levitico, in quo sic loquitur Moyses ex Dei præscripto (Lev. c. 25. v. 35.) Si attenuatus fuerit frater tuus, & infirmus manu, ne accipias usuras ab eo, non amplius quam dedisti. Pecuniam tuam non dabis ei ad usuram, & frugum superabundantiam non exiges. Et in Deuteronomio legitur (Deut. c. 23. v. 10.) Fratrum tuorum absque usura id, quo indiget, commodabis. Et ita dici non potest, periculum, ne solutio aut non fiat, aut cum difficultate & fastidio, posse subministrare titulum legitimum sperandi aliquid interesse in mutuo dato pauperi, cum his periculis facti non obstantibus, jussit Deus, ut pauperi mutuum gratis detur: & consequenter concludendum est, nihil posse exigi in mutuo ratione quorumcumque periculorum facti.

Quæst. 3. Licet-ne aliquid interesse & lucrum exigere, aut sperare, ratione periculi juris?

Resp. Quamvis absolute loquendo possit licite sperari, & etiam fieri pactum de aliquo interesse certo, ratione periculi, quod sine ulla prævia obligatione subimus; attamen dici potest, fere nunquam in praxi tale interesse posse esse licitum in mutuo, id est, dum is qui mutuum accipit, quoddam lucrum mutuum danti promittit ob periculum, quod in se recipit, dum se obligat in favorem debitoris ad non petendam sortem principalem, si casu aliquo fortuito perierit. Et ratio est, quia in hoc casu, ille qui mutuum dat, communiter se ut plurimum in-

intendit aliquid lucrari ratione periculi, quod in se recipiet, ita ut si nullum hoc modo expectaret lucrum, mutuum non daret: & consequenter peccat contra Evangelicum præceptum, in quo dicitur: *Mutuum date, nihil inde sperantes*: Quia primum & principale motivum, quod talem ad mutuo dandum inducit, est certitudo, quod debitor periculum in mutuo dantem rejiciens, aliquod lucrum, ratione talis periculi, promittat. Legitur in hoc perinde usurarius est, ac ille qui mutuo dat cum intentione principali, quod debitor molendino suo utatur; de quo sic differit sanctus Antoninus (2. p. tit. 1. c. 7. §. 8.) Si quis mutuatur alteri ex intentione vel pacto, ut vadat ad molendinum suum, vel furnum, vel ad apothecam suam ad emendum, & hujusmodi, alias non mutuaturus, usuram committit, etiam si non majori pretio sibi vendit propter hoc, seu plus ab eo quam ab aliis petit: ratio est, quia commoditatem seu utilitatem inde recipit, quæ pretio æstimari potest: argumentum Canonis Si FUENERAVERIS, 14. q. 3. & cap. CONSULUIT De usuris, & tenetur restituere: Quia nunquam licet, illum cui mutuum datur, aliqua nova obligatione, occasione mutui, onerare: quod tamen in his dubiis casibus accidit; quia in casu periculi, de quo nunc loquimur, ille qui mutuum dat, vult obligare occasione mutui debitorem suum ad promittendum ei aliquod lucrum, rejiciendo in illum sortis principalis periculum: & in altero casu vult etiam occasione mutui debitorem ad suas merces emendas obligare: utraque autem obligatio est pretio æstimabilis, nec minus onerosa est debitori, quam utilis creditori; cum debitori tollat plenam libertatem, quam habebat, periculum pecunie mutuo datæ in neminem, aut in alium quam in creditorem rejiciendo, vel emendi in qualibet apotheca, aut utendi quolibet molendino: & ex alia parte creditori similes obligationes fructuose sunt, quia illi utile est mutuum vendere, aut lucrari ratione alicujus periculi, quod in se recipit. Quod autem dicit S. Antoninus, quod in talibus adest obligatio restituendi, ita intelligendum est, ut teneatur quis restituere justam æstimationem utilitatis, quam occasione mutui habuit, sicut & damni, quod ratione talis conventionis passus est debitor; licet non obligetur ad restituendum pretium rerum jure venditarum, sed tantum lucrum, quod habuit ex multiplicatione emptorum; aut in nostro casu, illud quod confectum est ultra id quod, ratione periculi in se susceptum fuisse alteri, qui mutuo non dedisset, & præterea æstimationem obligationis impositæ creditori. Ut v. gr. Mevius mutuo dedit 100. Titio, cum hac conditione tacita, aut expressa, ut in Mevium rejecto periculo sortis principalis in aliqua negotiatione expositæ, ei darentur decem a Titio ultra dictam sortem, licet si Pontonius, qui mutuo non dedit, tale periculum.

in se recepisset, habuisset tantum octo. Hoc posito primo Mevius tenetur restituere duo ex decem quæ accepit, & deinde æstimationem obligationis imposita Titio, arbitrio boni viri.

Quest. 4. Ratio periculi tribuit-ne iustum titulum recipiendi aliquid ultra sortem principalem? Et contrahit ne licite, qui exempli gratia, quingentos aureos alicui maritimo negotiatori tradit cum hac conditione, ut si navis naufragium faciat, ipsemet tradens illos amittat; si vero ad portum feliciter perveniat, tenatur negotiator quingentos aureos restituere, & ultra solvere pro interesse decem aut quindecim pro quolibet centenario, si ve lucretur, si ve perdat negotiator?

Resp. Hæc questio expresse decisa remanet in celeberrimo capite *Naviganti*, in quo habetur, quod *naviganti vel cuncti ad nundinas, certam mutuans pecunia quantitatem pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.* Quia legitime præstatur, talem mutuo dedisse cum intentione lucrandi, & voluisse creditorem obligare ad consentiendum, quod idem creditor, in se recipiendo periculum navigationis, aliquid lucrum ex sua pecunia perciperet, ut revera illud fere semper in praxi accidit; cum videamus, quod illi qui in hoc casu mutuum dant, non darent, si putarent, debitorem nolle in illos periculum pecunie immittatæ rejicere, & ita nullum eos posse lucrum obmutuum sperare. At illa intentio continet usuram mentalem, si nullum addit pactum expressum inter mutuatarium & mutuante: si vero adest pactum, in hoc casu usura realis est: *Si quis*, inquit S. Thomas *Copusc. 73. cap. 6.* *pecuniam alicui naviganti commiserit mutuo propter spem alicujus lucri, licet periculum etiam sortis super se receperit, nihilominus judicatur usurarius, etiam si totum amiserit*; Quia, ut jam diximus, tale mutuum fit cum intentione principali lucrandi, & obligandi debitorem ad dandum aliquid interesse creditori in se recepto periculum pecunie.

Attamen recte dici potest, quod si ille, qui mutuum dat pecuniam suam mercatori, qui alicui commercio maritimo aut terrestri attendit, ita dispositus & animatus est, ut illi tale mutuum daret; etiam si non speraret se aliquid lucrationum ex mutuo, propter periculum sortis principalis, quod in se recipiet: & deinde volente mercatore totius navigationis periculum subire, & omnia sua unius diei fortunæ exponere; & proponente, quod suo creditori dabit aliquid interesse pecunie mutuatæ, si velit periculum suæ sortis principalis in se recipere, & solus illius iacturam pati & sustinere, si navis naufragio pereat: tunc si creditor tale periculum in se velit recipere cum pacto, quod sibi dabitur aliquid interesse certum juxta communem æstimationem talis periculi, nulla reperitur usura in hac conventionione, cum

dum sanctum Antoninum his verbis (2. tit. 1. c. 7. §. 21.); „Aut illud ultra sortem recipit ratione mutui tantum, & sic est usura, non obstante, quod periculum ipse suscipiat; & ille est casus etiam capitis *Naviganti*. Aut recipit illud ultra sortem præcise ratione periculi, ut pretium periculi, & sic non est usura, sed licitum, nam etiam si non mutuaret, & periculum navigantis in se vellet recipere, licite posset recipere pretium periculi, nec propter hoc, quod ei servitium faciat in mutuo, efficitur deterioris conditionis. Aut aliquid ultra sortem recipit talis mutuans, partim ratione periculi, & partim ratione mutui: & tunc usura est, quantum ad id quod plus recipit respectu mutui, & illud tale tenetur restituere. Ita Joan. Neapolitanus, & Joan. Calderinus. “ Et ita quasi semper accidit in praxi, quod illi qui contrahunt modo relato in questione, usuram faciunt. Primo, quia dum pecuniam mutuo dant, pacto expresso conveniunt, quod periculum in se recipient; & hoc modo recipient interesse certum, quod usurarium est. Secundo, quia accipiunt majus interesse propter periculum quod sustinent, quam si mutuo non dedissent, & idem periculum subirent, in quo usura manifesta est.

Quest. 5. Nonne dici posset, quod ille qui pecuniam suam hoc modo mercatori tradit, contrahit societatem licitam, non autem mutuum; cum sortem principalem exponat periculo negotiationis: & ita, quod potest accipere aliquid ultra sortem principalem, quia sine dubio licitum est, aliquid per societatem lucrari?

Resp. Nullo modo dici potest, quod hoc modo contrahatur vera societas. Primo quia videtur in Decretali Gregorii noni quæ incipit *Naviganti*, & in illius expositione facta tam a Canonistis, quam a Theologis, quod periculum sortis principalis non potest efficere, ut contractus mutui in contractum societatis mutetur; in hoc enim concordant, quod scilicet ille qui pecuniam mutuo dat cum intentione lucrandi, recipiendo in se sortis principalis periculum, usuram committit: rationem assignat S. Raymundus (*in summa lib. 2. c. de usuris, & pignori. §. 7.*), *Qui tales, inquit, semper faciunt tale mutuum propter spem lucri pecuniarii; quod non licet.* Præterea evidenter constat, quod si ad constituendum veram societatis contractum sufficeret, quod qui tradit pecuniam, illam eodem tempore periculo negotiationis exponeret, ille qui mutuum dando in se pecunie periculum reciperet, veram societatem contraheret, & ita posset aliquid ultra sortem accipere, cum in societate lucrari liceat. Cum igitur summi Pontifices & post eos Canonistæ & Theologi usurarium dicant illum, qui mutuo dat cum intentione lucrandi, in se recipiendo sortis principalis periculum, eodem tempore factis declarant, solum periculum sortis principalis ad veram societatem constituendam non sufficere; & ut ait S. Thomas

(opusc. 71. de usur. c. 6.); Ratio periculi etiam circa sortem, non tollit rationem usure in mutuo, ut probatur in c. NAVIGANTI.

Secundo quia, ut dicitur inferius cap. 12. de Societate, ad hoc ut Societas vera & licita sit, necesse est, ut socii participant tam in sorte principali, quam interesse, ita ut illi, qui pecuniam in Societate posuit, non permittatur, quod illi dabitur certa & determinata summa ab omni periculo interesse & lucri: nec etiam quod illius capitale erit saluum & a socio solvetur, etiam si casu fortuito perierit. Et illud a Sixto V. determinatum fuit his verbis (in Bull. 44. que incipit *Defensibilis*): „Sed potius cuncti noverint, societates ita, in eundem seu contrahendas esse, ut non ad certam summam aut quantitatem ab omni periculo & damno, ut præfertur, immunem lucri nomine persolvendam, neque ad capitale, si casu fortuito perierit, restituendum socius accipiens teneatur.“

Idem definitum fuit in Concilio Mediolanensi, cui sanctus Carolus præfidebat, & cautum (Conc. Mediol. c. de Usuris): „Ne in Societate, in qua alter pecuniam confert, alter operas, lucri distributio constituitur, nisi per quotas partes, nec ultra eas certa pecuniarum summa, vel quid aliud conferenti pecuniam persolvatur; neque fiat pactio, ut fors salva sit, fructu vero communiter dividatur.“

Et juxta doctrinam S. Bonaventuræ (to. 2. opusc. c. 2. in opusc. quod inscribitur *Opusculum anime*): Est usura iusta, cum quis aliquid commune habet cum aliquo, quidquid sit illud, & periculum & damnum non est commune. Ex quibus sequitur, quod ad veram Societatem requiritur, ut omnes socii participant tam in interesse & lucro, quam in sorte principali & capitali, & ut periculum & damnum communia sint.

Hic addi potest, quod habetur in Glossa, in qua, post explicationem textus legis, quæ concedit, ut possit damnum pecunia mercatori maritimo cum hac conditione, ut si navis ad portum feliciter pervenerit, reddatur capitale cum interesse, & lucro centesimo, id est, ejusdem quantitatis, ac ipsum capitale; si vero navis periat, nihil omnino reddatur; sic habetur (Glossa in tit. 33. l. 4. Cod. de nautico favore): *Advertas, quod etiam iste modus faverandi, licet creditor suscipiat in se periculum pecunie, est de jure Canonico prohibitus, ut in capite NAVIGANTI.*

Quest. 6. Est-ne licitum commercium maritimum, quod communiter in emporiis instituitur, ita ut juxta varietatem periculi, quod imminet navibus, minori aut majori pretio emanent pecunie, aut merces illis negotiationis causa expositæ?

Resp. Talis negotiatio haud dubie licita est, quia in his casibus emuntur capitalia juxta justum illorum valorem,

rem, & prout communiter æstimantur juxta varia pericula, quibus exposita sunt. Et id conforme est legi, *Pretia rerum*, juxta quam rerum justum pretium est illud, quo communiter ab iis, qui earum qualitates, & valorem cognoscere, quique absque fraude, aut præventionem judicarent, æstimarentur. Et eodem plane modo potest assecurari minus lucrum certum pro majori lucro iacento.

Illud autem exemplo adhibito dilucide exponit Sanctus Antonius his verbis (3. p. tit. 8. c. 3. §. 2.): „Petrus habet mille Florenorum valorem in mercimoniis innavi de Flandria in Hispaniam deferendis; dubitat vel timet de submersione navis, vel captura a piratis; dat vel offert Martino 5. vel 10. pro centenario, plus, vel minus, secundum quod plus, vel minus timetur de periculo, pro securitate saper his faciendæ: cui assentit, sumens in se periculum ratione dicti lucri. Ille igitur Martinus, acceptis illis quinque, vel 10. pro centenario, si merces salva conducuntur, sibi retinet illud lucrum ratione dictæ securitatis. Sed si navis periret, vel caperetur ab hostibus, Martinus teneretur Petro mille Florenos pro securitate facta: licitum reputatur tale lucrum, ratione periculi, quod subiit. Nec enim potest dici ibi esse mutuum, cum nihil mutuetur, nec est prohibitum ob cap. NAVIGANTI, de usuris; quia illud habet locum, cum scilicet suscipiatur in se periculum mercium, sibi aliqui percipit de mercibus, dicitur usura; quando videlicet illud perit non ratione periculi, sed ratione mutui facti ei, cujus sunt merces. Quod facile cognoscitur ex eo, quod mercator tam grande lucrum non promitteret alteri, qui mutuo non dedisset, & idem periculum in se recepisset; unde in hoc casu evidens est, quod ille, qui mutuum dedit, percipit aliquod lucrum non solum propter periculum quod sustinet, sed etiam propter mutuum; in quo usura manifesta apparet.“

Quest. 7. Nonne responderi posset authoritati, quæ habetur in cap. *NAVIGANTI*, quod supplenda est negatio, ita ut legatur, *usurarius non est consensus?*

Resp. Hæc questio ridicula videri posset, & responsione indigna; si quidam Scriptores, nescio quo spiritu ducti, non insigniassent, quod in illa Decretali deceret negativa particula, quæ debet suppleri ad illius difficultates benigne amputandas. Ut igitur tali opinioni obviam eatur, dicendum est, quod hæc additio ratione vacua, & ne quid pejus dicam, valde temeraria est. Quid enim in sacrosanctis Conciliis, quid in sacris Canonibus, & summorum Pontificum Decretis firmum, & stabile esse posset, si privatis liceret, tam sanctis Decretis negationem inferere sub aliquo futillis rationis prætextu, contra omnium textum, tam impressum, quam manuscriptorum fidem, & con-

tra Glossatorum, & antiquorum omnium Commentatorum lecturam? Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconensis tres antiquas Decretalium collectiones in lucem edidit, in quibus nulla huiusmodi negatio habetur. Sanctus Raymundus eorundem Decretalium, iussu Gregorii IX. compilator, hanc Decretalem sæpius in summa sine tali negatione refert. Innocentius Papa IV. Cardinalis Turrecremata, demum ad unum omnes ejusdem, & sequentis sæculi Decretalium interpretes, legunt *usurarius esse censendus*. Et ita novis illius negationis adinventoribus, qui, ob ardens nimium desiderium viam salutis inconsculto Evangelio dilatandi talia somniarunt, gratiæ sunt agenda, simulque ab eis enixe petendum, ut summorum Pontificum Constitutiones venerari & observare, non vero emendare curent.

CAPUT VIII.

Utrum Principis Constitutiones possint tribuere justum titulum accipiendi aliquid in mutuo ultra sortem principalem, & de montibus pietatis.

Quæst. 1. Licet-ne exigere interesse ex pecunia mutuo data, posito quod adsit aliqua Principis supremi constitutio, quæ illud interesse assignet?

Resp. Cum in hac exactione adsit usura, quæ jure divino prohibetur, certum est, nullum posse exigi interesse ex pecunia mutuo data, quando nulla adest alia ratio, quam ea, quæ oritur ex huiusmodi constitutione humana. Leges siquidem humanæ licitum non faciunt, quod aliunde lege divina prohibetur.

Quæst. 2. Constitutio, in qua habetur, quod iudices obligent debitores ad solvendum interesse in mutuo; quando sunt in mora, nonne iusta est, & ita nonne iustum titulum dat creditori?

Resp. Talis constitutio novum titulum non dat, nisi in foro externo, quia fundatur in præsumptione, quod adsit ex parte creditoris lucrum cessans, aut damnum emergens; quod appareat ex eo, quod non permittit tale interesse in mutuo, nisi quando debitor est in mora solvendi, termino elapso, & post petitionem solutionis factam iudice a creditore. Nam, etiamsi Petrus centum aureos a decem annis Paulo deberet, & Paulus solutionem tantum a mense iudice petisset, in hoc casu iudex condemnaret Petrum ad solvendum interesse, non decem annis, sed mensi solummodo correspondens. Ratio autem, cur obligentur debitores ad solutionem interesse in mutuo a die moræ, & iudice petitionis, ea est, quia adest iusta præsumptio, quod creditores petentes solutionem pecuniæ mutuo datæ, ea indigent, quodque ex illius privatione damnum patiuntur, aut saltem perdunt lucrum aliquod, quod eadem pecunia mediante alias.

alias facerent. Ex quibus sequitur, quod si in aliquo huiusmodi casu nullum adest damnum creditoris, ratione moræ debitoris in solvendo: tunc creditor nullum interesse in foro conscientie exigere potest, etiamsi iudex ob damni falsam præsumptionem tale interesse concedat.

Quæst. 3. Si usura, ut sæpe dictum fuit, lege divina, & humana prohibetur, quo pacto licite in montibus pietatis accipitur aliquid in mutuo ultra sortem principalem?

Resp. Verum quidem est, quod in variis summorum Pontificum, & præsertim Leonis X. constitutionibus, permittitur aliquid recipere in Montibus pietatis, qui erecti in variis civitatibus, approbati, confirmatique sunt a sancta Sede Apostolica, & ita nullam speciem mali præferre possunt: Sed evidens est, ut ex iisdem constitutionibus & Bullis apparet, quod interesse in illis montibus exigitur solummodo propter expensas necessarias, & ita nullo modo usuram continere potest, cum proprie non sit interesse ex pecunia mutuo data, sed potius compensatio damni, quod sequitur ex expensis, quas in ipsa datione mutui facere necesse est; quod expressè videtur in Bulla Leonis X. in qua sic habetur (*Constitutio II. Leonis X.*): „Definimus montes pietatis, in quibus pro eorum expensis, & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrantium impensas, & aliarum rerum ad illorum conservationem pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, ultra sortem abque lucro eorundem Montium, recipitur; neque speciem mali præferre, nec peccandi incentivum præstare, nec ullo pacto improbari.“

Quæst. 4. Quid agendum, cum in fine anni post compensationem omnium expensarum, quæ in monte pietatis factæ sunt, superest aliqua summa ex interesse, quod exactum fuit?

Resp. Talis summa inservire non debet ad augendum montem pietatis; quia si id fieret, totum interesse, quod sumptum est ultra sortem principalem, non exactum fuisset ad solam compensationem expensarum, quæ mutuum dando fiunt; sed tamquam lucrum aliquod ex mutuo proveniens, quod legi divine contrarium est, & constitutionibus summorum Pontificum, qui tale interesse permiserunt solummodo ratione, & intuitu expensarum necessariorum, prohibentes, ne montes pietatis augerentur ex tali interesse, ut videtur ex ipsis Bullæ supra relatæ verbis. Igitur in casu proposito, quod post expensas compensatas superest, restituendum est illis, a quibus acceptum est, si commode inveniri possint: aut minuendum est interesse alterius anni, ut uno verbo mons pietatis nullum lucrum ex huiusmodi interesse sentiat.

Quæst. 5. Usuram committit-ne, qui mutuum gratuite dat, sed tamen cum intentione quamprimum iudice petendi sortem principalem a debitore suo, ut hoc modo possit deinde exigere interesse a die petitionis, & moræ?

Resp. Certum est, in hoc casu usuram committi. Primo, quia, ut superius dictum fuit, Decretum Principis non tribuit justum titulum exigendi hujusmodi interesse, cum nullum adest verum damnum. Secundo, quia, ut habetur in regula juris Canonici (*Regula Certum est 88. de reg. jur. in 6.*): *Certum est, quod si committit in legem, qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem.* At lex impedire vult, ne ex gatus interesse ex mutuo, & ille, qui hoc casu mutuum dat, intendit e contrario, interesse exigere, etiam si nullum suscitaret damnum, & ita veram usuram committit.

CAPUT IX.

Utrum Tutores, pupilli, nobiles, & hujusmodi, possint exigere interesse juxta Decretum Principis.

Quest. 1. Possunt-ne Tutores exigere aliquod interesse ex pecunia pupillis debita?

Resp. Id eis penitus non licet, nisi adit verus, & legitimus titulus aut damni emergentis, aut lucris cessantis, aut etiam alicujus Societatis; id enim expressis verbis damnatum fuit in variis Conciliis, quæ, quantum Ecclesia usurae crimen abhorret, melius significare non poterant, quam condemnando exactionem interesse in casibus adeo favorabilibus.

Primo igitur in Concilio Mediolanensi (1. C. de usur.) dicitur, quod *Ex mutuo, vel depositis etiam apud Judam factis, nihil præter sortem a quovis homine percipi ex convento, vel principaliter sperari possit; tamen pecunia ipse sint pupillorum, aut viduarum, aut locorum piorum, vel etiam dotales, nisi quatenus jure nominatum permittatur.*

Et in Concilio Mediolanensi (tit. de usuris.) sic habetur: *Quoniam usura jure divino & Canonico omnibus Christianis sub pena peccati mortalis interdicitur, neque facienda sunt mala, ut eveniant bona; Synodus statuit, & ordinat, ne quis tutor, aut Curator sub prætextu augendi patrimonii pupillorum, aut sub eorum Curatela existentium, pecunias illorum sub certo lucro singulis annis ultra sortem recipiendo, mutuo det, retenta facultate repetende sortis, declarando hujusmodi omnes contrarius usurarios, & contra, ut præmittitur, inducentes tamquam usurarios ad penam juris procedendum.*

Quest. 2. Quid agendum Tutoribus, qui semper a Jure condemnantur, cum Pupillorum pecunias sine fructu esse passi sunt, si eis non licet interesse ex illis exigere?

Resp. Verum quidem est, quod Judex obligat Tutores ad solvendum interesse pecunie pupillaris: & ratio est, quia tenentur Tutores illa uti ad emendandum fundum frugiferum, aut ad contrahendam cum mercatore societatem, & hujusmodi & ita possunt Tutores vitare da-

damnum talis condemnationis; nam, aut talis pecunia est in manibus debitorum, dum administrationem tutelæ recipiunt, aut non. Si est, debent Tutores habere veram intentionem illa utendi pecunia ad emendandum fundum frugiferum, aut ad contrahendam lucrativam cum Mercatore societatem, & hujusmodi: & talem intentionem implere, & exequi, casu quo debitores solvant, a l quam solutionem obligari a tutoribus debent; quod si non solvant, tunc aderit lucrum cessans, & proinde justus titulus accipiendi interesse a debitoribus. Quod si pecunia non est in manibus debitorum, sed tutoris, tunc debent ex ea eniere utilem fundum, aut societatem contrahere, & hujusmodi. Et hoc modo damnum proprium vitabunt, utiliter & jure gerendo res pupillares.

Quest. 3. Tales modi utendi pecuniis pupillaribus, variis periculis expositi sunt: Primo, quia si ex eis emuntur fundi, sæpius modicos fructus reddunt, qui etiam non sufficiunt ad pupillorum congruam sustentationem; & ita pupilli possunt de tutoribus conquiri ob talem usum minus proficuum. Secundo, si ex talibus pecuniis emuntur loci montium quos vocant, aut pensiones & census perpetui, vel etiam vitalitii; id ægre ferre possunt pupilli, eo quod eis amplius non licebit sortem principalem repetere. Tandem si contrahitur cum aliquo Mercatore lucrativa societas, potest facile evenire, quod talis mercator aut sit, aut fiat insolubilis, & ita tutor ad solvendum pro illo obligetur.

Resp. Ut his omnibus objectionibus, & difficultatibus respondeatur, sufficit dicere, quod tutores, ut se in talibus casibus indemnes præstent, & securi sint in tribunali externo, supplicem libellum judici porrigere debent, ut eo authorante, & confirmante contrahatur societas, aut emptio fundi, & hujusmodi, ex pecuniis pupillaribus; & si judex non putet tale negotium, quod ei a tutore proponitur, esse pupillis utile, decernat, easdem pecunias alio modo collocari debere, quod Decretum Judiciale fideliter exequentes Tutores, omnibus futuris molestiis, & litibus se liberant, usuraque crimine conscientiam non onerant. Adde, quod etiam nullus indemnitis modis in favorem tutorum reperiri possit, damnum potius subire deberent, quam usura crimine se involvere; quia debemus potius quælibet mala tolerare, quam consentire peccato.

Quest. 4. Nonne dici possit, licere Tutoribus exigere aliquod interesse ex pecuniis pupillaribus ratione damni emergentis; quandoquidem semper obligantur Tutores ad solvendum pro proprio illud interesse in favorem pupillorum, & ita verum damnum ratione mutui sustinent?

Resp. Hæc excusatio non sufficit, ut interesse exigere possint Tutores, nisi adestet eodem tempore, quo mutuum datur, aliqua occasio præfens lucrandi ex hujusmodi pecuniis modo aliquo licito, ut supra, & fufius cap.

4. explicatum est; quia ad hoc, ut damnum illud emergens producat justum titulum, necesse est, ut causetur a mutuo, & non aliunde proveniat, ut a tutela, quae in hoc casu est vera causa damni, quod patitur tutor, non autem mutuum; quia etiam si tutor pecunias pupillares mutuo non daret, sustineret nihilominus idem dampnum.

Quest. 5. Possunt-ne viduae ex pecuniis dotalibus interesse exigere?

Resp. Illud, quod supra in r. ex Concilio Mediolanensi relatum est, scilicet non licere mutuo dare cum aliquo interesse pecunias orphanorum, aut viduarum, aperte ostendit, quod iisdem viduis non licet tale interesse exigere; unde, ut ait Innocentius IV. (*in c. Salubriter, de usuris.*) *Si mulier habet pignora dotis sua post mortem mariti, debet fructus illos in sortem computare.* Ex quo sequitur, non posse viduam pecunias dotalis mutuo dare cum interesse, quandoquidem non potest tale interesse exigere ab his, qui dotem detinent.

Quest. 6. Possunt ne nobiles, & huiusmodi, quibus commercium attendere non conceditur, exigere interesse ex mutuo?

Resp. Id nullo modo potest fieri, ut superius probatum est; nam cum usura jure divino, & humano prohibita sit tamquam intrinsece mala, nulli homini in quocumque casu potest esse licita, nisi adsint circumstantiae, de quibus supra, quae usurae deformitatem, & malitiam tollunt, quaeque efficiunt, ut usura in licitum interesse transeat; quod neque divino, neque humano jure prohibetur; nam, ut ait Sanctus Thomas (*opusc. 73. c. 6.*); *Regula generalis apud omnes Doctores, & firma esse debet, quod nulla conditio, sive circumstantia potest excusare aliquem actum vitiosum, sive habitum, nisi secundum quod potest tollere rationem vitiositatis ab eo; & quia in mutuis vitium usurae annexum est ex eo, quod fiant spe lucri, quod est contra naturam mutui, non excusatur, nisi tollatur spes lucri.*

CAPUT X.

Quo pacto responderi possit rationibus quae in favorem usurae & interesse afferuntur.

Quest. 1. Quales proponuntur rationes ab iis, qui pro usuris & interesse pugnant?

Resp. Tribus potissimum rationibus nituntur. Dicunt enim primo, multos nobiles, viduas, & huiusmodi, qui nolunt, aut non possunt alio modo lucrum ex propriis pecuniis consequi, quam per viam mutui, non habituros unde vivant, si illis talis lucrandi modus auferatur; si enim pecunias in arca otiosas habentes, ex eis in dies, quod ad sustentationem necesse est, auferant, brevi ad sumam egestatem, consumptis paulatim pecuniis, deveniunt.

Quest.

Quest. 2. Quo modo huic objectioni responderi potest?

Resp. Eodem plane modo, quo Sanctus Augustinus respondet fuisse his verbis (*in Ps. 128.*): *„Noli fœnerari: tu accusas Scripturam, dicentem; qui pecuniam non dedit ad usuram. Non ego illud scripsi, non de ore meo primum exiit, Deum audi. Audent etiam fœneratores dicere: Non habeo aliud, unde vivam. Hoc mihi & latro diceret, deprehensus in fauce: hoc & effractor diceret, deprehensus circa parietem alienum: hoc mihi & leproso diceret, emens puellas ad prostitutionem; hoc & maleficus incantans mala, & vendens malitiam suam. Quidquid tale prohibere conaremur, responderent omnes, quia non haberent, unde viverent, quia inde se pascere; quasi non hoc ipsum in illis maxime punient, dum est, qui artem nequitiae delegerunt, unde vitam transigant; & inde se volunt pascere, unde offendant eum, a quo omnes pascuntur.*

Potest etiam dici, quod cum ex se, & intrinsece malum sit exigere aliquid in mutuo ultra sortem principalem, numquam licita potest esse talis exactio etiam ad vitae sustentationem; nam, ut docet S. Thomas (*opusc. 73. cap. 8.*): *usura non excusatur etiam quantumcumque ordinatur ad vitae necessitatem, cap. SUPER EO: de usuris.* Addi potest, alios inveniri posse modos licitos ex pecunia lucrandi, ut vitetur extrema illa inopia, quam timeant, qui interesse volunt exigere hoc praetextu.

Quest. 3. Quales sunt hi modi liciti?

Resp. Tres assignari possunt: Primo namque potest emi aliquis fundus frugifer. Secundo potest ex pecunia comparari annuus census vitalitius, aut perpetuus, seu locus montium. Tertio, dari potest pecunia in societatem alicui fideli mercatori, aut negotiatori.

Quest. 4. Hi census perpetui, seu loci montium, videntur esse eodem modo usurarii, ac interesse ex mutuo, cum in utrisque habeatur idem lucrum annuum iuxta Principis taxam?

Resp. Certum & constans est, quod contractus census non est usurarius, ut probatur ex Bullis Martini V. & Calixti III. qui respondentes questioni a populis Poloniae & Germaniae propositae, sic pronuntiant; & primo Martinus V. (*Extravag. communium De empt. & vendit. cap. Regimini.*) Nos igitur ex relatione Guillelmi Presbyteri Cardinalis, cui negotium huiusmodi cum peritum consilio commissimus examinandum, comperimus, contractus huiusmodi juridicos, & iuxta determinationem Doctorum licitos fore. Quod confirmatum authentice fuit a Callisto III. (*Extravag. com. c. Regimini.*) his verbis: *Nos facti ex commissione felix recordationis Martini Papae V. praedecessoris desuper examinatione, & ejusdem praedecessoris nostri declarationem attentius perpendentes, suisque vestigiis inherentes, ad omnem super his ambiguitatis tollendam dubium, praefatos contractus licitos.*

208

tos, iurique conformes, auctoritate Apostolica declaramus. Secundo, quia in contractu census non invenitur natura contractus mutui, in quo solo usura committitur, quia in mutuo repeti potest fors principalis: quasi fecus est in contractu census, qui per veram emptionem & venditionem constituitur, & in quo fit alienatio pecunie in perpetuum sine facultate illam repetendi.

Quest. 5. Quales condiciones requiruntur, ut contractus census nulla usurae suspitione laboret?

Resp. Varie sunt huiusmodi condiciones, quae in Bullis modo relatis continentur; quarum prima est, ut debitor censum extinguere, solvendo summam in a creditore traditam, ad quam tamen extinctionem non possit a creditore obligari. Secunda conditio est, ut constituantur census iusto pretio, quod in terris ditionis Pontificiae potest ascendere ex Constitutione 6. Clementis VIII. usque ad septem pro quolibet centenariis; alibi vero servari debet taxa a Principe facta. Adiunguntur eidem Bullis aliae variae condiciones, quae cum essentialibus non videantur, & variis in regionibus non observentur; illas hic recensere necessarium non puto.

Quest. 6. Quam secundo loco rationem assignant, ut ratione sub interesse nomine, fautores?

Resp. Dicunt, se charitatis actus exercere, dum fratribus in Christo illorum ope indigentibus subveniunt, & modum tribuunt res proprias recte ordinandi, mutuum aliquoties illis dando, quorum bona mobilia & immobilia vili pretio, instantibus creditoribus, distringuntur, summo totius rei familiaris damno; quareque mutuam tradendo pecuniam, quae subito emptione alicuius fundi, aut officii frugiferi intervit; & consequenter iustum esse, se in huiusmodi casibus accipere aliquod interesse conveniens, iuxta modum & quantitatem fructuum, quos percipit debitor ratione mutui quousque summa tradita restituatur.

Quest. 7. Quid tandem huiusmodi rationibus respondere potest?

Resp. Illud primo dici potest, quod a S. Hieronymo assertum in expositione illorum verborum, *Ad usuram non commendaveris*, ubi sanctus Doctor usurarios etiam loquentes representat his verbis (*in e. 18. Execheialis.*)

„Solent in agris frumenti, nilii, vini & olei, ceterarumque specierum, usurae exigi, sive ut appellatur, sermo divinus, abundantiae, v. gr. ut hiemis tempore, demus decem modios, & in messe recipiamus quatuordecim, hoc est amplius partem mediam; qui iustissimum se putaverit, quantum plus accipiet portionem, & solent argumentari, ac dicere; Dedi unum modium, qui satus fecit decem modios: nonne iustum est, ut medium modium de meo plus accipiam, cum ille mea liberalitate novum & semis de meo habeat? Nolite errare (inquit Apostolus). Deus enim

irritat

irridetur. Respondeat enim nobis breviter foenerator misericors, utrum habenti dederit, an non habenti? Si habenti, utique dare non debuerat; sed dedit quasi non habenti: ergo quare plus exigit quasi ab habente?

Rationem autem assignat S. Thomas (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.): quia, „Si aliquis multum juvetur ex re alterius quam accipit, ille vero, qui vendit, non dampnificatur carendo re illa, non debeat eam super vendere, quia utilitas, quae alteri accrescit, non est ex venditione, sed ex conditione ementis; nullus autem debet vendere alteri, quod non est suum, licet possit ei vendere damnum, quod patitur.“ Et consequenter, cum utilitas, quam percipit debitor ex pecunia mutuata, proveniat aut ex rerum suarum statu, aut ex usu, in quo talem pecuniam infumit; id locum dare non potest creditori, & iustam causam exigendi aliquid ex huiusmodi utilitate, quae illum nullatenus respicit.

Secundo, quia evidenter constat, quod si utilitas, quae ex mutuo provenit iis, qui illud recipiunt, daret titulum sufficientem mutuum dantibus ad exigendum licite aliquid ex mutuo, sequeretur, regulariter posse exigi ex mutuo, cum, ut plurimum, qui mutuum petunt, aliqua utilitate propria id moveantur, & ita vix ulla esset censura prohibita: quod tamen contrarium est Sacrae Scripturae, Constitutionum Canonicarum, & sanctorum Patrum expressis verbis, quae mutuum, in quo aliquid ultra sortem exigitur, perpetuo reproband, etiam dum de pecuniis pupillorum, & viduarum agitur, licet tale mutuum detur Iudeis, qui illud cum intentione magis in commercio luendi accipiunt, ut supra dictum est cap. 2. & etiam si de redemptione captivorum agatur, ut videre est in Concilio Lateranensi ab Alexandro III. congregato: in quo sic habetur (*Can. Si per e. de usur.*): *Cum usurarum crimen utriusque Testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus; quia cum Scriptura Sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus est quis, ne etiam pro redimenda vita captivi usurarum crimine involvatur.*

Potest etiam dici, quod pecunia, quae mutuo datur mercatori, aut alteri, qui ex ea officium, aut praedium utile emit, pluris non valet, quamea, quae mutuo datur pauperi, aut alteri, qui ludo, aut alio modo res suas dilapidat. Quod lucrum mercatori adveniens, eodem tempore, quo alii cum simili pecunia perdunt potius, quam lucentur, ejusdem mercatoris labori, aut industriae debet tribui; illud etiam, quod officialis quispiam, ex officio mediante pecunia mutuata comparato, recipit, ad eum solum merito, & iuste pertinet; quandoquidem illi soli periret tale officium, si supprimeretur, aut etiam ad alium transferretur: quod Regulae Juris Canonici conformis est (*Reg. 55. de reg. jur. in 6.*), in qua: *Qui sententias, sentire debet commodum, & e contra. Iustum est, quod*

quod ea res, quæ unius damno perit, uni fructificet, quod unusquisque e re propria fructum capiat, quodque nullus e re aliena, invito domino, aut contra leges, utilitatem consequatur. At certum est, pecuniam mutuo datam, ad eum, qui accepit, non vero ad eum, qui dedit, pertinere: & ita concludendum est, omnem illius fructum soli mutuuario concedi debere.

Præterea rationabile non est, creditorem in hujusmodi supra relatīs casibus melioris esse conditionis quoad fructus, quam alios; quandoquidem emptionem fundi, aut officii, & similia, ex pecunia a se mutuo data fieri solummodo procuravit; ut hypothecam specialem generali jungeret, & ut securior exinde esset.

Quest. 8. Qualis est tertia ratio, quæ a multis, tamquam lucro ex mutuo favens, proponitur?

Resp. Ajunt, usum moderatum mutui in commercio, quod inter personas non indigentes exercetur, varias utilitates proximo asserere, & ita nullo modo charitatem ostendere, imo bono publico valde expedire, ut mutuum cum aliquo lucro detur; quia sine tali mutui commercio, um fieri, & durare vix posset.

Quest. 9. Quare huic rationi responderi potest?

Resp. Respondendum est primo, sufficere, ut Christiano ostendatur, Deum lucrum in quocumque mutuo prohibere, ad hoc ut debeat omni utilitati, quæ ex mutuo negotiationis causa facta sperari probabiliter potest, renuntiare; nam, ut ait Tertullianus (*lib. de Patientia*). *Ad exhibitionem obsequii, prior est majestas divina preestatis, prior auctoritas imperantis, quam utilitas servientis.*

Secundo, nihil commercio, & negotiationi est magis damnosum, quam illud mutuum cum intentione, & lucro factum: quod facile perspicitur, & probatur ex ipsius terrenorum Principum legibus, ad quos præcipue pertinet de hujusmodi commercii utilitatibus, vel damnis cognoscere, & judicare. Cum igitur omnes tale lucrum ex mutuo etiam tamquam commercio, & negotiationi notuum prohibuerint, concludendum est, errare eos, cui illud tamquam valde utile prædicant. S. Ludovicus Galliarum hujus nominis Rex IX. in Decreto anni 1254. promulgato: *Prohibemus, inquit, districte, quod nullas iuras haberi faciant Barones Seneschalli nostri, vel alii quæcumque persona.* Philippus IV. loquitur anno 1311. *Pro reformatione publica regni nostri, usus a Deo prohibitas, & a sanctis Patribus, necnon progenitoribus nostris damnatas, prohibemus omnibus, & singulis tam regnicolis nostris, quam aliis, in regno nostro quomodolibet contrahere genus, vel speciem quamlibet usurarium.* Demum Ludovicus XII. an. 1510. Carolus IX. ann. 1567. & Henricus III. ann. 1576. usuras damnant, & lucrum ex mutuo tamquam commercio damnosum, severe prohibent.

CAPUT XI.

Quo pacto gerere se debeat Confessarius cum his, qui ex pecunia mutuo collocata lucrum percipiunt, aut perceperunt.

Quest. 1. Quid aget Confessarius dum ad eum in tribunali sedentem venerint, qui ex pecunia mutuo data lucrum quolibet anno, vel mense percipiunt, aut perceperunt?

Resp. Necessè est, ut illorum conscientiarum remedium efficaciter oratione apponat, quod tale sit, ut præteritis erroribus medeatur.

Quest. 2. Quo pacto poterit Confessarius præteritis culpis mederi?

Resp. Adstringendo eos, qui ex pecunia mutuo data lucrum acceperunt, aut eorum consanguineos, & hæredes, ad restituendum: nisi constet, quod talia bona fide fecerint, & inde locupletiores facti non sint; illud autem cognosci potest, si pecuniam in legitimo commercio non collocarint, aut fundum, vel officium, ex quo idem lucrum perciperent, non emerint; eo quod putaverint talem contractum mutui lucrativi esse licitum; nisi etiam illi, a quibus tale lucrum ex mutuo acceperunt, illud vere, & cum plena libertate condonare, & remittere velint, cum omnibus circumstantiis ad remissionis hujusmodi validitatem requisitis.

Quest. 3. Quales requiruntur circumstantiæ, ut censetur fuisse iusta, & valida talis donatio, & remissio?

Resp. Necessè est primo, ut creditor vere voluerit, & paratus fuerit restituere omne lucrum ex pecunia mutuo perceptum, casu quo debitor illius remissionem libenter facere nolleret. Secundo, necessè est ex parte debitoris, ut cognoverit creditoris voluntatem, & dispositionem ad restituendum, ita ut crediderit, ex se pendere, & in suo arbitrio esse, dare, aut non dare hujusmodi lucrum: quodque illud non solverit ob timorem, ne creditor vellet exigere totum debitum, sed solummodo ex mera gratitudine ob beneficium acceptum. Ex quibus inferri potest, quod si is, qui pecuniam dedit, aliquid dixit, ut debitorem induceret ad sibi dandum tale lucrum, aliquo modo insinuans, quod si lucrum non detur, fors principalis ab eo repetetur, ita ut verba creditoris debitorem impulerint ad solvendum lucrum: in talibus debet Confessarius creditorem ad restitutionem adstringere, quia, ut ait Urbanus Papa III. (*Cap. Consuluit, Extra, de usuris*) *Hujusmodi homines pro intentione lucri, quam habent, iudicandi sunt male agere, & ad ea, quæ taliter sunt accepta, restituenda, in animarum iudicio efficaciter inducendi.*

Quest. 4. Sufficit-ne ad absolvendum usurarium publicum, ut obligetur ad secreto restituendum?

Resp.

Resp. Respondendum est cum S. Thoma (*opusc. 79. c. 18.*), quod usurario notorio non tantum est peccatum, sed etiam necessitatis, saltem publicæ, & in tanti Ecclesiæ restitutionis faciendas promittere, & firmari; quia alias privaretur de iure Sacramento salutis, & Christiana sepultura: & propter hoc dicit Apostolus, 1. ad Timoth. 5. Peccantem coram omnibus argue. Quod intelligi debet de publicis criminibus; quia semper convenit Ecclesiæ, poenitentias publicas pro publicis criminibus imponere.

Hæc Apostoli verba in hoc plane sensu exponuntur in Concilio Tridentino (*sess. 14. de refor. c. 8.*) his verbis: „Apostolus innotet, publice peccantes palam esse corripandos. Quando igitur ab aliquo publice, & in multorum conspectu crimen commissum fuerit, unde alios scandalo offensos, commotosque fuisse non sit dubitandum, huic condignam pro modo culpæ poenitentiam publice injungi oportet; ut, quos exemplo suo ad malos mores provocavit, fure emendationis testimonio ad rectam revocet viam.“

S. Carolus fidelis Decretorum Concilii Tridentini executor, dum in Concilio Mediolanensi (*1. tit. que pertinet ad Sacram. adm.*) de iis, quæ ad rectam Sacramenti Poenitentiae administrationem necessaria sunt, loquutus Confessarios monet: „Ut quemadmodum a sancta Tridantina Synodo iustum est, publice peccantibus publicam poenitentiam imponant; neque illud publice poenitentiae genus, nisi data ab Episcopo facultate, secretum alia poenitentia commutare audeant.“ Sed de Poenitentia publice necessitate satis differui tom. 4. tr. 6. de Sacramen. Poen. c. 7. n. 16. & seqq.

Quest. 4. Requiritur-ne necessario, ut antequam Confessarius usurarium absolvat, contractus usurarios resciderit, & restituerit male paria, si possit?

Resp. Sanctus Carolus, in suis ad Confessarios admonitionibus, asserit, absolvendos non esse usurarios, nisi primo resciderint illicitos contractus, & restituerint, si possint; quod & perpetuæ Ecclesiæ traditioni, & rectæ rationi, & quotidianæ experientiae consentaneum est: vix enim fit restitutio ab eo, qui ante eam a Confessario imprudenter absolutus est.

Quest. 6. Quo pacto Confessarius in futurum providere poterit?

Resp. Primo, obligando poenitentem ad promittendum, se non amplius mutuum cum aliqua lucri intentione daturum; secundo, necessitatem imponendo exigendi quanto citius pecuniam, quam cum tali lucro mutuum dedit, & nihil ex ea interim percipienti, nisi in casibus lucri cessantis, vel damni emergentis, quando adsunt conditiones necessitatis, de quibus supra c. 4. Rationem assignat S. Thomas his verbis (*opusc. de usur. c. 21.*): „In foro poenitentiae, ubi de correptione pec-

„cui

cui agitur, maxime in quantum est contra legem Dei, sic compellendi sunt usurarii ad restitutionem, ut beneficium absolutionis eis denegetur, nisi restitutionem faciant plenam, quantum poterint, aut dilationem petierint ab his, quibus tenentur restituere; aut si pauperes, & impotentes sunt ad restitutionem faciendam, promittant Deo & Confessori suo, quod si aliquando ad frugem prosperitatis redirent, se restituros pro sua facultate: aut certe remissionem postulabunt ab his, quibus restituere tenentur; alias non debent absolvi in foro poenitentiae: & hæc omnia probantur beati Augustini autoritate, quæ dicitur, quod non restituitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Sicut ergo Confessor ostendit absolutum a Deo, quem absolvit verbo; ita non debet absolvere, nisi eum videt signa restitutionis faciendæ in continente; quæ signa determinata sunt in his, quæ prædiximus, secundum diversos status restituendis. Ex quibus S. Thomæ verbis sequitur, non absolvendum esse eum, qui rem alienam possidet, nisi prius restituerit, si possit.

Dicit enim S. Augustinus relatus in Canone, quod si res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur; non agitur poenitentia, sed fingitur. Refertur in Can. Si res aliena, 15. q. 1. Et hæc doctrina firmari potest valida ratione. Cum enim iuxta Theologorum consensum non debeat dari absolutio ei, qui in proxima peccandi occasione voluntarie versatur, nisi illam deferat; satis videtur, teste experientia, ex possessione pecunie, vel rei alienæ, nasci occasionem proximam, & periculosissimam peccandi, cum ut plurimum illis in praxi restitutio debita non fiat, aut sine iusta causa differatur, præsertim post obtentam absolutionem: ex quo sequitur, Confessarium vere prudentem, & pium, non debere beneficium absolutionis impertiri iis, qui restitutioni obnoxii sunt, priusquam vere restituerint, si possint, cum adest aliquod fundamentum suspicandi, quod si prius detur absolutio, restitutio vix fiet, ut fere accidit.

Quest. 7. Quid agere debet Confessarius cum usurario mortui proximo, qui restituendi tempus non habet?

Resp. Videtur, quod tunc regulariter non sufficit, restitutionem filiis, aut hæredibus committere, cum frequens nimium experientia nos doceat, illam sæpe, aut penitus non fieri, aut iniuste minui. Et ita potest Confessarius alios securiores restituendi modos prudenter suggerere, ut v. gr. se poenitens, & bona sua scribente Notario coram testibus obliget pro summa restituenda: aut ut legatur talis summa ei, cui restitutio debet fieri, vel personæ probatissimæ fidei, quæ eam nomine Testatoris faciat. Et sic de ceteris pro diversitate regionum, & circumstantiarum, ita ut, quantum fieri potest, restitutionis faciendæ major securitas habeatur.

CAPUT XII.

De definitione, divisione, & conditionibus Societatis.

Quest. 1. Quid est Societas?

Resp. Est duorum, aut plurium circa res licitas, & honestas conventio, in qua pecunia, aut industria, aut aliae res pretio aestimabiles, in commune ponuntur, majoris lucri faciendi gratia. Dicitur primo, conventio duorum, aut plurium, quia contrahatur Societatis est, quod a solo fiat. Secundo, dicitur conventio circa res licitas, & honestas; quia societas in rebus malis, & illicitis non subsistit: & ita, si duo de dividendo inter se aequis partibus latrocinio conveniant, haec non est vera Societas, sed conspiratio, ex qua nulla actio, aut jus oritur. Dicitur tertio, in qua pecunia, aut industria, &c. in commune ponuntur: quia res Societatis communes debent esse, ita ut unusquisque ex sociis damno & lucro participet. Demum dicitur in definitione, majoris lucri faciendi gratia; quia hic est proprius Societatis finis.

Quest. 2. Quot sunt Societatis species?

Resp. Duo praecipue vulgo assignantur, quarum prima circa animalia fit: in altera datur alicui mercatori pecunia negotiationis causa.

Quest. 3. Quales conditiones in Societate requiruntur, ad hoc ut sit iusta & licita in conscientia?

Resp. Requiritur tres conditiones. Primo, ut illi qui pecuniam vel animalia aliis in Societatem tradunt, nullo modo sint securi de forte principali, aut de aliquo interesse & lucro certo & determinato; quia ea omnia expresse prohibita reperiuntur a Sixto V. in Bulla quae incipit *Detestabilis*, in qua damnat summus Pontifex, & reprobatur omnes & quoscunque contractus & conventiones & pactiones, quibus cavebitur, ut quidquid accidat, & in quovis eventu, capitale, seu fors principalis salva sit ei qui eam in commercio contulit, utque detur eidem certa quantitas vel summa in singulos annos vel menses loco lucri futuri; decernitque, tales contractus censendos esse usurarios & prohibitos: Videns autem, quod multi cupiditate impellente varios modos huiusce salubris Decreti eludendi reperire fatigaret, ut usuram sub Societatis umbra exercere impune possent: Societatis legitime leges praescripsit, declarans, omnes Societates, in quibus non observarentur, censendas fore illicitas & usurarias.

Illas autem Societatis legitime conditiones his verbis declarat (*Sixtus V. in Bulla 47. anno 1586.*): „Cuncti qui contrahunt Societates huiusmodi, cum imposterum unusquisque, pecuniam, animalia, aut alias res & bona, alter vel alteri operam vel industriam confert, pure, sincere & bona fide,

„fide, sicut decet, iustis & aequis conditionibus & partibus, secundum juris dispositionem, ac sine ulla proflus fraude, palliatione, aut usuraria pravitate labe, aut suspitione, ineundas seu contrahendas esse: ita ut non ad certam summam aut quantitatem ab omni periculo & damno, ut praefertur, immunem, lucri nomine, persolvendam, neque ad capitale, si casu fortuito perierit, restituendum socius accipiens teneatur.

Idem plane determinatum vidimus in Concilio Mediolanensi I. a Sancto Carolo congregato, & a S. Bonaventura, ut supra cap. 3. num. 7.

Potest etiam probari, necesse esse, ut res in Societatem collatae communes sint, ita ut earum periculum ad omnes socios pertineat, tam quoad capitale, quam quoad illius fructus, ex eo quod habetur in Glossa (*in l. Si fratres, ff. pro socio, §. 2.*), quae exponens haec legis verba: *Cum certa quantitate: Item ex facto*, inquit, *quantitate scilicet tertia lucri vel quarta: alioquin non societas, sed solum contractum videtur.*

Secunda conditio ad Societatem requisita, est, ut omnes socii aliquid in Societatem conferant, sive pecuniam, sive industriam, sive laborem, aut aliud pretio aestimabile.

Tertia, ut servetur aequalitas, ita ut unus non magis trahatur, quam alter, & lucrum, expensae, damna, & acturae, sint communia; majusque aut minus lucrum unus recipiat juxta pretium & aestimationem eorum quae in Societatem contulit, cum, ut ait Justinianus Imperator, iustum sit, illum qui majora confert seu in pecunia seu in industria & similibus, melioribus conditionibus ad illam admitti.

Quest. 4. Nonne potest promitti certum & determinatum lucrum ei, qui solam industriam confert?

Resp. Id quidem licite fieri potest, sed tunc non contrahitur Societas, cum nulla sit vera communicatio in lucro & in damno (quod tamen est de essentia Societatis, ut probavimus) sed contrahitur locatio operarum.

CAPUT XIII.

De Societate animalium.

Quest. 1. Quales conditiones in pecorum Societate requiruntur?

Resp. Requiritur primo, ut quando moriuntur aut perunt pecora sine culpa ejus qui illa in Societatem accipit, eorum iactura ad dominum, seu illum qui ea in Societatem contulit, spectet, non vero ad accipientem; si enim aliter inter socios conveniret, contractus esset usurarius, ut constat ex Bulla Sixti V. supra citata; „Damnamus & reprobamus omnes & quoscunque contractus, & conventiones, pactiones posthac ineundas, seu ineundas, per quos, seu quas cavebitur,

personis pecunias, animalia, aut quaslibet alias res Societatis nomine tradentibus, ut etiam si fortuito casu quamlibet jacturam, damnum, aut amissionem, qui contingat, fors in ipsa seu capitale semper salvum sit, & integrum a socio recipiente restituatur, sive ut de certa quantitate vel summa in singulos annos aut menses respondeatur. Statuimusque hujusmodi contractus, conventiones, & pactiones, usurarios, & illicitos posthac censerī debere. Atque in posterum non licere iis qui pecunias, vel animalia, aut alias res in Societatem tradunt, de certo lucro, ut praefertur, percipiendi, inter se pacisci, & concordare. Neque etiam, sive ad certum, sive ad incertum lucrum conveniant, socios, qui ea recipient, ad fortem seu capitale tale saluum & integrum, ubi illud casu fortuito perierit, vel amissum erit, reddendum quovis pacto aut promissione sibi obligare. Ac ne de cetero Societates in eam tur sub hujusmodi pactis & conditionibus, quae usurariam pravitate sapient districte interdiciamus & prohibemus. Dicitur etiam in Concilio Mediolanensi (1. de usuris), quod In Societate animalium, quae aestimantur alicui dantur ad custodiam, sive ut operas praestet, omnes casus, etiam fortuiti, semper sint periculo ejus qui dedit, nisi id alterius socii dolo, vel magna negligentia accidisse constiterit; nec fiat pactum ut fors sit semper salva etiam ex primis fatibus. Et idem habetur in Concilio Burdegalensi, anno 1385. congregato, c. 29.

Ratio autem, cur necesse sit, ut is qui pecora in Societatem confert, subeat periculum principalis, est primo, quia contra naturam Societatis est, quod lucrum percipiatur ab eo, qui non sustinet periculum sortis, iuxta mentem leg. (L. Si fuerit, ff. pro soc. §. Aristoteli. Si non fuerit §. Aristoteli, ff. pro socio, ubi dicitur, Societatem injustam esse, cum is qui damnum sustinet, lucrum non percipit: Iniquissimum enim genus Societatis est, ex qua quis damnum, non etiam lucrum expectat. Ex quibus verbis sequitur, quod a contrario ille qui nullum damnum & periculum subire vult, nullum etiam lucrum sperare debet. Secundo, quia pactum, quod cavetur, ut omne periculum ad unum ex sociis spectet contrarium est equalitati, quae inter socios, jure quodammodo fraternitatis, observari debet, & talem contractum utilitatem reddit. Tertio, quia dum res datur ea conditione, ut alia similis reddatur, mutuum contrahitur, ut exprimitur in leg. 2. §. Mutui datio, ff. si certum petatur. At ille qui mutuo dat cum pacto recipiendi aliquid ultra fortem principalem, usuram committit, ut constat ex Can. Si faeneraveris, 14. q. 3.

Secunda conditio, quae requiritur, ut Societas sit justa, est, ut ille qui animalia in Societatem recipit, in tali administratione fideliter conversaturum promittat, nec animalia matuturum, sed debito modo eorum con-

servationi invigilaturum, & de eorumdem animalium fructibus rationem fideliter redditurum.

Tertia conditio est, ut servetur aequalitas, id est, ut unus non magis gravetur, quam alius; & idcirco lucrum, expensae, jacturae, damna, iuste inter socios dividantur; ita ut qui animalia custodienda recipit, lucri partem habeat laboribus, curis, industriae, & expensis in huiusmodi custodia faciendis convenientem; & pariter alius qui animalia in Societatem contulit, quorum jacturam sustinet, justam etiam lucri partem consequatur.

Quaest. 2. Quidnam ex supradictis concludendum est?

Resp. Concludendum est primo, quod si emanant animalia a rustico, quae deinde eidem in Societatem dantur, iusto pretio emenda sunt; alias enim iniustitia committitur, cum, juxta doctrinam sancti Thomae (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.), Si vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel e converso res excedat pretium, tollitur iustitiae aequalitas & ideo carius vendere, vel vilius emere rem quam valeat, est secundum se injustum & illicitum.

Secundo, concludendum est, quod contractus Societatis animalium, in quo qui animalia confert, nullum periculum sustinet, eo quod pacto convenit, ut rusticus finito tempore praestent Societatis, seu potius appaltus, ei restituat eundem animalium numerum juxta aestimationem factam, injustus est, & illicitus, si speretur aliud lucrum ultra fortem principalem; tunc enim verus est contractus mutui, in quo usuram sine dubio committit, qui aliquid ultra fortem principalem sperat, ut videtur ex Can. Plerique, 14. q. 3. quia, ut supra dictum fuit, ad hoc ut sit vera Societas, requiritur, ut socii in lucro & in damno participant; & talis contractus in Concilio Mediolanensi 1. damnatus fuit his verbis: Si autem animalia dantur aestimata, ita ut fors danti salva sit, nihil omnino percipi possit.

Quaest. 3. Ille qui multas possidet pascuales terras, potest-ne inquilino animalia aestimata dare cum hac conditione, ut talis inquilinus teneatur post certum tempus illa animalia juxta priorem aestimationem restituere, & interim unoquoque anno aut mense certam quantitatem lactis, casei, butyri, aut lanae solvere?

Resp. Certum est, quod juxta principia in hac materia stabilita, quae super decisionibus summorum Pontificum, & Conciliorum fundata sunt, si id quod percipitur quotvis anno vel mense ab illo, qui talia animalia dedit, fuerit justum pascuorum pretium, (quod dum aestimatum ibi accidit) ibi reperitur usura manifesta; constat enim ex his quae superius dicta sunt, quod dum aestimata dantur animalia, nihil ex illorum fructibus recipi potest.

Quaest. 4. Debet-ne usurarius censerī, qui fundum inquilino colendum tradit, ita ut teneatur ex illius fructibus quingentos aureos annuatim sibi solvere, eo quod

fundo adjuncta sunt animalia secundum aestimationem data, quæ talem fundum melioris conditionis reddunt, qui fundus sine animalibus quadringentos aureos tantum annuatim domino redderet?

Resp. Haud dubie in tali contractu usura reperitur, cum dominus intendat aliquid ratione animalium recipere, quæ mutuo tantum data sunt, ut supra probatum est.

Quest. 5. Quandoquidem potest inquilino tradi fundus ad certum tempus cum pacto, quod annuatim certum illius intuitu lucrum solvat, quare non eodem modo poterit percipi lucrum certum ex animalibus, quæ fundo adiunguntur, cum animalia perinde ac fundus ex natura sua fructifera sint?

Resp. Dicendum est primo, magnam reperiri diversitatem inter traditionem fundi inquilino factam, & traditionem animalium: in traditione etenim fundi non transfertur dominium, quod tamen est de essentia mutui, & inquilinus tenetur semper, finito termino constituto, eundem fundum domino restituere. At in traditione animalium aestimatorum transfertur dominium in accipientem, qui non tenetur ad restituenda eadem animalia, sed tantum similia & ejusdem qualitatis & quantitatis: & hæc duæ conditiones constituunt essentiam mutui, ex quo nullum lucrum sperare licet sine usura.

Dicendum secundo, sufficere debere quod Christianus sciat, id esse legibus Ecclesiæ prohibitum, ut statim concludat faciendum nullo modo esse.

Quest. 6. Nonne dici posset, dominum animalia inquilino locasse, & ita licite posse aliquid ultra sortem principalem exigere, sicut aliquid exigi potest pro locatione equi & similibus?

Resp. Respondeo, locari animalia, ut alicui usui inserviant, ut equi ad itinerandum aut arandum terram & similia; non vero ut ex eis fructus proveniat: talis enim fructus juxta Canones locari nullo modo potest. Adde, quod dum locatur equus, debet idem equus restitui finita locatione, quod est contra naturam mutui, ut videtur in leg. *Mutuum*, ff. *si certum petatur*. Præterea res quæ locantur, usu ut plurimum minuuntur & deteruntur; animalia autem quæ aestimata dantur, nullo modo minui possunt aut deteri in præjudicium dantis, cum recipiens teneatur semper animalia ejusdem aestimationis & valoris restituere.

Quest. 7. Quomodo se gerere debet dominus, dum boves, aut vaccas, fundi sui melioris efficiendi causa, subministrando pascua ad eos alendos necessaria?

Resp. Necessè est, ut dominus periculum sortis principalis in se recipiat, ita ut si aliquod animal sine culpa recipientis moriatur, domino pereat: & ita licitum erit, mediam partem fructuum ex animalibus provenientium consequi: quia in hoc casu erit vera & legitima Societas, in qua tres supradictæ conditiones reperiuntur. Et hæc est doctrina

San-

Sancti Thomæ; licet enim de pecunia loquatur, idem tamen dicendum sine dubio est de animalibus propter omnimodam paritatem rationis: Ille, inquit (2. 2. q. 78. art. 1. ad 5.), qui committit pecuniam suam vel mercatori, vel artifice per modum Societatis cujusdam, non transfert dominium pecunie suæ in illum, sed remanet ejus, ita quod cum periculo ipsius mercator de eo negotiatur, vel artifex operatur; & ideo sic licite potest partem lucri inde provenientis expectare tamquam de re sua.

Quest. 8. Nonne excusari potest contractus, in quo animalia aestimata in Societatem traduntur, ut pecora rustico, eo pacto ut reddere teneatur, finita Societate, eundem pecorum numerum ejusdem aestimationis & valoris, modo tradens rationabiliter rustico, compenset periculum animalium, quod in se recipit rusticus, dum se obligat ad restituendum eundem animalium numerum, aut eorum aestimationem? Nonne videtur, quod cum periculum, quod sustinet rusticus, aliquo pretio aestimari possit, illi qui animalia tradit, inique cum eo non agit, si justam aestimationem talis periculi computet & compenset, relinquendo rustico majorem fructum ex animalibus provenientium partem, quam alias consequeretur?

Resp. Certum est quod ille qui animalia tradit, non potest ita pacisci, ut nullum sortis principalis periculum sustineat, etiam si ob eam causam, minorem fructum ex animalibus consequatur; quia tale pactum efficit, ut contractus Societatis mutetur in verum mutuum, vi cuius nihil sine usura percipi potest; quia tunc dominum rei traditæ translatum censetur in accipientem, qui etiam tenetur restituere animalia ejusdem valoris; & ita adfunt conditiones necessariae ad constituendum mutuum, quæ Societatem protinus tollunt & destruunt, ut habetur in supra citata leg. *Si non fuerint*, §. *Aristo*, ff. *pro Socio*. Et ut constat ex supradicta doctrina S. Thomæ 2. 2. qu. 78. art. 2. ad 5. in societate lucrum ad eum pertinere debet, qui periculum sustinet: & ita cum in casu proposito omne periculum spectet ad eum qui animalia recipit, debet consequenter omne lucrum ex eis proveniens consequi: ita ut si ille, qui animalia aestimata dedit, velit aliquid ultra sortem principalem percipere, injustitiam manifestam committat, ex eo quod vult lucrum percipere, quod ad eum non pertinet, quia nullum periculum sustinet; quod fusius explicabitur cap. sequenti, in quo de trium contractuum injustitia dissetur.

Hæc doctrina egregie confirmata reperitur in erudita venerabilique Synodo ab Eminentissimo Carolo Cardinali Barberino congregata, & in lucem edita ope Abbatis Sanctæ Mariæ Farfensis, & Sancti Salvatoris majoris: cui Synodo maxima certe autoritas accedit, ex eo quod in illius directione strenuam ac diligentissimam operam navavit, dum in minoribus esset, ipse summus Pontifex

K 2

Cle-

Clemens divina providentia Papa XI. ut videre est in eadem Synodo, pag. 352.

Declaramus, inquit Eminentissimus Cardinalis in hac eadem Synodo, *illos contractus illicitos esse & usurarios, qui dicuntur ad gaudendum, vulgo, a godere, a godere: quando scilicet dantur mutuo quinquaginta nummi, & interim, donec reddantur, conceditur possessio alicujus fundi, vel alterius rei, una cum ejusdem fructibus.*

Contractus & societas ad caput saluum, etiam dum de animalibus agitur: cum scilicet fors principalis semper damni salva servatur; quas societas nullas & invalidas declaramus.

Illicitus etiam est contractus, quo triticum turcicum, aut alias male qualitatis traditur, ut aliud melius habeatur; sed ejusdem speciei, qualitatis & quantitatis debet omnino esse.

Illicitum est inire contractus simulatos, & exponere majus pretium eo, quod revera traditum fuit: seu id fiat, ut vicinus a jure congrui excludatur, aut ut palientur alii quicumque contractus.

Editto contro gli Usurarij, pag. 494.

Dichiariamo, essere contratti illeciti, ed usurarij, quelli che dicono a godere a godere, cioè imprestar cinquanta scudi, e goderli una possessione, o altro con prendersene il frutto.

Li contratti, e compagnie a capo salvo etiam d'animali, cioè riservata sempre la sorte principale per il dante; dichiariamo nulle, ed invalide.

E' anche contratto illecito, il prestar grano turco, o altro grano di mala qualità, e ripigliare grano buono, e simili; ma deve essere della medesima specie in quantità, e qualità.

Non è lecito di far contratti simulati, con apporre maggior prezzo di quello ch' effettivamente si sborsa, o sia per escludere il vicino dal jus congruo, o per palliare altri contratti di qualsivoglia sorta.

Quest. 9. Quonam modo licite fieri possunt contractus & societates circa animalia?

Resp. Potest v. g. tradi pecorum, aut aliorum animalium grex ad sex annos, ita ut per totum hoc tempus aequaliter dividantur, inter dantem & accipientem, fructus qui ex tali grege proveniunt, & finito contractus tempore, dividatur etiam grex, eo modo quo fuerit expressse conventum.

Potest etiam ita fieri, ut unusquisque mediam animalium partem in Societatem conferat, sicut & expensarum quae ad alenda & custodienda animalia requiruntur: & deinde animalia, & eorum fructus aequaliter dividantur. Vel etiam potest unus e sociis pascua subministrare, & ad expensas custodire; & sic de ceteris.

C A

CAPUT XIV.

De Contractu Societatis pecuniariae, & utrum possit, assicurata sorte principali, aliqua spes lucris remanere per viam trium Contractuum.

Quest. 1. P Ecceat-ne, qui mediante Societatis contractu, pecuniam mercatori negotiationis causa tradit?

Resp. In hoc nihil mali est, modo adsint conditiones requisite, quarum praecipua est, ut adsit communicatio & communio quaedam iacturae & lucris inter recipientem & dantem; quia talis communicatio est de essentia Societatis.

Quest. 2. Nonne posset in Societate assicuratio sortis principalis, & alicujus lucris per viam triplicis contractus fieri?

Resp. Ut difficultati propositae dilucide respondeatur, sciendum est primo, quid per tres contractus intelligatur: quod ut breviter exponatur.

Sciendum est, primum contractum vocari Societatis contractum, per quem unus ex sociis pecuniam confert, & alter industriam, ea conditione, ut aequalis sit uniuscujusque iactura & lucrum.

Secundus contractus vocatur Assicuratio sortis principalis, dum scilicet ille qui solam industriam in Societatem contulit, securum facit de sorte principali eum qui pecuniam contulit, ea conditione, ut ad compensandum periculum, quod subit, retineat aliquam partem lucris, quod ei, qui pecuniam contulit, competeret. In tertio contractu sit emptio minoris lucris certi pro majore lucro incerto; dum ille, cui data est securitas sortis suae principalis, ut omnem suspensionem amoveat & vitet laborem necessarium in rationum redditione socii examinanda, illum rogat ut securum eum de aliquo lucro certo faciat, paratus aliquam partem lucris sibi probabiliter in societate obventuri cedere: exempli gratia, Joannes contractum Societatis cum mercatore init, ea conditione, ut dictus Joannes pecuniam, mercator vero industriam in Societatem conferat, & aequaliter in lucro & in damno participant: Joannes timens pecuniae traditae iacturam, mercatori proponit, ut sibi Joanni securitatem faciat de sorte principali, mediante aliqua parte lucris sibi convenientis, quae illi mercatori relinquetur. Et ita si probabile esset, quod in hac societate lucrum ascenderet usque ad quindecim nummos pro quolibet centenarij, mercatori tertia hujus probabilis lucris pars ceditur, ad compensandum periculum, quod pro Joanne subit. In tertio autem contractu, Joannes vendit lucrum incertum, quod probabiliter ascenderet usque ad decem pro quolibet centenarij: pro lucro cer-

K 2.

to,

illa adſint conditiones diverſæ & oppoſitæ, quas Pontifex excludit & damnat. Dicendum eſt igitur, huiusmodi tres contractus illa Conſtitutione iniuſtos & uſurarios declarari.

Queſt. 3. Quo modo dici poteſt, pactum, quod quis non teneatur participare in fortis principalis damno, eſſe contra ſocietatis naturam; cum Ulpianus dicat in leg. *ſi non fuerint*, ff. *pro ſocio*, fieri poſſe ſocietatem ita, ut unus e ſociis de damno non teneat, & tamen de lucro participet?

Reſp. Conſtat, quod non ſolum concludi non poteſt ex verbis leg. *ſi non fuerint*, licere paſci de aſſecuratione fortis principalis in ſocietate; ſed e contra eadem lex expreſſis verbis tale pactum excludit, dum decernit, illud fieri non poſſe, niſi cum unius e ſociis induſtria eſt æque æſtimabilis, ac damnum pecuniæ. Ita, inquit lex (*l. ſi non fuerint*, ff. *pro ſocio*), *conveneri in ſocietatem poteſt, ut nullam partem damni alter ſentiat; lucrum vero commune ſit; quod ita demum valebit ſi tanti ſit opera, quanti damnum eſt; plerumque enim tanta eſt induſtria ſocii, ut plus ſocietati conferat, quam pecunia*. Ratio igitur, quia ſi ſi qui in ſocietate induſtriam confert, ea eſt; quia ſi ſi qui in ſocietate induſtriam confert, quæ eſt ejuſdem pretii ac pecunia, ſubiret aliquod periculum pecuniæ, haberet in ſocietate plus periculi quam lucri; ſuſtineret enim ex una parte periculum induſtrie ſue, quæ eſt æque æſtimabilis, ac ipſa pecunia, & ex alia periculum alicuius partis pecuniæ; quod eſſet contra æqualitatem, quæ inter ſocios obſervari ſemper debet; tunc enim mercator ex quatuor partibus periculi tres ſuſtineret, & tamen haberet tantum medium lucri partem. Ex quo ſequitur, legem decernere, ut lucrum, quod in ſocietate percipitur, ſit proportionatum, & conveniens periculo quod ſuſtinetur; & ita quod ille, qui nullum periculum ſubire vult, nullum etiam lucrum percipere poſſit.

Queſt. 6. Si dum induſtria eſt æque æſtimabilis, ac ipſa pecunia in ſocietate collata, licet percipere partem lucri, etiam ſi de damno quis non teneatur; nonne etiam dici poteſt, quod in ſocietate, in qua induſtria parum æſtimabilis eſt, & in qua nullum fere reperitur periculum, illa qui pecuniam confert, poteſt medium lucri partem percipere, licet de nullo damno teneatur?

Reſp. Ut dilucide cognoscatur, quod ille, qui pecuniam in ſocietatem confert, nullum umquam lucrum percipere poteſt, dum nullum vult ſubire periculum, nec de ullo damno teneri; ſupponendum eſt pecuniam ex natura ſua ſterilem eſſe, nullumque fructum dare poſſe, niſi mediante illius induſtria, qui ea utitur. Et ita ex duobus ſolis capitibus lucrum aliquod ex ſocietate percipi poteſt, vel quia in ea apponitur appretiabilis induſtria, vel quia adest amittendæ pecuniæ periculum;

& il-

& ille qui nullam induſtriam in ſocietate apponit, poteſt ſolummodo lucrum percipere ex eo, quod pecuniam ſuam periculo commercii exponit; quod certe periculum pecunia appretiabile eſt: Et hæc eſt ratio Sancti Thomæ his verbis expreſſa (*2. 2. q. 78. art. 1. ad 5.*): *Ille qui committit pecuniam ſuam vel mercatori vel artiſci, per modum ſocietatis cujuſdam, non transfert dominium pecuniæ ſue in illum, ſed remanet ejus; ita quod cum periculo ipſius mercator de ea negotiatur, vel artiſex operatur: & ideo ſic licite poteſt partem lucri inde provenientis expetere tamquam de ſua*. Et conſequenter ille qui in ſocietate nullam induſtriam apponit, nec ullum periculum pecuniæ ſuſtinet, nihil ex ea ſocietate percipere licite poteſt; quia rationes, propter quas aliquid percipi poteſt, tunc temporis non adſunt: Et ita videtur, quod hæc eſt differentia inter illum qui partem lucri in ſocietate percipit, quia induſtriam confert, licet nullum periculum pecuniæ ſubeat; & illum qui pecuniam ſolummodo conferens, vult aliquod lucrum habere ſine ullo damni periculo: nam in primo caſu, ratio, propter quam lucrum percipi licite poteſt, ſcilicet quia apponitur induſtria, cujus periculum in commercio ſuſtinetur, remanet intacta: in ſecundo vero caſu nulla adest ratio, cum nec induſtria, nec pecuniæ periculum adſit.

Queſt. 7. Nonne dici poſſet, quod cum periculum pecuniæ reſpectu illius, qui illam tantum in ſocietatem confert, requiratur ſolummodo, ut adſit æqualitas, quæ inter ſocios ſervari ſemper debet; illud periculum neceſſario ſubeundum non eſt, dum ſi qui illud ſubire renuit, dat aliquam partem lucri, quod probabiliter ſibi in ſocietate obveniret, ad compenſandum periculum, quod ſocius ſuſtinet: & ita æqualitas in ſocietate obſervatur, cum lucrum, quo ſe in favorem ſocii primus ſpoliat, æque æſtimabile ſit, ac periculum, quod ſecundus in ſe recipit?

Reſp. Dum ille, qui pecuniam ſolummodo in ſocietatem confert, periculum ſuſtinere non vult, æqualitas inter ſocios nullo modo obſervari poteſt, ſi aliquod lucrum ex ſocietate idem recipiat: neque dici poteſt, ſocium ſufficientem compenſationem pro periculo recipere, dum ei remittitur aliqua pars lucri, quod probabiliter in ſocietate haberetur: & ratio eſt, quia, ut dictum eſt præcedenti N. juxta Sanctum Thomam, tota ratio, propter quam ille, qui pecuniam in ſocietate ſolummodo confert, poteſt aliquam partem lucri recipere, eſt, quia pecuniam ſuam periculo negotiationis exponit; & ita dum totum illius periculum in ſocium rejicit, ad hoc ut æqualitas ſervaretur, neceſſe eſſet, ut idem ſocius omnes ſocietatis lucrum perciperet, cum in hoc caſu id omne conferat, ex quo lucrum juſte provenire poteſt. Sic igitur æqualitas non ſervaretur in ſocietate, ſi

Joannes qui mediam partem lucri percipere debet, eo quod industriam æquivalentem pecunie in societatem confert, ita conveniret cum Petro, qui pecuniam confert, ut eidem Petro aliquam partem lucri cederet, cum ea conditione, ut Petrus conferret & pecuniam & industriam; quia cum in eo casu tota ratio lucrandi in societate spectet ad Petrum, æquum est, ut totum omnino lucrum percipiat: ita pariter concludendum est, æqualitatem inter socios observari nullo modo posse, dum ille qui pecuniam in societate solummodo contulit, non vult illius amittendæ periculum sustinere, & tamen aliquam partem lucris socialis percipit: licet illud periculum necessario subeundum sit, ut adsit aliquod jus participandi in lucro; nam sola pecunia sine periculo sterilis est ex natura sua, & ita corrumpit omne lucrandi fundamentum.

Quest. 8. Quo pacto responderi potest objectioni sumptæ ex Decretali Innocentii III. in cap. *per vestras*, de donationibus inter virum & uxorem. In qua vult Pontifex, ut maritus, qui non est solvendo, fideiussorem inveniat, & cautionem det de reddenda dote, aut certe illam alicui mercatori tradat, ut ex honesto lucro, quod ex ea percipiet, onera matrimonii sustinere possit. Ibi intendit Pontifex, quod dos sit in securo, cum illius securitatis habendæ causa, decernat, ut in manibus mariti non remaneat: & tamen hoc casu potest maritus honestum ex ea lucrum percipere ad sustinenda onera matrimonii. Itaque concludi posse videtur, posse lucrum ex pecunia percipi, licet assecuretur fors principalis.

Resp. Ut huic difficultati breviter & dilucide respondeatur, dicendum est, non intendisse summum Pontificem, quod dos mercatori tradita esset immunis a periculis & fortuitis eventibus, qui in societate accidere possunt; sed tantum quod liberaretur ab evidenti periculo, in quo reperiebatur apud pauperem maritum, qui fideiussorem dare non poterat: & ideo præcipit ut dos mercatori tradatur, ut possit maritus ex honesto lucro, quod ex ea proveniet, onera matrimonii sustinere. Intendit autem, ut dos sit apud mercatorem, eodem plane modo, quo esset apud maritum divitem, cum ratio, propter quam marito ordinatum fuit, ut dotem apud mercatorem collocaret, fundetur in sola mariti paupertate: & quemadmodum licet dos esset apud maritum divitem, a casibus fortuitis non esset immunis; sequitur, quod etiam a talibus casibus fortuitis immunis esse non debet apud mercatorem. Quod clare patet ex Glossa, quæ exponens illa Decretalis verba (*in cap. Per vestras, de donat. inter virum & uxorem*), *Honesto lucrum: non enim*, inquit, *teneretur maritus suaverari dotem, & nec usurus alere uxorem; sed converterat eam in societatem honestam, vel aliquod commercium, ut ex lucro honesto eam alar.* At evidens est, ex his quæ superius dicta sunt,

sunt, societatem honestam non esse, nisi adsit communicatio & participatio in lucro & in damno: quæ tamen participatio, post securitatem factam de sorte principali omnino corrumpit.

Quest. 9. Quare in societate non poterit fieri pactum, ut sortis principalis periculum ad mercatorem spectet, etiam si ad eum non transferatur pecunie proprietates & dominium, sicut fieri potest pactum in contractibus depositi, commodati & locationis, ut periculum rei depositæ, commodatæ, aut locatæ, non spectet ad dominum rei, sed ad depositarium, commodatarium, aut conductorem, licet in his contractibus dominium non transferatur. Potest Petrus, exempli gratia, equum suum Paulo cum hoc pacto locare, ut si moriatur equus etiam casu aliquo fortuito & absque ulla Pauli culpa, teneatur tamen Paulus conductor, equi pretium Petro solvere, licet, ut dixi, Paulus equi dominus non sit. Igitur videtur, quod eodem plane modo potest Joannes pecuniam mercatori in societate tradere, ita ut mercator sustineat pecunie periculum, licet illius dominium ad eum translatum non sit; modo tale periculum compensetur, assignando mercatori majorem lucris faciendi partem?

Resp. Magna reperitur diversitas inter pactum assecurationis sortis principalis, appositum in contractu societatis, & idem pactum appositum in deposito, commodato, aut locatione; quia tale pactum non est contrarium essentiae horum trium ultimorum contractuum, sicut est contrarium essentiae societatis. Nam etiam si conaturalis, & conveniens sit, ut rei depositæ, commodatæ, aut locatæ periculum respiciat eum qui deponit, commodat, aut locat; attamen illud requisitum non est, nec essentialis naturæ illorum contractuum, cum depositi essentia solum consistat in custodia rei alienæ; essentia commodati in concessione gratuita usus alicujus rei, servata illius substantia: essentia demum locationis in concessione alicujus rei usus, iusto pretio facti: sed e contra pactum assecurationis sortis principalis in contractu societatis appositum, illius essentiam destruit, quæ consistit in participatione & communicatione in lucro & in damno, quæ pacto assecurationis tollitur, dum eo mediante, unus e sociis lucrum habet certum, etiam si alter confocius damnum quodlibet patiat. Et ita sicut in contractu depositi non posset apponi pactum, ut ille qui rem depositam recipit, illam servare non teneatur; nec in contractu locationis, ut conductor re conductâ nullo modo utatur, quia tales conditiones sunt contra illorum contractuum essentiam; non potest pariter in contractu societatis fieri pactum, ut assecuretur fors principalis in favorem unius ex sociis; quia tale pactum tollit, & destruit communicationem, quæ inter socios esse debet, & essentiam societatis constituit.

Id autem optime a S. Antonino exponitur his verbis

(2. p. tit. 1. c. 7. §. 37.) : „ Queritur, an dans pecuniam
 „ mercatori ad mercandum, vel artifici ad materias
 „ emendum, ut ex eis artificata faciat, cum pacto, vel
 „ etiam sine pacto, sed cum hac intentione principali,
 „ quod capitale sit saluum, & partem lucri habeat; nun-
 „ quid talis est usurarius? Sciendum est, quod Glossa in
 „ Can. Plerisque, 14. quest. 3. tenet, quod talis con-
 „ tractus non sit licitus, ex quo periculum spectat ad reci-
 „ pientem, sed si periculum capitalis spectaret ad utrum-
 „ que, tunc cum societas contrahatur per talia verba,
 „ tunc bene est licitus. „ Et paulo post sic habet: „ In
 „ aliis contractibus valet pactum appositum præter natu-
 „ ram contractus, ut damnum spectet ad fuscipientem,
 „ ut in commodato & similibus: contrarium, tamen di-
 „ cendum in societate; quia talis non est vera societas,
 „ cum sit contra ejus naturam: societas enim est que-
 „ dam fraternitas, ff. Pro socio. L. verum. Unde
 „ sequitur, quod tale pactum non sit præter, sed con-
 „ tra naturam contractus: unde non valet.

Quest. 10. Nonne dici posset, assecurationem fortis
 principalis in societate factam, rei traditæ dominium
 non transferre, sicut illud in deposito, commodato,
 aut locatione non transfert; & ita societatem non pos-
 se transire in mutuum, in quo semper dominium trans-
 fertur?

Resp. Certum est, id rationabiliter dici, nequaquam
 posse: & in hoc differunt hi tres ultimi contractus a socie-
 tate, quod in illis assecratio fortis principalis non efficit,
 ut depositarius, commodatarius, aut conductor, possit de
 re deposita, commodata, aut locata, libere, & absolute
 disponere; quod tamen ad dominium requiritur. At ve-
 ro in contractu societatis, assecratio fortis principalis
 efficit, ut mercator possit de pecunia a socio sibi in so-
 cietatem tradita, libere & absolute disponere, cum il-
 lius, qui pecuniam tradidit, non interfit, eo quod mer-
 cator non teneatur eandem pecuniam finita societate red-
 dere, sed tantum illius valorem.

Quest. 12. Numquid obijci posset, quod in contractu
 societatis, in quo vult quis habere assecurationem fortis
 principalis, medio secundi contractus, potest etiam ap-
 poni pactum, ut mercator pecunia, modo tantum præ-
 scripto, uti possit; & ita de ea libere & absolute dispo-
 nere non poterit, sique non erit illius dominus?

Resp. Illud pactum iniquum omnino esset; quia dum
 quis mercatori pecunie suæ usum concessit, in eum
 etiam transfudit dominium, & proprietatem, quæ a pec-
 unie usu non distinguitur: & contra æqualitatem facit,
 qui alium prohibet a libero usu rei, quæ ad illum
 pertinet.

Quest. 12. Potest-ne aliquis alia autoritate probari
 injustitia societatis, quæ cum triplici modumodi contrahit
 conjuncta est?

Resp. Id quod de tali triplicis contractus injustitia di-
 ximus, aliis multis autoritatibus confirmari potest; qua-
 rum prima sumitur ex Glossa (in c. Plerique 13. q. 3.),
 quæ sic loquitur; *Videtur, quod si quis pecuniam dede-
 rit negotiatori, ut inde emat merces, & det sibi partem lu-
 cri, quod illud sit licitum. Quod non concedo, si peri-
 culum spectet ad recipiendum, ut sit inter eos contractus
 mutui; sed si per illa verba societatem contrahant, &
 tunc periculum spectet ad utrumque, tunc bene licitum
 est, quod unus socius det pecuniam, & alter suppleat
 laborem, qui deest in pecunia, ut ff. Pro socio, leg. 5.*
 Et ita cum constet, quod hujusmodi tres contractus in-
 pediunt communicationem periculi inter socios, inferen-
 diunt communicationem periculi inter socios, inferen-
 dum est, societatem illis tribus contractibus connexam,
 prohibitam esse, neque posse dici, fieri compensationem
 periculi, quod rejicit unus ex sociis; cum juxta Glos-
 sam, dum ille, qui pecuniam in societatem confert,
 vult esse de sorte principali securus, societas in contra-
 ctum mutui mutatur, ex quo nihil sperare licet, juxta
 Evangelium & Can. Si sœneraveris, 14. q. 3. Secunda
 autoritas contra triplicem contractum, habetur in De-
 cisione Rotæ Romanæ, his verbis: *Quod aliquis lucre-
 tur æquales fructus, & non subest periculum amissionis
 capitalis, sicut socius; illud genus societatis, ut scilicet
 capitale sit solvendum, est omni jure improbatum.* At
 illud sit in triplici contractu; nam assecratur fors prin-
 cipalis, & exigitur pars lucri; unde his Decisionis ver-
 bis damnari tres contractus concludere possumus. Addi
 potest Bulla Beati Pii V. in qua sic decernitur (in Bul-
 la 79.): *Conventiones directæ, aut indirectæ obligantes
 ad casus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus
 non tenetur, nullo modo valere volumus.* Sed in tribus
 contractibus mercator tenetur sustinere periculum casus
 fortuiti, qui pecunie accidere potest, ad quod periculum
 ex natura contractus societatis obligari non deberet, &
 ita dici potest, tres contractus in hac Bulla reperiiri quo-
 dammodo damnatos.

Præterea duo celebres collectores, & interpretes sacro-
 rum Canonum, qui seculo duodecimo docta commenta-
 ria in primum Concilium Generale Nicenum ediderunt,
 illam palliatam usuram, quæ in tribus contractibus la-
 tem, reprobaverunt. Primus, Zonaras nomine, explicans
 illum Concilii Canonem, in quo Clericis prohibita fue-
 rat usura: *His igitur, inquit (Can. 17. Concil. Niceni
 I.), ut abstineant, Decreto Clerici edito pernam quæ-
 que in eos, qui non obtemperaverint, Synodus constitu-
 vit. Nam si quem, inquit, postea quæ nunc statui-
 mus usuræ ex tractatione, hoc est, quæ instat negotiatoris
 sœnerationem sibi tractandam susceperit, aut alia qua-
 cumque ratione exigere compertum fuerit (sœnerationis
 enim nominis infamiam aliqui declinantes pecuniam ita
 dant mutuam, ut sibi lucri partem ex ea paciscantur;*

nec se fœneratores, sed socios dicunt, ac emolumenti tantummodo participes, nullum interea factura periculum subeunt) hæc hujusmodi omnia Canon vetat, eaque qui exercent, aut aliud quidpiam turpis lucelli gratia excogitaverint, depositione multari jubet. Videmus igitur trium contractuum subtile commentum novum non esse, sicut nec alias similes usurse palliationes; sed videmus, etiam tale commentum jam olim reprobatum esse, ut pariter apparet in commentario Theodori Ballamonis Patriarchæ Antiocheni in eundem Concilii Nicæni Canonem: *Quidam sacerdotes*, inquit (*in Can. 17. Concilii Nicæni I.*), *Canonem intelligentes, & ipsum circumferibentes, eique fraudem facientes, verba quidem servant, mentem autem negligunt: dant enim nonnullis pecuniam, & tantam ex lucro partem se capturos participant, periculum autem agnituros, qui eam accipiunt; & cum sint revera fœneratores, verbo tamen societatem prætexunt: hoc ergo Canon avertatur, & eos, qui hujusmodi quid faciunt, deponit.*

Sed evidenter constat, illos, qui tribus contractibus utuntur, eadem agere, quæ ab his authoribus in Conc. Nicæno damnata esse dicuntur; igitur juxta illos, tres contractus usurarii sunt.

Quæst. 13. Qui contractum societatis cum mercatore inicit, nonne per secundum contractum potest securitatem pecuniæ suæ, seu fortis principalis, habere ab aliquo tertio, solvendo justum pretium periculi, quod ille tertius sustinebit? & si id possit fieri cum tertio, quare non etiam cum eodem mercatore, cum quo contractus est societas, fieri poterit?

Resp. Ille, qui contractum societatis cum mercatore inicit, non potest consequi fortis principalis securitatem, neque ab eodem mercatore, neque ab alio tertio, quin ad illum transferat jus, quod in societate habet; cum, ut constat ex verbis S. Thomæ supra relatis, omne jus quod habet lucrandi in societate, fundetur super periculo, cui pecuniæ suam exponit. Adde, quod cum societas, cujus essentia consistit in communicatione in lucro, & in damno, tali affectionis contractu tollatur, & destruitur, videtur, quod ille, qui fortis principalis securitatem habuit, non possit in societate, quæ respectu illius non subsistit, amplius lucrari, cum non communicet amplius in damno. Sed posito etiam, & non concessio, talem affectionem ab aliquo tertio juste obtineri posse, non ideo concludendum esset, id cum socio fieri posse, & ita tres contractus licitos esse; quia satis constat, tres hujusmodi contractus solius usuræ cooperiendæ, & palliandæ causâ fieri: non enim primus contractus fieret, nisi adesset securitas alios duos faciendi. Et ita videtur, quod dum quis vere vult ex pecunia mutuo data lucrum consequi, querit modum talis lucri per tres contractus palliandi, ut non usura, sed lucrum licitum esse.

esse videatur. In quo quidem sæpe homines falli possunt, sed scrutans corda & renes Deus numquam fallitur. Celeberrimus Card. Denoff, Episcopus Cæsariensis, in Epistola Pastoralis edita anno 1694 circa materiam usuræ, & interesse, supradicta expresse confirmat his verbis (a): „Juxta veriore sententiam prohibita est, & usuraria trium contractuum societas; quia scilicet secundus contractus priorem contractum destruit, & in nudum mutui contractum mutat; cum, ut offendimus supra, juxta S. Thomæ doctrinam ad essentiam contractus societatis pertineat, ut ille, qui capitale, seu pecuniam subministrat, eandem periculo exponat perinde ac socii proprias operas, & industriam periculo exponant; ita ut si dictum periculum cesset, perdat unusquisque jus participandi de lucro communi, quia tunc nihil proprium subministrat. Et ita, cum jam primus societatis contractus destructus reperitur a secundo; per quem fit affectuatio; tertius venditionis contractus, qui existentiam primi supponit, locum amplius non habet: quia cum illo fructus incerti tamquam certi venderentur, provenientes non ex capitali in societatem collato, sed mutui concessio ob supervenientiam affectuationis.

(a) Gio. Casimiro Card. Denoff, Vescovo di Cefesa. Nella lettera pastorale circa le usure e gli interessi, pag. 30. La più vera sentenza è questa che tiene essere proibita ed usuraria la società de' tre contratti, imperocchè il secondo contratto distrugge il primo, lo risolve in un nudo contratto di mutuo, essendo, come abbiamo mostrato nella dottrina di S. Tommaso, d'essenza del contratto di società, che chi somministra il capitale, l'esponga al pericolo, sì come gli altri compagni espongono al rischio le loro fatiche ed industrie, di modo che se cessa il pericolo, perde ognuno di loro il diritto di partecipare del lucro comune, perchè non contribuisce più mente del suo. Et ritrovandoli già distrutto il primo contratto della società col secondo dell'afficuramento, il terzo della vendita, che suppone sussistere ancora il primo, non ha più luogo, poeziachè con esso si venderebbero i frutti incerti per certi, non d'un capitale di società, ma d'un capitale di mutuo, divenuto tale per mezzo dell'afficuramento.

Quest. 1. QUI habendi sunt tanquam Usurarii publici, & manifesti?

Resp. Juxta Glossam (c. Usurarium de usur. in 6. super his verbis Manifestos.): Manifesti usurarii dicuntur illi, de quibus notorium est de jure, ut quia confessi, vel condemnati, vel de facto, vel quia habent operis evidenciam, quæ nulla tergiversatione possit celari; aut quia tenent altare suum paratum, vel etiam si contra eos fiat probatio testium, vel sint certa argumenta cum fama, Can. INFAMES, 3. Quest. 7.

Quest. 2. Qualibus poenis usurarii publici feriuntur?

Resp. Sex precipue usurariorum publicorum poenæ enumerari possunt. Primo namque juxta Canonem (Cap. infames, 3. q.): Infames dicuntur exercentes improbum finem, & illicitè exigentes usuras usurarum. Ideoque usurarii eligi non possunt ad beneficia, illique quæ possident, privandi sunt, ex Decretali Alexandri III. in qua Episcopo sic scribit (in c. præterea, de usuris.): Parochianis tuis usuras recipere interdixit; quod si paveris contempserint, si Clerici sint, eos ab officio, beneficioque suspendas. Quod habetur etiam in Canone Si quis 14. quest. 4.

Secundo, usurarii manifesti ad communionem Ecclesiæ non admittuntur: Constituímus, quod usurarii manifesti nec ad communionem admittantur Altaris, nec Christianam (si in hoc peccato decesserint) accipiant sepulturam; ut decernit idem Alexander III. (Cap. quia in omnib. de usur.).

Tertio non licet Sacerdotibus usurariorum oblationem recipere; id enim illis prohibetur in Canone sub poenæ suspensionis ipso facto; ut appareat, quantum Ecclesiæ ab usuræ crimine abhorreat.

Quarto, usurariorum testamenta invalida, & nulla sunt, ut videre est in cap. Quamquam de usuris in sexto; ubi decernitur etiam, ne quis audeat esse testis in usurariorum testamentis, nisi omnia per usuram acquisita restituant.

Quinto, prohibetur, ne quis locet, aut commodet domum suam alicui usurario, in Canone Usurarium de usuris in sexto. Id Clericis sub poenâ suspensionis interdicitur, Laicis vero sua poenâ excommunicationis, & Communitatibus denique sub poenâ interdicti.

Sexto, tenentur quemadmodum latrones restituere non solum per usuram acquisita, sed etiam interesse partis læsæ, non solum id quod acceperunt, sed etiam id quod verus dominus percepisset, si rem per usuram ablata habuisset: Et hæc est opinio omnium Theologorum, & precipue S. Thomæ, dum res per usuram ac-

quisita fructum ex natura sua facit, ut prædium, aut domus, & similia, 2. 2. q. 78. art. 5. in corp.

Quest. 3. Quales poenas incurrunt Notarii, aut Camcellarii, qui contractus fabricant usurarios?

Resp. Multis legibus civilibus, aut municipalibus, officio privantur, & poenâ insuper pecuniaria mulctantur. Sed ultra Sanctus Antoninus petit (2. p. tit. 1. c. 9. §. 6.):

Utrum Notarii teneantur ad restitutionem usurarum, de quibus confecerunt instrumenta? Et statim inquit,

Respondeo cum distinctione; quia si scienter faciunt instrumenta, vel chartas de debito usurarum, ac si esset

legitimum debitum: puta quia fecit instrumentum, quod Martinus mutuaverit Petro 100. huic ad annum

restituendos, cum sciat non mutuasse, nisi nonaginta.

Tunc tenetur in solidum, si ipsi usurarii non restituant: & hoc, nisi facerent in favorem receptionis

mutui; puta, quia ille aliter non volebat mutuare, & Petrus multum indigebat, nec poterat aliter sibi

providere, tunc enim non teneretur Notarius: peccaret tamen mortaliter hoc faciens scienter; quia perjurium incurreret faciens instrumentum falsum, & in

fraudem usurarum; quia communiter solent jurare Notarii, quod talia non facient.

TRACTATUS QUINTUS. DE CAMBIO,

LOCATIONE, DOTE,
DEPOSITO, ET PRECARIO.

CAPUT PRIMUM.

De Cambio.

Quest. 1. Quid est Cambio?

Resp. Q Cambium generaliter, & lato modo sumptum, potest dici Permutatio unius rei cum alia: quæ definitio convenit tam cambio pecuniario, de quo infra, quam cambio cujuslibet alterius rei. Secundum, cambium strictius sumptum respicit tantum pecuniæ cambium; & hoc modo definitur potest: Permutatio alicujus certæ speciei pecuniæ pro alia; & in hoc differt a venditionis contractu, in quo pecunia pro aliis rebus datur.

Quest. 2. Quo pacto dividitur cambium?

Resp. Dividitur primo in verum & reale cambium, & secundum siccumque, ut dicitur.

Quest. 3. Quale cambium est reale, & verum?

Resp. Illud est, quod vere, & proprie cambium vocari debet, in quo scilicet vere, & realiter aliqua pecunia & monetæ species pro alia mutatur.

Quest. 4. Quale est cambium fictum, & siccum?

Resp. Illud quod speciem tantum, & apparentem cambii figuram præfert, cum re vera verum mutuum sit: vocaturque cambium siccum, similitudine sumpta ab arbore sine succo, quæ speciem tantum præfert viventis arboris, fructumque producere non valet: eodem plane modo, cum illud cambium siccum, verum cambium non sit, sed mutuum, nullum fructum, aut lucrum producere licite potest; ut constat ex Constitutione 118. Beati Pii V. (*Bulla 118. quæ incipit: In eam pro nostro*).

„Dammamus, inquit, ea omnia cambia, quæ sicca nominantur, & ita confinguntur, ut contrahentes habuerint certas nundinas, seu ad loca cambia celebrare simulant, aut ad quæ loca ii, qui pecuniam recipiunt, litteras mittunt, ut transacto tempore, unde processerant, inanes referantur; aut etiam, nullis hujusmodi litteris traditis, pecunia ibi denique cum interesse repositur, ubi contractus fuerat celebratus; nam inter dantes, & recipientes usque a principio ita convenerant, vel saltem talis intentio erat; neque quisquam est, qui

Cap. I. De Cambio.

qui in mundanis aut locis supradictis, hujusmodi litteris receptis, solutionem faciat. Cui malo simile etiam illud est, cum pecuniæ, sive depositi, sive alio modo ficti cambii traduntur, ut postea eodem in loco, vel alibi cum lucro restituantur. Hæc constitutio integra habetur Tomo 2. in fine.

Illud quoque cambium siccum probatum fuit in primo Concilio Mediolanensi a S. Carolo congregato (1. tit. de usur.): *Ne fiant, inquit, cambia, cum littera ad designatum locum vere mittuntur, & ibi non fit solutio, sed uno, & eodem loco pecunia datur, & recipitur.*

Quest. 5. Quo modo dividi potest reale, & verum cambium?

Resp. Dividitur in cambium minutum, cambium per litteras, & cambium ad certum constitutum diem, & terminum.

Quest. 6. Quale est cambium minutum?

Resp. Est contractus, per quem majoris valoris pecunia, & moneta pro aliis minoris valoris permutatur, vel contra: sicut quando aurei pro asibus, vel julii mutantur, aut julii pro aureis; & sic de cæteris.

Quest. 7. Quale est cambium per litteras factum?

Resp. Illud est, in quo traditur Pecunia in aliquo loco, cum pacto, ut numeretur, & solvatur in alio loco: ut si Petrus Florentiæ centum aureos mercatori tradat, ea conditione, ut eadem summa Neapoli solvatur: quod fit, ut possit haberi talis pecunia Neapoli majori cum commodo, & securitate; & ideo sumitur littera cambii a præfato mercatore Florentino, qui eodem tempore ad Neapolitanum mercatorem scribit, ut talem summam latiori litterarum solvat.

Quest. 8. Quale est cambium ad certum constitutum diem, & terminum?

Resp. Illud est, quod a mercatoribus plerumque fit, cum pecuniam, sub interesse, & lucro duorum cum dimidio, aut trium pro quolibet centenario, tradunt: quæ pecunia ei post tres circiter menses reddi debet cum præfato lucro; quod sæpius Parisiis, Lugduni, & alibi fit in praxi.

Quest. 9. Potest-ne licite recipi aliquod lucrum ex cambio minuto?

Resp. Qui aliquod lucrum ex tali cambio percipit, non peccat, modo lucrum moderatum sit, & proportionatum labori numerandæ pecuniæ, & expensis, quæ ad sustinendum tale commercium in conductione apothecæ, & salario ad id servientibus dando, sunt, ut etiam damno, quod sustinet mercator, dum se utilitate, aut commodo pecuniæ privat; modo etiam id fraudulenter non fiat, & ad palliandam usuram. Nam ea de causa, quamvis tale cambium licitum sit, attamen aliquoties potest esse illicitum, quia plus sumitur, quam consuetum sit, aut traditur moneta, quæ iusti ponderis non est, & ideo recensari potest. Quantum ad lucrum, quod ex cambio

bio minuto sumitur, illud majus, aut minus juxta locorum consuetudinem esse debet, nisi alia scripta lex addit.

Quest. 10. Cambium, quod per litteras fit, est-ne licitum?

Resp. Tale cambium illicitum non esse probatur ex Bulla 118. Beati Pii V. in qua dicitur, utrum litterarum cambii esse legitimum propter publicam necessitatem, & utilitatem, quæ ex illo provenit: ratio autem, propter quam potest recipi aliquid ultra id, quod datum est, est, quia ille, qui dedit, sustinet periculum pecuniæ, quia cum labore, & expensis transfertur pecunia in alium locum; & ita dici potest, quod lucrum non habetur ex tradita pecunia, quæ ex se sterilis est; sed propter periculum, & expensis, quæ fiunt ad habendos focos correspondentes, domum, servos, & alia hujusmodi in simili negotiatione requisita; neque enim iustum est, ut quis, alienæ utilitatis gratia, curas & labores suos frustra ponat in negotio licito, & inde tamen nullum lucrum sperare possit; & hæc ratio assignatur a Sancto Thoma, his verbis (*opuse. 73. de usur. cap. 13.*): Dicendum, quod ars campforia de se est iusta; & est ratio, quia illud plus, quod accipitur a campforibus in tali permutatione monete, non accipitur ratione pecuniæ, quæ de se est invendibilis, sed ratione periculi, vel interesse, ut subveniatur salariis pensionum, domorum, ministrorumque, & laboribus, & expensis in arte necessariis, & licita, ne frustra ponant operam, & sudorem suum in re licita ad utilitatem aliorum.

Quest. 11. Aliquando campfor, seu Bancarius nullum damnum patitur, nullum periculum subit, nullumque laborem apponit in procurando, quod pecunia sibi tradita, alio in loco solvatur; quia habet & amicos, & pecuniam, quam ad se transmitti cupiebat, in eo loco, in quo solutio summæ vi litterarum suarum alteri fieri debet. His positis, licet-ne campfori lucrum aliquod exigere?

Resp. Licet omnino, quia ea per accidens in favorem campforis eveniunt, & illa facilitas cum qua procurare potest, ut in locis remotis suo nomine valor solvatur pecuniæ sibi traditæ, ex campforis statu, & industria provenit; non autem ex natura contractus, aut personæ illius, qui litteras cambii accipit. Et ita inter illum, qui pecuniam mutuo dat cum interesse, & lucro alicui mercatori, & alium, qui litteras cambii tradit, hæc est differentia, quod qui mutuum dat, injustitiam committit, si plus, quam dedit, exigere veliet, eo quod lucrum, quod in commercio consequitur mercator, cui mutuum datum est, non provenit ex natura pecuniæ mutuatæ, quæ ex se sterilis est, sed ex industria mercatoris. E contra facilitas, quam habet campfor, qui litteras cambii tradit, ex statu suo, & industria provenit; & ita licet, juxta S. Thomam, non possit vendi,

di, & appretiari in favorem venditoris utilitas, quam consequitur emptor ex re empta, dum ab eodem venditore non provenit, sed a statu, & qualitate emptoris: Si aliquis, inquit Angelicus Doctor (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.), multum juvetur ex re alterius, quam accipit, venditor non debet eam supervendere; quia utilitas, quæ alteri accessit, non est ex vendente, sed ex conditione ementis. Attamen potest vendi illa utilitas, dum solummodo ex conditione venditoris provenit, ut constat in casu proposito, cum facilitas quam reperit campfor in litteris cambii dandis, non provenit neque ex natura contractus, secundum quem requiritur, ut pecunia ex uno loco in alium transferatur, neque ex conditione, seu statu, & qualitatibus illius, qui litteras cambii sumit; sed tantum ex statu, & industria campforis, qui etiam aliquoties merces suas modico pretio vendidit, in loco, in quo debet solvi pecunia, ea de causa, quia putabat se posse aliquam nancisci occasionem suæ pecuniæ & solutionis recipiendæ, etiam cum aliquo lucro, mediantibus cambii litteris, quas daturus esset.

Quest. 12. Si cambium illicitum non sit, quare Christianus campforis e templo ejecit?

Resp. Dicendum est cum S. Thoma, id egisse Christianum, eo quod templum in solis rebus spiritualibus inservire debet, & ita illi, qui tale commercium exercebant, agebant contra honorem, & reverentiam sancto loco debitam. Secundo, quia templi ministris, id est, Ecclesiasticis, non licebat similia commercia frequentare; nam, ut dicitur in Canone (Can. Fornicarii, dist. 88.), Antequam Ecclesiasticus quis sit, licet ei negotiari, factum jam non licet. Unde alibi sic habetur (Can. Negotiatorem, dist. 80.). Negotiatorem Clericum, & ex inope divitem, & ex ignobili gloriosum, quasi quamdam pestem fuge. Ex quibus verbis facile cognoscere possumus, & commercium & negotiationes sæculares, ut & accumulandi cupiditatem statim Ecclesiastico valde contraria, & opposita esse.

Quest. 13. Quales requiruntur conditiones, ut Campforis, seu Bancarii, possint licite, & rita conscientia exigere aliquod interesse ex pecunia, qua in litteris cambii solvendis utuntur?

Resp. Duæ præcipue conditiones requiruntur, quæ in supradicta Bulla 118. Beati Pii V. præscribuntur. Prima, ut majus lucrum, ob solutionis moram, non exigant; nam, ut jam dictum est, lucrari tantum possunt ratione expensarum, laboris, industriæ, & periculi, quod ex translatione pecuniæ provenit; non autem ratione mære, quæ in solutione intercedit; quia, ut docet S. Thomas (2. 2. q. 78. art. 1. ad 7.). Expectatio pretii solvendi habet rationem mutui; unde quicquid ultra summi pretium pro hujusmodi expectatione exigitur, est quasi

quasi pretium mutui, quod pertinet ad rationem usurae. Quia ex mutuo nihil licet sperare, ut habetur in Canonibus. Si faveraveris 14. q. 3.

Secunda conditio requisita est, ut campfor, qui accipit pecuniam litteras cambii tradit, non se obliget ad solvendum interesse pecuniae, quam recepit, casu quo campfor, qui illis visis solvere debet, non solvat tempore conventionis. Ratio autem, cur Pontifex tale pactum prohibuit, dum traduntur cambii litterae, ea fuit, ne scilicet, sub praetextu litterarum cambii, foenus & usura impune exerceantur; posset enim dari pecunia campfori, accipiente ab eo litteras cambii non solvendas, ut ita campfor remaneret obligatus ad solvendum interesse pecuniae propter affectatam solutionis moram.

Quaest. 14. Licitum-ne est cambium ad certum constitutum diem, & terminum?

Resp. Constant & indubitatum est, lucrum quod recipiunt mercatores ex pecunia, quam eo modo tradunt, ut intra certum constitutum diem solvi debeat, ex se illicitum, & usurarium esse; ibi namque adest reale, merum mutuum, & lucrum sumitur tantummodo ob solutionem solutionis, id est, ob tempus, quod ad solutionem faciendam datur. Nihilominus quia pecunia ut plurimum tali modo traditur inter solos mercatores, & interesse & lucrum quod exigitur, excusari potest propter lucrum cessans, aut damnum emergens, dum adsunt illae conditiones (quas supra retuli Tract. 4. de mutuo, & usura, cap. 4.) quae necessario requiruntur ad hoc, ut illis duobus titulis, damni emergentis, aut lucri cessantis, possit excusari ille, qui in mutuo plus accipit, quam revera dederat: quarum prima est, ut principalis intentio illius, qui mutuo dat, ea sit, ut proficiat, & auxilium praestet ei, qui mutuum recipit, non autem ut magis aut commodius lucretur in hac negotiatione, quae ex natura sua iniusta est; quia intentio sive explicita, sive implicita lucrandi in mutuo, usuraria est; nam, ut ait Antoninus (3. p. tit. 8. cap. 7. §. de negotiatoriis). Campfor committit usuram, si principaliter intendit excedere tale mutuum, quod cambium vocat, non ut serviet, sed ut magis lucretur, quia magis per viam illam lucratur, quam per viam negotiationis, & intentio lucri in mutuo implicito, vel explicito, facit usurarium.

Ob illius conditionis defectum, ut plurimum usurarii committunt mercatores, dum cum aliquo interesse mutuum dant pecuniam, sibi intra certum tempus solvendam. Adde, quod saepius ex tali mutuo nullum patitur verum damnum, quod iuxta S. Thomam adest solummodo, dum perditur lucrum, quod velut in manibus erat, & fieri valde probabiliter debebat: aut cum quis patitur aliquam diminutionem bonorum, quae prius possidebat: cum v. gr. mutuo datur pecunia, quae extinctioni alicujus census destinata erat, quae extinctione non

non facta ob tale mutuum, necesse est annuatim censum solvere. Quod numquam fere inter mercatores accidit, non enim, ut plurimum, pecuniam sibi certo tempore solvendam tradunt, nisi cum inutilis, sterilisque in causa remanet, ob defectum opportuna occasione: & ita interesse, & lucrum, quod exigunt, est fere semper usurarium, cum non possit esse loco iustae compensationis pro lucro amisso, aut damno secuto.

Quaest. 15. Licet-ne mercatori, qui pecuniam hoc modo sibi intra certum tempus, & terminum solvendam tradit, lucrum consequi, solummodo ob cambium monetae? Ut si v. g. Petrus pecunia indigens, Joannem campforem adest, rogans, ut summam qua opus habet, sibi mutuo det, cum pacto, quod eandem summam in alia monetae specie restituet, quam magis valituram putat eo tempore, aut loco, in quo se soluturum promittit: Quæritur, utrum ea conventio licita sit?

Resp. Huic quaestioni dilucide respondet S. Thomas, dicens (Cypsc. 71. de usuris, cap. 140.) quod, Aut mutuans existimat dictam monetam plus valituram in loco, aut in tempore, quibus est persolvenda; & tunc dicendum, quod mutuans committit usuram, quia lucrum sperat ex mutuo: aut mutuans, nihil lucri in mutuo intendit sive ex tempore, sive ex loco, sed tantum ob favorem, & gratiam proximi hoc mutuatur; & tunc nihil culpabile ex hoc incurrit.

Quaest. 16. Si quis habens pecuniam, cujus pretium valde brevi minuendum putat, illam idcirco alteri mutuum det, cum ea conditione, ut remaneat obligatus ad reddendam eandem summam, perinde ac si moneta tradita valor non fuisset imminutus, est-ne usurarius?

Resp. In hoc nulla haud dubie committitur usura; quia dicendum est cum S. Thoma:,, Quod aliud est vitare damnum, & aliud sperare lucrum: quicumque enim ex mutuo sperat lucrum, peccat usurae vitio, sed non qui ex mutuo vivat damnum; nec in hoc damnificatur, qui mutuum accipit, quia non ad hoc accipit, ut ipsam usque ad tempus illud conservet, in quo verissimiliter minus valitura esset: sed ut ipsa uteretur pro tempore illo, pro quo valorem reservaret, quem habebat, cum eam in mutuo acceperat.

Quaest. 17. Peccat-ne, qui pecuniam cum pacto dandi aliquod lucrum a mercatore recipit?

Resp. Glossa in Canone Debitores (de jurejurando: verbo reddere juramentum) docet quod solvere usuras non est peccatum; sed ille, qui recipit, peccat. Rationem autem assignat S. Thomas (2. 2. q. 78. art. 8. in corp.), dum sic dicitur: Non licet inducere aliquem ad mutuandum sub usuris: licet tamen ab eo, qui hoc paratus est facere, & usuras exercet, mutuum accipere sub usuris, propter aliquod bonum, quod est subventio sua necessitatis, vel alterius. Sicut etiam licet ei, qui incidit

ait in latrones, manifestare bona, quæ habet (quæ latrones peccantur divitiendo) ad hoc quod non occidatur: exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismael, Non occidere nos, quia thesauros habemus in agro; ut dicitur Jeremie 41.

Quest. 18. Mercator potest-ne sine peccato, mutuo pecuniam sub usuris accipere sine aliqua necessitate, & solummodo ad majus exercendum commercium, & majorem cum decore vivendum?

Resp. Docet S. Thomas (opuscul. 77. de empta. & vend.) quod in hoc casu, Mercatores dando usuras peccaverunt, tamquam occasionem peccandi usurariis præbentes, cum, necessitas, quæ ponitur, ut scilicet honorabilius vendant, & majores mercationes faciant, non sit talis necessitas, quæ sufficiat ad excusandum peccatum prædictum. Quod intelligendum est, dum mercatores mutuum accipientes, sciunt, illum qui mutuo dat, vere & realiter usuram committere; si enim putarent, lucrum quod ab illo exigitur, esse loco compensationis ob datum emergens, aut lucrum cessans; in tali casu mutuum etiam sine ulla necessitate petendo, non peccarent quia nullius peccati participes efficerentur, cum, ut supponitur, mutuum etiam cum interesse dans, non peccet.

CAPUT II.

De Locationis definitione, & de rebus quæ locari possunt.

Quest. 1. Quid est Locatio?

Resp. Est contractus, in quo pro aliqua mercede a domino conceduntur alteri ad tempus, fructus, aut alius usus rei suæ, aut personæ.

Primo est, contractus, in quo conceduntur ad tempus. Quia si concederetur rei alicujus usus, non amplius esset locationis contractus, qui perpetuus esse non debet: sed emptio.

Secundo, est contractus, in quo conceduntur fructus, aut alius usus: Et in hoc differt a contractu emptionis in quo tota res traditur.

Tertio, est contractus, in quo conceditur usus rei suæ, aut personæ: Quia non solum prælia, & bona quælibet, tam mobilia, quam immobilia, locari possunt, sed etiam ipsæmet personæ: ut dum quis se, aut filium locat ad intervendum alteri.

Quarto, & ultimo, est contractus in quo pro aliqua mercede conceditur usus; quod intelligendum est de quocumque mercede, sive in pecunia numerata, sive in aliis quibuslibet rebus, quæ pretio æstimari possunt: in quo etiam locatio differt ab emptione, cujus pretium in pecunia numerata solvi necesse est: & ita potest, v. g. locari equus pro mensura frumenti, non autem vendi quia

quia ubi pretium in pecunia numerata non consistit, fit potius permutatio, quam venditio.

Quest. 2. Quæ res locari possunt?

Resp. Eæ omnes, quæ vendi possunt, nisi in aliquo casu earum locatio expresse prohibeatur in corpore Juris Civilis, aut Canonici, in Conciliis, aut omni alio Jure Ecclesiastico.

Quest. 3. Quæ res locari prohibentur in Corpore Juris Canonici, aut Conciliis?

Resp. Primo, ex Decreto Concilii Tridentini (sess. 25. de ref. c. 11.): Non licet jurisdictiones Ecclesiasticas, seu facultates nominandi, aut deputandi vicarios in spiritualibus, locare, nec conductibus per se, aut alios ea exercere. Secundo, non licet Episcopis jura sigilli locare, aut jus Diocesium visitandi, aut admittendi, & instituendi illos, qui a Patronis ad Beneficia præsentantur, & similia. Tertio, decernitur in eodem Concilio, quod omnes locationes, si anticipatis solutionibus fiant, nullatenus in præjudicium successorum valide intelligantur. Quarto non licet domum usurario publico locare, ut habetur in cap. Usurarum, de usuris, relato supra in tract. 4. de mutuo, & usura.

Quest. 4. Prohibetur-ne Jure Civili aliquarum rerum locatio?

Resp. Primo, non licet locare aliquam agri, aut prædii servitutem; velut facultatem, quam quis habet transeundi per vicini prædium, nisi prædium dominans eodem tempore eidem locetur. Nam, ut ait lex, Locare, ff. locati, Locare servitutem nemo potest. Secundo, locari non possunt res, quarum quis tantummodo usum habet, id est, quibus quis potest tantum uti ad necessitatem; licet illæ res locari possint, quarum quis habet usufructum, id est, quibus uti potest non solum ad necessitatem, sed etiam ad voluptatem, & commoditatem; ut enim decernit Justinianus Imperator (lib. 2. Inst. tit. 5.): Is qui fundi nudum habet usum nulli alii jus quod habet locare potest, cum is qui usufructum habet, possit hoc facere. Tertio, non potest locari domus lenoni, ut patet ex Authentica, in qua dicitur (De lenonib. §. præconizamus) quod Si quis patitur in domo sua quemdam lenonem, & hæc denunciata cognoscens, non ex domo sua expulerit; sciat se & decem librarum auri sustinere penam, & citra ipsam perditurum habitationem.

Quest. 5. Potest-ne locari pecunia?

Resp. Duobus diversis modis pecunia uti possumus ex S. Thoma: Primo namque possumus illam consumere, seu expendere quocumque modo. Secundo, possumus illam ad pompam, & apparatus, aut ad dandum aliquod pignus uti. His positis, dicendum est cum eodem Angelico Doctore, non posse locari pecuniam, dum qui eam recipit, ea ad comparandam aliam rem uti vult, quia in hoc pecunia consumitur. Quod si e contrario recipiens

piens velit pecunia ad pompam uti, aut ad dandum pinguis, in hoc casu pecuniam locare licet; & hoc modo intelligi debet lex civilis, in qua sic habetur (L. Si mihi videtur, ff. commodati, §. ult.); Non potest commodari id, quod usu consumitur, nisi forte ad pompam, vel ostentationem quis accipiat. Et ratio est, quia in locatione perinde, ac in commodato, conceditur alicuius rei usus, reservando sibi proprietatem; & ideo necesse est, ut usus distinguatur a proprietate, & dominio; quæ distinctio non reperitur in pecunia, dum quis consumendo ea utitur.

Notandum nihilominus est, quod utilitas, & lucrum, quod ex pecunia ad ostentationem, & apparatus locata habetur, non debet excedere valorem talis usus, secundum prudentem æstimationem: præterea, quoad ostentationem, periculum est, ne qui locat in aliquod peccatum incurrat, superbiæ & vanitati alterius cooperando, aut etiam fraudi, quæ sæpe in huiusmodi alicui paratur, & textitur.

CAPUT III.

De Obligationibus, & peccatis illius, qui rem suam alteri locat.

Quest. 1. **Q**uales obligationes contrahit locator?
Resp. Quinque; Primo namque, ut ait S. Thomas (Copus. 73. c. 8.): Periculum rei locatæ remanet apud locantem, nisi culpa locatarii, seu conductoris periret res locata, eo quod dominium per locationem non transfertur, & ita, ut vulgo a Jure Consultis dicitur: res quæ perit, perit semper periculo domini: quod tamen ita intelligi debet, nisi aliquod pactum contrarium factum fuerit; quia cum tale pactum, quod scilicet rei periculum spectet ad conductorem, non sit contra naturam locationis, illam non destruet, & observandum esset: potest v. gr. locari domus cum ea conditione & pacto, quod si casu aliquo fortuito corruat, conductor illam refarcire tenebitur: Si quis, inquit lex (L. Si quis, ff. locati), fundum locaverit ea lege, ut etiam si quid vi majore accidisset, hoc ei præstaretur, potest standum est. In quo casu necesse est, ut, qui cum simili conditione rem suam locat, minus pretium exigat juxta valorem, & æstimationem periculi, quod in conductorem rejicitur contra communem contractus usum.

Secundo, locator tenetur propriis sumptibus facere id, quod requiritur ad conservationem rei locatæ: quia is, qui v. gr. domum suam alteri locat, illius usum concedit, & ita tacite se obligat ad præstandas necessarias expensas, ut conductor ea commodè uti possit: quod tamen eodem plane modo intelligendum est, ut ea, quæ de periculo dicta sunt; ut scilicet procedat hæc obli-

obligatio, modo aliter inter partes conventum non fuerit.

Tertio, tenetur locator conductorem admonere, eique manifestare vitium, & defectum rei locatæ: nam, ut docet S. Antoninus (2. p. tit. 1. c. 15. §. 6.): Si quis locat rem vitiosam scienter, puta domum ruinofam, vel equum claudicantem, vel aliquid defectuosum, peccat mortaliter, si inde securum est, vel verisimiliter sequi poterat notabile damnum conductori, & tenetur ad satisfactionem de damno secuto.

Quest. 2. Si quis ignoranter locavit dolia vitiosa, & corrupta, putans esse bona, & idcirco vinum effundatur, aut corrumpatur, tenetur-ne in conscientia solvere, & reparare damnum conductoris?

Resp. Constat ex lege civili, quod in talibus ignorantia non excusat; in ea enim sic habetur (L. Si quis, dolia, ff. locati): Si quis dolia vitiosa ignarus locaverit, deinde vinum effluerit, tenebitur in id, quod interest, nec ignorantia ejus erit excusata; aliter dicendum; si saltem pascuum locasti, in quo herba mala nascebatur; hic enim si pecora vel demortua sint, vel etiam deteriora facta, quod interest, præstabitur, si scisti; si ignorasti, pensionem non petes. Ratio autem diversitatis est, quia ignorantia illius, qui dolia vitiosa locat, præsumitur ex sua culpa accidisse; poterat enim facillime cognoscere, utrum dolia bona, an vitiosa essent: illius vero ignorantia, qui locat pascua, facile potest esse sine culpa, eo quod multo difficilius cognoscatur, utrum herbe animalibus noceant, an non; præsertim ab homine talibus rebus non assuetus. Ex quo inferri posse videtur ex illa lege, locatorem non obligari ad refarciendum damnum, quod conductor passus est, nisi dum dolia tanquam bona locavit: cum vero illa, ut erant, simpliciter locavit, & nesciens, utrum bona, aut mala essent, dixit conductori, ut illa probet, & visitet; in hoc casu non peccavit, nec obligatur ad refarciendum damnum, quod ex sua culpa non processit. Attamen nullam locationis mercedem in talibus casibus exigere potest; quia, ut supra dictum fuit, locator tenetur efficere, ut conductor re locata uti possit; & hoc, nisi res locata facile locatori in aliis usibus utilibus & fructuosius inservire potuisset, nam tunc conductor semper teneretur mercedem promissam solvere, licet re locata uti potuisset.

Quest. 3. Qui v. g. alteri dolia vitiosa insciens commodavit, tenetur-ne refarcire damnum, quod inde secutum est, prout dictum est de locatore?

Resp. Non tenetur juxta Glossam, in qua sic habetur (In Can. inter hæc, dist. 3. de penitent. verb. Vase): Si commodasti mihi vas corruptum scienter, & vinum acuit, teneris commodati; secus si ignorantur. Secus in locatore vel venditore; quia ille tenetur si scienter si ve ignoranter locet vel vendat vas corruptum. Quod conforme est legi in rebus, §. item qui, ff. commodati.

Et ratio est, quia locatio & venditio utriusque contrahentium gratia celebrantur, & ita, ut docet Sanctus Antoninus (2. p. tit. 1. c. 5. §. 6.), *In his venit culpa levis, quia gravia utriusque celebrantur*. Quod secus est in commodato, quod gratia solius commodatarii fit.

Quest. 4. Propter quam culpam locator tenetur ad restitutionem damni, quod conductor passus est?

Resp. Tenetur primo, cum fraudem aliquo modo adhibuit, veluti si vitium rei locatæ scienter occultaverit. Secundo, cum damnum ipsiusmet locatoris culpa accidit: v. g. quia noluit domum locatam reparare, licet de ruinæ periculo monitus fuerit. Tertio, tenetur etiam locator restituere ob levem culpam, cum scilicet non adhibuit illam diligentiam, quam prudens paterfamilias communiter in suis rebus adhibet: veluti si nullo modo probaverit, utrum dolia sua sint bona aut vitiosa, & ea temerè locat, suam de hac re ignorantiam conductori non manifestans. Illud autem quod de locatore dictum est, debet etiam ad conductorem extendi, dum scilicet res conductæ sua perit culpa; nam, ut ait Imperator (Lib. 3. Inst. tit. 25. §. Qui pro usu), *Qui pro usu aut vestimentorum, aut argenti aut iumentis, mercedem aut dedit aut promissit, ab eo custodia talis desideratur, quam diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet*. Et hic obiter notandum est, per illam voce *Diligentissimus*, intelligi solummodo *diligentem*, id est, eum qui negligens non est; prout exponunt communiter interpretes.

Hujus autem obligationis inter locatorem & conductorem, communis ratio assertur a S. Antonino, dum ait (2. p. tit. 11. c. 15. §. 6.): *In hoc contractu venit culpa levis, cum gratia utriusque celebretur*. Concludendum igitur est, tam locatorem, quam conductorem, ad damni restitutionem invicem obligari, ob fraudem, latam & levem culpam; licet ob culpam levissimam non obligentur.

Quest. 5. Nullus-ne potest reperiri casus, in quo conductor ob culpam levissimam ad restitutionem obligetur?

Resp. Constat, quod si quis operam suam alteri locaverit ad transferendam rem, in qua maxima diligentia ex natura sua adhibenda est, ne pereat, ut v. g. in columna marmorea: in simili casu talis conductor tenetur de levissima culpa; ut dicitur in l. merces, §. qui committam, ff. locati.

Quest. 6. Quæ sunt aliæ locatoris obligationes?

Resp. Quarto, locator obligatur ad non tollendum conductori usum rei locatæ ante tempus inter eos constitutum: & si locator re locata, invito conductore, ante elapsum tempus uteretur, peccaret, & teneretur ad restitutionem damni, quod conductor ea de causa passus est: *Si dominus*, inquit Sanctus Antoninus (2. p. tit. 24. c. 25. §. 5.), *expulset conductorem de habitatione,*
vel

vel usu rei locatæ ante terminum conventum inter eos, peccavit, & tenetur ad satisfactionem, si conductor ex hoc aliquod damnum incurrit.

Attamen notandum est, reperiri quatuor casus, in quibus locator potest rem locatam sumere ante tempus constitutum: qui casus in lege enumerantur. Primo namque si conductor non solvit mercedem pro locatione conventam, potest re locata a locatore privari. Notandum tamen est, juxta Glossam, quod si domus locata fuerit ad quinque, aut sex, aut etiam plures annos, conductor ab ea expelli non potest, nisi in ea habitaverit per duorum annorum spatium sine ulla mercedis conventæ solutione: *Potest expelli*, inquit Glossa (in Can. Propter sterilitatem §. verum, de locato), *cum Canonem per biennium non solvisset*. Si vero domus pro breviori spatio locata fuerit, ab ea quovis tempore expelli potest conductor, mercedem conventam non solvens: in quo tamen regionum & locorum diversæ consuetudines observandæ sunt. Secundo, si res locata facta fuit necessaria locatori, qui in ea habitare vult, veluti quia alia domus, in qua habitabat, aut corruit, aut ruinam minatur; aut quia uxorem duxit, aut alius successit casus, qui similem necessitatem respectu locatoris inducat; quod tamen intelligi debet, si talis necessitas post locationem domus accidit, non ante locationem. Tertio, si domus reparatione omnino indigeat ob aliquod ruinæ periculum, post locationem factam cognitum. Quarto, si conductor re conductæ male utatur, seu eam deteriorem reddendo, seu in pravos usus detorquendo: ut si ea ad perpetranda aut procuranda scelera utatur, veluti ad fornicationes, furtum, & alia id genus, quæ omnia in lege exponuntur his verbis: „*Ecce, quam te conductam habere dicis, si pensionem domino in solidum solvisti, invitum te expelli non oportet, nisi propriis usibus dominus eam necessariam esse probaverit, aut corrigere demum maluerit, aut tu male in re locata versatus es*.” Quinto, tenetur locator pensionem, seu mercedem conventam, aut illius partem conductori remittere ob casus fortuitos, qui rei locatæ utilitatem eidem conductori ademerunt: quod dilucide in una Gregorii IX. Decretali exponitur his verbis (Cap. Propter sterilitatem de locato); „*Propter sterilitatem afficientem magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa coloni, sive casu fortuito contingentem; colonis Ecclesiæ suæ pro rata pensionis remissio est facienda, nisi cum ubertate præcedentis vel subsequents anni valeat sterilitas compensari*.” Idem habetur in lege *Ex conducto*, §. *Si vis tempestatis*, §. *locati*. De hac materia differunt Tom. 6. Tract. 8. de 7. Decalogi Precepto.

CAPUT IV.

De peccato quod in locatione domus facta in favorem Meretricis aut Concubinarum committitur.

Quest. 1. **P**eccant ne qui domum suam meretrici, aut concubinario scienter locat, dum intendit solummodo pensionem recipere, nullum alium eodem pretio inveniensem conductorem?

Resp. In hoc graviter delinquit; præbet enim huiusmodi personis peccandi occasionem & commoditatem, cum nullo modo liceat peccatorum instrumenta aliis subministrare; sicut etiam mortaliter haud dubie peccaret, qui venderet aut commodaret enssem ei quem scit eo ad duellum uti velle, licet tale duellum commodando, aut vendendo non intenderet, sed tantum utilitatem aut lucrum sibi inde proveniens: Ille, inquit S. Raymundus (in summas lib. 2. tit. de negot. secularib. §. 6.), qui facit vel vendit gladios, peccat, si ex qualitate personæ vel temporis cognoscere, vel probabiliter discaverit sibi conscientia, quod ille non querit rem nisi ad malum perpetrandum; tunc enim non deberet illi vendere contra talem conscientiam. Et ita eadem ratione dicendum est, quod ille qui domum suam alteri locat sciens, aut valde probabiliter dubitans, conductorem velle ea domo ad impudicitatem uti, peccare etiam videtur mortaliter.

Illud etiam probatur ex Auth. in qua habetur (Auth. De Lenonibus, §. praeconizamus), quod „ Si quis „ patiat in domo sua quemdam Lenonem, & hæc denuntiata cognoscens, non ex domo sua expulerit; sciat se „ & decem librarum auri sustinere poenam, & citra ipsam „ perditurum habitationem. “ Ex quibus verbis inferitur, in Lege supponi, magnum in hoc committi delictum, gravemque contra republicam injuriam, cum graves poenæ non infligantur, nisi pro gravi culpa.

Unde etiam Tertullianus, in legum, ut & in morum doctrina veratissimus: „ Graviora delicta, inquit (de Idololatria c. 11.), quæque pro magnitudine periculi „ diligentiam extendunt observationis, ut non ab iis tantum abscedamus, sed & ab iis per quæ fiunt. Licet enim „ ab aliis fiat, non interest si per me: in nullo necessarius esse debeo alii, cum facit quod mihi non licet. „ Ex hoc quod vetor facere, intelligere debeo, curandum mihi esse ne fiat per me. Denique in alia causa „ non levioris reatus præiudicium istud observo: nam quod nihil de stupro interdictum sit, aliis ad eam rem „ nihil aut operæ aut conscientiae exhibeo. Nam quod „ ipsam carnem meam a lupanaribus segregavi, agnosco me neque lenocinium, neque id genus lucrum alterius causa exercere posse. Sic & homicidii interdictio ostendit mihi, lanistam quoque ab Ecclesia arce-

„ ri;

„ ri; nec per se non faciet, quod faciendum aliis subministrat.

Quest. 2. Nonne licet alimenta & vestes meretrici vendere, modo id cum perversa intentione non fiat, sed cum aliquo fine honesto, v. g. ut quis licito modo lucraretur necessaria ad familiæ sustentationem, etiam si talis foemina nullo modo peccare posset, nisi alimenta, aut vestes ei venderetur?

Resp. Magna reperitur differentia inter venditionem rerum quæ ad vitam necessariae sunt, & locationem domus factam in favorem meretricis. Primo, quia domus præbet tali foeminae proximiorē occasionem ad peccandum. Secundo, quia, ut docet S. Thomas loquens de dantibus eleemosynam (4. sent. dist. 15. q. 1. a. 6. quæstioncula 2. in corp.), Si constaret, quod de eo quod eis datur in peccatum abuterentur, non deberet eis dari aliquid, nisi necessitas extrema exposceret: & hoc modo intelligenda est auctoritas inducenda (Ecclesiastici 12. Da misericordiam, & non suscipias peccatorem; & iterum, Benefac humili, & non des impio.) In qua doctrina videmus, quod etiam si liceat vendere meretrici ea quæ ad sustentationem necessaria sunt, non tamen licet eisdem locare domum, quæ ad peccandum uti vult, quia meretrix posset aliam habitationem necessariam invenire, quam tamen non posset in lupanar commutare. Videtur præterea, quod non potest quis, sine debite honestatis discrimine, meretrici domum suam locare, & in hoc quamdam injuriam vicinis fieri. Adde, quod valde expedit, quod ob deum defectum tales mulieres quodam modo ad mutationem vitæ incitentur, aut saltem ut Paroeciam vel locum, quem sua præsentia dehonestant & inficiunt, deserere magno Christianorum bono compellantur.

Quis credat, illum super omnia Deum diligere, qui domum suam meretrici notæ locare consentit & quique, ne aliquo emolumento privetur, domum velut quoddam instrumentum tot peccatorum subministrat? Nec dicas, quod dum meretrices tolerantur, illis consequenter aliquæ domus locari debent; nam id onus tibi privato non incumbit, nec aliqua lege teneris, talibus habitationem concedere in tua domo: cum igitur ad id non tenearis, quo pacto amas Deum, & ad illius mandata tremis, dum talem locationem facis, quam certe in die iudicii fecisse non velles? Nec timendum est, ne in praxi desint locatores domorum, prout neque etiam fornicatores, corrupti huius sæculi moribus, in quo multi sanam doctrinam nec servant nec sustinent.

Quest. 3. Quid agere debet Confessarius, dum scit, poenitentem locasse aut locare velle domum suam alicui meretrici, vel lenoni?

Resp. Videtur, quod in tali casu neganda est poenitentia absolutio, nisi promittat se talibus domum suam non locaturum; aut si jam locavit, debet ei imponi

L. 4.

ut

ut quanto citius fieri poterit, meretricem a domo sua quovis modo expellat; differrique posset absolutio, donec aliqua super hoc diligentia facta fuerit; & hac videtur esse Sancti Caroli doctrina, dum sic loquitur (Instruct. Confess. cap. 5.): Nec eos absolvant, qui cum peccatis mortalibus simul etiam eorum occasiones vitæ plene non propugnant, ut sunt qui domum tenent in hunc finem alii paratam, ut tabellis carateis vel aleis ludant. Et ita si, juxta tanti Præfatis mentem, non debent absolvi illi, qui domum ludentibus paratam habent, nisi spondeant se tales peccati occasiones, per quæ cooperantur aliorum delictis, amputaturos; nonne major adest ratio absolutionem denegandi illis, qui domos suas meretricibus, aut lenonibus locare volunt, & ita aliquo modo talium personarum delictis cooperantur? Debet igitur Confessarius magna cum charitate poenitentem monere, primo fere impossibile esse, quod solis meretricibus domum suam locare possit, præcipue si locationis pretium tantisper vult minuire; Secundo, attendenda esse verba in Evangelio à Christo prolata (Matth. cap. 5. v. 29.): Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & projice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam &c. Et ita licet amittenda esset aliqua pretii pars, aut etiam totum pretium, ne meretrici locetur domus, id considerent fieri debere, Deumque in hoc seculo, & quod majus est, in alia quam speramus vita, ei non daturum, qui aliqua in sui gratiam contempserit, sed centuplum, juxta Domini verba, accepturum in hoc seculo, & vitæ æternæ heredem fore in altero. Adde quod, ut ait S. Hieronymus (Comm. in Matth. l. 3.): Melius est ut quis emolumentis carnalibus careat, quam dum vult lucrifacere, causam habeat ruinæ. Vido quæ dicta sunt Tom. 7. Tract. 8. capite 5. q. 56.

CAPUT V.

De Obligationibus & peccatis locatarii seu conductoris.

Ques. 1. AD quæ obligatur conductor?
Resp. Tenetur primo, re locata eo modo uti, quo conventum est; nam si aliter ea uteretur, teneretur damnum quod inde passus esset locator, rescire; nisi rationabiliter præsumpsisset conductor, consentire locatorem tali usui: quorum ratio est, quia in contractu locationis, rei dominium non transfertur: sed usus tantum rei locatæ conceditur; ita ut dum re locata utitur conductor aliter, quam conventum est, injustitiam committat, quia re aliena contra domini voluntatem utitur: unde, ut decernit Justinianus Imperator (Lib. 4. Inst. tit. 5. §. 6.), Si is qui rem utendam accepit, in alium usum eam transeat, quam ejus gratia ei data est, furtum com-

mittit; veluti si quis equum gestandi causa commodatum sibi longius aliquo duxerit; & §. sequenti. Qui rebus commodatis aliter utatur, quam utenda accepit, ita furtum committit, si se intelligant id invito domino facere, eumque se intellexisset non permissurum: ac si permissurum credant, extra crimen videtur.

Secundo, tenetur locatarius seu conductor a locatione ante tempus conventum non recedere; nisi rei locatæ aliquid accidat, quod illius usum impediatur: ut si quis domum locavit, cujus deinde aliqua pars corrui: si domus ob alicujus larvæ seu spectri apparitiones fiat inhabitabilis; si ob contagionem aut bellum conductori sit recedendum. In his autem casibus debet conductor locatorem de suo discessu admonere, domusque claves restituere, si id commode fieri possit; nam si discessionem suam locatori celaret conductor, dum illum admonere difficile non est, & idcirco non potuisset dominus domum suam alteri locare; in hoc casu ex æquitate teneretur conductor damnum, quod inde passus est locator, restituere.

Tertio, conductor tenetur rem locatam, finita locatione, incolumem domino reddere; quia, ut docet S. Antonius (2. p. tit. 1. cap. 15. §. 16.), Si conductor male tractavit rem sibi locatam, sic plus vel minus peccavit secundum lesionem; & præcipue quando ex malitia, vel crassa negligentia hoc egit, tenetur ad satisfactionem.

Quarto, debet conductor mercedem & pretium rei locatæ, tempore convento solvere, aut si de tempore solutionis inter partes conventum non sit, debet solvere juxta regionum receptam consuetudinem; nam, ut ait idem S. Antonius (loc. cit.), Si conductor non solveret tempore debito, cum posset, peccavit.

CAPUT VI.

De Locatione famulorum, & operarum.

Ques. 1. QUI operarium conduxisset, & deinde illius opera non fuisset usus, teneretur ne solvere mercedem conventam, & posset ne aliquid ex ea minuire, eo quod artifex non laborasset?

Resp. Huic questioni expressè respondet Glossa his verbis (in l. Si uno, ff. locati, verbo, Personis), Cum autem quis operas suas locat, vel rem & operam, nec per eum stat, quin minus ea solvat, sed per conductorem, licet casu fortuito impeditum, mercedem totius temporis consequatur; si vero stetit per locatorem, quin minus operas præstet, vel per casum fortuitum in sui persona contingentem, tenetur in primo casu ad interesse, in secundo ut pensionem remittat vel reddat, provata temporis, quo eas non præstetit. Et juxta illius Glossæ doctrinam intelligi debet lex, in qua sic habetur (L. Sed addes §. Cum quidam, ff. locati): Cum quidam operas suas locasset, deinde is qui ea conduxerat, decessisset, Impera-

tor rescripfit: Cum per te non stetisse proponas, quominus locatas operas solveret, si eodem anno mercedes ab alio non accepisti, fidem contractus impleri æquum est.

Quest. 2. Regula generalis, quod qui operam suam alteri locat, nullam mercem consequi debet, cum casu aliquo fortuito in locatoris persona contingente non potest id quod promiserat prestare, debet ne extendi ad omnes, qui operas suas locant?

Resp. Hæc regula non extenditur ad Advocatos, qui mercede accepta ad tuendam in iudicio aliquam causam, eam deinde, casu aliquo fortuito superveniente, tuam non possunt; Patroni enim a regula generali expressè exempti sunt in lege his verbis (*L. Preser. ff. de variis & extraor. cognitio §. Divus*): *Divus Severus ab heredibus Advocati eo mortuo prohibuit mercedem reperi: quia per ipsum non steterit, quominus causam ageret.* Quod tamen intelligendum videtur, cum putatur advocatus aliquam diligentiam, & curam adhibuisse ad talem causam tuendam.

Quest. 3. Cum locatione facta a domino, rei locatæ dominum legitime in alium transfertur, cessat ne omnino locatio? v. g. Petrus cum domum suam Paulo locasset, statim mortuus est: queritur, utrum hæres Petri possint Paulum a domo locata expellere, aut utrum teneantur locationem factam observare?

Resp. Ut huic questioni responderi dilucide possit, supponendum est, rem aliquam duplici modo ab uno domino in alium transferri posse: aut enim mortuo primo domino, successit hæres universalis, aut res vendita fuit, aut legata. In primo casu hæres universalis tenetur locationi a defuncto factæ stare, nec potest conductori ante tempus conventum rem locatam tollere: quia hæres universalis unicam in jure personam sustinet, una cum testatore, &, ut ait lex (*L. Vitam, C. de loc.*): *Viam vitæ ignoras, in conductionibus non succedunt heredes conductoris existimans.* In aliis casibus constat ex lege (*L. Emptorem, Cod. de locato*), quod Emptorem quidem fundi necesse non est stare colono, cui prior dominus locavit, nisi ea lege emit. Et idem prorsus de legatario dicendum est, vel alio quolibet, qui quamcumque rem alio titulo, quam hæredis universalis acquisivit, quia tales defuncti personam non repræsentant.

Quest. 4. Si Petrus operam Pauli locaverit ad ædificandam domum, aut faciendam statuam, navem, & alia hujusmodi, & deinde, re infecta, moriatur Paulus, tenentur-ne hæres Pauli ad faciendum per se aut per alios id, quod facere promiserat Paulus? aut si e converso Petrus moriatur, tenentur-ne illius hæres conventiones, quas cum Paulo fecerat, observare?

Resp. Causæ isti sunt a lege definiti his expressis verbis (*L. Veteris juris, C. de contrahenda & committenda stipul.*): *Generaliter sancimus, omnem stipulationem*

sive

sive in dando, sive in faciendo, sive mixta ex dando & faciendo inveniat, & ad heredes, & contra heredes transmitti, sive specialis heredum fiat mentio, sive non. Et ita in utroque casu hæres tenentur vices defuncti, aut per se, aut per alios, fideliter supplere.

Quest. 5. Qui rem aliquam a domino locat, potest-ne rem locatam dimittere, dum illius proprietates ad alium dominum transit?

Resp. Non potest locatarius, seu conductor, rem sibi locatam deferere & abicere ante tempus conventum, nisi adit novi domini consensus; quod probatur ex lege *Emptorem* supra relata, & ex lege *Qui fundum*. In quibus loquens Imperator de iis, qui non tenentur stare locationi factæ, eamque observare, conductorem seu locatarium in eorum numerum non refert, & ita supponit, non esse extra generalem contractuum regulam, quæ illos perpetuos ex natura sua esse jubet.

Quest. 6. Si famulus viâ pretio necessitate compulsus se locaverit, dominum enixe rogans, ut illum in suo famulatu recipere; tenetur-ne dominus in tali casu consuetum servitii & laboris sui salarium in foro conscientie famulo solvere, aut tantummodo mercedem conventam?

Resp. Eodem plane modo loqui possumus, de eo qui famulum locat, ac de alicujus rei emptore: quia, ut docet Justinianus Imperator (*L. 3. Instit. tit. 25.*), *Locatio & conductio proxima est emptioni & venditioni, iisdemque juris regulis consistit.* Cum igitur, juxta sancti Thomæ doctrinam (*2. 2. q. 77. art. 1. in corp.*): *Si pretium excedat quantitatem valoris rei, vel e converso res excedat pretium, tollitur justitiæ aequalitas. Et ideo cavere vendere, vel vilis emere rem quam valeat, est secundum se injustum & illicitum.* Possumus etiam asserere, illum qui utilitatem propriam ex famuli necessitate capiens, non ei iustum servituti, quam sibi impendit, pretium solvit, injustitiæ reum fieri. Si vero dominus, qui talem famulum recipit, eo non multum indigebat, eumque solummodo recipit, ut ejus enixis precibus annueret; ita ut non pluris æstimet servitutem, quæ sibi a famulo præstatur, quam mercedem conventam, eo quod tali famulo carere lubenter consentiret; in hoc casu non tenetur augere pretium conventum; sicut enim asserit S. Thomas (*loco cit.*), quod *Cum aliquis multum indiget habere rem aliquam, & alius leditur, si ea crearet; in tali casu iustum pretium erit, ut non solum respiciatur ad rem quæ venditur, sed ad damnum quod venditor ex venditione incurrit:* ita etiam in casu proposito non æstimanda est servitus, quam famulus heros impendit, juxta servitutis valorem, sed juxta utilitatem, quam heros ex ea sentit. Saltem advertendum est, quod conventi salarii modicitas non debet dare famulis occasionem bona dominorum subripiendi, sub compensatione plerumque inani prætextu: ne enim id in praxi fieret,

L. 6.

fieret,

fieri, propositionem sequentem condemnavit sancta Sedes (Innoc. XI. in Decret. contra 65. propos.).

37. Propositio damnata.

Famuli & famule domestice possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam maiorem judicant salario, quod recipiunt.

Quaest. 7. Cum herus famulum dimittit ante tempus conventum, tenetur-ne integrum totius temporis conventi salarium solvere: aut sufficit-ne, ut salarium pro servitii praestiti rata solvat?

Resp. In contractu locationis pacta inter partes conventa debent observari; & ita si herus famulum ante tempus conventum expellat, absque gravi ratione & fundamento, ex parte famuli proveniente, tenetur integrum salarium solvere, perinde ac si famulus ei servisset toto tempore convento; modo tamen famulus alium herum non habuerit per id tempus, quo a primo dimissus est; quia ut dicitur in lege (L. Qui operas, ff. locati.): Qui operas suas locavit, totius temporis mercedem accipere debet, si per eum non steterit, quominus operas suas praestaret. Et eodem plane modo, si absque legitima causa famulus ante tempus conventum herum deserat, potest herus iuste compensare damnum, quod ex praepropero famuli discessu sustinet; nam, ut ait Glossa (in L. Si uno, ff. locati, verbo Personis.), Si vero steterit per locatorem, quominus operas praestet, tenetur ad interesse.

Quaest. 8. Apparitores, lictores, cursores & similes, qui res judicarias contra varias personas una die foris exequantur, possunt-ne exigere a singulis pretium executionum, perinde ac si unicam tantum executionem fecissent?

Resp. Id eis variis constitutionibus, & statutis municipalibus prohibitum fuit, praecipue autem in Gallia edictis Philippi IV. anno 1302. articulo 5. & 22. & 27. & Francisci primi anno 1335. cap. 16. art. 10. neque dubium esse potest, quin tales iustissimae leges observandae a subditis sint. Adde, quod id valde iuri & aequitati naturali conforme esse videtur.

Quaest. 9. Cum artifex quilibet modico nimium pretio aliquid facere imprudens promittit, ita ut licet recte & assidue laboret, non tamen possit justum salarium in tali opere consequi: tenetur-ne dominus tale pretium augere, cum illius nimiam modicitatem cognovit?

Resp. Si erravit operarius in computatione laboris & temporis, quae in tali opere infumenda sunt, & consistit, illius salarium longe infra mediocritatem esse: in hoc casu tenetur dominus, id est, qui artificis opera utitur, pretium augere juxta qualitatem, & aestimationem laboris necessariam; modo talem expensam non fecerit, ob promissionem sibi ab artifice factam, quod tale opus maiorem summam non requireret, ita ut ita fuerit dispositus & animatus, ut si majus fuisset rei pretium, de ea non cogitasset. Quod probatur ex his quae superius dixi.

diximus, quod scilicet idem dicendum est de locatione, ac de emptione: sed ex Sancto Thoma (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.), Carius vendere, vel vilis emere rem, quam valeat, est secundum se injustum & illicitum. Secundo, quia, ut habetur in lege (L. Si qui de verborum obligationibus.): Qui per dolum obligatus est, competit ei exceptio, etsi nullus dolus intercesserit stipulantis, sed ipsa res in se dolum habet. Et ita cum in casu proposito constet, quod dominus rem pro minori pretio habet, quam revera valeat, sequitur, illam teneri supplere id quod deest iusto pretio laboris, qui pro se factus est, licet illa nimia modicitas ex culpa domini non provenerit, sed ex artificis ignorantia; quia ut videtur in ratione & anima legis modo laudata, licet nulla addit domini fraus, aut culpa: posset tamen artifex iustum laboris sui pretium in iudicio petere.

Quaest. 10. Nonne dici posset, eam legem debere solummodo intelligi, dum adest laesio ultra dimidium iusti pretii; quanloquidem leges illam tantum lesionem in contractibus prohibent, ut videre est in leg. Rom majoris; Cod. de rescind. vendit. & cap. cum causa, de emptione & venditione?

Resp. Dicendum est, quod leges illae intelligendae sunt pro foro externo: nam, ut inquit Angelicus Doctor (2. 2. q. 77. art. 1. ad 1.), Lex humana non potuit prohibere quiddam est contra virtutem, sed ei sufficit, ut prohibeat ea quae destruant hominum convictum; sed lex divina nihil impunitum relinquit, quod sit virtuti contrarium; unde secundum divinam legem illicitum reputatur, si in emptione & venditione non sit aequalitas iustitiae observata, & tenetur ille qui plus habet, recompenare ei qui damnificatus est, si sit notabile damnum. Et juxta Innocentium quartum (In cap. In civitate, de usuris.), Illud quod dicitur, quod liceat contrahentibus se invicem decipere intra non dimidium iusti pretii, tenet jure fori, sed forsan non jure poli.

C A P U T VII.

De Contractu dotali.

Quaest. 1. Quid est Contractus dotalis?

Resp. Est donatio quaedam, quae a muliere aut mulieris parentibus aut etiam extraneis pro illa marito fit ad sustinenda onera matrimonii; quae definitio iisdem fere verbis traditur a S. Antonino dicente (3. p. tit. 1. c. 24. §. 1.), quod Dos est quae datur viro a muliere pro onere, quod de matrimonio sustinet. Illius verba exponere non erit inutile.

Primo, contractus dotalis est, Donatio quaelibet; in quibus verbis continetur genus definitionis, quandoquidem hoc illi commune est cum aliis variis donationibus.

bus: *Quæ a muliere aut mulieris parentibus aut etiam extraneis pro illa sit*; hæc verba perspicua sunt, & ex illis concluditur, quod dos, juxta legem, est proprium mulierum patrimonium.

Additur, *Fic maritus*, ut notetur, solum maritum esse dominum dotis, ita ut, juxta sancti Antonini mentem, ex ea elemosynas pauperibus dare regulariter non possit mulier. *Quamdiu*, inquit (D. Anton. ib.), *stat matrimonium, dominium rerum dotalium est penes virum, unde contra voluntatem viri mulier non potest elemosynam facere*. De hac materia fusius disserui Tom. 5. Tract. 2. de primo Decalogi Præcepto, c. 3. de charitate, n. 19. *Ad sustinenda onera matrimonii*, ex quo inferitur, dotem durare, quamdiu durat matrimonium, & nullam esse dotem sine matrimonio: *Neque enim*, inquit lex (L. Dotis, si docere dotium.), *dos sine matrimonio esse potest; ubi cumque igitur nomen matrimonii non est, nec dos est*.

Quest. 2. Quomodo dividi potest Dos, seu contractus dotalis?

Resp. Dos, aut bona dotalia, quæ idem in hoc casu sonant, sunt aut profectitia, aut adventitia: bona dotalia profectitia ea sunt, quæ mulieri dantur a patre, avo, &c. aut etiam ab extraneo, si illa det sub nomine patris aut avi mulieris. Dos autem adventitia est, quæ neque a Patre, neque ab aliis consanguineis in linea ascendenti masculina paterna constitutis provenit, quamque mulier sibi ipsa constituit ex bonis matris, fratris, avunculi aut extranei; quæ omnia habentur in lege.

Quest. 3. Tenetur-ne pater filiam dotare?

Resp. Certum est, quod si filia cum consensu patris nubat, tenetur illam dotare, si possit, eo magis quod cum alimenta iis quos genuitministrare debeat, dos in locum alimentorum succedit; & ita juxta legem (L. Qui liberos, si de ritu nupt.): *Qui liberos injuria prohibent uxorem ducere, vel nubere, vel qui dotem dare non volunt, coguntur in matrimonium collocare & dotare*.

Quest. 4. Pater tenetur-ne dotare filiam, quæ sine illius consensu nupit?

Resp. In hoc casu pater dotare non tenetur in Gallia ubi adsunt ea de re varia regum Decreta: Henrici II. mense Februarii 1556. Henrici III. 1579. & Ludovici XIII. ann. 1629. Illi tamen Reges nolunt, ut talis exhereditatio locum habere possit erga filios triginta annis, aut filias viginti quinque annis majores: ut videre est in Decreto Henrici II. In aliis Regionibus leges & statuta municipalia, quæ in talibus casibus observantur, etiam in conscientia attendenda sunt. Notandum tales penas in conscientia non incurrunt, nisi cum filii aut filiae matrimonium contraxerunt patre aut matre rationabiliter invitatis, aut iis sine justa & gravi causa non consultis. Sed de his alibi fusius tom. 4. ubi de matrimonio.

Quest. 5. Si Pater, ob paupertatem, filie dotem contrahere

contrahere non possit, mater tenetur-ne in illius subsidium constituere, si possit?

Resp. Mater, quæ non minus liberos diligere debet, quam Pater, tenetur eis alimenta ministrare; & ita si Pater ita sit pauper, ut filie dotem in casu matrimonii dare non possit, debet illius vices supplere mater, & illam naturalem obligationem, cum potest, implere; nam juxta doctrinam Glossæ; *Ubi pater & filius egent, mater compellitur eos alere*.

Quest. 6. Tenetur-ne frater sororem dotare, cum id pater aut mater facere non possunt?

Resp. In hoc casu frater tenetur, quia juxta Glossam (in c. Cum haberet, de eo qui duxit in matrimonium &c. verbo, secundum facultates.), dives fratri inopi alimenta ministrare debet: & hæc obligatio validior est in Ecclesiastico, qui possidens bona Ecclesiæ, quæ ex natura sua pauperum usus infervire debent, ex eis sororem dotare debet, si nullum habet patrimonium; in quo tamen attendi debet, ut ea dos talis non sit, ut ob eam soror in altiore conditionem aut fortunam transferatur; nam ut ait S. Ambrosius (l. 1. de officiis c. 30. de Th. 2. 2. q. 185. art. 7. ad 2.), *Hec est approbata liberalitas, ut proximos seminis tui non despicias, si egeris cognoscas; non tamen ut illos ditiores fieri velis ex eo, quod tu potes conferre inopibus*. Et quia periculosum admodum est, ne carnis & sanguinis affectus in tali negotio dominetur, & cæcitatem inducat, talia temere facienda non sunt, nec sine bono & fideli spiritualis hominis consilio.

Quest. 7. Si virgo nubere nolit, sed Monasticam vitam ducere cupiat; in hoc casu tenetur-ne pater illam dotare, aut etiam patrimonium filio Ordines sacros recipere volenti restituere?

Resp. Quodvis quidem dos filie nubenti constitui debet, dubitari non potest, quin filius Ordinem sacrum suscipiens, aut filia Monasterium ingrediens, eodem privilegio gaudere debeant; cum, juxta Canones, vota quæ in professione Monastica, aut in Ordine sacro sunt, quoddam veluti matrimonium spirituale producant, ex quo non minor unio cum Deo oritur, quam sit illa, quæ in matrimonio communi mulierem inter & maritum intercedit; unde a matrimonio carnali ad matrimonium spirituale sepius in jure Canonico datur consequentia.

Quest. 8. Quonam tempore tenetur maritus dotem restituere?

Resp. Si dos ex rebus immobilibus conflet, eam statim soluto matrimonio debet maritus restituere; quod si in rebus mobilibus, pecunia, & similibus, consistat; ad illam restituendam, juxta legem civilem, non obligatur maritus, nisi elapso anno post matrimonii dissolutionem, ut videre est in leg. *Rem in presentia*, §. cum autem, Cod. de rei uxorie actione; attamen similes casus resolvendi sunt, etiam in

in foro conscientiae, juxta leges & consuetudines legimus, quae in variis regionibus observantur.

Quest. 9. Tenetur-ne maritus totam dotem restituere?

Resp. Si maritus ita pauper sit, ut restituta integra dote non habiturus sit, unde juxta statum & conditionem suam vivat, tunc non tenetur, nisi ad id, quod facere potest, id est, deducto ne egeat; quae tamen legis dispensatio personalis est; mariti personam non egreditur, & ad illius haeredes extraneos non extenditur: *Maritum*, inquit lex (*L. Maritum*, ff. *solutio matrim.*), in id quod facere potest condemnari, explorati juris est; sed hoc haeredi extraneo non esse praestandum.

Quest. 10. Cum maritus sine timore inopie dotem restituere potest, eamque revera per se aut per haeredem restituit; potest-ne retinere id, quod ad conservanda bona dotalia expendit?

Resp. Si tales expensae necessario faciendae erant ad conservationem aut perpetuam dotis utilitatem, illas haud dubie compensare & computare poterit maritus; nam ut dicitur in lege (*L. Impensarum* ff. *de impensis in reb. dotal. factis*): In necessariis impensis hoc sciendum est, eas demum impensas dotem minuire, quae in dotem factae sunt. Igitur, si v. gr. maritus multum expenderit ad refarciendam domum dotalem, quae ruinam minabatur, potest tales expensas ab haeredibus conjugis repetere.

Quod si expensae in fundo aut alia re dotali factae sint solummodo, ut majores inde fructus maritus consequeretur, non autem ut res dotalis majoris pretii fieret; tunc nullam compensationem ob eas praetendere potest maritus; conveniens enim & justum est, ut quandoquidem fructibus ex re dotali provenientibus fruatur, hujusce generis expensas uxori non imputet, juxta legem civilem.

Cum autem expensae solum mariti commoditatem aut voluptatem respiciunt, & ad vanum ornatum potius quam ad utilitatem spectant; tunc in considerationem non veniunt, nec ullam compensationem produciunt, utiaur si consentiente conjuge factae fuissent: In voluptuariis autem, inquit lex (*L. in voluptuariis*, ff. *de impensis in reb. dotal. factis*), nec si voluntate mulieris factae sunt, exactionem parere.

CAPUT VIII.

De Deposito.

Quest. 1. Quid est Depositi?

Resp. Est contractus, quo res aliqua alteri custodienda committitur: & ut dicitur in lege (*L. Deposit. ff. depositi*), Depositi est, quod custodientium alicui datum est. Ex hac definitione facile inferitur: depositarium jure non posse re deposita uti, cum ejus tantum concessa sit custodia, non autem usus; in quo depositum a commodato differt, in quo res ita traditur, ut ea quis

utatur.

utatur; differt etiam a pignore, in quo res traditur ad alicujus debiti securitatem.

Quest. 2. Quonam modo dividitur Depositi?

Resp. Aliud est judiciale depositum, quod fit de re litigiosa, quae judici aut sequestro traditur, usque dum decernatur, & declaretur, ad quem debeat pertinere. Aliud est etiam depositum, quod a debitore in manus personae publicae traditur, ut exinde se a solutione interesse eximat: accidit enim aliquoties, quod debitor volens debitum creditori solvere, in varias oppositiones & contradictiones incurrit; quandoque ipsemet creditor solutionem recipere non vult: & in hujusmodi casibus debitor pecuniam, quam debet, in manibus personae publicae deponit, quo facto liberatur ab obligatione, quam in favorem creditoris contraxerat.

Tertia species depositi est, cum res aliqua alteri custodienda traditur; & hoc est proprie loquendo depositum, de quo nunc loquimur: dicitur autem depositum a verbo deponere, & ut dicitur in lege (*L. Depositum ff. depositi*): Praeposito de auge depositum, ut ostendat, eum fidei ejus esse commissum, quod ad custodiam rei pertinet.

Quest. 3. Depositarius potest-ne uti re, quae apud se deposita est?

Resp. Si deponens, id est, dominus rei quae deposita est, non vere consentit expresse, aut tacite, quod ea utatur depositarius; certum est, quod peccat, & quamdam speciem furti in tali usu committit, ut habetur in lege (*L. Si Depos. C. depositi*): Qui rem depositam invito domino scienti, prudensque in usus suos converterit, etiam furti delicto succedit. Unde sequitur, quod si vestis, aut alia hujusmodi res, deposita fuerit, & ea depositarius, sine domini consensu, utatur, tenetur restituere: quia usus talis vestis depositae ejus valorem minuit, neque praesumi communiter debet, dominum, qui nullo modo tali usui consensit, illum approbare; quin potius judicandum est, illi non placare, cum in illius damnum vergat. Quod si deposita fuerit pecunia, aut inclusa est in arca clavi a domino observata; & in hoc casu si depositarius illa utatur, furtum committit: quia ex tali depositi modo constat, dominum nolle illius uti concedere. Si vero pecunia simpliciter non inclusa deposita sit, potest ea uti depositarius, modo tamen securus sit, se aliam pecuniam subito inventurum ad reddendum dominum, quandocumque eam petierit: Si sacculum, inquit lex (*L. Si sacculum ff. depositi*), vel argentum signatum deposuero, & is, penes quem depositum fuit, me invito contraxerit, & depositi, & furti actio mihi in eum competit. Si ex permissu meo deposita pecunia, is penes quem deposita est, utitur, ut in ceteris bonae fidei juriis, usuras ejus nomine praestare mihi cogitur.

Quest.

Quest. 4. Ad quid tenetur depositarius, dum res deposita in suis manibus minuitur, aut perit?

Resp. Licet naturalis adsit obligatio restituendi id, quod ab alio depositi causa habuimus; nihilominus si res deposita casu aliquo fortuito in manibus depositarii pereat, non tenetur restituere; quia ut plurimum, ejus tantum gratia, qui deponit, depositum contrahitur, non autem gratia depositarii. Unde S. Thomas sic dixerit (2. 2. q. 62. art. 6. in corp.): quandoque „ Aliquis accipit rem alterius absque injuria, non pro sua utilitate, sicut patet in depositis; & ideo ille, qui sic accipit; in nullo tenetur ratione acceptionis, quin imo accipiendo impendit obsequium; tenetur autem ratione rei, & propter hoc, si ei subtrahatur res absque sua culpa, non tenetur ad restitutionem: secus autem esset, si cum magna sua culpa rem depositam amitteret. “ Et in hoc secutus est S. Thomas legis civilis Decretum, juxta quam depositarius rem depositam restituere tenetur, si fraude sua, aut culpa gravi perierit (L. Depositum, §. quod autem, ff. depositi): Depositarius non tenetur, nisi de dolo, & lata culpa.

Quest. 5. Qualis est illa culpa gravis in deposito?

Resp. Culpa gravis est, cum rei depositæ custodia valde negligitur, neque eo modo, & ea vigilantia conservatur, quo res propriæ; & ideo sic habetur in lege: „ Latiore culpam dolum esse, mihi verissimum videtur; nam et si quis non ad eum modum, quem hominum natura desiderat, diligens est, nisi tamen ad suum modum curam in deposito præstet, fraude non caret; nec enim salva fide minorem his, quam suis rebus, diligentiam præstabit. “ Unde etiam dicitur in Decretali (Cap. Bona fides, de deposito), quod Bona fides abesse præsumitur, si rebus tuis salvis existentibus, deposita amisisti. Cujus rei exemplum affert Glossa his verbis (ib.): Præsumitur autem lata culpa, vel dolum, si non adhibeat diligentiam, qualem in rebus suis: ut si res suas ponebat in arca securas, res depositas dimittebat in domo super bancas.

Quest. 6. Depositarius tenetur-ne quandoque restituere ob aliquam culpam, quæ lata, & gravis non est?

Resp. Tenetur in duobus casibus. Primo, si aliquam mercedem recepit ad custodiendam rem depositam; tunc namque tenetur restituere, si levi culpa res deposita pereat; quia in eo casu depositum utriusque gratia celebratur; & ut ait lex (L. Si ut certo ff. commodati, nunc videndum): In deposito si merces accessit, etiam culpa exhibetur. Ubi utriusque utilitas vertitur, dolum & culpa præstat. Secundo, si depositarius se obligaverit ad restituendam rem depositam, si aliqua sua culpa etiam levi perierit, tenetur observare pactum, ut habetur in lege (L. Depositum, §. Si convenit, ff. depositi). Si convenit ut in deposito & culpa præstetur, rata est contractus conventio; contractus enim legem ex conventionne accipiunt.

Quest.

Quest. 7. Teneri ne potest ad restitutionem depositarius etiam ob culpam levissimam?

Resp. In duobus casibus ob levissimam culpam teneri. Primo namque, si depositarius totum in se rei depositæ periculum suscepit, conventioni stare tenetur. Secundo, si domino volenti rem aliquam deponere, depositarius semetipsum ad illam custodiendam obtulerit, de levissima culpa tenetur: quod tamen locum habet, si cum dominus hominem diligentissimum requireret, se obtulit depositarius uti talem suam diligentiam vendicans; tunc enim iustum est, ut illam diligentiam, quam ostentavit, de facto adhibeat, & ut non minori cura rem depositam, quam res proprias, custodiat; ita ut si aliqua talis depositarii etiam levissima culpa, res deposita pereat, teneatur illius pretium domino restituere, ut habetur in lege his verbis (L. Depositum §. Sæpe evenit, ff. depositi): „ Sæpe evenit, ut res deposita, vel nummi, periculo sint ejus, apud quem deponuntur, ut puta si hoc nominatim convenit: sed & si quis se deposito obtulit, idem Julianus scribit periculo se depositi alligasse, ita tamen, ut non solum dolum, sed etiam culpam, & custodiam præstet. “ Quod etiam Jure canonico cautum videtur, dum dicitur (Cap. Bona fides, de deposito): De culpa quoque teneris, si tu ipsum deposito obtulisti.

Quest. 8. Tenetur-ne aliquando depositarius rescire damnum, quod casu aliquo fortuito rei depositæ accidit sine illius culpa: ut si v. g. equus depositus est, debetne depositarius illius pretium restituere, si apud se mortuus fuerit?

Resp. Teneri potest ad restitutionem depositarius in duobus casibus. Primo, si ita inter eum, & deponentem convenerint. Secundo, si depositarius requisitus a domino, noluerit tunc reddere rem depositam, & pendente mora perierit; quia potuit ab obligatione rem conservandi se liberare, & ita illius mora culpabilis est, illumque reddit obnoxium ad rescarcienda omnia damna rei depositæ tempore, quo eam invito domino retinet. Unde dicitur in lege (L. Si in Asia, ff. depositi, §. quem admodum), quod Depositum eo die quo depositum actum est, periculo ejus est, apud quem depositum fuerit. Quod etiam Decretali Gregorii IX. confirmari potest; in ea enim habetur (Cap. Bona fides, Extrav. de deposito), quod In deposito, pacto, culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.

Quest. 9. Si dominus rem suam depositam petat, ut ea utatur ad aliquod scelus perpetrandum: ut siensem depositam requirât, ut cum homicidium committat: tenetur-ne tunc depositarius rem depositam tradere?

Resp. In talibus casibus depositarius rem depositam domino reddere non tenetur, juxta S. Thomæ doctrinam: Est aliquis casus, inquit S. Doctor (2. 2. q. 57. art. 2. ad 1.), in quo depositum non est reddendum, ne homo perversam voluntatem habens, male eo utatur: ut puta;

si su-

si furiosus, vel hostis rei publice arma deposita reposit.
Quest. 10. Si fur rem Cajo surreptam apud Titium deponat; deinde tractu temporis agnoscat Titius, talem rem ad Cajum pertinere: debet-ne illam Cajo, aut furi restituere?

Resp. Etiam si sciat Titius depositarium rem depositam a deponente furto surreptam fuisse, eam tamen debet, juxta legem civilem, deponenti restituere. Nihilominus si verus dominus rem suam eodem tempore cum fure petat, in hoc casu depositarius ex equitate eam domino tradere debet, ut dicitur in lege, & in Glossa Canonica, his verbis (*L. Depositum, §. si prado, ff. depositi*): *Depositum restitui debet prado: tamen si dominus cum fure simul petat, domino restitui debet de equitate.*

Quest. 11. Si quis deposita re aliqua, grave scelus committat, in ejus poenam bona illius publicantur, & fisco addiscuntur: tunc tenetur-ne depositarius rem deponenti reddere, aut eam Judicibus tradere?

Resp. Juxta naturale jus, res deposita soli deponenti reddi debet: sed juxta legum civilium rigorem, quae decernunt, ut reus etiam privatione bonorum temporalium puniatur, res deposita Judicibus tradi debet: *Reus capitalis Judicii*, inquit lex (*L. Bona fides, ff. depositi*), *deposuit apud re centum, bona ejus publicata sunt: utrum-ne ipsi ea reddenda, an in publicum deferenda sint? Si tantum naturale, & gentium jus intueamur, ei qui deposuit, restituenda sunt: Si civile jus, & legum ordinem, magis in publicum deferenda sunt: nam male meritis publice, ut alius exemplo ad deterrenda maleficia sit, etiam egestate laborare debet.* Sed videtur, quod in hujusmodi casu potest depositarius Juris Canonici clementiam rigori legis civilis præferre, & ita rem deponenti, quantumcumque reo, restituere, cujus conditio pejor esse non debet, quam conditio furis, cui depositum etiam juxta legem civilem reddi debet, ut mun. 10. diximus.

Quest. 12. Si v. g. famulus apud Sejum heri sui Pomponii anulum deponit, & Sejus talem herum non cognoscens, anulum Titio bona fide restituit, putans, quod esset illius dominus; tenetur-ne in hoc casu Sejus Pomponio annuli valorem restituere?

Resp. Sejus restituere non tenetur, si prudenter, & absque ullo dolo anulum Titio restituerit; credens ad illum pertinere; quia in hoc casu res perit casu fortuito, & constans est axioma Juris, quod res, quae perit casu fortuito, perit semper periculo domini, nisi aliter conventum sit: Si, inquit lex (*L. Depositum, §. si rem, ff. depositi*) *rem a servo depositam, Titio quem dominum ejus putasti, cum non esset, restituiisti, depositi actione te non teneri Celsus ait, quia nullus dolus interfuisse.* Eadem ratione, si hæres rem depositam inter bona hereditaria inveniens, & nesciens depositam esse, bona fide eam consumat, non tenetur ejus valorem do-

mino

mino restituere, nisi tali consumptione hæres factus sit ditor; quia nemo debet, locupletior cum alterius jactura ut sapius dictum est, & desumitur ex lege, in qua dicitur (*L. Depositum, §. quod autem, ff. depositi*), *quod si hæres rem apud testatorem depositam distraxerit, ignorans, an teneatur, & quia dolo non fecit, non tenebitur de re; an tamen, vel de pretio teneatur, quod ad eum pervenit; & verius est teneri eum.*

CAPUT IX.

De Commodato.

Quest. 1. Quid est Commodatum?

Resp. Est contractus, quo res aliqua gratuito certo modo utenda conceditur, ea lege, ut eadem numero res reddatur, id est, juxta juris terminos, ut eadem res reddatur in specie, non in genere. Et ut ait Glossa (*in c. Cum gratia, Extr. de commodato, verbo Commodatum*): *Commodatum est alicujus rei in aliquem Specialem usum gratuito facta concessio.* Primo, *Est contractus gratuitus*: nam in hoc differt commodatum a locatione, quod locatio fit pro aliqua mercede, & pretio interveniente; commodatum autem necessario debet esse sine mercede. Secundo, *Res aliqua utenda conceditur*, ut appareat, in commodato dominium nullo modo transferri, sicut accidit in mutuo. Tercio dicitur, quod *Res certo modo utenda conceditur*, ut distinguatur a precario, in quo rei usus conceditur sine ulla determinatione temporis, loci, aut usus. Et ideo si commodatarius re sibi commodata utatur aliter, quam tacite, vel expresse conventum est, aliquam furti speciem committit. Quarto, dicitur in definitione, quod eadem numero res debet reddi, quia non sufficeret, aliam rem similem aut illius valorem restituere, & in hoc etiam commodatum a mutuo differt.

Quest. 2. Ille qui rem suam alteri ad tempus aliquod determinatum commodavit, potest-ne ejus restitutionem exigere ante tempus conventum?

Resp. Conventioni stare tenetur, qui commodavit, & ideo non potest, invito commodatario, rem suam sumere, aut exigere ante tempus determinatum, ut expresse dicitur in una Gregorii IX. Decretali his verbis (*Cap. Cum gratia, de commod.*): *Contra eum quoque recte commodatio non agitur, nisi post usum completum, cuius gratia res fuerat commodata, cum non decipi beneficio nos oporteat, sed juvari.* At si res accipi possit a commodante ante tempus conventum, sæpius id onerosum esset commodatario, damnumque injustum ei afferret.

Quest. 3. Ad quid tenetur commodatarius, seu ille cui res aliqua commodata fuit?

Resp. Tenetur primo, re commodata ad id tantummodo uti, pro quo commodata fuit: *Quinimo*, inquit lex

lex (L. Si ut certo, ff. commodati, ff. Quinimo), qui utitur re commodata aliter, non solum commodati, verum furti quoque tenetur; quemadmodum, qui equo vel vestimento aliter, quam commodatum est, utitur. Sed illud clarius exponitur a Justiniano Imperatore, dum in suis Institutionibus decernit (l. 4. Inst. tit. 1. §. Furtum autem fit), quod, Si is, qui rem utendam accepit, in alium usum eam transferat, quam cuius gratia ei data est, furtum committit, velut si quis equum gestandi causa commodatum sibi, longius aliquo duxerit. Placuit tamen eos, qui rebus commodatis aliter uterentur, quam utendas acceperint, ita furtum committere, si se intelligent id invito domino facere, eumque si intellexisset non permissurum; at si permissurum credant, extra crimen videri, optima sane distinctione, quia furtum sine affectu furandi non committitur. Secundo, tenetur commodatarius, rem commodatam, tempore convento, & determinato restituere domino, ut dicitur in l. de restituendis, C. de commodato.

Tertio, rem commodatam cum eadem cura conservare, & custodire debet, ac si esset propria; hinc sequitur, quod si res commodata damnum aliquod patitur culpa, aut negligentia commodatarii, tenetur tale damnum refarcire; nam, ut dicitur in lege (L. Si vero ff. commodati, §. quod vero): Si aliquod damnum continet, tenetur ille, qui commodatum accepit, si cum posset res commodatas salvas facere, suas prætulit. Custodiam plane commodatæ rei etiam diligentem præstare debet.

Quæst. 4. Ob qualem culpam ad restitutionem tenetur commodatarius?

Resp. Cum commodata res est solummodo ob utilitatem commodatarii, ut plerumque fit, tenetur tam jure civili, quam Canonico, ob culpam etiam levissimam; cum scilicet eam non adhibuit diligentiam in conservatione rei commodatæ, quam diligentissimus pater familias adhibuisset; quod ita habetur in Canone (Cap. Cum gratia, de commodato); Cum gratia sui tantum quis commodatum accepit, sed levissima etiam culpa tenetur.

Quæst. 5. Commodatarius tenetur-ne refarcire damnum, quod rei commodatæ casu aliquo plane fortuito sine culpa accidit, ut si incendio, naufragio, latrocinio pereat?

Resp. Constat ex Decretali, quod commodatarius ob casus mere fortuitos non tenetur, cum nullam omnino culpam commisit, nisi expresse in se recepisset rei commodatæ quaecumque; & hæc resolutio desumitur ex Canone in quo sic habetur (Cap. Cum gratia, de commodato): Licet casus fortuitus (nisi acciderit culpa sua, vel intervenierit pactum, seu in mora fuisset) sibi non debeat imputari.

C A P U T X.

De Precario.

Quæst. 1. Quid est Precarium?

Resp. Est contractus, quo res aliqua utenda conceditur, ad beneplacitum, & eo modo, & tempore, quo dominus voluerit: Precarium est, inquit lex (L. Precarium, ff. de precario), quod precibus potenti utendum conceditur, tamdiu quandiu is qui concessit, patitur.

Dicitur primo, contractus quo res utenda conceditur, ut cognoscatur, in eo dominium nullo modo transferri. Secundo, conceditur ad beneplacitum, & eo modo, & tempore, quo dominus voluerit; & hæc est differentia, quæ inter commodatum & precarium reperitur; in commodato namque res utenda aliquo modo, & tempore determinato conceditur; in precario autem omnia beneplacito domini reservantur, qui quocumque tempore rem precario concessam, sumere & exigere juste potest.

Quæst. 2. Quot modis precarii contractus finitur?

Resp. Primo, finitur domini rei precario concessæ voluntate, ut supra dictum est, & habetur in lege his verbis (L. precarium, ff. de precariis): Qui precario concedit, si dat, quasi tunc acceptus, cum sibi libuerit precariumolvere.

Secundo, finitur morte illius, cui res precario concessa est. Tertio, finitur, cum dominium rei precario concessæ a domino translatum est in alium, qui precarium continuare non vult: non autem corrui morte illius, qui precario dedit, nisi illius hæredes non postulent, quia censetur continuata precarii voluntas in hærede, nisi ei expresse contradixerint, & hæc omnia habentur in Canone his verbis (Cap. precarium, de precariis): Precarium utendum conceditur, quamdiu patitur, qui concessit: solvitur quoque obitu ejus, qui concessum est, non etiam concedentis: aut cum ipsum alienare contingit, alicui hoc revocare volenti; quia per conventionem hujusmodi non licet rem alienam invito domino possideri.

Quæst. 3. Nonne aliæ difficultates super precarii materia excitari, & agitari possunt?

Resp. Possunt quidem, sed eodem plane modo solvendæ sunt, ac illæ, quæ superius in commodato propositæ sunt: & ita satis superque resolutæ remanent in his, quæ capite præcedenti dicta sunt. Adde, quod in praxi vix ulla ut plurimum inter commodatum, & precarium reperitur differentia; nam sæpius, dum res aliqua commodatur, id fit absque determinatione temporis, loci, aut usus; quæ tamen determinatio tacita, aut expressa, totam diversitatem, quæ inter commodatum, & precarium intercedit, constituit.

TRACTATUS SEXTUS.
DE FIDEJUSSORIBUS,
PROMISSIONE,
ET LUDO.

CAPUT PRIMUM.

De Fidejussoribus.

Quest. 1. Quid per Fidejussores intelligitur?

Resp. Fidejussores sunt, ut ait Glossa (*Instit. de fidejussoribus apud Greg.*), qui pro alienis debitis intercedunt, ad maiorem creditoris securitatem; ita tamen ut principalis debitor semper remaneat obligatus.

Ex hac definitione sequitur: Primo, fidejussores primario debitum non contraxisse, & ita neminem suimetipsum esse posse fidejussorem, unde etiam cum fidejussor debitor principalis non sit, non potest cogi ad debiti solutionem, nisi postquam principalis debitor repertus est non habere, unde solvat; juxta Authenticam, in qua sic habetur (*In auth. presente, C. de fidejussorio*): *Presente tamen utroque, non promittitur intercessorem conveniri prius, quam reus inventus est minus idoneus, sive in totum, sive in partem.* Et hac regula procedere intelligitur, nisi aliter conventum sit; si enim adhibitum sit pactum, ut promiscue tam fidejussor, quam debitor conveniri possint, ita ut tam primus, quam secundus haberi possint tamquam principales debitores in solidum, in hoc casu pactum observari debet.

Secundo, sequitur ex eo, quod dicitur, fidejussores adhiberi ad maiorem creditoris securitatem, illam inveniri differentiam inter fidejussorem, & eum, qui se pro aliis solviturum promittit, quod talis promissor solus remaneat obligatus, fidejussor autem communem habet cum principali debitore solvendi obligationem, & ut diximus, solvere regulariter non tenetur, nisi convento, & excusso debitore, qui solvendo non est; sicque major adest securitas creditoris, dum nempe primo debitorem, & in illius subsidium, fidejussorem in jus vocare, & ad solutionem obligare potest.

Quest. 2. Quot sunt fidejussionum species?

Resp. Duae fidejussionum species enumerari possunt. Prima, vocatur judicialis, dum scilicet reus e carcere egrediens, fidejussoribus datis promittit se in iudicio compariturum, quoties id sibi a iudice jubebitur. Secunda, extrajudicialis dicitur, cum scilicet quis

se obligat ad solvendum pro alio, casu quo talis debitor solvendo non sit.

Quest. 3. Potest-ne ita se obligare fidejussor, ut plura teneatur solvere, quam ipse debitor principalis?

Resp. Fidejussores, ut ait Imperator (*lib. 1. Inst. tit. 21. §. Fidejussores*), ita obligari non possunt, ut plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur. Nam eorum obligatio, accessio est principalis obligationis, nec pejus in acceptione potest esse, quam in principali re. At ex diverso, ut minus debeant, obligari possunt. Itaque si reus decem aureos promiserit, fidejussor in quinque recte obligatur; contra vero obligari non potest. Item si ille pure promiserit fidejussor sub conditione promittere potest; contra vero non potest. Non solum autem in quantitate, sed etiam in tempore minus, aut plus intelligitur. Plus est enim statim aliquid dare; minus est post tempus dare.

Quest. 4. Qui alteri pecuniam mutuo dat, potest-ne aliquid exigere, eo quod abstineat a petendo fidejussorem, quem petere potuisset?

Resp. Ob talem causam nihil exigi potest; quia etiam si creditor non petat fidejussorem, prout petere potuisset, id non tollit obligationem solvendi a debitore in mutuo contractam, & hic fidejussoris defectus aut solummodo periculum, ne creditor debitum ob inopiam debitoris perdat; quod periculum, nullum titulum exigendi aliquid interesse producere potest, cum ex Sancto Thoma Ratio periculi etiam circa sortem non tollat rationem usure. Et usuram tantum potest tollere illud periculum, quod cum societate conjunctum est, & dicitur periculum juris. De quo fufius in Tract. 4. de mutuo, & usura.

Quest. 5. Qui pro Titio fidejubeat, potest-ne ab eodem aliquid, ratione talis fidejussionis, exigere?

Resp. Id fieri iuste non potest, quia fidejussori remanet obligatus principalis debitor ad refarciendum omne damnum, quod ex tali fidejussione oriri possit: & ita remanet tantum insolubilitatis periculum, quod, ut supra dictum est, non producit iustum titulum petendi aliquid interesse; unde ille, qui ab alio aliquid exigit, ut pro illo fidejussorem se exhibeat, usuram committit, a quo non excusatur, licet in se periculum recipiat (cum teneatur solvere, principali debitore non solvente) quia talis debitor semper remanet obligatus ad refarciendum fidejussoribus damnum: *Nec obstat*, inquit S. Antoninus (*2. p. tit. 5. c. 7. §. 45.*), *cum in casu nostro etiam in me suspicio periculum: quia si tu illi non solvis, ego teneor solvere: quoniam tu mihi remanens obligatus ad reddendum.*

Quest. 6. Ille qui requisitus a creditore, fidejubeat pro aliquo debito in illius favorem ab altero contracto, potest-ne aliquid pro tali fidejussione a creditore exigere? v. g. Joannes centum Petro dedit mutuo,

timensque debitum perdere, petit a Paulo, ut debiti a Petro contracti fidejussor accedat, promittens se certam pro tali fidejussione summam soluturum. Hoc posito, quaritur, utrum id liceat?

Resp. Constat, id jure fieri posse, quia interesse, quod fidejussori promittitur, mutuum nullo modo respicit, cum illius intuitu promissum non sit, sed tantum intuitu securitatis, seu assecurationis, & periculi pretio aestimabilis, quod in se recipit fidejussor, & in tale interesse, ut ait lex, periculi pretium est, & pro illo periculo a mutuo separato, potest sine usura exigi iustum pretium illi proportionatum: *Aus*, inquit S. Antoninus (2. p. tit. 1. c. 7. §. 2.), *recipit illud ultra sortem præcise ratione periculi, ut pretium periculi; & sic non est usura, sed licitum.*

Hæc autem est diversitas inter hunc casum, & illum, qui supra propositus fuit; quod in casu præsentis nulla mutui ratio, & species esse potest; cum fidejussor nihil commune habeat cum illo, cui mutuum datum est: sed solummodo interesse recipiat, tamquam assecurationis a se factæ pretium; e contrario ille, qui vult aliquid a debitore exigere, ut illius fidejussor sit, vult etiam aliquid accipere ex vi mutui impliciti. Unde dici potest, quod fidei usuram committeret, qui alterius debita solvere vellet, ea conditione, quod talis debitor sibi summam pro eo datam una cum aliquo interesse restitueret: ita etiam a fortiori, ille usuram committit, qui fidejubet pro alterius debito, sub ea conditione, quod sibi aliquid dabit debitor, quia sine dubio minus est pro alio fidejubere, quam pro alio solvere; & ita, ut ait S. Antoninus (2. p. tit. 1. cap. 7. §. 45.): *Paria quidem videntur mutuare ultra sortem, & certum quid recipere, & penes creditorem satisfacere, & aliquid a debitore recipere.*

Quest. 7. Ille qui pro altero fidejussor est, potest-ne ita cum creditore convenire, ut pro certa summa illius fidejussioni renuntiet, illumque ab obligatione liberet? v. gr. Petrus fidejussor Pauli fuit pro aliqua summa a Joanne mutuo data Paulo: Joannes potest-ne Petrum a fidejussoris onere liberare, aliquo pretio interveniente?

Resp. Id haud dubie fieri licite potest; si enim Petrus potuit aliquid a Joanne exigere pro fidejussione a se facta per modum assecurationis, ut supra explicatum est; eadem penitus ratione Joannes vicissim potest aliquid a Petro exigere, ut eum ab ejusdem fidejussoris onere liberet. Si quis velit liberari ab assecuratione alicujus debiti in favorem creditoris facta, æquum est, ut illius liberationis pretium solvat: etenim si aliquid ratione assecurationis recipere potuit, quare, ob illius assecurationis liberationem, idem pretium ab eo exigi non posset, cum ejusdem plane valoris, & aestimationis sit, eodemque principio, & fundamento nitatur?

Quest.

Quest. 8. Tenetur-ne principalis debitor omnia damna, quæ illius causa fidejussor passus est, restituere?

Resp. Tenetur omnino, quoties talia damna, debitoris principalis culpa, acciderunt; ut si debiti solutionem ultra tempus conventum distulerit, prout habetur in cap. *Proventu*, & in cap. *Constitutus*, de fidejussoribus.

Quest. 9. Fidejussionis onus transit-ne ad hæredes, ita ut fidejussoris hæres sit etiam fidejussor, quemadmodum defunctus?

Resp. Onus fidejussionis ad hæredes omnino transit, ut expresse habetur in lege his verbis (L. *Potest accipi*, de fidejussor.): *Fidejussor & ipse obligatur, & suum hæredem obligatum relinquit, cum rei locum obineat.*

Quest. 10. Licet-ne alicui pro alio fidejubere, dum scit se non habere, unde solvat?

Resp. Si ob talem fidejussionem pecunia alteri mutuo datur, quæ sine ea data non fuisset, peccat graviter fidejussor, si putet debitorem posse non habere, unde solvat: & ratio est, quia, juxta sancti Thomæ doctrinam (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.): *Dare alicui occasionem periculi, vel damni, semper est illicitum.* Id autem in casu proposito fieret, si ille, qui pro alio fidejubet, non haberet, unde solveret; nam tunc daret tali creditori veram occasionem periculi, & damni, quia sine hac inani fidejussione pecuniam mutuo non dedisset illi, quem solvendo non esse, aut posse fieri dubitabat.

Quest. 11. In quibus casibus ille, qui pro alio fidejussit, contra debitorem in judicio agere potest, ut se a fidejussionis onere liberet, & omne damnum ex ea secutum resarciat?

Resp. Id in quatuor casibus fieri potest. Primo, si debitor solutionem debiti multum protraxerit. Secundo, si bona sua dilapidet. Tercio, si fidejussor ad solvendum pro eo condemnatus a judice fuerit. Quarto, si pro principali debitore solverit, aut cum eo conveniret, ut se a fidejussione intra tale tempus liberare teneatur; & hi quatuor casus in una Decretali, & illius Glossa, reperiuntur his verbis (Cap. *Eum pro quo, de fidejussor.*): *Eum, pro quo te fidejussorem obligasti, si diu in debiti solutione cessavit, aut dissipare bona sua cepit, seu super hoc condemnatus fuisti, jure poteris convenire, & te fidejussione liberare.*

CAPUT II.

De Promissione.

Quest. 1. QUID est Promissio?

Resp. Est contractus, quo quis se aliquid alteri daturum, aut pro altero facturum gratuito pollicetur; quæ definitio habetur in lege his verbis (L. *Pactum ff. de pollicitatione*): *Pollicitatio est offerentis solius promissum.*

Primo, Est contractus, quo quis pollicetur, unde col-

M 2 ligi-

igitur, quod in promissione solius promittentis consensus requiritur; in quo a pacto differt, quod duorum consensum necessario requirit. Nihilominus tamen illius, cui promittitur, consensus expressus absolute necessarius non sit, debet tamen adesse illius consensus tacitus, & aequalis acceptatio promissionis in sui favorem factae.

Secundo, dicitur *gratuito*, ut distinguatur promissio ab aliis contractibus, in quibus aliquid fieri, aut dari promittitur.

Quest. 2. Tenetur-ne quis in conscientia promissa implere?

Resp. Tenetur etiam sub mortali, dum res promissa est notabilis, si ille, cui promissio facta est, verbo aut scripto illam acceptaverit, quia hoc ipso, ius legitimum in rem promissam adeptus est, quo sine iniustitia privari non potest, ut constat, iniustitiam peccatum grave ex sua natura involvere: *Si quis*, inquit S. Thomas (2. 2. q. 110. art. 3. ad 5.), *non faciat, quod promissum est, tunc videtur infideliter agere per hoc, quod animum mutat*, in praerudicium proximi; unde, ut docet S. Antoninus (2. p. tit. 10. c. 1. §. 4.): *Non servando, quod promissum est cum posset, utique peccat; quia omne promissum debitum, quod iure naturali servandum est, est a Deo; quia, secundum Augustinum, fides, etiam quando hosti promittitur, servanda est.* Quod confirmari potest ex Glossa (10. c. Sunt quidam p. 17. q. 1. reg. 33. de reg. iur. in 6.), in qua habetur, quod *Ex nuda promissione quis tenetur; & ex regula Juris Canonici, in qua dicitur, quod Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum.*

Quest. 3. Quandonam ab obligatione implendi promissa liberi esse possumus?

Resp. Id quatuor in casibus accidere potest. Primo, si quis, dum promittebat, non habuit animum se obligandi ad executionem talis promissionis, ut si promittatur per carceroniam, & urbanum quendam confabulandi modum, ita ut ille, cui promissio facta est, credere non debuerit, talem promissionem implendam esse, si enim promissio facta fuisset decipiendi causa, & aliquod damnum ex ea secutum fuisset quocumque modo, teneretur promissor tale saltem damnum refarcire.

Secundo, quis potest ab obligatione promissionem implendi liberari, si superveniat aliqua causa rationabilis, & iusta; ut si postquam promissum mutuo dare pecuniam, illa deinde mihi necessaria sit: aut si ille, cui aliquod obsequium, & servitium praestare promiseram, mihi deinde gravem injuriam infert, & me tamquam inimicum insequitur: videtur enim, quod similibus casibus supervenientibus, quis non intendit se ad promissionem implendam obligare; & ideo, ut docet S. Antoninus (1. p. tit. 10. c. 1. §. 4.): *Omne promissum servandum est, & hoc nisi subit, vel superveniat causa rationabilis non implendi, puta novus casus impremeditatus.*

Ter-

Tertio, si id, quod promissum est, sit deinde impossibile: ut si qui centum aureos alteri promissit, ad summam paupertatem deveniat: si ille, qui alteri comitem se in aliqua peregrinatione futurum promissit, tempore convento in morbum incidat: si aliquid prohibitum, quodque sine peccato impleri non potest, promissum sit; in quo casu, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. q. 110. art. 3. ad 5.): *Excusatur quis adimplere, quod promissum est, si promissum id, quod manifeste est illicitum; quia promittendo peccavit, mutando autem propositum, bene facit; quia non possumus obligari ad peccandum, cum ad nihil fortius obligari possimus, quam ad vitandum peccatum.*

Quarto, possumus liberari ab obligatione implendi promissa, cum aliquid ob rem illicitam promissum est, ut si aliquid promissum sit meretrici tamquam peccati pretium; in quo casu non solum non tenetur quis implere promissa, sed etiam promittendo peccavit, & insuper novum peccatum committit, dum promissum pretium solvit, ea intentione, ut denuo cum eadem femina peccandi licentiam habeat: quod probatur ex Canone, in quo S. Augustinus (*Can. Qui venatorib. dist. 86.*): *Qui donant meretricibus, inquit quare donant? Non ibi attendunt naturam operis Dei, sed nequitiam operis humani.* Et revera dantes, occasionem dare videntur peccandi: unde Glossa (*ib. verb. Meretric.*): *Dicunt quidam, ait, quod dare meretrici causa affectionis, passionis non procedente, sed causa remunerandi, bene possumus post factum; quod non credo, quia semper peccatum est dare.* Et haec videtur esse mens Sancti Augustini non solum in dicto Canone, sed etiam in Tract. 110. in Joannem. Unde etiam apud S. Thomam legimus (2. 2. q. 168. art. 3. ad 3.): *Augustinus dicit supra Joannem, quod dare res suas histrionibus, vitium est immane, non virtus, nisi forte aliquis histrionum esset in extrema necessitate, in qua esset ei subveniendum.* Et ita ex paritate rationis, minus etiam licitum videtur donare meretricibus, eo magis, quod haec dona illas ad denuo peccandum ut plurimum movent; nisi tamen in extrema necessitate essent constitutae. Ratio autem, cur talia munera vix licita esse possint, est, quia saepius fiunt cum intentione denuo cum illis peccandi (quae intentio peccatum sine dubio mortale involvit) aut saltem cum intentione servandae facultatis peccatrices invisendi, & cum illis confabulandi; quod certe signum est, remanere in corde aliquem erga illas affectum, nec relinquere quem velle omnes proximas peccandi occasiones.

Quest. 4. Ille qui aliquid recipit, quod sibi pro re illicita promissum fuerat, tenetur-ne restituere?

Resp. Dicendum, cum Sancto Thoma (2. 2. q. 63. art. 5. ad 2.), quod aliquis dupliciter aliquid illicitum dat. Uno modo, quia ipsa datio est illicita, & contra legem; & talis meretur amittere, quod dedit, unde

M 3

,, non

„ non debet restitutio fieri de his; & quia etiam ille, qui
 „ accepit, contra legem accepit, non debet sibi retinere,
 „ sed in pios usus convertere. Alio modo aliquis illicite
 „ dat, quia propter rem illicitam dat, licet ipsa datio non
 „ sit illicita; sicut cum quis dat meretrici propter forni-
 „ cationem: unde & mulier potest sibi retinere, quod ei
 „ datum est; sed si superflue aliquid pro fraudem, vel
 „ dolum extorsisset, tenetur eidem restituere „.

Igitur, juxta Sancti Thomae doctrinam, constat, il-
 lum qui contra prohibitionem Juris, & contra iustitiam,
 aliquid pro re licita perpetranda accepit, ad restitutio-
 nem teneri in favorem causae pie, non autem illius,
 qui illicite dedit; & ita si Judex aliquid pro ferenda sen-
 tentia iusta, vel iniusta acceperit, tenetur restituere pau-
 peribus, aut Ecclesiae, quia illicite, & contra Decreta le-
 gum accepit, ut videre est in Canone, in quo sic habe-
 tur (*Can. Non sane*, 14. q. 5.): *Cum autem iudicia,
 & testimonia, quae nec iusta, nec vera vendenda sunt,
 iniqua & falsa venduntur: multo sceleratius utique pec-
 unia sumitur, quia scelerate etiam quamvis a volentibus
 datur. Contra autem aliquid pro re illicita, sed non
 illicite, & contra juris prohibitionem datum est, resti-
 tuti non debet, ut expresse alio in loco docet S. Thomas
 in casu meretricum (2. 2. q. 32. art. 7. in corp.) :
 Quod enim, inquit, mulier meretriciam exerceat, tur-
 piter agit, & contra legem Dei; sed in eo, quod accipit,
 non iniuste agit, nec contra legem. Unde quod sit
 illicite acquisitum est, retineri potest. Et id conforme est
 legi, in qua sic habetur (*L. idem si, ff. de condition.
 ob turp. caus.*) : Quod meretrici datur, repeti non pot-
 est; illam enim turpiter jaceve, quod sit meretrix, sed
 non turpiter accipere, cum sit meretrix.*

Quaest. 5. Qui aliquid pro re prohibita promissit, & ita
 promissioni stare non tenetur; potest-ne tuta conscientia,
 id quod promiserat, retinere sine ulla obligatione paupe-
 ribus distribuendi?

Resp. Videri posset, idem dicendum esse de eo, qui
 pecuniam pro re illicita promissit, quod dictum est de eo,
 qui pro eadem re dedit: maxime cum ex natura rei, ut
 quaestione secunda probatum fuit, teneatur quis in con-
 scientia solvere, quod promissit: & ita si, ut post San-
 ctum Thomam dictum est, dum quis pecuniam pro re
 illicita faciendam dedit, nus quod in illa pecunia habebat,
 penitus amisit, unde ei restitui non debet, sed pauperi-
 bus; simili modo fortassis dici possit, illum qui pecu-
 niam pro re illicita promissit, non debere quidem ei, cui
 illicite promissit, solvere, sed tamen illam pauperibus
 erogandam esse; quia ius, quod in illa habebat domi-
 nus, promissione illicita amisisse videri potest. Id certe
 huiusmodi peccatori valde in praxi expediret, ut eo modo
 misericordiam a Deo facilius impetraret.

CAPUT III.

De definitione, & divisione Ludi.

Quaest. 1. QUID est Ludus?
 Resp. Id est, quod dicitur, aut sit, animi re-
 laxandi causa: *Ludrica*, inquit S. Tho-
 mas (2. 2. q. 168. art. 2. in corp.), *vel jocosa, sunt dicta,
 vel facta, in quibus non quaeritur, nisi delectatio anima-
 lis*. Unde ludus proprie inventus, & introductus est,
 tamquam remedium ad reficiendas, reparandasque animi
 vires, & quemadmodum somnus ad vires corporis reso-
 cillandas inservit, ita ludus institutus est, ut aliquantulum
 a seriis averteretur animus, & aliqua intermissione, vires
 diuturnis negotiis, curisque fatigatas repararet; & deinde
 novis laboribus magis idoneus redderetur; dum enim hac
 veluti animi quiete, & hilaritate, spiritus animales resi-
 ciuntur, succedentibus curis facilius, & absque damni,
 & defatigationis periculo sufficit.

Hinc patet, non ita sumi a nobis ludum, ut a novis ca-
 sum conscientiae Scriptoribus communiter describitur,
 dum asserunt, ludum esse contractum, quo duo, aut plu-
 res periculo res suas amittendi se voluntarie exponunt, ob-
 spem lucri faciendi: & ita ludi finem in lucrando avidi-
 tate constituunt, quae tamen aviditas ludum sine aliquo
 peccato exerceri non sineret: quia, juxta doctrinam S.
 Thomae (2. 2. q. 168. art. 1. in corp.): *Videtur esse ali-
 quid illicitum, quod aliquis trahat alium, ex cupiditate
 lucrando, ad ludum*. Sed loquimur de ludo in eodem
 sensu, quo S. Antoninus, & S. Thomas de eo loquuntur;
 in quo haud dubie sensu Angelicus Doctor dicit, quod
 Necessè est talibus interdum uti ludis, quasi ad quam-
 dam animi quietem.

Quaest. 2. Quotnam sunt ludi species?

Resp. „ Dicendum, inquit S. Thomas (4. sent. dist. 16.
 „ q. 4. art. 2.), quod ludorum triplex est differentia; qui-
 „ dam enim ludi sunt, qui ex se ipsis turpitudinem habent,
 „ & tales ludi ab omnibus vitandi sunt, & praecipue a
 „ poenitentibus, qui per sletum peccata corrigere debent; sicut
 „ ludi, qui in Theatris agebantur, ad luxuriam provocan-
 „ tes. Alii ludi sunt, qui ex gaudio devotionis procedunt,
 „ sicut David dixit; *Ludam, & visior fiam coram Domi-
 „ no*: secundo Reg. 4. & tales ludi non sunt vitandi, sed
 „ laudandi, & emulandi. Quidam autem ludi sunt nullam
 „ turpitudinem habentes; & ideo servatis debitis circum-
 „ stantiis, possunt laudabiliter fieri, ad quietem propriam,
 „ & aliis laudabiliter convivendum. „ Huic divisioni con-
 „ formis est illa, quam S. Antoninus assert his verbis (2.
 „ p. tit. 1. c. 23.): „ Triplex est ludus. Primus proveniens ex
 „ magna devotione, & hic peramandus. Secundus contin-
 „ gens ex magna recreatione, & hic tolerandus. Terti-
 „ us procedens ex diabolica suggestione, & hic evitandus. „

CAPUT IV.

De Ludis prohibitis.

Quest. 1. **L**UDI, qui a sorte tantummodo pendere videntur, sunt ne prohibiti Clericis?

Resp. Dicendum est, quod tales ludi sunt Clericis omnino prohibiti: Clerici, inquit Sum. Pont. in una Decretali (*Can. Cler. de vita & honestate Cler.*), ad aleas, vel taxillis non ludant, nec huiusmodi ludis intersint; Et in Canone habetur (*Can. Episcopus dist. 3.*), quod Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus alea deserviens, aut desinat, aut certe damnetur: Subdiaconus autem, aut Doctor, aut Cantor similia faciens, aut desinat, aut communionem privetur: similiter & Laicus. Quod grave Decretum expendens S. Raymundus: Ex Canone Apostolicum colligitur, inquit (*lib. 2. de negotiis secul. §. 11.*), quod peccatum eorum, qui alea deserviunt, sit mortale & grave, cum tales pœne non sint imponende pro levi crimine. Ille autem Canon inter alios ad vitam Clericorum spectantes, a Sacro Conc. Trid. renovatus est sess. 22. de reformat. cap. 1. de vita & honestate Clericorum.

Quest. 2. Nonne nimis dure & rigorose asseritur, Clericis non licere talibus ludis, qui, ut diximus, a sorte tantummodo pendere videntur, operam dare; etiam si non notabilem pecunie summam, sed exiguam exponerent, relaxandi animi gratia?

Resp. Ex Glossa in Authenticam de Sanctissimis Episcopis constar, quod id eis non licet: Numquid, inquit Glossa (*in authentic. De sanctissimis Episcopis, §. Interdicimus.*), gratis ad tabulas ludere potest Clericus? R. quod non; cum etiam spectatores fieri hic prohibeat. Certe qui sublimem attente perpendit status Clericalis dignitatem, quæ eos ita perfectos esse requirere videtur, ut, teste S. Bernardo (*l. 2. de consid. c. 13.*), Inter seculares, nugas sint; inter sacerdotes, blasphemie: facile cognoscet, non sine legitima causa Canones & Concilia illis vetasse, ne quemcumque aleatorum ludum exercerent, cum ludi, qui a sorte pendunt, sint ex natura sua mali, & vituperio digni, iuxta mentem S. Francisci Salesii; cui nimis severitatis nota a nemine data unquam fuit; ut legitur in libro Philotheæ, parte 3. cap. 32. Si, ut ait Petrus Blesensis, sæpe (*Serm. Super Ps. 21. v. 10.*), Quod veniale est plebi, criminale est sacerdoti. Et a Concilio Tridentino monentur Clerici (*sess. 12. c. 1. de reform.*), quatenus levia etiam delicta, quæ in ipsis maxima essent, effugiant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem. Mirum-ne videri debet, Canones decrevisse, ut Ecclesiæ ministri a ludis aleatoriis perpetuo abstinerent, cum iidem ludi nec a Laicis exerceri debeant? Tales ludi ita indecori visi sunt, quando exercentur a Clericis, ut etiam

Cap. IV. De Ludis prohibitis.

iam Justinianus Imperator sic expresse sanxerit (*Auth. Interdicimus C. de Episc. & Cleric.*): Interdicimus sanctissimis Episcopis, & Presbyteris, Diaconis, & Subdiaconis, & Lectoribus... ad tabulas ludere, aut aliis ludentibus participes esse, aut inspectores fieri.

Quest. 3. Sunt-ne aliæ ludorum species Ecclesiasticis prohibite?

Resp. Sunt equidem; nam primo illis prohibentur ludi, qui Clericali honestati gravitatemque non conveniunt, quales sunt ii omnes qui in publico exercentur; unde sancte in Concilio Senonensi (*Can. 25. an. 1525.*) prohibetur, Ne Clerici in publico ludant pila, aut aliis ludis, maxime cum Laici a ludo alearum aliisque ludis, qui a sorte pendunt, abstineant. Omnes etiam publici ludi Ecclesiasticis interdicuntur in Concilio Mediolanensi a Sancto Carolo congregato (*l. C. de armis, &c.*), his verbis: „ Clericalis Ordinis hominibus, „ omni genere saltationis & ludi, præsertim vero aleæ, „ ac talorum, interdicimus: prohibemus, etiam globos, „ qui ligneis malleis impelluntur. Si autem valetudinis „ interdum causa, parva pila aut alio non indecoro ex- „ ercitationis genere uti contigerit, nec publice id faciat, „ nec pecunia intercedat in ludo.”

Secundo, si ludi Clericis illiciti fuerint, qui sine dimissione vestis talaris exerceri non possunt; nam eam sine rationabili causa dimittere non debent. Denique ab his ludis fideliter abstinere debent Ecclesiæ ministri, in quibus aliquam scandalosi occasionem præberent, cum illorum vita Perpetuum quoddam prædicandi genus esse debeat, iuxta Concilii Tridentini verba; & a Domino Lux mundi in Evangelio nuncupentur.

Hinc est, quod Eminentissimus Carolus Cardinalis Barberinus in nunquam satis laudata Synodo Farfensi (*c. 11. de vita & honestate Clericor. p. 183. n. 5.*): „ Aleas, „ inquit, chartasque luforias, ac similia, quibus interdum „ ludentium animi avocantur a Divinis, redivit etiam „ Ecclesiastici nefarie profunduntur, Dei & Sanctorum „ nomen impie blasphematur, nec raro ad foedissima cri- „ mina proluditur, sibi omnino per sacros Canones in- „ terdicta esse, scire debent Clerici; quos Nos in utra- „ que hac nostra Abbatia, autoritate per sacrum Con- „ ciliium Tridentinum Nobis attributa, quatenus opus „ est, instaurantes, districtè præcipimus, ne Sacerdotes, „ alique in sacris ordinibus constituti, taxillis, aleis, „ folisque luforiis, sub pœna suspensionis a divinis ipso „ facto incurrende, nullo pacto ludere audeant. Clerici „ vero alii quicumque, præsertim beneficia Ecclesiastica „ obtinentes, præfatis ludis aut similibus ludere, do- „ mum autem tam isti, quam sacris initiati ad luden- „ dum commodare, luti quovis modo participes, vel „ spectatores esse omnino caveant, sub pœna quinque „ scutorum contra commodantes domum: contra reli- „ „ quos.

quos vero unius fecuti pro prima vice, pro aliis vicibus augenda ad Edicti nostri super hoc editi præscriptum. Eisdem insuper denuntiamus, eos qui in publico cum laicis pila, jactuve disci, vulgo *alla ruzgola*, luserint, sex juliorum poena, majorique arbitrio nostro esse puniendos.

Quæst. 4. Quales ludi Clericis licent?

Resp. Latrunculorum aut tabularum ludi, sicut & alii similes, qui ab industria præcipue pendent, modo publice non exercentur, Clericis prohiberi non videntur; *Licet*, ut ait S. Antoninus (1. p. tit. 1. c. 23.), *potius solatia sua in Scripturis deberent querere, juxta illud 1. Machabæorum 1.* Habentes solatio libros Sanctos in manibus nostris. Quod tamen tamquam salubre consilium, non autem rigorosum præceptum, dicitur a sancto Præsule.

Quæst. 5. Quales ludi Laicis prohibentur?

Resp. Illi omnes ludi, qui a fortuna & forte præcipue pendent, etiam Laicis prohiberi videntur; ut probatur primo ex Canone *Episcopus* supra relato, in quo ludi, qui a fortuna pendent, etiam Laicis prohibentur sub excommunicationis poena. Secundo, probatur autoritate Sancti Raymundi, Sancti Antonini, & Sancti Francisci Salesii, in locis jam relatis.

Quæst. 6. Laici peccant-ne semper mortaliter, quoties tales aleatorios ludos exercent?

Resp. Id semper mortale esse, dici non potest; unde Sanctus Antoninus (2. p. tit. 1. c. 24. §. 2.) *Ludus aleæ*, inquit, *est peccatum mortale secundum Raymundum.* Quod credo verum, quando ex cupiditate quis ludis: scilicet principaliter motus ad acquirendum, & quid notabile, per ludum; Nam ludere quid modicum, ut pueri faciunt, vel ob recreationem, & moderate non videtur mortale. Præsertim dum non adsunt in tali ludo illæ circumstantiæ, propter quas ludi, qui a fortuna præcipue pendent, a legibus Canonice & Civilibus prohibiti sunt.

Quæst. 7. Quales circumstantiæ ludum aleatorium illicitum reddunt, & causam dederunt prohibitionibus, quæ in Jure Canonico & Civili continentur?

Resp. Variæ sunt illæ circumstantiæ. Primo, namque perditio temporis, dum scilicet nimis diu luditur, est prava ludi aleatorii circumstantia, cum ut superius cum Sancto Thoma dictum est, ludus tantummodo inservire debeat, *Ad quamdam animæ quietem*, & ad reficiendas reparandasque animi diuturna applicatione fatigati vires, in longam occupationem transire non debet. *O quam male*, inquit Sanctus Antoninus (2. p. tit. 1. c. 23. §. 6.), *poterunt reddere rationem Deo de tempore, qui toto die ludunt, & aliquando etiam noctem adjungunt, circa ludum immorantes?* *Lusores* etiam inquit Idem Sanctus (*ibid.*), *negligunt festa servare, quia in illis permixtissime ludunt, & plura peccata & graviora committunt, quam si terram colerent; quod est festa violare.*

Secun-

Secunda ludi perversa circumstantia est, cum quis in eo miscet blasphemias, aut cum eo ludit, quem videt talibus blasphemias assuetum; quæ circumstantia merito Justinianum Imperatorem compulit, ut aleatorios ludos prohiberet; *Quidam*, inquit (*L. Aleorum, C. de Religiosis, & sumptibus funerum.*), *in aleorum ludo proprias substantias perdiderunt; consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare, id est, Deo maledicere conantur.* Ti autem qui cum blasphemantibus ludunt, innoxii non sunt, quandoquidem peccatis alienis participare videntur, dum illis talem occasionem ludi præbent, ita ut de talibus ludentibus quodammodo dici possit, quod, ut ait Canon (*Can. Notum, 2. q. 1.*), *Facientem & consentientem par poena constringit.*

Tertia prava circumstantia est, cum ludi periculo magnæ pecuniæ summæ exponuntur, ita ut si periantur, inde magnum incommodum ludenti oriatur, eique res familiares periclitentur, & rerum necessarium penuriam patiatur, dum major substantiæ pars ludo temerarie exponitur: ex qua causa, varia in familia mala sæpe nascuntur.

Quarta demum prava circumstantia ludi est, cum ex immoderata & avida nimium lucrandi cupiditate quis ludit, non autem animi laxandi causa; in qua circumstantia peccatum mortale reperiri posse notavit Sanctus Antoninus his verbis (2. p. tit. 1. cap. 23. §. 2.): *Ludus aleæ est peccatum mortale, quando ex cupiditate quis ludis, scilicet principaliter motus ad acquirendum quid notabile per ludum, non ob recreationem.*

Quæst. 8. Peccant-ne illi, qui domum ad ludendum chartaceis, aut taxillis paratam habent?

Resp. Id sine gravi culpa fieri posse non videtur; quia tales aliquo modo participes sunt peccatorum, quæ a ludentibus ut plurimum, & passim perpetrantur, dum eis occasionem talium peccatorum subministrant. *Dans domum*, inquit Sanctus Bernardinus Senensis (*Serm. 32. in Dom. 2. Quadrag.*), *ut intus ludatur, sit particeps tot peccatorum, quos ibi fiunt: dans tabulam, & præstans taxillos, toties peccat mortaliter, quoties præstat: nullus Confessor poterit eum absolvere, donec removerit domum a tali pessimo usu ludendi; impossibile est, ipsum salvari, nisi relinquat illas suas artes maledictas.* Unde Sanctus Carolus in illis monitis & instructionibus, quas Confessariis dedit, decernit (*S. Carolus Instrucl. Conf. c. 5.*), *Ne eos absolvant, qui cum peccatis mortalibus simul etiam eorum occasiones vitare plane non proponant, ut sunt qui domum tenent in hunc finem aliis paratam, ut tabellis chartaceis vel aleis ludant.* Et eadem plane ratione Eminentissimus Cardinalis Grimaldus, Archiepiscopus Aqueensis, Confessariis suæ Diocesis interdicit, ne absolutionem in Sacramento Poenitentiae illis concedant, qui aliis occasionem peccandi præbent, nisi

M 6

nisi occasione tollant, & malo, cujus causa fuerint, remedium, quod ab eis pendere potest, apponant: Quales sunt, inquit, illi, qui ad ludendum publice paratas habent domos, in quibus impietates, commercia castitati contraria, & alia hujusmodi peccata perpetrantur.

CAPUT V.

De Casibus, in quibus adest obligatio restituendi illud, quod quis in ludo aleatorio lucratus est.

Quest. 1. **Q**uandonam tenetur quis restituere, quod in ludo, qui a fortuna pendeat, lucratus est?

Resp. In hac questione Sanctus Thomas expresse asserit (2. 2. q. 32. art. 7. ad 2.), quod Circa illa que per aleas acquiruntur, videtur esse aliquid illicitum ex divino jure, scilicet quod aliquis lucratur ab his qui rem suam alienare non possunt, sicut minores & furiosi, & hujusmodi; & quod aliquis trahat alium ex cupiditate lucrandi ad ludum; & quod fraudulenter ab eo lucratur; & in his casibus tenetur ad restitutionem. Ex qua Angelici Doctoris autoritate inferre licet, tres reperiri posse casus, in quibus ex jure divino tenetur quis ad restituendum id omne quod lucratus est in ludo aleatorio, id est, qui a fortuna pendet, ita ut non sufficiat tale lucrum pauperibus distribuere, nisi in casu, quo non possent inveniri, qui in tali ludo perdidissent, aut eorum haeredes.

Primus casus obligans ad restitutionem est, dum quis lucratus est in ludo ab his qui alienare non poterant; velut a minoribus, furiosis, prodigis, pupillis, religiosi professis, quibus superiores aliquid in proprios usus infundendum relinquunt; quod tamen in ludo alienare non possunt, quia hic usus Religiosis licitus non est.

Sed & Religiosi, inquit Sanctus Antoninus (2. p. tit. 1. c. 23. §. 3.), si que haberent ad usum suum, vel per administrationem, illa tamen donare vel alienare non possunt illicite, ut in ludis; unde qui eos vincerent, etiam praelati, ad restitutionem tegerentur monasteriis, vel praelatis. Clerici quantum ad res Ecclesie, cum pauperum sint, Canone, QUONIAM 16. qu. 61. alienare illicite non possunt, ut in ludis. Filiifamilias, qui emancipati non sunt a Patre, alienare non possunt per ludum. Similiter & uxores, si non habent parafernalia, alienare non possunt. Qui ergo acquirit ab his per ludum, restituere tenetur tutoribus, vel curatoribus, vel praelatis, aut dominis eorum, secundum Thomam, Raymundum, Petrum de Palude, & alios; nisi forte sit quid modicum, de quo presumi possit, quod eorum superiores, aut Patres, Tutores, & hujusmodi non curaverint. Quod confirmari potest ex his, quae fuisse diximus Tom. 2. Tract. 1. de Beneficiis, cap. 11. q. 5.

Secundum

Secundus casus obligans ad restitutionem ex S. Thomae doctrina, est, dum quis alium violenter seu fraudulenter ad ludendum attraxit, veluti fingens se talis ludi peritiam non habere.

Tertius casus est, dum lucrum in ludo factum est de lo malo, & aliqua fraude adhibita, ut si taxillis adulteris res acta sit, aut tabellis, quas ludens astute signaverat, ut eas etiam inverfas agnosceret; & sic de cæteris.

Quest. 2. Quomodo id intelligi debet, quod asserit Sanctus Thomas in secundo restitutionis casu supra questione prima, quod scilicet teneatur quis restituere ea quae lucratus est, dum alium ad ludendum attraxit?

Resp. Cum quis, inquit S. Antoninus (ib.), attraxit aliquem ad ludum per vim, vel nimiam importunitatem, sive in principio ludi, sive in medio, cum alius vellet dimicere, & non sinat, tunc etiam tenetur restituere secundum Thomam & Raymundum. Idem communiter asserunt celebriores Sancti Thomae discipuli, Silvester in summa ver. Ludus. §. 11. Cajetanus, Bannes, Soto, & alii, quos etiam sequitur Didacus Covarruvias his verbis (reg. Peccatum, 2. p. c. 4.): Dicitur praeterea obligatio restituendi in animae judicio ludo quæ sita, quoties quis alterum ad ludum cupiditate lucri involuntarium attraxerit, secundum Thom. 2. 2. qu. 32. art. 7. quem ceteri communiter sequuntur.

Quest. 3. Nulli-ne sunt alii casus, in quibus adest obligatio restituendi ea, quae quis in ludis a fortuna pendentibus lucratus est?

Resp. Sanctus Thomas in jam citato loco innuit, quod si leges Canonicae & Civiles ludos hujusmodi prohibentes, censeri non possint consuetudine contraria abrogatae, semper adest hæc obligatio restituendi, quia tales leges domini translationem impediunt, ut concludi potest ex lege Quod in convivio, ff. de aleatoribus: & ex Edicto Ludovici XIII. Galliae Regis dato Parisiis die 30. Maji 1611. in quo expresse habetur, quod omnia debita ex ludo contracta, nulla sunt, & omnes obligationes & promissiones ratione ludi factae, quovis colore pallientur, nullius sunt roboris & momenti, nec ullam pariunt obligationem civilem, aut naturalem. Aliud autem, inquit Sanctus Thomas (2. 2. q. 32. art. 7. ad 2.), videtur esse ulterius illicitum ex jure positivo civili, quod prohibet universaliter tale lucrum; sed quia jus civile non obligat omnes, sed eos solos qui sunt his legibus subiecti, & iterum per disuetudinem abrogari potest: ideo apud illos, qui sunt hujusmodi legibus obstricti, tenentur universaliter ad restitutionem, qui lucrantur, nisi forte contraria consuetudo prævaleat. Igitur ubi promissæ, & videntibus Magistratibus, nec ullo modo prohibentibus, ludi tales aleatorii exercentur, videtur prævaluisse consuetudo, ita ut ex hoc ultimo capite obligatio restituendi non oriatur.

TRA-

TRACTATUS SEPTIMUS
DE
DONATIONE
ET TESTAMENTO.

CAPUT PRIMUM.

De Donatione.

Quest. 1. QUID est Donatio?

Resp. Est liberalis datio rei alicujus sine obligatione facta, quia ut ait lex (L. Donari, ff. de reg. juris.), Donari videtur, quod nullo iure cogente conceditur.

Dicitur primo, donum seu liberalis datio, ut notetur, donationem præcipue ex benevolentia donantis fieri: Secundo, dicitur datio sine obligatione facta, quia, juxta legis mentem, dum quis dat ex obligatione naturali, aut civili, non est proprie donatio, sed potius quedam solutio: Hæ stipulationes, quæ ob causam fiunt, non habent donationem.

Quest. 2. Quot sunt donationum species?

Resp. Alia est donatio inter vivos, alia causa mortis, Donatio inter vivos, juxta legis verba (L. Donatione, ff. de donationibus.), Appellatur, quando dat aliquis ea mente, ut statim velis accipientis fieri, nec ullo casu ad se reverti.

Donatio causa mortis, ex lege (L. Mortis causa, ff. de donat. causa mortis.), est, cum quis habere se mavult, quam cum cui donat, magisque cum cui donat, quam heredem suum. Et ita hæc donatio effectum caret vivente eo qui donavit, quique talem donationem revocare potest.

Plures aliæ donationum subdivisiones a Jure-Consultis afferuntur; dividunt enim donationem inter vivos, in perfectam & absolutam, per quam aliquid pure & absque ulla conditione statim datur; & donationem conditionalem, in qua non transferitur dominium rei donatæ, nisi post conditionem impletam.

Dividunt etiam Jure-Consulti donationem causa mortis, in eam quæ fit intuitu mortis, quæ imminere creditur, & eam quæ fit intuitu mortis, quæ non cito evenitura putatur; sed cum illæ divisiones parum profint ad dirigendas Christianorum conscientias, existimavi, in his diutius non esse immorandum.

Quest. 3. Quales solemnitates in jure requiruntur ad donationis validitatem?

Resp. Si id quod datur, excedat quingentorum aureorum seu scutorum summam, necesse est, ut talis donatio

tio insinuetur, seu inter acta publica, præsentem & decernente legitimo Magistratu, scribatur.

Sed quantum ad talem insinuationem, observandæ sunt leges, consuetudines, & statuta cujuslibet Provinciæ, aut etiam civitatis, & eodem plane modo judicandum in foro conscientie, quo Jux in foro externo judicare in praxi tenetur.

Quest. 4. Quis donare potest?

Resp. Unusquisque habens dominium seu proprietatem alicujus rei, illam donare regulariter potest, nisi id ei aliqua lege expresse prohibeatur; ut colligitur ex lege 124. ff. De reg. juris.

Quest. 5. Quis donare non potest?

Resp. Primo donare non possunt in minoritate constituti, & si revera donaverint, restitutionem in integrum postulare possunt, & ita rem donatam repetere; nisi majores facti, talem donationem ratam haberint, ut colligitur ex lege (L. Si inter minores. C. si major factus ratum habuerit): Si inter minores quinque & viginti annis, facta sine dolo divisio est, eamque post legitimam ætatem ratam fecerint manere, integram habere convenit.

Secundo, pupilli donare non possunt, quia alienare non possunt sine auctoritate Tutoris.

Tertio, Monachi & Religiosi professi, ut habetur ex Canone Abbati, distinctione 54.

Quarto, illi omnes, quibus propriorum bonorum administratio interdicta est, ut dementes, furiosi, prodigi, & similes relati in lege Julianus, ff. de curatoribus furioso & prodigo dandis.

Ultimo, filii familias donare non possunt, sine consensu Patris, bona adventitia (quæ scilicet e matre habent, aut aliunde quam a Patre) neque etiam bona profectitia, quæ scilicet a patre habuerunt. Donare autem possunt filii familias bona castrensia, quæ scilicet in bello, aut occasione belli acquisierunt, & bona quasi castrensia, quæ scilicet in exercitio alicujus officii Forensis, veluti Advocati, Judicis, Notarii, sibi compararunt: Filius familias, inquit lex (L. Si filius familias, ff. de donat.), donare non potest, neque si liberam peculii administrationem habeat. Ceterum qui habent Castrense peculium, vel quasi Castrense, in ea conditione sunt, ut donare & mortis causa & non mortis causa possint, cum Testamenti factionem habeant.

Quest. 6. Possunt ne Beneficarii bona ex redditibus Ecclesiasticis provenientia consanguineis donare?

Resp. Id iuste fieri non potest, quia tenentur Beneficarii Ecclesiæ vel pauperibus erogare, quidquid superest post honestam sustentationem; nec veri & absoluti domini sunt reddituum Ecclesiasticorum, ut fufe probatum fuit, Tom. 2. Tract. 1. cap. 2. n. 11. Unde, juxta sacrorum Canonum doctrinam (Can. Quoniam, 16. q. 1.): Quidquid habent Clerici, pauperum est. Et hæc

tantummodo, ut ait S. Thomas (2. 2. q. 185. art. 7. ad 2.), Clerici Est approbata liberalitas, ut proximos seminis sui non despiciat, si egera cognoscat: non tamen ut illos ditiores fieri velit ex eo, quod potest conferre inopibus; quia reductus Ecclesiastici non tamquam proprii considerandi sunt: unde sanctus Leo magnus Episcopis Siciliæ scribens, eisque præscribens quo pacto reductus Ecclesiasticos administrare deberent, Episcopos, inquit (Can. Sine exceptione, 2. q. 1.), rebus Ecclesiæ tamquam commodatis, non tamquam propriis utantur. Sed de his fufius Tom. 2. Tr. 1. c. 11.

Quest. 7. Quibusdam donare possumus?

Resp. Donare possumus castibet, ut docet S. Antoninus (3. p. tit. 10. c. 4. §. 2.), nisi per legem prohibeatur, & quidem siue sit præsens, siue absens, notus, vel ignotus.

Quest. 8. Quibusdam donare prohibemur?

Resp. Milites concubinae donare non possunt, & juxta legem si ancillam, tales donationes invalidæ & nullæ sunt (L. Idem si, ff. de cond. ob turpem causam). Id expressis verbis sancivit Ludovicus XIII. Galliarum Rex ann. 1629. Declaramus, quod omnes donationes in favorem concubinae factæ, invalidæ & nullæ sunt.

Præterea in Glossa habetur in Can. Qui venatoribus, dist. 86. quod meretricibus sine peccato dari nequit, ut scilicet ad peccatum pertrahantur, licet, juxta legem, id quod eis datum est, non possit repeti.

Quest. 9. Potest-ne pater filiis in potestate sua existentibus donare?

Resp. Certum est, quod generaliter loquendo donationes factæ a patre in favorem filii nondum emancipati, nec a patria potestate soluti, nullæ sunt, juxta legem Cum de bonis, C. de donationibus; quia filius in potestate patris constitutus, censetur una & eadem persona, ita ut quicquid acquirit, acquirat patri. Adhuc tamen aliqui casus, in quibus talis donatio invalida non est. Primo namque valida est constitutio dotis a patre facta, quæ tamen donatio est in favorem filia, ut habetur in lege Pomponius Philadelphus ff. familia eriscunde.

Secundo, valida donatio est, dum pater remittit filio usumfructum, qui sibi competeat ex bonis illius adventitiis.

Denique valide datur filio familias a patre ratione alimentorum: Item, inquit S. Antoninus (3. p. tit. 10. c. 4. §. 4.), valet donatio, si pater remittat filio usumfructum, quem habet in rebus illius adventitiis. Item valet, si fiat ob alimenta.

Quest. 10. Est-ne valida donatio a marito in favorem uxoris facta, vel ab uxore in favorem mariti?

Resp. Generaliter loquendo, tales donationes invalidæ sunt & prohibita jure Canonico & civili: Moribus, inquit lex (L. 1. ff. De donation. inter virum & uxorem).

apud

apud nos receptum est, ne inter virum & uxorem donationes valerent, hoc autem receptum est, ne mutuo amore se invicem spoliarent. Et qui sincere consortem diligeret, pauper sæpius evaderet.

Quest. 11. In quibusdam casibus valida esse potest similis donatio inter consortes facta?

Resp. Primo valet talis donatio, dum ille qui donavit, in eadem voluntate usque ad mortem perseveravit; quæ resolutio habetur in c. Donatio, his verbis (Cap. Donatio, de donation. inter virum & uxorem): Donatio quæ constante matrimonio inter conjuges dicitur esse facta (ex qua alter locupletior, & pauperior alter efficitur) firmitatem non habet, nisi donatoris obitu confirmetur.

Secundo, valet talis donatio, cum donans inde pauperior non efficitur, licet donatarius locupletior evadat.

Denum talis donatio valet, cum mutua & reciproca est inter virum & uxorem, qui bona sua sibi invicem donarunt, ita ut supervivens iis gaudeat, juxta legem. Quod autem, §. Si vir, ff. de donationibus inter virum & uxorem.

Quest. 12. Donatio inter vivos potest-ne quibusdam de causis revocari?

Resp. Potest equidem propter ingratitudinem donatarii, seu illius, cui donatum est. Sic enim habetur in Decretali (Cap. Propter, de donationibus): „ Propter „ ejus ingratitudinem, in quem liberalitas est collocata, „ donatoris persona de rigore juris eam potuit revocare. „ Si forte in ipsum impias manus injecerit, aut sibi atrociter injurias, seu grave rerum suarum damnum, vel „ vitæ periculum interre præsumpserit. “

Et etiam, juxta Glossam in lege Generaliter (Cod. de revocandis donation. verbo, Valuerit), Si donator inops factus non alatur, potest dici eum ad hoc cogi, scilicet donatarium, vel donationem revocari. Si donatarius donatorem pauperem alere recuset.

CAPUT II.

De Testamento.

Quest. 1. QUID est Testamentum?

Resp. Definitur in lege his verbis (L. Testam. ff. de testamentis): Testamentum est voluntatis nostræ juxta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri velit.

Dicitur primo juxta sententia; quia, ut Testamentum validum sit, necesse est, ut in eo condendo observetur id omne, quod a Jure præscriptum est, v. gr. ut addit numerus testium, ut contineat expressam heredis institutionem.

Secundo, dicitur sententia voluntatis nostræ, ut pateat, servos, filios familias, amentes, prodigos & hujusmodi,

modi, qui voluntatem propriam in jure non habent, cum sub alterius potestate constituti sint, testamentum condere non possent.

Dicitur denique sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri velit, quia dispositio testamentaria non respicit ea, quæ vivente testatore facienda sunt, sed tempus post ejus mortem venturum; unde etiam ambulatoria est testatoris voluntas usque ad mortem, ut habetur in lege 4. ff. De adimendis, vel transferendis legatis. Et testamentum confirmatur tantum illius morte.

Quæst. 2. Quot sunt testamentorum species?

Resp. Testamentum generaliter dividitur in solemne & nuncupativum: solemne dicitur illud, in quo testator suam voluntatem in scriptis declarat, & coram testibus, qui subscribere & sigillum proprium apponere debent, licet necesse non sit, ut sigillatim sciant singula, quæ in testamento continentur, modo agnoscant, ex propria testatoris relatione, contineri in eo suam ultimam voluntatem.

Nuncupativum testamentum dicitur illud, in quo testator proprium hæredem viva voce nominat coram septem testibus absque ulla alia solemnitate, ita ut scriptura necessaria non sit: potest tamen tale testamentum in scriptis redigi, & ita solet fieri in praxi; tuncque necesse est, ut subscriptione testium firmetur: hæc divisio habetur in leg. Hæc consultissima, Cod. de testamentis.

Quæst. 3. Quænam solemnitates ad testamenti validitatem requiruntur?

Resp. Necesse est, ut præsentibus septem testibus fiat, ut constet ex tit. 10. lib. 2. Institutionum Justiniani, §. ult. & ex lege Si unus, Cod. de testamentis.

Quæst. 4. Est-ne semper necessaria illa solemnitas?

Resp. Potest omitti, dum pater aut mater in favorem filiorum testamentum condunt, ut habetur in lege Hæc consultissima Cod. de testamentis. Ita ut si pater in tali testamento, solemnitatibus non adhibitis facto, partem bonorum suorum filiis propriis dedisset, & aliam partem extraneis, id est non filiis, testamentum valeret ratione illius partis, quæ filiis data est, & tamen invalidum esset ratione alterius partis, quæ favorem extraneorum respicit. Solemnitates etiam non requiruntur, cum testamentum fit in favorem causæ piæ, juxta legem Canoniceam, quæ habetur in c. Relatum, de testamentis.

Quæst. 5. Nonne reperiuntur alii casus, in quibus solemnitates non requiruntur?

Resp. Milites non tenentur solemnitates servare, dum militiæ adscripti testamentum condunt, & juxta Justiniani Imperatoris Decretum, sufficit, ad testamentorum militarium validitatem, ut adsint duo testes. Attamen notandum est, quod illud militum privilegium locum tantummodo habet pendente militia, & ita si ea relicta testamentum faciant, tenentur solemnitates a jure præ-

prescriptas servare, perinde ac reliqui homines, ut videre est in lege Nequidem, Cod. de testamento militis.

Quæst. 4. Est-ne validum testamentum coram Parocho, & duobus, aut tribus testibus factum?

Resp. Validum est tale testamentum, juxta constitutionem sanctæ Sedis, quæ habetur in c. Cum esses, de testamentis. Quod tamen intelligi debet habere locum in terris ditioni temporali summi Pontificis immediate subiectis, aut ubi talis constitutio usu recepta est.

Quæst. 7. Tenetur-ne hæres solvere legata facta in testamento, in quo observatæ non sunt solemnitates a jure civili requisitæ ad legatorum validitatem?

Resp. Videtur, quod hæres teneatur solvere talia legata, si de voluntate testatoris dubitare non possit, etiam si solemnitates a jure civili requisitæ, adhibita non sint in testamento; quia, ut sanctus Gregorius Papa (Can. ultima, 13. q. 2.): *Ultima voluntas defuncti modis omnibus servari debet.*

Nota, inquit S. Antoninus (3. p. tit. 10. c. 3. §. ult.)

„quod cum quis sanus, vel infirmus, qui est sanæ mentis, ultimo disponit de bonis suis, de quibus potest dis-
„ponere, per simplicem scripturam, vel per verba so-
„luta, non violentatus, vel circumventus, sed libere,
„sine notario & testibus, standum est ejus tali disposi-
„tioni in foro conscientia, & hæredes, quibus hoc con-
„stat certitudinaliter, tenentur ad observandum illud,
„etiam si prius per solemne testamentum aliter dispo-
„suerat.“

Et hæc resolutio conformis est menti Justiniani Imperatoris in Institutionibus, ex quibus concluditur, quod si hæres aut alius qui testamento aut alia ultima voluntate gravatus est dare aliquid alteri; fateatur quidem id verum esse, sed opponat defectum solemnitatum, omnino solvere cogendus est. Hæc sunt Imperatoris verba (Lib. 2. Instit. tit. 24. de Fideicommissariis hæredit. §. ult.); „Quod si is, a quo relictum dicitur, consteatur quidem
„aliquid a se relictum esse, sed ad legis subtilitatem re-
„quirat, omnino solvere cogendus est.“

Eadem videtur esse resolutio Juris Canonici in cap. Indicante, de testamentis, Cognovimus, quod moriens uxor concham argenteam nudis verbis jussit venundari, & suis dari liberis: & scutellam argenteam cuiusdam monasterio reliquisse, in quibus voluntatem ejus per omnia volumus adimpleri. Ex quibus patet, legata esse solvenda, sine ulla solemnitate facta, ubi constat de simplici voluntate testatoris.

In his autem servari debet in conscientia id, quod æquus iudex decerneret, si veritatem facti cognosceret, sicut diximus c. 6. Tr. 2.

CAPUT III.

De his qui Testamentum facere vel non facere possunt.

Quæst. 1. Quinam testamentum facere possunt?

Resp. S. Antoninus respondet (3. p. tit. 10. c. 3. §. 3.), quod Quilibet potest facere testamentum, cui non prohibetur.

Quæst. 2. Quinam testamentum facere nequeunt?

Resp. Illi, qui alieno juri subiciuntur, puta filii familiaris, testamenti faciendi jus non habent: adeo quidem ut quamvis parentes eis permiserint, nihilo magis jure testari possunt, nisi de peculio Castrensi, aut quasi Castrensi, cujus dispositionem habent independentem a patre; quod probatur ex Institutionibus Justiniani Imperatoris. Quod etiam probatur ex Canone Licet, de Sepulturis, apud Bonifacium, ubi dicitur (L. 2. Inst. tit. 12. quibus non est permixtum facere testamentum); Filiis familias pro anima sua præter patris assensum (nisi peculium Castrense, aut quasi Castrense habeat) aliquid judicare non potest; id est, ut ait Glossa, in ultima voluntate relinquere.

Secundo, testari non possunt pueri, qui nondum ad 14. ætatis annum pervenerunt, quia tanto non pollent judicio, ut de rebus suis disponere possint.

Tertio, amentes & prodigi, quibus interdicta est bonorum suorum administratio.

Denique, secundum eundem Justinianum, loco mox citato, muti & furci; quia non habent sufficientem ejus, quod agunt, cognitionem.

Quæst. 3. Licet-ne Clericis secularibus testamentum condere?

Resp. Alexander III. in Canone sic ait (Cap. Quia nos, de testamentis): „Licet Clericis de his, quæ patetne successione, vel cognationis intuitu, aut de officio sunt adepti, seu dono consanguineorum, aut amicorum, non habito respectu ad Ecclesiam libere disponere valeant; de his tamen quæ consideratione Ecclesie perceptorant, nullum de jure possunt facere testamentum. „Invaluit tamen consuetudo, ut testamentum a Clericis facta, etiam de bonis Ecclesie, valida sint, licet in conscientia de iis minime possint disponere secundum voluntatem suam in gratiam consanguineorum, sed tantum in favorem causæ piæ; & ratio est quoniam certum est, eos non habere dominium bonorum Ecclesiasticorum, sed tantum usum. Ita Divus Thomas (2. 2. q. 186. art. 7. in corp.): „Ecclesiasticorum bonorum, inquit, „sunt Episcopi dispensatores, vel procuratores, dicit enim Augustinus ad Bonifacium: Si privatim possidemus quod nobis sufficiat, non sunt illa nostra, sed pauperum, quorum procuracionem quodammodo gerimus,

mus, non proprietatem nobis usurpatione damnamus, vendicamus. „De hac materia plura diximus Tract. de Beneficiis, Tom. 2. hujus operis.

CAPUT IV.

De his quibus bona per Testamentum relinquere possunt.

Quæst. 1. Quinam in testamento possunt hæredes institui?

Resp. Generaliter loquendo, institui hæres potest quilibet, modo jure non prohibeatur, ut ait Justinianus l. 2. Inst. tit. 14. de hæredibus instituendis.

Quæst. 2. Quinam hæredes, aut legatarii in testamento institui non possunt?

Resp. Plures sunt, quorum præcipui & magis usitati, primo sunt liberi nati ex personis, inter quas matrimonium esse non poterat eo tempore, quo nati sunt, quales sunt ii, qui ex adulterio nati sunt, aut ex personis eo consanguinitatis, aut affinitatis gradu conjunctis, ut matrimonium inter se contrahere nequeant, & ii liberi a lege vocantur Spurii. Quod quidem probatur ex lege, dicitur (L. Licet, C. de natur. liberis), Sed qui ex damnato sunt coitu, omni prorsus beneficio secluduntur. Patres tamen in conscientia tales liberos alere tenentur, ut decernit Clemens Papa I. (Cap. Cum habere, De eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium.) qui respondens Episcopo, qui eum consuluerat, quid agendum esset de muliere, quæ decem filios pepererat ex adulterio, sic habet: Sollicitudinis tamen tue intererit, ut uterque liberis suis, secundum quod eis suppetunt facultates, necessaria subministrat. Rationem autem assignat lex, cum dicit (L. Necare, ff. de liberis agnoscendis): Necare videtur, qui alimoniam denegat.

Secundo, nec hæredes institui possunt multis in locis, & præsertim in Gallia, Tutores, Curatores, custodes, ceterique administratores, cum id cautum fuerit a Francisco I. Francorum Rege, ann. 1539. mense Augusto, his terminis: „Declaramus, omnes dispositiones, aut donationes inter vivos, aut testamentum etiam factas, & deinceps faciendas a donatoribus aut testatoribus, in gratiam Tutorum, Curatorum, Custodum, ceterorumque Administratorum, esse nullius effectus & valoris. Quod Decretum ab ejus filio Henrico II. interpretatum fuit de testamentis aut donationibus fraude factis durante tempore administrationis, per personas directe vel indirecte interpositas in favorem Tutorum, Curatorum & aliorum Administratorum.

Hi quoque inepti sunt, ut hæredes & legatarii instituantur, qui civiliter mortui sunt, quales sunt ii qui ad beatremes damnati sunt; sed etiam extranei in Gallia, nisi

nisi regnicoli fiant litteris, quas vocant naturalitatis, a Principe concessis, hæredes scribi minime possunt.

Quest. 3. Qui institutus fuit hæres hoc pacto, ut redderet hæreditatem puero quam testator suscepit ab ea, cum qua matrimonium contrahere non valebat, quem leges *Spurium* dicunt; tenetur ne hanc hæreditatem hinc puero restituere, an illis qui succederent ab intestato defuncto testatori?

Resp. Si talis hæreditas non excederet honestam sustentationem illius filii, tenetur institutus hæres hanc illi summam restituere; quia tenentur patres talibus filiis necessaria ad vitam ministrare, ut in superiori mox responsione probavimus; si autem hæc summa excederet illud quod necessarium foret, ut hic filius honeste vivere posset, teneretur hæreditatem restituere hæredibus ab intestato: quia ut dicitur in regula juris, certum est (*Reg. Certum est*, 88. de reg. jur. in 6.), quod *Is committit in legem, qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem*. Siquidem lex tales filios paterna hæreditate privare vult in odium criminis a patre perpetrati: proindeque is, qui foret institutus hæres ea conditione, ut hæreditatem redderet filio ex tali coitu suscepto, contra prohibitionem legis in conscientia reddere minime posset, si summa excederet illud, quod necessarium foret tali filio ad honeste vivendum.

Quest. 4. *Spurius*, seu qui natus est ex illegitimo concubitu, seu illegitima conjunctione, potest-ne in conscientia retinere, quod a patre sibi relictum est contra prohibitionem legis?

Resp. Si hæc bona excedunt, quæ necessaria sunt ad honestam sustentationem, retinere non potest, quia declaratus est a legibus, paternæ successionis incapax, ut patet ex lege *Licer*, Cod. de naturalibus liberis, supra relata; & quia, ut ait Divus Thomas (1.2. q. 96. art. 4. in corp.), *Leges iuste obligant in foro conscientie*.

CAPUT V.

De Legatis.

Quest. 1. Quid est Legatum?

Resp. Legatum est donatio quædam a defuncto relicta, ab hærede præstanda. Lib. 2. Inst. tit. 20. de Legatis §. 1.

Quest. 2. Si quis legatum aliquod pium instituisse, exempli gratia, fundationem alicujus Ecclesiæ, hac conditione, ut quotidie Missa celebraretur pro requie animæ suæ, aut alia simili conditione, & legatarius nollet acceptare legatum hac conditione, posset-ne hæres sibi illud retinere, aut teneretur-ne impendere legatum in aliud quod opus pium?

Resp. Proculdubio teneretur hæres legatum illud impen-

pendere in opera pia, nisi testator expresse declaravisset hæredi, velle se ejus arbitrio legatum relinquere in eo casu, in quo legatarius cum hac conditione illud acceptare nollet; cujus ratio est, primo, quia sæpe accidit, ut testatores, legatum aliquod pium instituentes, id faciant, ut satisfaciant restitutionibus incertis, quibus se obligatos credunt ad satisfaciendum: ac proinde hæres, qui est una eademque persona cum testatore, eandem incurrit obligationem.

Secundo, dato etiam, quod hæres certus esset, quod nulla foret obligatio, quæ testatorem induxerit ad instituendum legatum; peccaret tamen, saltem contra charitatem, si nollet solvere tale legatum a testatore relictum pro salute animæ suæ, & quod necessarium judicavit ad satisfaciendum pro peccatis suis.

Quest. 3. Est ne grave peccatum differre solutionem legatorum piorum?

Resp. Ex S. Antonino (2. p. tit. 1. c. 21. §. 3.):
 „ Qui detinent legata facta Ecclesiis, vel aliis piis locis,
 „ & non solvunt, sacrilegium committunt; unde Hieronymus; Amico aliquid subtrahere, furtum est; Ecclesiæ siam vero defraudare sacrilegium, 12. q. 2. Can. *Gloria*.
 „ *via*. Et tales multum differendo utique peccant: quantum enim non noceat hoc animabus defunctorum, qui illa legaverunt, quantum ad meritum dignum præmio
 „ Gloriæ, quia ex illa ordinatione Ecclesiæ faciendæ consecuti sunt meritum; nocet tamen quantum ad expiationem poenarum, quibus est debitor, quia non ita cito evadet, vel sublevabitur: Unde dicuntur mercatores animarum, 13. q. 2. Can. *Qui oblationes*. “

Quest. 4. Si legatarius ante mortem testatoris rei legatæ dominium acquisivisset, teneretur-ne hæres rei pretium legatario restituere?

Resp. Ut huic difficultati satisfiat, distinguendum est; aut enim legatarius acquisivit rei legatæ dominium titulo lucrativo, hoc est, nihil pro ea re solvendo, & absque ullo onere, qualis est titulus donationis; aut eam acquisivit titulo oneroso, cum scilicet æquivalens rei dedit, ut ejus haberet dominium, qualis est titulus emptionis.

In primo casu non tenetur hæres aliquid dare legatario; quia, ut dicitur in lege, *Omnes debitores, ff. de obligationibus, & actionibus*, non potest eadem persona ius in eandem rem habere duplici titulo lucrativo; ac proinde cum res data jam fuerit legatario, iterum ei dari non potest.

In ultimo vero casu teneretur hæres dare legatario pretium rei, quæ illi legata fuerat; *Si res aliena legata fuerit*, inquit Imperator Justinianus, „ & ejus rei vivo
 „ testatore legatarius dominus factus fuerit; siquidem ex
 „ causa emptionis, ex testamenti actione pretium consequi
 „ potest. Si vero ex causa lucrativa, veluti ex donati ne,
 „ vel ex alia simili causa, agere non potest. Nam tra-

„ ditum

ditum est, duas lucrativas causas in eundem hominem, & eandem rem concurrere non posse.

Quæst. 5. Ad quem pertinere debet legatum ad pias causas, cum testator non expressit, cui illius debet fieri solutio?

Resp. In tali casu servari posset dispositio Novellæ Justiniani Imperatoris (Nov. 13. c. 9.): „ Si quis, inquit, in nomine magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, si, hæreditatem, aut legatum reliquerit, jubemus, Ecclesiam loci illius in quo testator domicilium habuerit, accipere quod dimissum est. “ Et quia Episcopus plenam habet de jure administrationem causarum piarum, ad illum pertinet cura ejusmodi legati, etiam juxta dispositionem legis Nulli licere, Cod. de Episcopis & Clericis, in qua sic legitur (L. 8. §. 2. C. de Episc. & Cler.): „ Si persona non designata, testator absolute tantummodo summam legati, vel fideicommissi taxaverit, quæ debeat memoratæ causæ proficere; vir Reverendissimus Episcopus illius civitatis, ex qua testator oritur, habeat facultatem exigendi, quod hujus rei gratia fuerit relictum, pium defuncti propositum, sine ulla cunctatione, ut convenit, impleturus. “ Pluribus tamen in regionibus observantur Bullæ summorum Pontificum, & præsertim Alexandri VII. juxta quales legata pia incerta Fabricæ sancti Petri de Urbe applicantur.

Possent hic aliæ multæ difficultates ad legata pertinentes definiri; v. gr. An solvi debeant legata facta sub conditione impossibili? Utrum solvenda sint legata alicui Virgini religiosam vitam amplexæ, quæ facta fuerunt ea lege, ut nuberet? & similes casus. Sed quia in his tribunal interius, seu conscientiæ, non differt ab exteriori tribunali, quod varium est aliquando, atque diversum, secundum diversa statuta Regionum, & Provinciarum: in his ut plurimum in conscientia sequi quis debet, quod in exteriori foro definitum foret, aut definiri solet, ab æquo scilicet Judice.

EDITTO

Contro l'Usure ed altri contratti illeciti, pubblicato nel Sinodo d'Albano dall'Eminentiss. Cardinale Flavio Chigi, pag. 249.

PER impedire l'ingordigia di coloro, che scordati delle loro anime, empianamente con patti e contratti illeciti consumano ed usurpano le sostanze del prossimo, per accrescer le proprie (inerendo Noi sopra di ciò alli Decreti prescritti dalli Sommi Pontefici e dalli Sacri Canonici, e conformandoci alla comune opinione de' Sacri Teologi e Moralisti) dichiariamo per sicurezza della coscienza de' fedeli di questa nostra Diocesi.

Che siccome non è lecito ad alcuno, che dia in prestito danari, grano, vino, o altra qualunque roba, ricevere d'avantaggio cos' alcuna oltre ciò che importa; così parimente si deve avvertire nelli contratti di vendita a credenza, non dover prendersi, in riguardo della dilazione o tempo che si dà a pagare, cos' alcuna oltre il giusto prezzo: e nelle comprate che si fanno di simili robe, con pagare anticipatamente di non pattuirle a prezzo minor del giusto in riguardo del pagamento che si fa anticipato; si come nè anco è lecito dare in pagamento, specialmente a gli operarii, merci o simili robe, per un prezzo alterato e maggiore del dovuto.

Avvertendo, che per stabilire nelli contratti di vendita e compra, rispettivamente, il giusto prezzo; chi vende E. G. un rubbio di grano, non deve aver riguardo alle spese ch'egli abbia fatte in acquistarlo o conservarlo, nè al bisogno o comodo che dal comprator se ne possa ricevere; ma bensì deve riguardar al prezzo, che corre di detto grano nel luogo del contratto, o dove si consegna, secondo il valor legale, o giusta la tassa, e stima comune degli uomini periti, e da bene, o che si è venduto nella prossima fiera o mercato: con questo però che tal prezzo non si stimi secondo il valore che vien posto a qualunque roba nelli proventi o appalti, nè secondo quello si venderà a minuto; perchè in simili casi vi concorrono diversi pericoli, spese, risposte, o contribuzioni, che fanno ragionevolmente crescere il valore. Che se chi vende a credenza, vuol concertar un tempo determinato, e vuole, che se gli paghi detta roba per il prezzo che in esso tempo si venderebbe; sappia, che è tenuto o computare dal prezzo quelle spese, fatiche, o dispendii, che vi saranno, a conservar detta roba fino al detto tempo; nè mai potrà stabilire un tal prezzo, col

quale s'assicuri di guadagnare più di quello, che presentemente la venderà in contanti, e che rispettivamente il compratore si ponga in sicuro scapito di pagarla d'avantaggio.

Sappiano ancora, che è contratto illecito, il prestar grano, vino, olio, ed altra simil roba di cattiva qualità con obbligo che debba restituirsi di qualità buona, o quale si raccorra nelle raccolte; richiedendo la natura dell'imprestato, che ciò che si restituisce, sia della medesima specie, quantità, e qualità.

Dichiariò in oltre la Santa memoria di Sisto V. nella sua Costituzione, che comincia: *Detestabilis avaritia*, illecito quel contratto, nel quale si danno da alcuno, sotto nome di compagnia, denari, animali, o altra cosa simile, con patto, che ancorchè per caso patisse danno, o perisse affatto la sorte principale, il capitale nondimeno resti intiero, e sia obbligato il compagno che l'ha ricevuto, a restituirlo, o risponderle certa quantità e somma di denari ogni mese, ovvero ogn'anno, fin che dura detta compagnia, ovvero se si danno simili cose con patto di ritrarne ogn'anno un tanto per cento, senza riguardo all'emolumento o danno, che in detto caso possa ricevere il compagno.

Nelli contratti de' censi, si dovrà diligentemente osservare dalli Notari, che s'adempiscino interamente le condizioni prescritte nella Bolla del B. Pio V. ed in particolare, che succeda l'effettivo sborso del denaro, e non comparisca per semplice mostra; che in tal caso non potranno rogarsene: e che poi il denaro in verità resti consegnato all'impositor del censo, o ad altra persona di suo ordine.

I contratti, li quali volgarmente si dicono a godere, cioè che chi presta ad un altro E. G. cinquanta scudi, riceve da quello a godere una casa, o vigna, o altro stabile fruttifero, fin tanto che li sarà restituito il suo denaro: sono parimente illeciti, se in essi non interviene altro titolo, per il quale detti scudi cinquanta si rendano fruttiferi: e se non si verificano le condizioni di vendita, *cum patto redimendi*: nè sarà sufficiente, che sotto tal nome di vendita se ne facci il contratto, quando realmente vi concorrono quelle circostanze, che s'adducono dalli Teologi e Giuristi, per provare che sotto tal nome vien palliata l'usura; e quando li contraenti non abbiano voluto far altro, che un semplice mutuo: di che si darà molto sospetto, se il prezzo della roba, che si dà a godere, E. G. per detti scudi cinquanta, sarà di valore molto maggiore; nel qual caso (data anche la verità di detto contratto di vendita, *cum patto redimendi*) per la giustizia ed egualità del contratto, sarà necessario, che il prezzo s'aumenti d'una quantità, che sia più conforme al valor della roba.

Quanto alli cambii, o compagnie d'uffizii, il frutto ed interesse delle quali (che per altro di sua natura è incerto e variabile) si riduce dalle parti ad una certa somma, o tassa; avvertino li contraenti, che simil tassa si rende ingiusta, se sarà maggiore di quello, che in verità rende la fiera, o piazza, per la quale si cambia, o pure l'uffizio, sopra il quale è fondata la compagnia, nè in detta dopo la morte dell'Uffiziale, sopra la vita del quale si è contratta, si potrà più pretendere la restituzione della sorte, e partecipazione de' frutti.

Non è lecito ad alcuno celebrar contratti simulati, ed apporvi un prezzo maggiore di quello che in effetto si sborsa: o ciò si faccia per palliare altri contratti, che sotto colore de' medesimi s'intendono stipulare o per escludere i vicini dal jus congruo.

Procuri ciascheduno nelli contratti e convenzioni che giornalmente si fanno, procedere con buona fede, senza inganno, violenza, o collusione; avvertendo, che avrà per vendicatore Dio per tutte le frodi o inganni che v'adopri; specialmente se con esse resteranno sovvertite le ragioni delle più povere vedove, pupilli, e luoghi pii.

È ad effetto di provvedere, per quanto c'è permesso all'abolizione di simili usure, o contratti illeciti, che tanto pregiudicano al pubblico bene, ed alla salute delle anime, s'esortano li fedeli di questa nostra Diocesi, quando devono celebrar contratti, della giustizia de' quali hanno qualche sospetto, che vogliano assicurare la propria coscienza, con informarsi avanti diligentemente da persone pie e dotte, della validità e giustizia de' medesimi; ed i Notari non ardischino stipularli, quando che in loro coscienza non abbino sicurezza, che siano leciti e giusti; che se alcuno presumerà di celebrar detti contratti, o altre simili usure, oltre la nullità del contratto ancorchè giurato, sappia tanto esso contraente, quanto il Notaro che se ne roga, e qualunque persona ch' in qualche modo vi cooperi e ne sia partecipe, saranno da Noi severamente punite secondo le pene contenute ne' sacri Canon, e resteranno privi, mentre che vivono, dal ricevere il SS. Sacramento dell'Altare, e dopo la loro morte, non potranno essere ammessi alla sepoltura Ecclesiastica, o in luogo sacro, ancorchè ne abbino ordinata la restituzione e rescissione rispettivamente; se con effetto non sarà stato restituito quello che malamente hanno acquistato; e quando quello che deve riceverlo, sia assente; se non sarà stata data sicurezza idonea o pegno equivalente.

È s'avverte in ultimo a' Confessori così secolari, come regolari, che non possano assolvere quelli, che hanno fatti simili contratti illeciti ed usurari, se prima non promettano di restituire ciò che ingiustamente hanno acquistato; o se avendo ciò promesso altre

volte all' istesso Confessore, o ad altri, (sopra di che dovranno interrogarli) non l' averanno osservato, se gli differisca l' assoluzione sino all' istessa soddisfazione.

Avvertendo ciascheduno, ch' in simili materie nulla suffraga il privilegio delle Chiese, pupilli, vedove, o luoghi pii, in favore de' quali siano fatti simili contratti; il che non ostante, tutto ciò, che indebitamente si farà ritratto, si dovrà restituire, o dal medesimo luogo pio, pupillo, ec. se ne farà diventato più ricco; o in altro caso, da' suoi Uffiziali, ed Amministratori, che concorsero a fare tale iniquo contratto.

B E N E D I C T I X I V.

C O N S T I T U T I O

Circa Usuras.

A D T R A C T A T U M I V.

De Mutuo & Usura pag. 184.

Venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, & Ordinariis Italiae.

B E N E D I C T U S P A P A X I V.

Venerabiles Fratres, salutem, & Apostolicam Benedictionem.

* **V**IX pervenit ad aures nostras, ob novam contro-
 * versiam (nempe, an quidam contractus validus
 * judicari debeat) nonnullas per Italiam dissemi-
 * nari sententias, quae sanae doctrinae haud consentaneae vi-
 * derentur; cum statim nostri Apostolici muneris partem
 * esse duximus, opportunum offerre remedium, ne ma-
 * lum ejusmodi, temporis diuturnitate, ac silentio, vires
 * magis acquireret; aditumque ipsi intercludere, ne latius
 * ferperet, & incolumes adhuc Italiae Civitates labefactaret.
 * §. 1. Quapropter eam rationem, consiliumque succe-
 * * pinus, quo Sedes Apostolica semper uti consuevit:
 * Quippe rem totam explicavimus nonnullis ex Venera-
 * * bilibus Fratribus nostris Sanctae Romanae Ecclesiae Car-
 * * dinalibus, qui Sacrae Theologiae scientia, & Canonicae
 * * Disciplinae studio ac peritia plurimum commendantur:
 * Accivimus etiam plures Regulares in utraque facultate
 * * praestantes; quorum aliquos ex Monachis, alios ex Or-
 * * dine Mendicantium, alios demum ex Clericis Regula-
 * * ribus selegimus; Praefulem quoque Juris utriusque laurea
 * * praeditum, & in foro diu versatum abhibuimus. Diem
 * quartam indiximus Julii, qui nuper praeteriit, ut coram
 * * Nobis illi omnes convenirent, quibus naturam totius
 * * negotii declaravimus, quod illis antea cognitum perse-
 * * cutumque deprehendimus.
 * §. 2. Post haec praecipimus, ut omni partium stu-
 * * dio, omnique cupiditate soluti, rem totam accurate
 * * perpenderent, suaeque opiniones scripto exararent;
 * * non tamen expetivimus ab ipsis, ut judicium ferrent
 * * de contractu, qui controversiae causam initio praebue-
 * * rat, cum plura documenta non suppeterent, quae ne-
 * * cessario ad id requirebantur; Sed ut certam de usuris
 * * doctrinam constituerent, cui non mediocre detrimen-
 * * tum inferre videbantur ea, quae nuper in vulgus spen-
 * * gi ceperunt: Iussa fecerunt universi: nam suas sen-
 * * tentias palam declararunt in duabus Congregationibus,
 * N 3 * qua-

quarum prima coram Nobis habita est die 18. Julii, altera vero die prima Augusti, qui menses nuper elapsi sunt; ac demum easdem sententias Congregationis Secretario scriptas tradiderunt.

* §. 3. Porro hæc unanimi consensu probaverunt.

* I. Peccati genus illud, quod usura vocatur, quodque in contractu mutui propriam suam sedem, & locum habet, in eo est repositum, quod quis ex ipso met mutuo, quod suapte natura tantundem dumtaxat reddi postulat, quantum receptum est, plus sibi reddi velit, quam est receptum; ideoque ultra fortem, lucrum aliquod, ipsius ratione mutui, sibi deberi contendat. Omne propterea huiusmodi lucrum, quod fortem superet, illicitum, & usurarium est.

* II. Neque vero ad istam labem purgandam, ullum arcessiri subsidium poterit, vel ex eo, quod id lucrum non excedens, & nimium, sed moderatum; non magnum, sed exiguum sit; vel ex eo, quod is, a quo id lucrum solius causa mutui deposcitur, non pauper, sed dives existat; nec datam sibi mutuo summam relinquitur otiosam, sed ad fortunas suas amplificandas, vel novis coemendis prædiis, vel quaestuosis agitandis negotiis, utilissime sit impensurus. Contra mutui siquidem legem, quæ necessario in dati atque redditu æqualitate versatur, agere ille convincitur, quisquis, eadem æqualitate semel posita, plus aliquid a quolibet, vi mutui ipsius, cui per æquale iam satis est factum, exigere adhuc non veretur: proindeque si acceperit, restituendo erit obnoxius, ex eius obligatione Iustitiæ, quam commutativam appellant, & cuius est, in humanis contractibus æqualitatem cuiusque propriam & sancte servare, & non servatam exacte reparare.

* III. Per hæc autem nequaquam negatur, posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios, ut ajunt, titulos, eisdemque ipsimet universim naturæ mutui minime innatos & intrinsecos, forte concurrere, ex quibus iusta omnino legitimaque causa consurgat quiddam amplius supra fortem ex mutuo debitam rite exigendi. Neque item negatur, posse multoties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversæ prorsus naturæ a mutui natura contractus, recte collocari & impendi, sive ad proventus sibi annuos conquiendos, sive etiam ad illicitam mercaturam, & negotiationem exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.

* IV. Quæmadmodum vero in tot ejusmodi diversis contractuum generibus, si sua cuiusque non servatur æqualitas, quidquid plus iusto recipitur, si minus ad usuram, (eo quod omne mutuum tam apertum, quam palliatum absit), at certe ad aliam veram injustitiam, restituendi onus pariter afferentem, spectare compertum est; Ita si rite omnia peragantur, & ad Iustitiæ libram exigantur, dubitandum non est,

* quin

* quin multiplex in iisdem contractibus licitus modus & ratio suppetat humana commercia & fructuosam ipsam negotiationem ad publicum commodum conservandi, ac frequentandi. Absit enim a Christianorum animis, ut per usuras, aut similes alienas injurias, florere possent lucrosa commercia existiment, cum contra ex ipso Oraculo Divino discamus, quod *Iustitia elevat gentem, miseros autem facit populos peccatum.*

* V. Sed illud diligenter animadvertendum est, falso sibi quemquam, & nonnisi tenere persuasurum, reperiri semper, ac præsto ubique esse, vel una cum mutuo titulos alios legitimos, vel secluso etiam mutuo, contractus alios iustos, quorum vel titularum, vel contractuum præsidio, quotiescumque pecunia, frumentum, aliudve id generis alteri cuicumque creditur, toties semper liceat auctarium moderatum, ultra fortem integram salvamque recipere. Ita si quis senserit, non modo Divinis Documentis, & Catholicæ Ecclesiæ de Usura iudicio, sed ipsi etiam humano communi sensui, ac naturali rationi procul dubio adverbabitur. Neminem enim id saltem latere potest, quod multis in casibus tenetur homo, simplici ac nudo mutuo alteri succurrere, ipso præsertim Christo Domino edocente: *Volenti mutuari a te, ne avertaris*: & quod similiter multis in circumstantiis, præter unum mutuum, alteri nulli vero iustoque contractui locus esse possit. Quisquis igitur suæ conscientiæ consultum velit, inquirat prius diligenter, oportet, vere ne cum mutuo iustus alius titulus; vere ne iustus alter a mutuo contractus occurrat, quorum beneficio, quod quærit lucrum, omnis labis expers & immune reddatur.

* §. 4. His verbis complectuntur, & explicant Sententias suas Cardinales, ac Theologi, & Viri Canonum peritissimi, quorum consilium in hoc gravissimo negotio postulavimus; Nos quoque privatum studium nostrum conferre in eandem causam non prætermisimus, antequam Congregationes haberentur, & quo tempore habeantur, & ipsis etiam peractis? Nam præstantium Virorum Suffragia, quæ modo commemoravimus, diligentissime percurrimus. Cum hæc ita sint, adprobamus, & confirmamus quæcumque in Sententiis superius expositis continentur; cum Scriptores plane omnes, Theologiæ, & Canonum Professores, plura Sacrarum Literarum testimonia, Pontificum Decessorum Nostrorum Decreta, Conciliorum, Patrum auctoritas, ad easdem Sententias comprobandas potest conspirare videantur. Insuper apertissime cognovimus Auctores, quibus contrariæ Sententiæ referri debent; & eos pariter, qui illas foveant, ac tument, aut illis anam, seu occasionem præbere videntur; Neque ignoramus quanta Sapientia, & gravitate defensionem veritatis su-

* iceperint Theologi finitimi illis Regionibus, ubi controversiæ ejusmodi principium habuerunt.

* §. 5. Quare has literas Encyclicas dedimus universis Italianæ Archiepiscopis, Episcopis, & Ordinariis, ut hæc Tibi, Venerabilis Frater, & cæteris omnibus innotescerent; & quoties Synodos celebrare, ad Populum verba facere, eumque sacris doctrinis instruere contigerit, nihil omnino alienum proferatur ab iis Sententiis, quas superius recensuimus. Admonemus etiam vehementer, omnem sollicitudinem impendere, ne quis in vestris Diocæsisbus audeat Literis, aut Sermonibus contrarium docere: Si quis autem parere detrectaverit, illum obnoxium & subiectum declaramus poenis per Sacros Canones in eos propositis, qui mandata Apostolica contempserint ac violaverint.

* §. 6. De contractu autem, qui novas has controversias excitavit, nihil in præsentia statuimus; Nihil etiam decernimus modo de aliis contractibus, pro quibus Theologi & Canonum Interpretes in diversas abeunt Sententias; Attamen pietatis vestræ Studium ac Religionem inflammandam existimamus, ut hæc, quæ subicimus, executioni demandetis.

* §. 7. Primum gravissimis verbis Populis vestris ostendite, usuræ labem ac vitium a Divinis Literis vehementer improbari; Illud quidem varias formas atque species induere, ut Fideles Christi Sanguine restitutos in libertatem & gratiam, rursus in extremam ruinam præcipites impellat; Quocirca si pecuniam suam collocare velint, diligenter caveant, ne cupiditate omnium malorum fonte rapiantur, sed potius ab illis, qui doctrinæ ac virtutis gloria supra cæteros effluunt, consilium exposcant.

* §. 8. Secundo loco; qui viribus suis, ac sapientiæ ita confidunt, ut responsum ferre de iis questionibus non dubitent, (quæ tamen haud exiguum Sacræ Theologiæ, & Canonum scientiam requirunt;) ab extremis, quæ semper vitiosa sunt, longe se abtineant; Etenim aliqui tanta severitate de iis rebus judicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumptam accuset, tanquam illicitam, & cum usura conjunctam; Contra vero nonnulli indulgentes adeo, remissiveque sunt, ut quodcumque emolumentum ab usuræ turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhareant; sed priusquam responsum reddant, plures Scriptores examinent, qui magis inter cæteros prædicantur; Deinde eas partes suscipiant, quas tum ratione, tum auctoritate plane confirmatas intelligent. Quod si disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nullæ omnino contumeliæ in eos constringantur, qui contrariam Sententiam sequuntur, neque illam gravibus Censuris notandam asserant, si præsertim ratione, &

* præ-

* præstantium Virorum testimoniis minime careat; Si quidem convicia, atque injuriæ vinculum Christianæ charitatis infringunt, & gravissimam Populo offensionem, & scandalum præferunt.

* §. 9. Tertio loco, qui ab omni usuræ labe se immunes & integros præstare volunt, suamque pecuniam ita alteri dare, ut fructum legitimum solummodo percipiant, admonendi sunt, ut contractum instituendum antea declarent, & condiciones inferendas explicent, & quem fructum ex eadem pecunia postulent: Hæc magnopere conferunt non modo ad animi sollicitudinem & scrupulos evitandos, sed ad ipsum contractum in Foro externo comprobandum: Hæc etiam aditum intercludunt disputationibus, quæ non semel concitandæ sunt, ut clare pateat, utrum pecunia, quæ rite data alteri esse videtur, revera tamen palliatam usuram contineat.

* §. 10. Quarto loco vos hortamur, ne aditum relinquatis ineptis illorum Sermonibus, qui discitant, de usuris hoc tempore questionem institui, quæ solo nomine contineatur; cum ex pecunia, quæ qualibet ratione alteri conceditur, fructus ut plurimum comparetur. Etenim quam falsum id sit, & a veritate alienum, plane deprehendimus, si perpendamus, naturam unius contractus ab alterius natura prorsus diversam & sejunctam esse; Et ea pariter discrepare magnopere inter se, quæ a diversis inter se contractibus consequuntur. Revera discrimen apertissimum intercedit fructum inter, qui jure licito ex pecunia desumitur, ideoque potest in utroque Foro retineri; Ac fructum, qui ex pecunia illicite conciliatur, ideoque Fori utriusque judicio restituendus decernitur. Constat igitur haud inanem de usuris questionem hoc tempore proponi ob eam causam, quod ut plurimum ex pecunia, quæ alteri tribuitur, fructus aliquis excipiat.

* §. 11. Hæc potissimum vobis indicanda censuimus, sperantes fore, ut mandetis executioni quæcumque per has Literas a Nobis præscribuntur: Opportunis quoque remediis consulatis, uti confidimus, si forte ob hanc novam de usuris controversiam in Diocesi vestra turbæ concitentur, vel corruptelæ ad labefaciendum sanæ doctrinæ candorem & puritatem inducantur: Postremo vobis, & Gregi curæ vestræ concredito, Apostolicam Benedictionem impertimur.

* Datum Romæ apud S. Mariam Majorem die prima Novembris 1745. Pontificatus Nostri Anno VI.

P I N I S.

N 5

IN

I N D E X

R E R U M P R Æ C I P U A R U M
in hoc Primo Tomo contentarum ordine
Alphabetico.

A

- A**ctus reflexus, nullam certitudinem parit. Tract. 1. cap. 6. q. 3. pag. 81.
 Actus aliquis, qui de genere suo est malus, totaliter a peccato excusatur, quando totaliter involuntarius redditur; unde si sit talis passio, quæ totaliter involuntarium reddat actum sequentem, totaliter a peccato excusatur; alioquin non totaliter. Tract. 1. cap. 11. q. 2. 118
 In adinventionibus suis vadunt Doctores, qui non sequuntur dicta Sanctorum. Tr. 1. cap. 1. q. 3. 47
 Adulationes a salutis via abducunt. Tract. 1. cap. 1. q. 8. 56
 Cardinalis de Aguirre probabilitatem exagitat. Tract. 1. cap. 5. q. 5. 70
 Ad Aleas Clerici, vel taxillos non ludant, nec huiusmodi ludis intersint. Tr. 6. c. 4. q. 1. 270
 Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ deserviens, aut desinat, aut certe damnetur. *ibid.*
 Ex Canone Apostolorum colligitur, quod peccatum eorum, qui aleæ deserviunt, sit mortale, & grave. *ibid.* 272.
 Alcatiori ludi quatuor circumstantiæ aggravantes, quaest. 7. 274.
 R. P. Natalis Alexander Probabilistas explodit. Tr. 1. c. 6. q. 8. 92
 In his, quæ animæ salutem respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiae, pars securior est tenenda, q. 2. 77
 Annunciare aliquid Christianis præter id, quod acceperunt, numquam licuit, numquam licet, numquam licebit. Tr. 1. c. 8. 107
 Apparitores, Listores, Cursores, & huiusmodi duplex salarium unica die percipere iuste non possunt. Tract. 5. cap. 6. q. 7. 252
 Apostolos habemus authores. Tr. 1. c. 1. q. 6. 71
 Archiepiscopus Rothomagensis frivolam Probabilitatis securitatem exagitat. Tr. 1. cap. 6. q. 3. 81
 Artifex iustum pretium consequi debet, etiamsi pro minori convenerit. Tr. 1. c. 6. q. 9. 252
 Ex assuetudine perversa vitiosus quasi repente præcipitatur. Tr. 1. c. 15. q. 2. 217
 Sanctus Augustinus decisiones sanctorum Patrum fideliter sequitur. Tr. 1. c. 1. q. 6. 52
 Sanctus Augustinus Academicos Probabilistas exploit. Tr. 2. c. 6. q. 3. 79
 R. P.

- R. P. Augustinus de Angelis docet, rejiciendam esse opinionem Probabilem in concursu Probabilioris. Tr. 1. c. 6. q. 8. 94
 Autoritates possunt inveniri in sacra Scriptura, Conciliis, aut Patribus, ad omnes casus decidendos? Tr. 1. c. 1. q. 4. 48
 Quid Autoritas habeat antiqua, in omnibus requirendum est, q. 7. 54
 Autoritas veterum, & quæ ab antiquo facta legitur SS. definitio Patrum, opportuna cernitur ad tollendas lites, & contentiones. Tr. 1. c. 6. q. 4. 84

B

- B**ard. Carolus Barberinus. Vide *Synodus Farsensis*.
 Cardinalis Bellarminus Probabilitatem rejicit. Tr. 1. cap. 6. q. 8. 87. & 88

C

- C**æcitas Scriptorum ex multis causis, Tract. 1. cap. 1. q. 5. 2
 Quid sit Cambium, Tr. 3. c. 1. q. 1. 234
 Cambium aliud verum, & reale, aliud fictum, & fictum, q. 2. *ibid.*
 Cambia sicca damnantur a B. Pio V. q. 4. *ibid.*
 Cambium aliud minutum, aliud per litteras, aliud ad certum diem, q. 5. 235
 Cambium minutum sæpius licitum est, q. 9. *ibid.*
 Cambium per litteras licitum est, q. 10. & seqq. 236
 Quare Campores e templo eiectionis sunt a Christo Domino? q. 12. 237
 Cambii duæ præcipuæ conditiones, q. 13. *ibid.*
 Campor committit usuram, si principaliter intendit exercere tale mutuum, quod cambium vocat, non ut serviat, sed ut magis lucretur, q. 14. 238
 Canones, & sancti Patres sunt, doctrinæ probabilitatis antiquiores, Tr. 1. c. 6. q. 1. 75
 Canones non ex electione proprii arbitrii sancti Patres, sed potius ex sententia Divini iudicii sanxerunt, Tr. 1. c. 17. q. 3. 130
 Canonum violatores graviter judicantur, q. 3. *ibid.*
 Consuetudo abrogat ne Canones? q. 4. *ibid.*
 Canonum duæ species, ead. q. 4. 131
 Sacri Canones toto orbe venerandi, & sancto Spiritu inspirante digesti, imo calamum sanctorum Patrum, qui eos de ordine & statu sanctæ Dei Ecclesiæ conscripserunt, regente, q. 5. 134
 Consuetudines, quæ Canonibus adversantur, valde suspectæ sunt, 135
 Causæ omnes possunt ne resolvî autoritate Scripturæ sacre, Conciliorum, aut Patrum? Tr. 1. c. 1. q. 4. 48

- Casus dubii quomodo olim decidebantur? q. 7. 53
 In Casibus difficilioribus summus Pontifex consulebatur. *ibid.*
 Censui potest quandoque emi minori pretio, quam sit capitale, Tr. 3. c. 2. q. 6. & 7. 159
 Contractus census, seu loci montium, non sunt usurarii, Tr. 4. c. 10. q. 4. 207
 Contractus census conditionalis, q. 5. 208
 Certitudo quae requiritur in materia morali, non est certitudo evidentiæ, sed probabilis conjecturæ, Tr. 1. c. 2. q. 12. 263
 Certitudo moralis in quo consistit? q. 13. *ibid.*
 Certitudo moralis confurgit ex probabilibus conjecturis, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus, Tr. 1. c. 4. q. 2. 66
 Antoninus Charlas S. Theol. Doctor probabilitatem repellit, Tr. 1. c. 6. q. 8. 94
 Cardin. Flavius Chysius. *Vide Synodus Albanensis.*
 Christus ex semetipso non est locutus. Tract. 1. c. 1. q. 6. 51
 Christiani sacris morum regulis submittere se debent, Tr. 1. c. 1. q. 6. 52
 Christianus quo pacto dispositus esse debet, dum Doctorem consulit? q. 8. 56
 Circumstantiæ peccatorum variae, Tract. 1. cap. 10. quest. 7. 116
 Circumstantiæ aut leviter, aut notabiliter aggravant peccatum. *ibid.*
 Quæ circumstantiæ in Confessione aperiendæ? q. 9. *ibid.*
 Clerici ad aleas, vel taxillos non ludant, nec huiusmodi ludis intersint, Tr. 6. c. 4. q. 1. 271
 Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ deserviens, aut desinat, aut certe damnetur, *ibid.*
 Ludæ, qui a forte pendent, sunt Clericis prohibiti, q. 2. 272
 Clerici levia etiam delicta, quæ in ipsis maxima essent, effugiant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem, *ibid.*
 Ne Clerici in publico ludant, pila, aut aliis ludis, maxime cum laicis, q. 3. 273
 Clerici a ludo alearum, aliisque qui a forte pendent, abstineant. *ibid.*
 Clerici publice non ludant quocumque ludo. *ibid.*
 Clericorum vita, *perpetuum quoddam predicandi genus* esse debet. *ibid.*
 Quidquid habent Clerici, pauperum est, Tract. 7. cap. 1. q. 6. 279
 Clerici de his, quæ consideratione Ecclesiæ perceperunt, nullum de iure possunt facere Testamentum, saltem nisi in favorem causæ piæ, Tr. 7. c. 3. q. 3. 285
 Commertium maritimum, iuxta quod asscurantur merces in quovis periculo constitutæ, mediante aliquo

- aliquo pretio, licitum est, Tract. 4. c. 7. q. 6. 249
 Commodati definitio, Tr. 5. c. 9. q. 1. 261
 Commodans conventioni, circa tempus & reliqua, stare tenetur, q. 2. *ibid.*
 Commodatarii obligationes tres, q. 3. 262
 Commodatarius de levissima culpa tenetur, q. 4. *ibid.*
 Compensationes injustæ famulorum reprobantur, Tract. 5. cap. 6. qu. 6. 251
 Concilia Provincialia quæstiones valde arduas resolvebant, Tract. 1. cap. 1. q. 7. 54
 Concilia Provincialia bis in anno congregabantur. *ibid.*
 Condonationis variae conditiones, Tr. 4. c. 11. q. 3. 211
 Confessarii palpantes vitandi sunt. Tract. 1. cap. 1. quest. 8. 57
 Confessarius quid agere debet cum variis usurariis? Tr. 4. c. 11. q. 1. 2. 3. & seqq. 211
 In sacris Congregationibus illa omnino sententia præfertur, quæ omnibus hinc inde consideratis, tutior videtur, aut juri & æquitati conformior, Tr. 1. c. 6. q. 8. 94
 Conscientia quid est? Tr. 1. c. 2. q. 1. 58
 Conscientia est cordis scientia. *ibid.*
 Conscientia alia vera est, alia falsa & erronea. 59
 Conscientia vera, præceptis est conformis, q. 3. *ibid.*
 Conscientia erronea est apparens lux falsa, quæ suadet faciendæ ea, quæ prohibita sunt, insinuans, non esse prohibita, q. 4. *ibid.*
 Conscientia erronea sequenda non est, q. 5. *ibid.*
 Conscientiæ dictamen non est spernendum. *ibid.*
 Ex conscientia, error quo creditur esse mortale, quod non est mortale, ligat ad peccatum mortale. *ibid.*
 Contra Conscientiam quis aliquando peccat, etsi contra præcepta aperte non peccet. *ibid.*
 Dictamen Conscientiæ erroneæ excusat ne semper a peccato? q. 6. *ibid.*
 Conscientiam erroneam sequens, quandonam peccat? q. 7. *ibid.*
 Quando Conscientiæ error est aliquo modo voluntarius, non omnino excusat a peccato. 60
 Conscientiæ error quo pacto excusat a transgressione præceptorum, quest. 8. *ibid.*
 Illud quod agitur contra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc, quod est secundum conscientiam, quest. 10. 62
 Conscientia probabilis, dubiosa, vel scrupulosa, quæ sit? q. 13. 63
 Non sumus in conscientia securi, ex sancto Thoma, dum sequimur opinionem minus probabilem in concursu probabilioris, Tr. 1. c. 6. q. 1. 76
 Ad vitandos conscientie graves remorsus, in his, quæ salutem animæ respiciunt, pars securior est tenenda, q. 2. 77

- Conscientia dubia quæ sit? Et quid tunc agendum?
 Tract. 1. cap. 7. quæst. 1. 93
 Conscientiæ scrupulus in quo consistit? Tract. 1. cap.
 8. q. 1. 97
 Qui habet conscientiam ex credulitate levi, & temera-
 ria, conscientia levis, & temerariæ credulitatis ex-
 plosa, ad sui Pastoris consilium licite agere potest,
 Tr. 1. c. 8. q. 2. 98
 Quod est contra conscientiam, est malum, quamvis non
 sit contra legem, Tract. 1. cap. 8. 105
 Vide etiam *V. Certitudo*.
 Constitutiones sanctorum Pontificum venerandæ sunt,
 non emendandæ, Tr. 4. c. 7. q. 7. 201
 Vi consuetudinis malæ, tamquam mole terrena, premi-
 tur animus, Tract. 1. cap. 15. quæst. 1. 121
 Consuetudo non minuit, sed aggravat peccatum, quæst.
 3. 122
 Consuetudinis violentia, est lex peccati, quæst. 5. 125
 Consuetudo est jus quoddam moribus institutum, quod
 pro lege suscipitur, cum deficit lex, Tract. 1. cap.
 17. q. 1. 129
 Secundum consuetudinem non est judicandum, si jus
 contrarium præcipiat. *ibid.*
 Consuetudo rationem, aut legem non vincit. *ibid.*
 Vide supra *V. Canon*.
 Consuetudo, quod mulieres pectore nudato incedant,
 non excusat, q. 7. 135
 Propter contemptum, peccatum veniale potest fieri mor-
 tale, Tract. 1. cap. 15. q. 4. 123
 R. P. Vincentius Contensonius probabiliter promi-
 scuum excludit, Tr. 1. cap. 6. quæst. 8. 94
 Contractus duplici modo sumi potest, Tr. 2. cap. 1.
 q. 1. 138
 Contractus quidam sunt ultro, citroque obligatorii, ut
 emptio, & venditio: quidam ex una parte, ut est
 donatio. *ibid.*
 Contractus alii sunt gratuiti, alii onerosi, q. 2. *ibid.*
 Contractus alii nominati, alii innominati. *ibid.*
 Contractus alii bonæ fidei, alii stricti juris, 139
 In contractibus potest esse error circa substantiam, aut
 circa qualitates, Tr. 2. c. 2. q. 2. 140
 In contractibus potest esse error concomitans, aut effi-
 ciens, q. 3. *ibid.*
 In Contractibus error circa substantiam consensum tol-
 lit, q. 4. *ibid.*
 In Contractibus error circa qualitates consensum non
 tollit, q. 6. 141
 In Contractibus fraus & dolus duobus modis potest ad-
 esse, Tract. 2. c. 3. q. 2. 142
 Contractus factus ex dolo dante causam contractui, nul-
 lus est, q. 3. *ibid.*
 In Contractibus, si venditor dolo fecerit, ut rem pluris
 ven-

- venderet, tenetur præstare emptori illud, quod minus
 dedisset, si dolum cognovisset, q. 5. 113
 In contractibus, qui per dolum obligatus est, competit
 ei exceptio, etsi nullus dolus intercesserit stipulantis,
 sed ipsa res in se dolum habeat, q. 5. *ibid.*
 In contractibus bonæ fidei, si dolus dat causam con-
 tractui, non per contrahentes, sed per alium, te-
 net contractus, sed datur actio de dolo contra ter-
 tium, q. 6. *ibid.*
 Contrahere possunt, qui habent usum rationis, Tract.
 3. c. 5. q. 1. 150
 Contrahere possunt in propriam utilitatem infantie pro-
 ximi, q. 2. *ibid.*
 Contractus sine solemnitatibus necessariis, sunt invalidi
 Tract. 2. cap. 6. quæst. 1. 153
 Tres contractus exponuntur, & reprobantur, Tract. 4.
 c. 14. q. 2. 221
 Objectiones pro tribus Contractibus contra Bullam Sixti
 V. dissolvuntur, quæst. 3. *ibid.*
 Aliæ objectiones diluuntur, q. 5. 6. 7. 8. 9. 10. &
 11. 223, & seq.
 Tres Contractus reprobantur a Zonara & Balamone,
 q. 12. 230
 Conventiones directæ, aut indirectæ obligantes ad casus
 fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non te-
 netur, nullo modo valent ex Bulla Pii V. 229
 Illud quod dicitur, quod licet contrahentibus se invicem
 decipere intra non dimidium iusti pretii, tenet iure
 fori, sed forsan non iure poli, Tr. 5. c. 6. q. 10. 253

D

- D**ammum dedisse videtur, qui occasionem damni
 dat, Tr. 3. c. 10. q. 4. 180
 Damnum emergens reperitur, cum, ob mutui dationem,
 tolerat quis aliquod damnum in suis bonis, Tract. 4.
 c. 4. q. 3. 189
 Damni emergentis condiciones requisitæ, q. 5. 190
 Damnum emergens quando nam vere excusat in praxi?
 q. 7. 191
 Decreta sanctorum Patrum, velut inextinctæ quædam,
 semperque lucentes faces, sequenda sunt, Tract. 1. c.
 1. q. 6. 53
 Definitionibus sanctorum Patrum hæreamus, quos præve-
 niens misericordia Dei gratis illuminavit, ut crederent,
 & sequens instruxit spiritaliter, ut docerent. *ibid.*
 Deliberatio imperfecta reddit peccatum veniale, Tr. 1.
 c. 9. q. 12. 114
 Deliberationis defectus vix unquam excusat a peccato to-
 taliter actiones corporales, Tr. 1. c. 14. q. 1. 120
 Deliberationis defectus excusat a peccato, aut in toto,
 aut in parte, q. 2. 121

Quæ ex deliberatione mentis non processerunt, non imputantur ad pœnam, Tr. 1. c. 13. q. 1. 119
 Cardinalis Denoff docet, contractum societatis cum tribus contractibus non esse licitum, Tr. 4. cap. 14. q. 13. 231
 Quid sit depositum? Tract. 1. c. 8. q. 1. 256
 Depositum tres species, q. 2. ib.
 Qui depositam rem, invito domino, in usus suos convertit, etiam de furto tenetur, q. 3. 257
 Depositarius non tenetur, nisi de dolo, & lata culpa, q. 4. 258
 In depositario præsumitur lata culpa, vel dolo, si non adhibeat diligentiam, qualem in rebus suis, q. 5. ibid.
 In deposito levis culpa attenditur, si merces data sit, q. 6. ibid.
 Res depositæ sunt periculo ejus, apud quem deponuntur, si ita convenit, si quis se deposito obtulit, q. 7. 259
 In deposito, pacto, culpa, vel mora præcedentibus, casus imputatur, qu. 8. ibid.
 Depositum restitui debet prædoni, tamen si dominus cum iure simul petat, restitui debet domino de æquitate, qu. 10. 260
 Depositum reddi potest etiam reo damnato, q. 11. ibid.
 Director bonus quomodo discerni possit? Tr. 1. cap. 1. q. 9. 57
 Directores falsi, pravique, semper multum nocuerunt. ibid.
 Directores pravi, per dulces sermones, & benedictiones, seducunt corda innocentium. ibid.
 Directores boni, qui? ibid.
 Dirigere mores hominum, quid est? Tr. 1. c. 1. q. 2. 47
 Dispensatio humana non aufert ligamen juris naturalis, sed solum juris positivi, Tr. 1. c. 17. qu. 8. 135
 Dispensatio quando legitima sit? ibid.
 Doctores novi prophetaverunt de corde suo, Tract. 1. c. 1. q. 5. 49
 Doctores sancti noluerunt proferre novas opiniones, ibid. q. 6. ibid.
 Doctores sancti noluerunt a Traditione declinare, vel novi aliquid, & ex proprio sensu statuere, ib. 52
 Doctrinæ vento non circumferamur. ibid.
 Doctrinis variis nolite abduci. ibid.
 Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum, fallendum, decipiendum adhibita, Tr. 2. c. 3. q. 1. 141
 Diversitas inter calliditatem, fallaciam, & machinationem. 142
 Dolus duobus modis in contractibus potest adesse, q. 2. ibid.
 Dolus potest adesse, aut culpa contrahentis, aut alterius. ibid.
 Do-

Dolus dans causam contractui, illum nullum reddit, q. 3. ibid.
 Qui per dolum obligatus est, competit ei exceptio; et si nullus dolus intercesserit stipulantis, sed ipsa res in se dolum habeat, Tr. 2. c. 3. q. 5. 143
 Donationis definitio explicata, Tr. 7. c. 1. q. 1. 278
 Donatio, alia inter vivos, alia causa mortis, q. 2. ibid.
 Donatio debet insinuari, si excedat quingentorum numerorum summam, quæst. 3. 279
 Donare non possunt quinque personarum species, q. 5. ib.
 Donationes aliquando invalidæ, aut revocandæ, q. 8. & seqq. 280
 Dotis definitio explicata, Tract. 5. c. 7. q. 1. 253
 Dotare tenetur Pater, aut etiam Mater, Filia, & aliquoties Frater, q. 3. 4. 5. & 6. 254
 Hæc obligatio extenditur ad filiam volentem profiteri in Monasterio, & Filium volentem Ordines sacros suscipere, q. 7. 255
 Dos, soluto matrimonio, restitui regulariter debet, q. 8. ibid.
 Dotem integram quandoque maritus inops non restituit, q. 9. 256
 Pro dote expensæ extraordinariæ, & utiles factæ compensantur, q. 10. ibid.
 Dubium probabile est, cum rationes sunt ad utramque partem quasi æquales, & peccatum grave est se exponere tali dubio, ubi est mortale, Tr. 1. c. 5. q. 3. 61
 In dubiis tutior via est eligenda, 68. 69
 In his quæ dubia sunt, quod certum existimamus, tenere debemus. ibid.
 Qui aliquid committit, vel admittit, in quo dubitat esse mortale peccatum, peccat mortaliter, discrimini se committens, q. 6. 75
 Si dubium est, an liceat, an non: ipsa dubietas certitudo est, & determinatio, quia procul dubio non licet. ib.
 Si quis dubitet leviter, & per modum scrupuli, sic agendo contra tale dubium, non peccat, dum habet rationes probabiles pro ipsa magis, quam pro opposita, Tr. 1. c. 6. q. 1. 76
 Qui dubitat, quam debeat opinionem eligere in conscientia, tenetur eandem adhibere diligentiam ad discernendum, quæ sit probabilior, quam homo sensatus in negotio alicujus momenti adhiberet, q. 2. 78
 In rebus dubiis, cum ad utramque partem rationes plurimæ adducantur ad tollendas lites, & contentiones, opportuna cernitur veterum auctoritas, & quæ ab antiquo facta legitur sanctorum definitio Patrum, Tr. 1. c. 6. q. 4. 84

E

Ecclēsia Romana omnium Ecclesiarum mater est, & magistra, Tr. 1. c. 1. q. 7. 55

Edi-

Edictum contra usuras, aliosque contractus illicitos. 289
 Eloquia divina sunt substantia Sacerdotii nostri, Tr. 1.
 c. 1. q. 3. 47
 Episcopo peculiarem gratiam & majus lumen largitur
 Deus, ad eas difficultates, quæ ad regimen animarum
 pertinent, decidendas, q. 7. 53
 Episcopus questiones arduas terminabat in Synodo. *ibid.*
 Episcopus est suæ Diocesis casuista, Tr. 1. c. 8. 106
 Emptio est contractus, quo dominium alicujus rei pro
 certo pretio acquiritur, Tr. 3. c. 1. q. 1. 165
 Emptio debet fieri iusto pretio, Tr. 3. c. 2. q. 1. 153
 In emptione potest reperiri triplex iustum pretium, q.
 2. *ibid.*
 Potest quandoque emi infra pretium infimum, aut ultra
 summum, q. 4. 157
 Emptio census potest aliquoties fieri minori pretio, q.
 6. & 7. 159
 Emptio pretio anticipato, potest-ne fieri minori pretio?
 Tr. 3. c. 3. q. 1. & 2. 161. 162
 Emere possunt-ne mercatores minori pretio anticipato
 ob pericula? q. 4. 162
 Emptio anticipata olei est sæpius usuraria, q. 6. 164
 Emptio rerum furtivarum obligare potest ad restitutio-
 nem, Tr. 3. c. 4. q. 1. 165
 Quid si talis res emptæ, bona fide alienata fuit? q.
 3. 166
 Emptio lacinarum panni, sæpius illicita, q. 5. 167
 Venditio facta summo pretio cum securitate emendi in-
 fimo pretio, est usuraria, Tr. 3. c. 5. q. 1. *ibid.*
 Emptio fundi cum pacto redemptionis, est quandoque
 licita, q. 2. 168
 Emptio facta ab aurificibus, non computato artificio,
 est sæpius licita, q. 3. *ibid.*
 Emptio frumenti, vini, aut olei, ut carius postea ven-
 dantur, est sæpius licita, q. 4. 169
 Emptio proventus certi, facta minori pretio, sæpius est
 usuraria, Tract. 3. c. 6. q. 1. 170
 Emptio pecuniæ debitæ, facta minori pretio, aliquoties
 est usuraria, q. 3. 171
 Qui emit pro alio, sæpius peccat sub prætextu compen-
 sationis laboris, Tr. 3. c. 7. q. 1. & 2. 171. 172
 Sartor emens, sæpius dum lucratur, peccat, q. 3. & 4.
 172
 Error quo creditur esse mortale, quod non est morta-
 le, ex conscientia ligat ad peccatum mortale. Tr. 1.
 c. 2. q. 5. 59
 Error conscientie, quando est aliquo modo voluntarius,
 non omnino excusat a peccato, q. 7. 60
 Error conscientie quo pacto excusat a transgressione
 præcepti? q. 8. *ibid.*
 Si ratio vel conscientia erret errore voluntario, vel di-
 recte, vel propter negligentiam, quia est error circa
 id,

id, quod quis scire tenetur; tunc talis error rationis
 vel conscientie non excusat, q. 11. 63
 Error quo non creditur esse peccatum mortale, quod est
 peccatum mortale, conscientiam non excusat a toto,
 licet forte a tanto. Tract. 1. c. 8. 100
 Error in contractibus circa substantiam, consensum tol-
 lit. Tr. 2. c. 2. q. 4. 140
 Error circa qualitates & alia accidentia, consensum non
 tollit, q. 6. 141

F

F Amulorum compensationes reprobantur, Tract. 5.
 cap. 6. q. 6. 271
 Famuli ante tempus dimissi, integrum salarium aliquo-
 ties recipiunt, q. 7. 272
 Fidejussores sunt, qui pro alienis debitis intercedunt.
 Tract. 6. cap. 1. q. 1. 264
 Fidejussor conveniri non potest, antequam excusatus sit
 debitor principalis, nisi tamen aliter convenerit, ut
 plerumque fit. *ibid.*
 Fidejussio, alia judicialis, alia extrajudicialis, qu. 2.
ibid.
 Fidejussor plus obligari non potest, quam principalis
 debitor, q. 3. 265
 Mutuum dans, potest-ne aliquid exigere, eo quod Fide-
 jussorem non petat? q. 4. *ibid.*
 Fidejussor potest-ne aliquid exigere pro fidejussione? q.
 5. *ibid.*
 Qui fidejubet petente creditore, potest aliquid exigere
 ab illo, q. 6. 266
 Fidejussor potest, pretio dato, liberari a creditore, q.
 7. *ibid.*
 Fidejussorem ab omni damno liberare tenetur principa-
 lis debitor, q. 8. 267
 Fidejubere cum periculo & damno creditoris, non li-
 cet, q. 10. *ibid.*
 Fidejussor potest obligare debitorem in quatuor casibus,
 ut se a Fidejussionis onere liberet, q. 11. *ibid.*
 Noli fœderari, inquit Sanctus Augustinus; tu accusas
 Scripturam dicentem; Qui pecuniam non dedit ad us-
 suram. Non ego illud scripsi, non de ore meo pri-
 mum exiit, Deum audi, Tr. 4. c. 10. q. 2. 207
 Frequenter peccans, & lugens, vix veniam meretur.
 Tr. 1. c. 15. q. 3. 123
 Frequentia peccati dispositive inducit ad contemptum,
 q. 4. *ibid.*
 Fucus vix vendi potest mulieribus sine peccato, Tr. 3.
 c. 8. q. 3. 241

G

- R** Ever. P. Gabriel Gerberon Probabilissimum reficit
in lib. *De vero Penitenti*, Tr. 1. c. 5. q. 5. 73
Antonius Godeau, Episcopus Venciensis, probabilitatem
fortiter explodit. 98
R. P. Thyrsus Gonzalez, Soc. Jesu Præpositus Genera-
lis, Probabilistarum opiniones refellit, Tr. 1. cap. 6.
q. 8. 89

H

- Q**UI habitu vitioso utitur ex certa malitia, peccat,
Tr. 1. c. 15. q. 3. 122
Habitus peccati duobus modis perpendi potest, q. 5. 124
Hæres tenetur ne solvere legata sine solemnitatibus reli-
cta? Tr. 2. c. 6. q. 3. 153
Hæredes, aut legatarii, aliqui esse non possunt, Tr. 7.
c. 4. q. 2. 285
Hæres gravatus reddere spurio a lege prohibito, quid
faciet? q. 3. 289

I

- I**gnorantia invincibilis excusat a peccato. Tr. 1. cap.
1. q. 10. 58
Ignorantes sapius peccare probat S. Bernardus. Tr. 1.
cap. 2. q. 6. 59
Ignorantia est voluntaria dupliciter, qu. 7. 60
Ignorantia ejus, quod quis potest scire, & debet, dicitur
voluntaria. *ibid.*
Ignorantia quomodo potest esse invincibilis? q. 9. 61
Ignorantia alia juris, alia facti. *ibid.*
Ignorantia juris fere numquam omnino excusat. *ibid.*
Ignorantia neminem sic excusat, ut sempiterno igne non
ardeat; sed fortassis, ut minus ardeat, q. 10. 62
Concors est sententia, nullam in his, quæ Legis Divinæ
sunt, cadere ignorantiam invincibilem. *ibid.*
In his quæ pertinent ad fidem, & bonos mores nullus
excusatur, si sequatur erroneam opinionem, in talibus
enim ignorantia non excusat. *ibid.*
Dum revera aliquid egimus, quod contra jus naturale
erat, debemus in praxi judicare quod a culpa liberi
non sumus. *ibid.*
Ignorantia non excusat, nisi cum quis fecit id omne
quod potuit, ut inveniret & amplecteretur veritatem.
Tr. 1. c. 6. q. 1. 76
Ignorantia quæ superari non potest, atque ob id invin-
cibilis dici solet, nullum est peccatum; sed tantum
vincibilis, si sit eorum quæ quis scire tenetur, Tr. 1.
c. 7. q. 3. 110
Ad inferos vadunt per vitium præsumptionis, novitatum
Rectores, Tr. 1. c. 1. q. 3. 47

Ex

- Ex infirmitate quo pacto peccatur? Tr. 1. c. 9. q. 4. 110
Insipientia Magistrorum quæ sit? Tr. 1. c. 1. q. 5. 49
Instructiones S. Caroli pro Confessariis, prælo mandate
sunt iussu & impensis Cleri Gallicani, Tr. 1. c. 8. 107
Intentio mala est, dum voluntas operari decernitur propter
finem, qui non refertur ad Deum, Tr. 1. c. 16. q. 4. 125
Intentionis rectitudo non reddit bonum, quod natura
sua malum est, q. 6. 126
Bona intentio excusat ne mulierem in vestibus sumptuo-
sis? q. 7. 127
Intentio nulla excusare potest famulum servientem in
impudicis rebus, q. 8. *ibid.*
Intentionis bonæ variae conditiones, q. 9. 128
Cum juramento promissa, ob metum injustum, debent
ne solvi? Tr. 2. cap. 4. q. 7. 147
Jurans ex metu, potest cogitare de dispensatione,
q. 9. *ibid.*
Jus Canonicum Christianorum actiones ad finem æternæ
beatitudinis dirigit, Tr. 1. c. 17. q. 2. 129
Jus Canonicum constat ex sententiis Sanctorum Patrum,
& ex summorum Pontificum & Conciliorum Decretis
& Canonibus, q. 3. 130

L

- C**ardinalis Laurea Probabilitatem explodit, Tr. 1. c.
6. q. 8. 93
Vide Opinionum laxarum origo.
Legata in Testamento, in quo solemnitates defuerunt,
debent aliquando solvi ab hærede, Tr. 7. cap. 2.
q. 7. 283
Legatum est donatio quedam a defuncto relicta, ab hæ-
rede præstanda, Tr. 7. c. 5. q. 1. 286
Legatum pium non acceptatum, debet ut plurimum pie
applicari, q. 2. 287
Legatorum piorum solutio non differenda, q. 3. *ibid.*
Cum res Legata acquisita fuit a legatario titulo lucrati-
vo ante mortem Testatoris, illius pretium non debet
solvi ab hærede, q. 4. 169
Lex Dei non secundum propriam ingenii intelligentiam
legatur, vel doceatur, Tr. 1. c. 1. q. 6. 51
Illud quod agitur contra legem, semper est malum, nec
excusatur per hoc, quod est secundum conscientiam,
Tr. 1. c. 8. 104. 195
Lex peccati est violentia consuetudinis, qua trahitur,
& tenetur etiam invitus animus, eo merito, quo in
eam volens illabatur, Tr. 1. c. 15. q. 5. 124
Leges civiles obligant in conscientia, Tract. 2. cap. 6.
q. 2. 153
Is committit in legem, qui legis verba complectens,
contra legis nititur voluntatem, Tr. 4. c. 8. q. 5. 203
actionis descriptio exposta, Tr. 5. c. 2. q. 1. 240

Loca-

- Locare Jurisdictiones Ecclesiasticas, seu facultates nominandi, aut deputandi Vicarios, non licet, q. 3. 241
 Locare non licet domum publico usurario, *ibid.*
 Locari quando potest pecunia? q. 5. *ibid.*
 Rei locatae periculum remanet apud locantem, Tr. 5. c. 3. q. 1. 242
 Qui locat rem vitiosam scienter, puta domum ruinofam, peccat mortaliter & tenetur ad satisfactionem de damno secuto, 243
 Qui locavit doli vitiosa, aut ejusmodi, aliquoties tenetur de damno, q. 2. *ibid.*
 In locatione obligat culpa levis, quia gratia utriusque celebratur, q. 3. 244
 Aliquando conductor potest teneri de levissima culpa, q. 5. *ibid.*
 Variæ locatoris obligationes, q. 6. *ibid.*
 Locare domum Meretrisi vel Lenoni non licet, Tr. 5. c. 4. q. 1. & seqq. 246
 Quatuor obligationes locatarii seu conductoris, Tr. 5. c. 5. q. 1. 248
 Dum res locata dominum mutat, succedens hæres universalis tenetur stare locationi, non autem quilibet alius, Tr. 5. cap. 6. q. 3. 250
 Si qui locavit operas, re infecta, moriatur, tenentur hæredes, q. 4. *ibid.*
 Lucrum cessans adest, cum is qui pecuniam mutuo dat, non lucratur id, quod si mutuo non dedisset, lucratu fuisset, Tr. 4. c. 4. q. 2. 189
 Lucrum cessans debet esse cum tribus conditionibus, q. 4. *ibid.*
 Lucrum cessans quandonam vere exauferat in praxi? q. 7. 191
 Lucrum sperans ex mutuo, peccat usuræ vitio; sed non qui ex mutuo vitat damnum, Tr. 5. cap. 1. q. 16. 239
 Ludi descriptio, Tr. 6. c. 3. q. 1. 271
 Ludi variæ species, q. 2. *ibid.*
 Ludi aleatorii Clericis prohibiti, Tr. 6. c. 4. q. 1. *ibid.*
 Non ludant publice Clerici quocumque ludo, q. 3. 273
 Ludi qui ab industria præcipue pendunt, permittuntur Clericis, modo tamen publice non exercentur, q. 4. 274
 Ludi quatuor circumstantiæ aggravantes, q. 7. *ibid.*
 Qui domum ad ludendum paratam habent, graviter peccant, q. 8. *ibid.*
 Varii tres casus, in quibus restituendi debent acquisita per ludum, Tract. 6. c. 5. q. 1. 276

M

- R.** P. Joannes Mabillon Probabilissimum repressit, Tr. 1. cap. 5. q. 5. 73
 Magistri erroris existunt, qui veritatis discipuli non fuerunt, Tr. 1. c. 1. q. 5. 49

R. P.

- R. P. Jo. Franc. Malatra Probabilitatem rejicit, Tr. 1. c. 6. q. 8. 94
 Dicuntur homines ex certa malitia, & industria peccare, quasi scienter malum eligentes, Tract. 1. c. 9. q. 5. 111
 Mandatum I. & non nostras traditiones populo observandas tradamus, Tr. 1. c. 1. q. 6. 53
 Mater est, & Magistra omnium Ecclesiarum Ecclesia Romana, q. 7. 55
 Metus est instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio, Tr. 2. c. 3. q. 1. 144
 Metus levis est, vel gravis, q. 2. *ibid.*
 Metus gravis cadit in constantem virum, quæst. 2. *ibid.*
 Metus alius est justus, alius injustus, *ibid.*
 Metus justus a justa causa producit, ut a Judice, *ibid.*
 Metus gravis tollit libertatem aliquoties, q. 3. 145
 Metus gravis quandoque excusat a peccato, q. 5. 147
 Ex metu injusto promissa solvi non debent, q. 6. *ibid.*
 Metus gravis matrimonia & vota nulla potest reddere, q. 10. 149
 Metus reverentialis matrimonium non annullat, q. 11. 150
 Metus gravis Ordinationem non annullat, q. 12. *ibid.*
 R. P. Mutii Vitelleschii monitum, Tr. 1. c. 5. q. 3. 68
 Monopolium quid sit? & quæ ejus species? Tr. 3. c. 11. q. 1. & 2. 181. 182
 Monopolium autoritate publica fieri licet, q. 3. 182
 Monopolium est grave delictum, q. 4. *ibid.*
 Monopoliorum variæ species, q. 5. *ibid.*
 Montes pietatis licite exigunt aliquod interesse sine usura, Tr. 4. c. 8. q. 3. 203
 Mora potest reddere interesse licitum, modo absit dolus, Tr. 4. c. 8. q. 2. & 5. 202
 Quid est Theologia Moralis? Tr. 1. c. 1. 47
 Moralis dirigit mores hominum. *ibid.*
 Morosa cogitatio quo pacto est peccaminosa? Tr. 1. c. 10. q. 3. 115
 Morum regulis submittere se debent Christiani, Tr. 1. c. 1. q. 5. 49
 Mutuum, ex meo tuum. Illius definitio, Tr. 4. c. 1. q. 1. & 2. 184
 In mutuo, intentio secundaria dicitur, cum etsi sperat aliquid sibi dari ab eo, cui mutuavit ex sua liberalitate, tamen non illud eum movet, sed magis benevolentia, ita quod etiam si non crederet sibi aliquid dari, adhuc tamen mutuaret, Tr. 4. c. 2. q. 1. 185
 Si quis mutuat ea intentione vel pacto, ut vadat ad molendinum suum vel furnum, vel ad apothecam suam ad emendum, usuram committit, q. 2. 186
 Mutuum ex præcepto divino debet esse gratuitum, Tr. 4. c. 3. q. 3. 187

Quæ

Qui ex mutuo sperat lucrum, peccat usurae vitio: sed non qui ex mutuo vitat damnum, Tr. 5. c. 1. q. 16. 238
Mutuum petere sub usuris non licet, nisi in gravi necessitate, Tract. 1. cap. 1. q. 17. & seqq.

N

Necessitate voluntaria peccandi plebitur inordinatus animus, eo merito, quo volens in eam illabatur, Tr. 1. c. 1. q. 3. 122
Notarii & Tabelliones fabricantes contractus usurarios, variis poenis subjacent, & quandoque restituere teneantur, Tr. 5. c. 15. q. 3. 233
Novi Doctores prophetaverunt de corde suo, Tr. 1. c. 1. q. 5. 149
Novas opiniones noluerunt proferre Sancti Doctores, q. 6. 51
Novitatum rectores vadunt ad inferos per vitium praesumptionis, Tr. 1. c. 1. q. 3. 47
Novitas mendacitati deputata est, Tr. 1. c. 3. 107
Nuditates in Tempia Dei introductas, cooperiri iussit Innocentius XI. Tr. 1. c. 17. q. 7. 135

O

Obligaciones conscientiae, & obligaciones ex praecipis, Tr. 1. c. 1. q. 10. 58
Qui sensit onus, sentire debet commodum, & e contra, Tr. 4. c. 10. q. 7. 208
Opiniones variae de rebus omnibus, Tr. 1. c. 1. q. 5. 50
Opiniones novas proferre noluerunt Sancti Doctores, q. 6. 51
Opiniones in rebus sacris non sunt ex proprio sensu preferendae, *ibid.* *ibid.*
Opinionum laxarum origo ex Cardinali Brancato de Laurae, Tr. 1. c. 1. q. 7. 55
Opinio probabilis, quae nulla contraria ratione impugnatur, dat-ne conscientiae securitatem? Tr. 1. c. 4. q. 1. 65
Opinio, quae aliquamdiu probabilis fuit, est-ne semper probabilis? Tr. 1. c. 5. q. 1. 66
Opinio probabilis potest fieri improbabilis. *ibid.*
Opinio probabilis, in conculsu contrariae aequae probabilis, fit dubia, q. 2. 67
Cum variae & contrariae opiniones sunt in aliqua materia morali, ille qui adhaeret opinioni latioris vice, videtur se exponere periculo mortalis, quia in dubio, q. 4. 69
Opinio Doctorum, qui asserunt, licere sequi quamlibet ex aequae probabilibus, non potest conscientiam nostram in tuto ponere, q. 5. 70
Opiniones ridiculae & ratione plane destituta, vitae sunt.

fuerunt probabiles multis Scriptoribus, Tr. 1. c. 6. q. 3. 79
Opinio probabilior ea est, quae nobis videtur magis conformis veritati praeccepti, q. 7. 86
Opinio tutior ea est, quae magis nos removet a peccato, & ad maiorem perfectionem ducit. *ib.*
Ordo S. Dominici, hortatu Alexandri VII. exilium extulit adversus Moralem laxam, Tr. 1. c. 5. q. 5. 74
Ornatus Christianorum, mores boni sunt, Tr. 1. c. 16. q. 7. 127
Ornatus vanus mulierum, quid est, nisi magnum scandalum? *ib.*

P

Cardinalis Paseotus probabilitatem repellit, Tr. 1. c. 6. q. 8. 88
Cardinalis Sfortia Pallavicinus probabilitatem damnat, 89
Patrum termini non sunt transgrediendi, Tract. 1. cap. 1. q. 3. 47
Patres sunt interrogandi de moribus. *ib.*
Ad SS. Patrum doctrinam recurendum, q. 5. 49
Sancti Patres noluerunt a Traditione declinare, vel aliquid novi, & ex proprio sensu statuere, q. 6. 52
SS. Patrum definitionibus haeremus, quos proveniens misericordia Dei gratis illuminavit, ut crederent, & sequens instruxit spiritualiter, ut docerent, q. 6. 53
Patrum tantum apponimus sententias, ac verba proferimus, & non nostra, nec enim sapientiores sumus, quam Patres nostri. *ib.*
SS. Patrum decreta velut inextinctae quaedam semperque lucentes faeces sequendae sunt. *ib.*
Peccat graviter, qui in rebus ad salutem pertinentibus, certis incerta praeposit, Tr. 1. c. 7. q. 2. 95
Quid est peccatum? Tr. 1. c. 9. q. 1. 110
Tribus modis peccatum admittitur; nam aut ignorantia, aut infirmitate, aut studio, id est malitia perpetratur, q. 2. *ibid.*
Peccata ex infirmitate proveniunt a nostri animi motibus & passionibus, quae vere spiritaliter infirmitates sunt, q. 4. *ibid.*
Ex malitia peccare dicitur, qui animo deliberato scelus committit, nec ad illud aut ignorantia, aut violenta passione impellitur, q. 5. 111
Gravius peccatur infirmitate, quam ignorantia, sed multo gravius studio, id est malitia, quam infirmitate peccatur, q. 6. *ibid.*
Peccatum mortale proprie est quod repugnat charitati, per quam anima vivit Deo conjuncta, q. 8. 112
Quo pacto peccatum mortale potest a veniali discerni? q. 10. *ib.*

Pec-

Peccatum mortale ex genere suo, ex eo, quod non sit ex consensu libero & perfecto, veniale redditur. 112. 113.
 Aliquoties non excusat a peccato mortali levitas materiarum, q. 11.
 Peccatum veniale redditur ex imperfecta deliberatione, q. 12.
 Peccatum per actum mere internum, & per actum externum, Tr. 1. c. 10. q. 1.
 Peccatorum circumstantiarum variae, q. 7.
 Peccatum aut leviter, aut notabiliter aggravatur per circumstantias.
 Peccata sunt graviora, quanto diutius animam detinent alligatam, Tract. 1. c. 15. q. 3.
 Peccantiupa assidue non miseretur Deus.
 Frequenter peccans, & lugens, vix veniam meretur. 123.
 Lex peccati est violentia consuetudinis. q. 5.
 Peccare convincitur, qui non propter hoc agit, propter quod agere debet, Tr. 1. c. 1. q. 5.
 Peccata nulla bona intentione facienda sunt, q. 6. *ib.*
 Ex hoc, quod vetor facere aliquid peccatum, intelligere debeo, curandum mihi esse, ne fiat per me, Tr. 5. c. 4. q. 1.
 Pecunia varia, Tr. 2. c. 5. q. 4.
 Periculum etiam circa sortem, non excusat usuram in mutuo, Tr. 3. c. 3. q. 4.
 Periculum, aliud est facti, aliud juris, Tr. 4. c. 5. q. 1. 195.
 Pericula facti ab usura non excusant, q. 2. *ib.*
 Pericula juris saepius in praxi ab usura non excusant, q. 3. 196.
 Si quis pecuniam naviganti commiserit mutuo propter spem lucri, licet periculum sortis super se receperit, iudicatur usurarius, q. 4. 198.
 Periculum etiam circa sortem, non tollit rationem usurae in mutuo, q. 5. 200.
 Summus Pontifex in casibus difficilioribus consulebatur, Tr. 1. c. 1. q. 7. 53.
 Summus Pontifex casus difficiliores per semetipsum definebat, aut in Concilio a se convocato. 54.
 SS. Pontificum Constitutiones venerandae sunt, non emendandae, Tr. 4. c. 7. q. 7. 202.
 Dum de praepoito positivo agitur, non peccat quis, etiam si errans contra tale praepoito agat, sequendo opinionem, quae probabilior apparet, Tr. 1. c. 6. q. 2. 77.
 Precarii definitio explicata, Tr. 5. c. 10. q. 1. 263.
 Precarium tribus modis finitur, q. 2. *ib.*
 Probabilia dicuntur, quae videntur omnibus, vel pluribus, vel sapientibus; aut omnibus, vel praecipuis, & maxime notis, Tr. 1. c. 3. q. 1. 64.
 Probabilis opinio, quae nulla contraria ratione impugnatur, dat in securitatem in conscientia? Tr. 1. c. 4. q. 1. 65.
 Qui

Qui probabilem opinionem sequitur in concursu probabilioris, non agit prudenter, Tr. 1. c. 6. q. 5. 79.
 Probabilistas Academicos rejecit Sanctus Augustinus. 80.
 Probabilitatis promiscuae damna ex Cardin. Sfondrato. *ibid.*
 Quotidie Probabilistarum numerus minuitur, q. 8. 92.
 Procuratoris securitas non valet, si paterfamilias non acceptet, Tr. 1. c. 1. q. 8. 57.
 Prophetae insipientes sequuntur spiritum suum, Tr. 1. c. 1. q. 5. 49.
 Promissionis definitio explicata, Tr. 6. c. 2. q. 1. 267.
 Ex nuda promissione quis tenetur, q. 2. 268.
 Si quis non faciat, quod promissit, tunc videtur infideliter agere per hoc, quod animum mutat. *ib.*
 Promittens potest in quatuor casibus non teneri, q. 3. *ibid.*
 Promissum pro re illicita, cui restitui debeat? q. 4. 269.
 Promissa ex metu iniusto, solvi non debent, Tr. 2. c. 4. q. 6. 187.
 Ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur. *ib.*
 Promissa cum iuramento ob metum iniustum debentne solvi? q. 7. *ib.*
 Prudentiae suae innititur, qui ea, quae sibi agenda, vel dicenda videntur, Patrum Decretis praepoito, Tr. 1. c. 1. q. 5. 50.
 Pubertas est in masculis post 14. annum, in foeminis post 12. Tr. 2. c. 5. q. 3. 151.
 Prope pubertatem est, si solum semestre reliquum fuerit. *ib.*
 Pupillus tenetur quandoqueolvere mutuo accepta, q. 3. 152.

Q

Quaestiones circa mores, quomodo olim decidebantur? Tract. 1. c. 1. q. 7. 53.
 Quaestiones majores, & difficiles, ad Sedem Apostolicam referri, *ib.* 54.

R

Ratio, ut in singulis, fallax est, Tr. 1. cap. 1. q. 5. 50.
 Qui semper ratione verum volunt comprehendere, facillime decipiuntur. *ib.*
 Actus reflexus nullam certitudinem producit, Tr. 1. c. 6. q. 2. 81.
 Regulae generales, quas observare tenemur in moralibus, Tr. 1. c. 1. q. 3. 47.
 Regula morum est traditio. *ib.*

- Regulis morum submittere se debent Christiani, q. 5. 49
 Regulam rectæ fidei custodire, prima salus est, & a constitutis Patrum nullatenus deviare, q. 6. 53
 Ad remorsus conscientiae vitandos, in his quæ salutem animæ respiciunt, pars securior est tenenda, Tr. 1. cap. 6. q. 2. 97
 Responsiones ex sanctarum Scripturarum disciplina, vel ex Patrum regulis colligendæ, Tr. 1. c. 1. q. 5. 49
 Restitutio facienda ob usuras, Tr. 4. c. 11. q. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. 210. & seqq.
 Restitui debent acquista per ludum in tribus casibus, Tr. 6. c. 5. q. 1. 276

S

- Inter seculares, nugæ sunt: inter sacerdotes, blasphemiae, Tr. 6. c. 4. q. 2. 272
 Quod veniale est plebi, criminale est Sacerdoti, ib.
 Sacerdotii nostri substantia sunt eloquia divina, Tr. 1. c. 1. q. 3. 47
 Salus prima est rectæ fidei regulam custodire, & a constitutis Patrum nullatenus deviare, Tr. 1. c. 1. q. 6. 53
 In his, quæ salutem animæ respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiae, pars securior est tenenda, Tr. 1. c. 6. q. 2. 78
 Sapientiores non sumus Patribus, Tr. 1. c. 2. q. 3. 2. & q. 6. 53
 Saxores ementes, sæpius, dum lucrantur, peccant, Tr. 3. c. 7. q. 3. & 4. 173
 Scientia, quæ hominum mores dirigit, Tract. 1. cap. 1. q. 1. 47
 Scriptores novi varias opiniones laxas secuti sunt, q. 5. 48.
 Scriptorum cæcitas, ex multis causis. ib.
 Scriptura Sacra, est regula morum, Tract. 1. cap. 1. q. 3. 47
 In Scripturis divinis sunt multa, quæ possunt trahi ad sensum, quem sibi unusquisque præsumpsit: sed fieri non oportet, q. 6. 52. 53
 Scripturarum intelligentiam discere oportet ab eo, qui eam a majoribus secundum veritatem sibi traditam servavit. 53
 Ad Scripturam pertinens controversia, interpretanda est, ut Ecclesiæ Luminaria, & Doctores suis scriptis exposuerunt. ibid.
 Scripturarum divinarum autoritate fultum statuamus, 53
 Scrupulus conscientiae in quo consistit? Tr. 1. c. 8. q. 1. 89
 Scrupulus est vacillatio quædam consurgens cum formidine ex aliquibus conjecturis debilibus, & incertis. ib.
 Suffi-

- Sufficit in humanis agibilibus talis certitudo quæ non semper scrupulos omnes abjiciat; sed sufficit, ut contemnat, & superet eos, q. 2. ib.
 Securitas Procuratoris non valet, si paterfamilias non accipiet, Tr. 1. c. 1. q. 8. 56
 Sancta Sedes plusquam centum opiniones laxas damnavit, Tr. 1. c. 1. q. 5. 48
 Ad Sedem Apostolicam majores, & difficiles quæstiones referri debent, q. 7. 54
 Sententias Patrum opponimus; nec enim sapientiores sumus, quam Patres nostri, q. 6. 53
 Sermo quem locutus sum vobis, ipse vos judicabit in novissimo die, Tr. 1. c. 8. 160
 Cardinalis Sfondratus tradit Probabilitatis promiscuæ damna, Tr. 1. c. 6. q. 3. 80
 In Synodo quæstiones arduæ resolvebantur, Tr. 1. c. 1. q. 7. 54
 Synodus Farsensis Card. Caroli Barberini damnat plures contractus, Tr. 4. c. 13. q. 8. 219
 Punit Clericos ludentes ludis prohibitis, Tr. 6. c. 4. q. 3. 273
 Synodus Albanensis Flavii Card. Chiffi continet edictum promulgatum contra usuras, aliosque contractus illicitos. 194
 Societas ineunda est, ut non ad certam summam ab omni periculo, & damno immuni lucri nomine persolvendam; neque ad capitale, si casu fortuito petiit, restituendum, socios accipiens teneatur, Tr. 4. c. 7. q. 5. 73
 In societate, in qua alter pecuniam confert, alter operas, lucri distributio non constituitur, nisi per quotas partes. 199
 Societas est duorum, aut plurium circa res licitas, & honestas conventio, in qua pecunia, aut industria, aut aliæ res pretio æstimabiles, in commune ponuntur, majoris lucri faciendi gratia, Tr. 4. c. 12. q. 1. 214
 Societatis duæ potissimum species, q. 2. ib.
 Societatis tres conditiones, q. 3. ib.
 Societatis animalium tres conditiones, Tr. 4. c. 13. q. 1. 215
 In societate animalium omnes casus semper sint periculo ejus, qui dedit illa: nisi id alterius socii dolo, vel magna negligentia acciderit; nec fiat pactum, ut fors sit semper salva, etiam ex primis foetibus. ib.
 Societatis iniquissimum est genus, ex qua quis damnum, non etiam lucrum, expectet. 216
 Si animalia dentur æstimata, ita ut fors danti salva sit, nihil omnino percipi possit, q. 2. 217
 Dum qui dat animalia, periculum fortis in se recipit, potest mediam partem fructuum percipere ex societate, q. 7. 218
 Societas non potest subsistere, & esse licita cum tribus contractibus, Tr. 4. c. 14. q. 2. 221
 Hoc

- Hoc idem docet Card. Denoff in Epistola Pastoralis, q. 13. 231
 Qui in societatem confert pecuniam, nullum unquam lucrum percipere potest, dum nullum vult subire periculum, nec de damno teneri, q. 6. 215
 In aliis contractibus valet pactum appositum, ut damnum spectet ad fuscipientem, ut in commodato, & similibus: contrarium tamen dicendum in societate: quia talis non est vera societas, & tale pactum non valet, q. 9. 168
 Quod quis lucratur æquales fructus, & non subeat periculum amissionis capitalis, illud genus societatis est omni jure improbatum, q. 12. 229
 Spiritus Sanctus non loquitur a semetipso, Tr. 1. cap. 1. q. 6. 51
 Stateræ dolosæ quales? q. 5. 50

T

- T**abernarii & Macellarii non raro peccant, vendentes aut parantes carnes prohibitas, aut cœnam jejunii tempore, Tr. 3. c. 8. q. 6. 7. & 8. 176
 Taxillis aut Tabellis pictis seu Chartis uti, easque vendere, non consulendum; & quare? Tr. 3. c. 8. q. 4. & 5. 175
 Termini Patrum non sunt transgrediendi, Tr. 1. c. 1. q. 3. 47
 Testamenti definitio explicata, Tr. 7. c. 2. q. 1. 281
 Testamentorum variz species, q. 2. 282
 Testamentorum solemnitates quandoque non necessariae, q. 4. *ibid.*
 Testamentum coram Parocho validum de jure Canonico, q. 6. 283
 Legata in Testamento, in quo solemnitates deficiunt, debent aliquoties solvi ab hærede, q. 7. *ibid.*
 Testamentum quidam facere non possunt, Tr. 7. c. 3. q. 2. 284
 Clerici de his, quæ consideratione Ecclesiæ perceperunt, nullum de jure possunt facere testamentum, saltem nisi in favorem causæ piæ, q. 3. *ibid.*
 In Testamentum hæredes, aut legatarii, aliqui esse non possunt, Tr. 7. c. 4. q. 2. 285
 Timor, si sit multum vehemens & excessivus, in tantum quod rationem perturbet, impedit operationem ex parte mentis, Tr. 1. c. 13. q. 1. 119
 Si quis propter timorem sic dispositus est, ut faciat aliquid prohibitum, vel prætermittat aliquid præceptum in Legge divina, talis timor est peccatum mortale. Diminuitur tamen secundum aliquid, quia minus voluntatum est, quod ex timore agitur, q. 2. *ibid.*
 Timor potest excusare a præceptis Ecclesiæ. 120
 Traditio Sanctorum est Regula morum, Tr. 1. c. 1. q. 3. 47
 Traditiones nostras populo observandas non tradamus, q. 6. 53

Tuto.

- Tutores, Curatores, Nobiles, viduæ, &c. non excusantur ab usura, si exigant aliquod lucrum ultra sortem, Tr. 4. c. 9. q. 1. 5. & 6. 204
 Tutores quo pacto se hoc modo indemnes præstare possunt? q. 3. 205
 Tutores possunt-ne compensare damnum sibi emergens? q. 4. 207

V

- V**endi non possunt res, quæ in usus tantum malos inserviunt, Tr. 3. c. 8. q. 3. 174
 Videntes Tabernarii, aut Macellarii carnes prohibitas, aut parantes cœnam diebus jejunii, non raro peccant, q. 6. 7. & 8. 176
 Venditum fraudis circa speciem, ad restitutionem obligat, Tr. 3. c. 9. q. 1. 177
 Venditum fraudis circa pondus, mensuram, aut quantitatem, ad restitutionem obligat, q. 2. 178
 Venditum fraudis circa qualitatem, obligat ad restitutionem, q. 3. *ibid.*
 Difficile est, inter vendentis, & ementis commercium non intervenire peccatum. 179
 Venditor tenetur-ne vitium rei venalis aperire? Tr. 3. c. 10. q. 2. *ibid.*
 Si rei venditæ vitium faciat rem minus valere, injusta erit venditio: unde peccat occultans vitium, *ibid.*
 Venditor ex hoc ipso dat emptori damni vel periculi occasionem, quod rem vitiosam ei offert, 180
 Si venditor dolo fecerit, ut rem pluris venderet, tenetur præstare emptori illud, quod minus dedisset, si dolum cognovisset, q. 3. *ibid.*
 Carius vendere rem, quam valeat, est secundum se injustum & illicitum, q. 5. 183
 Si vitia rei, quæ vendenda proponuntur, sint occulta, nisi per venditorem manifestentur, non sufficienter committitur emptori iudicium, *ibid.*
 Vix veniam meretur, frequenter peccans, & lugens, Tr. 1. c. 15. q. 3. 122
 Vestium pompa Christianos non decet, Tr. 1. c. 16. q. 7. 127
 Via lata ducit ad perditionem, Tract. 1. c. 1. quæst. 8. 16.
 Via salutis arcta est. *ibid.*
 Voluntas non est perfecta, nisi opportunitate data operetur, Tr. 1. c. 16. q. 10. 129
 Usura est lucrum ex mutuo principaliter intentum, Tr. 4. c. 2. q. 1. 183
 Usura, alia realis, alia mentalis, q. 3. 186
 Usura violat jus naturale, divinum, & Ecclesiasticum, Tr. 4. c. 3. q. 1. 187
 Usuras utriusque Testamenti pagina detestatur, q. 4. *ibid.*
 Usuræ

- Usuræ tollitur iniustitia, quando non spe lucri accipitur, sed pro recompensatione damni, Tr. 4. c. 4. q. 7. 191
- Usuræ vitium non excusatur, nisi tollatur spes lucri. *ib.*
- Usura in quibusdam casibus non est, licet plus accipiat, Tr. 4. c. 6. q. 1. 193
- Usura tacita est, cum quis aliquid commune habet cum alio, & periculum & damnum non est commune. Tr. 5. c. 7. q. 5. 200
- Legendum-ne est c. *Naviganti*, cum negatione: *'Usurarius non est censendus?* q. 7. 200
- Ab Usura non excusantur Tutores, Curatores, Nobiles, &c. qui exigunt interesse ultra fortem. Tr. 4. c. 9. q. 1. & 6. 202. 204
- Ab Usura excusantur-ne viduæ exigentes aliquod interesse? q. 5. 204
- Usura non excusatur, etiam quantumcumque ordinetur ad vitæ necessitatem, Tr. 4. c. 10. q. 2. 207
- Usuræ varii pretextus exploduntur, Tr. 4. c. 10. per totum. *ib.*
- Cum Usurariis pro pacto agere debet Confessarius? Tr. 4. c. 11. per totum. 212
- Ab Usurariis restitutio requirenda, Tr. 5. c. 11. q. 2. 3. 4. 5. & 7. *ib. & seqq.*
- Usurarii manifesti dicuntur illi, de quibus notorium est de jure, ut quia confessi, vel condemnati, vel de facto, quia habent operis evidentiam, quæ nulla potest tergiversatione celari, Tr. 4. c. 15. q. 1. 232
- Usurarium variae poenæ, sex præcipuæ, q. 2. *ib.*
- Usurarios contractus fabricantes Notarii puniuntur, & quandoque restituere tenentur, si usurarii non restituant, q. 3. 233
- Non licet ut plurimum inducere aliquem ad mutuandum sub usuris, Tr. 5. c. 1. q. 17. 239
- Non licet nisi in urgenti necessitate, mutuum petere sub usura. *ib.*
- Contra usuras, aliosque contractus illicitos edictum promulgatum in Synodo Albanensi. 289

Z

- Zelus Episcoporum contra Probabilissimum, Tr. 1. c. 5. q. 5. 61
- Zelus Episcoporum Gallie ad reprimendam novorum quorundam Scriptorum audaciam, Tr. 1. c. 8. 107
- Zelus S. Gregorii Papæ VII. Tr. 1. c. 1. q. 1. 49

F I N I S.

Died

Znak

Ne inw.

1192

I

